(تقریض)

افاخم وکلای دولت علیه‌دن شیخ الادبا دولتلو
احمد جودت پاشا حضرتلرینك لطفاً اهدا و احسان
بیوردقلری تقریض بلیغانه‌در

مجمع لطائف آثار و مغبوط سوالف اعصار اولان دور دلارای جدید وعصر فیض بخشای حمید حضرت ظل اللهیده نو بنو نهادهٔ دستگاه تألیف وتصنیف اولان آثار جدیده‌یه لاحقه وعلوم وفنونك تمیز وتقسیم انواع واصنافی ومؤلفینك بیان اسامی وتعریف اوصافی حقنده شیرازه بستهٔ تدوین اولان آثار سالفه‌یه علاوهٔ فائقه اولمق اوزره منسقه جنبان حصافتمندی معادن هیئت فنیه‌سی باش کاتبی سرکز افندی ایله طاهر افندی بالاتفاق «مخزن العلوم» نامیله بر مجموعه تصنیفنه تشمیر ساق ایلش اولدقلرینه دائر برقطعه مفصل ومطبوع بیان نامه‌لری مطالعه اولندی ومجموعه‌نك برجزئی چشم امعان ایله اوقوندی. جزؤدن کله استدلال ایله شایان تقدیر واستحسان کورندی. چونکه مقدما بو یولده موضوعات العلوم وکشف الظنون کبی مجامیع موضوعات واسامیٔ علوم وفنون تدوین اولنمش ایسه‌ده صکره بو وادیلر متروك اولمش ونیجه زمانلردن برو کلوب کچن مؤلفینك تراجم احوالی مجهول قالمش ایکن انلرك اجمال احوالی ایله مؤلفاتی، مجامیع مذکوره‌نك مندرجاتی ایله مزج وجمله‌سی بو مخزن علومه درج اولنه‌جغنه نظراً جبر نقصان طریقیله اشتات معارف وعلوم اسلامیه‌یی جامع برمجموعهٔ جلیلة المنافع اوله‌جغی اکلاشلدی. لکن درجهٔ تفوّق وتفاضلی، تمامنده آثار سالفه ایله بالمقابله معلوم اوله‌رق «کم ترك الاول للاخر» دینیله‌جکی ظاهر اولمغله جناب حق اتمامنی میسر قیلق دعاسی، دعای واجب الادای حضرت پادشاهینك تکرارینه کریزکاه ایدلدی.

الفقیر
الی الطاف ربه الحکیم القدیر
احمد جودت

(تقريض)

قدمای بندکان سلطنت سنیه‌دن واصحاب فضائل
وکمالاتدن قسطمونی و طرابلس غرب ولایتلری قپو
کتخداسی سعادتلو ابراهیم راشد افندی حضرتلرینك
اثر خامهٔ بلاغت علامه‌لری اولان هدیهٔ تقریضیه‌در

مخزن العلوم نام مناسبیله موسوم اولان اشبو نسخه شایان تقریض وتقدیر وخزینهٔ همایونده ونزد ارباب فنونده زیور دولاب اعتبار اولمغه جدیر ایدوکی مطالعه‌سیله استفاده ایده‌جك اصحاب فهومه غیر ستیردر.

مقدمه‌سنده بسط وتحریر اولندیغی اوزره بونسخهٔ مرغوبه‌نك بروجه مستحسن بویله جمع وترتیبنه بذل همت ایدن ودیباجه‌سنده اسملری مسطور بولنان ذاتلر اسلاف ومعاصرین معارف قرینلرك آثار نافعه‌لرینی بوصورتله انامه اعلام ایللری اهل دانش عندنده حقا سزاوار ستایش برسعی جمیل مالاکلامدر.

حرره احوج العباد الی الطاف ربه المنان

ابراهیم راشد بن نعمان



(تقريض)

صدور عظام فضائل اتسامدن كلنبوى زاده سماحتلو
خيرالله افندى حضرتلرينك احسان بيوردقلرى
تقريض عاليلريدر

علمای کرام حضراتنك نيچه عصرلردن برو كتبخانهٔ عالمی تزيين ايدن تأليفات كثيره‌سندن وعلوم وفنونه دائر معلومات نافعه‌دن باحث و «مخزن العلوم» اسميله موسوم اولان بوكتابك سايهٔ ترقياتوايهٔ حضرت پادشاهيده تأليف اولنمسى باعث تشكراتدر .

كتاب مذكورك اصحاب علوم ومعارفه وارباب تتبعاته وطالب علم اولنلره فوائد عظيمه بخش ايده‌جكى نزد اولى النهاده غير خفى در .

علم كتبك اهميتی جمله‌دن اوّل تقدير ايدن علمای اسلاميه جانبندن وقتيله اويولده بعض آثار معتبره تأليف وتدوين بيورلمش ايسه‌ده انلرك صورت ترتيباتنده‌كى نفع وفائده دائرهٔ خصوصيتده قالدقدن بشقه او وقتدن شمدی‌يه قدر تأليف بيوريلان كتابلر اوأثرلرك خارجنده قالديغی غيرمنكر اولديغی حالده بوكتاب او خصوصده‌كى نقصانی دخی اكمال ايده‌جكى حسبيله محررلرى اولان ايكى هنرور حميت كسترك ابراز ايلدكلرى شو خدمت وطنيه‌لرى الحق سزاوار تقدير وستايشدر.

حرره كلنبوى زاده



(تقریض)

افاخم ادبای عثمانیه‌دن مجلس نافعه باش کاتبی وجریدهٔ بحریه باش محرری سعادتلو حمید وهبی بك افندینك محصول خامهٔ اعجازنمالری اولان هدیهٔ برگزیده‌در.

وقتیله ترقیات علمیهٔ غربیه‌یه امالهٔ انظار غبطه وتحسر ایدنلر متوالیاً بدائع نمای ظهور اولمقده بولنان آثار فنیهٔ حاضره‌مزایله قریر العین اوله‌جقجه بالتدریج صرف لحاظهٔ اشتیاق ایلیورلرکه بو حال عظمت کمالات عصریه‌مزك حالاً حائز اولدیغی موقع ترقینك آتیاً خیره‌ساز عیون اهل غرب اوله‌جغنه براعت استهلالدر.

مثلا تاج سرفضلای روم کاتب چلبی مرحوم «کشف الظنون» نامنده‌کی اثر محسنات آوری ایله کتابخانهٔ شرقی تزیین ودها بعض مؤلفین فضائل قرین بونهجده برقاچ اثر فوائدگستر تألیف وتدوین ایلمشلر ایسه‌ده فنون حاضرهٔ غربیه میاننده «بیبلیوغرافی» دینیلوب محرز اهمیت مخصوصه اولان فن عمیق الغورك کوندن کونه اعتلا یافتهٔ اعتبار واتساع اولمقده بولنمسی او خصوصده‌کی نقصانمزی مدرك اولان حقائقپروران نزدنده جدی برحس غبطه‌کارانه تولید ایلمکده ایدی.

اخیراً سرآمدان ارباب تتبع وتدقیقدن اولان ایکی هنرور حمیتمند شو نقصانی اکماله خامه‌زن اهتمام و «مخزن العلوم» عنوانیله حقیقةً مخزن علوم اطلاقنه شایان بر اثر بهتر تلفیق وتصنیفنه صارف اقدام تام اولملریله عامهٔ معارفپروران عثمانیان طرفندن بحق مظهر پسند اولدیلر.

همتلری موفور، سعیلری مشکور اولسون!

یالکز شرقك دکل، غربك بیله خزانة الکتب معارفنی زینت یاب ایده‌جك اولان شو اثر عالی من کل الوجوه سزاوار تشکرات اصحاب معالیدر.

کلك اقدام سرکز وطاهر | ایتدی برمخزن علوم انشا
اولدی الحق مجامع الافضال | دینسه اس الاساس علم بجا

اضعف عباد

حمید وهبی

(تقريض)

اجلۀ رجال دولت علیه‌دن شورای دولت بدایت محکمه‌سی
رئیس کمالات انیسی سعادتلو سعید بك افندی حضرتلرینك
احسان بیوردقلری تحفۀ گرانبهای تقریضدر

ظاهری وباطنی کافۀ اسباب ووسائط ترقیاتی زیر حمایۀ فیوضاتوایۀ حضرت
پادشاهیلرنده بولندیران پادشاهمز افندمز حضرتلرینك عصر معارف حصر
تاجداریلرنده بویله بر « مخزن العلوم » نشر اولنمسی سزاوار تشکراتدر .

علوم و معارفك اقسامنی وهر شعبۀ علوم و معارفك کتب متنوعه‌سنی وهلةً
نظر حیرت وتقدیر ارباب تتبعه عرض ایدن بر اثرك قیمتی وارستۀ بیاناتدر .

غربده بو یولده کتابلر هر آن وزمان زیور ایدئ علما ودهاتدر.

فیض معارفی شرقدن المش اولان غربیونك بویولده‌کی اثارینه مماثل بزده اثار
جدیده چیقمامش اولمسی اقبح تأخراتدر.

قدمامزك بو یولده‌دخی بعض اثاری موجودایسه‌ده‌انلرشو زمانه نسبةً من المنسیاتدر.

کتب ومؤلفین کتب مجموعه‌سی حقیقةً کنز معارف وعلوم اولمغله بومجموعه ایچون
« مخزن العلوم » وصفی الیق صفاتدر.

بویله بر اثر مفید وجوده کتورمك همتنده بولنان سرکز و طاهر افندیلرك
همت واقداملری بشقه‌جه جالب تقدیراتدر .

معارف عمومیه وخصوصیه ایچون بوکتابك هر صحیفه‌سی مرآتدر. نه مرآت که
صور نمای جزئیات وکلیاتدر .

وار اولسون اول ضیای فطانت که کاشف مخازن مشکلات ومضئ ظلام معضلاتدر!

همان جناب حق سایۀ شاهانه‌ده مؤلفلری نائل مکافات ایلسون دعاسی وجیبۀ
هر قدر شناس انصافسماتدر .

لایق وصف وثنا براثر اولدی ظاهر
یازدیلر همت و اقدام ایله سرکز طاهر

اعجز عباد

سعید

(تقريض)

اجلهٔ علمای عثمانیه‌دن ومدرسین کرام معالی اتسامدن
اماسیه‌وی کاتب زاده الحاج مصطفی رفعت افندی
مرحومك ارتحاللرندن اوّل اهدا واحسان بیوردقلری
تقریض دلپذیر عالیلریدر

سایهٔ معارفوایهٔ حضرت پادشاهیده بو دفعه ترتیب وتحریر اولنمش اولان «مخزن العلوم» نامنده‌کی کتاب، ارباب علم وکمال ایله هوسکاران معارف ایچون برمرآت مؤلفاتدرکه او آینه‌دن محبوب قلوب زمرهٔ علما اولان کتب علمیه صور نمای چشم اشتیاق اوله‌رق بوندن حاصل اوله‌جق فوائد ومحسناتك تعیین درجات عالیه‌سی قابل دکلدر.

هله «مخزن العلوم»ك حسن تحریر وترتیبی بشقه‌جه موجب محسنات اولمسیله بویله بر اثر فوائد کسترایله خدمت وطنیه‌ده بولنان سرکز وطاهر افندیلرك مساعیسی بالوجوه سزاوار تقدیر وتشکردر.

کاتب زاده
مصطفی رفعت



(تقريض)

اعاظم ادبای عثمانیه‌دن عزتلو معلم ناجی افندینك
احسان بیوردقلری نمیقهٔ بلیغهٔ تقریضیه‌در

مخزن العلوم مؤلفلری افندیلر حضراتنه

افندیلر حضراتی

« مخزن العلوم » نامیله تألیفنه همت بیوردیغکز اثر عظیم، عالم انسانیتی منتدار ایده‌جك آثار نافعه‌دندر. عرض تبریکات فائقه ایله برابر حصهٔ کمترانه‌مه دوشن قسم شکرانی تقدیم ایله کسب مفخرت ایلرم.

بو اثر محترم نامکزی ابقا ایچون کافیدر. حتی زمان کچدکجه اهمیتی ارته‌جقدر. بو کون مثلا (کاتب چلبی) عنوانی بتون دنیا لسان احترام ایله یاد ایدییور. احتمال که دهات علمای عثمانیه‌دن اولان او بیوك ذاتك حائز اولدیغی مزیّت جلیله بولندیغی زمانده شمدیکی درجه‌لرده تقدیر ایدلمه‌مشدر.

« مخزن العلوم » ك ترتیبنده نه‌قدر زحمت چکمش اوله‌جغکز پك جزئی ملاحظه ایله اکلاشیلیر. آندن کمال سهولتله استفاده ایده‌جك ذوات سزه نصل عرض تشکرات ایتمسونلر؟

جمعیت عثمانیه‌نك بلکه کافهٔ جمعیات انسانیه‌نك معناً محتاج اولدیغی برخدمتی بویله صورت مکمّله‌ده ایفا ایله آره‌مزده ممتاز اوله‌رق بتون عثمانلیلری مباهی وکندکزی لایق الطاف جلیلهٔ پادشاهی ایلدیکز.

جناب حق سعیکزی مشکور ایلسون!

معلم ناجی

مخزن العلوم

(قسم اوّل) علوم وفنونه دائر مباحثی، (قسم ثانی) لسان عربی وفارسی وترکی اوزره (۱۳۰۰) سنه‌دن برو علمای کرام وفضلای ذوی الاحترام حضراتی ایله سائر ارباب فنون ومعارف جانبندن تألیف بیوریلان آثار علمیه و فنیه‌نك اسامیسی ایله تواریخ تألیفیه و معلومات اجمالیه‌سنی و اسامیٔ مؤلفینی، (قسم ثالث وقسم رابع) مؤلفات عتیقه وجدیده‌یی حروف هجأ اوزره وتاریخ اعتباریله ارائه ایدن فهرستلری، (قسم خامس) مؤلفین کرامك اسامیسی حروف هجأ اوزره بالترتیب اکثر مؤلفینك تراجم احوالی ایله علوم وفنونه دائر تألیفاتی ، (قسم سادس) مرکز سلطنت سنیه‌ده وعلی العموم ممالك شاهانه‌ده بولنان اکثر کتبخانه‌لرك مواقعی ایله کتب موجوده‌سنی وممالك اجنبیه‌ده اسامیٔ کتب حقنده‌کی تألیفاته و سائره‌یه دائر معلوماتی حاوی برخزینهٔ علوم وکتب‌در.



قسم اوّل

علوم وفنونه دائر مباحثی حاوی‌در



اثر

معادن هیئت فنیه‌سی باش کاتبی
سرکز اورپیلیان

سابقا اماسیه نفوس مأموری
سید عبدل زاده محمد طاهر



معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتی ایله طبع و تمثیل اولنمشدر

استانبول

(آ. اصادوریان) شرکت مرتبیه مطبعه‌سی — باب عالی جاده‌سنده نومرو ۵۲

۱۳۰۸

(تقریض)

اماسیه اشرافندن ومدرسین کرامدن کنعروی فضیلتلو خواجه صالح صبری افندی حضرتلرینك تقریض عالیلریدر

عصر معارف حصر جناب پادشاهیده «مخزن العلوم» اسمی ایله موسوم اولان کتابك مقصد ترتیب وتحریری علمای کرام وفضلای ذوی الاحترام حضراتنك انواع علومه متعلق تألیف بیوردقلری کتابلره دائر معلومات مجمله ومفیده اعطاسی قضیه‌سندن عبارت اولمسنه نظراً ارباب علوم ایله خواهشکران معارف ایچون برفهرست عمومینك وجودینه درکار اولان لزوم واحتیاجی دافع آثار جدیده‌دن کورلمسیله بویله مکمل وحسن صورتله مرتب براثرك موقع انتشاره وضعی باعث تشکرات وکتاب مذکوری ترتیب وتحریر ایدن ارباب معارفدن سرکز وطاهر افندیلرك بوبابده مصروف ورایکان اولان همتلری شایان تقدیراتدر .

الفقیر

صالح صبری

مخزن العلوم

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين
والصلوة والسلام على سيّد المرسلين
محمد و آله و صحبه اجمعين
اما بعد

جناب خداوند آسمان و زمين ، پادشاه حكمت رهين ، شهريار كرامت قرين، ملك حميد وكزين ، زيور اريكهٔ تمكين، خليفهٔ مكين ومتين ، السلطان ابن السلطان السلطان «الغازى عبد الحميد خان ثانى » افندمز حضرتلرينى الى آخر الدوران سرير آراى شوكت وشان بيورسون آمين .

ارباب فضل وكمالك معلومى اولديغى اوزره علوم ومعارف نقلى وعقلى اوله‌رق ايكى جدولدن جريان ايدن آب زلال معرفت‌در. اشبوآب زلال معرفت، كلزار سعادت دنيويه واخرويه‌نك سبب نشو وطراوتى‌در .

علوم و معارف هر فرد ، هر ملت ، هر قوم ايچون موجب فيض و نجات اولور .

دوام جمعيت عالم ، بقاى انتظام بنى آدم ، قواعد علميه‌يه مراعات ايله حصوله كلور .

هرشيده جلب منفعت ودفع مضرت علم ومعرفت ايله حصول‌پذير اولور .


شركت
مرتبيه
كتبخانه
ومطبعه

مرآت عقلك جلاسی علم ومعرفت، انسانك شرف ومزيتی فضيلت در.
تهذيب اخلاق وتربيۀ افكار، انجق علوم ومعارف ايله حاصل اولور.
نوع بشرك ميدانه كتورمش اولديغی بونجه مخترعات محيرة العقولك سبب اختراعی علم ومعرفت در.

الحاصل علوم و معارفك فضائلنی تعريف ايتمك خصوصنده انسانك لسان وقلمی قاصردر.

علوم ومعارفك زمانلرجه ضبط و حفظنه وهر عصرده تعميم انتشارينه خدمت ايدن وسائط مهمه‌نك برنجيسی مؤلفات اولديغی آشكار اولوب بيك اوچ يوز بو قدر سنه‌دن برو علمای كرام وفضلای ذوی الاحترام حضراتی جانبندن علوم وفنونه دائر ترتيب وتأليف بيوريلان كتابلر انجم سما كبی لا يعد ولا يحصی در.

هر عصر و زمانده علمای كرام حضراتی جانبندن كتبخانۀ عالمه يادكار براغيلان كتابلرك اساميسی ايله مراتب و درجاتنه ومؤلفين كرامك اسم وكنيه‌لرينه و بلاد و امصارينه وتواريخ ارتحاللرينه وتراجم احوالنه كسب وقوف ايتمك علما ايچون ميل طبيعی ايجابندن اولديغی كبی برعلمه انتساب واختصاص ايلمك خواهشنده بولنانلرك اوعلمه متعلق تأليفاتدن خبردار اولملری لازم كله‌جكی وبرعلمه متعلق كتاب تأليفی ارزو اولندقده اوعلمه دائر اولان تأليفاته واقف اولمق ماده سی دخی تأليفی ارزو اولنان كتابك هر صورتله مكمليتنه خدمت ايده‌جكی مسلمات اموردن اولديغی حالده بونجه سنه‌لردن برو بلاد وامصار اسلاميه‌ده فحول علما و جمهور فضلا جانبندن تأليف بيوريلان آثار

علمیه‌نك عمومنی مطالعه ایتمك شویله طورسون، برعلمه متعلق اولان مؤلفاتك مطالعه‌سنه بیله انسانك عمری وفا ایتمیه‌جكی وبلكه برعلمه متعلق اولان مؤلفاتك كثرتی، انسانك عمر طبیعیسی ایله اصلا قیاس قبول ایتمیه‌جك درجه‌ده بیوك برنسبتسزلك ایچنده اولدیغی ادعا اولنسه مبالغه ایدلمش اولەمز.

بناءً علیه كتب مؤلفه‌نك اسامیسی ایله معلومات اجمالیه‌سنی حاوی اولان كتاب وفهرستلرك لزوم وجودی وقتیله علمای كرام حضراتی جانبندن مطالعه وتقدیر بیوریله‌رق اولبابده متعدد ومعتبر فهرستلر تحریر بیورلمش ایسه‌ده او فهرستلرك صورت تحریر و ترتیبی خصوصیت حالنده اولوب عمومك استفاده‌سنی متكفل اولمدیغی كبی مذكور فهرستلرك تاریخ تألیفلرندن بو آنه قدر كذران ایدن برایكی عصر ظرفنده ولاسیما عصر معارف حصر جناب پادشاهیده كرك مركز سلطنت سنیه‌ده وكرك طشره‌لرده تألیف بیورلمش اولان مؤلفاتك او فهرستلردن خارج قالدیغی پیش نظر مطالعه‌یه الندقده ازمنهٔ سالفه‌ده تألیف اولنان فهرستلرك كفایتسزلكی برمرتبه دها ظاهر اولور.

كتب مؤلفه‌یه كسب وقوف ایتمك خصوصی برمدتدن برو اوروپاده غایت مهم ومعتنابه برعلم صره‌سنه كچه‌رك «بیبلیوغرافی» نامیله برموقع مخصوص احراز ایلمش وبو علمك اهمیتی پك زیاده تقدیر اولنمغه باشلایوب بوبابده برچوق كتابلر طبع ونشر اولنمقده بولنمشدر.

حاصل كلام كتب مؤلفه‌دن باحث اولان كتاب وفهرستلرك فوائد ومحسناتی دركار اولمسیله مجرد وطنه برخدمت عاجزانه‌ده بولنمق ارزوسی وولی نعمت بیمنتمز شوكتلو پادشاهمز افندمز حضرتلرینك ترقیٔ علوم ومعارف خصوصنده

هرآن عیون آرای جهان اولان مساعدات جلیله وتشویقات متوالیهٔ ملوکانه‌لری اثاری اشبو فهرست عمومینك جمع وترتیبنه باعث شوق وغیرت اولمش وبعونه تعالی اکمالی میسر اوله‌رق «مخزن العلوم» تسمیه اولنمش و بونك باشلوجه مأخذلری مفتاح السعادة وکشف الظنون وسائر کتب معتبره ومتنوعه‌دن ومرکز سلطنت سنیه ایله مصر وبیروت کبی بیوك محللرده کائن مشهور کتبخانه‌لر فهرستلرندن عبارت بولنمشدر .

اشبو کتابك جمع وتحریرینه مباشرت اولنمزدن اوّل صورت ترتیبی مطالعه اولندقده اسامئ کتب بیانندن مقدّم علوم وفنونه دائر مباحث ومقالات درج وتزبیرنده مناسبت کورلمسنه واسامئ کتب قسمنده کتابلرك انواع علوم اعتباری ایله فصول مخصوصه‌ده کوسترلمسی ایله برابر کتب مؤلفه‌یه ومؤلفین کرام حضراتنك اسامیسنه دائر معلومات مجمله ومفیده اعطاسی جملهٔ حسن ترتیبدن عد وشمار اولنمسنه ومؤلفاتك حروف هجا اوزره ترتیبی صورتی برکتابك قنغی علمدن بحث ایلدیکنه دائر معلومات استحصالنجه مدار سهولت اوله‌جغنه ومؤلفاتك تاریخ اعتباریله ترتیبی دخی هرعصرده ترقیات علمیه‌نك درجاتنی قولایلقله تعیین ایتمك کبی فائده‌یی انتاج ایده‌جکنه ومؤلفین کرام حضراتنك اسامیسی حروف هجا اوزره ترتیب اولنه‌رق هر برمؤلفك اسامیسی زیرینه انواع علومه دائر تألیف بیوردیغی کتابلرك کوسترلمسی وتراجم احوالندن معلومات ویرلمسی فائدهٔ مخصوصه حاصل ایلیه‌جکنه ومرکز سلطنت سنیه ایله سائر ممالك شاهانه‌ده بولنان مشهور کتبخانه‌لرك مواقعی ایله کتب موجوده‌سندن واوروپاده اسامئ کتبه دائر تألیف اولنان کتابلردن معلومات ویرلمسنده دخی

بشقه‌جه برفائده مطالعه قلنمسنه مبنی اشبو کتاب بروجه آتی التی قسم اوزرینه ترتیب اولنمشدر .

(قسم اوّل) علوم وفنونه متعلق مباحثی حاوی‌در .

(قسم ثانی) انواع علوم اعتباری ایله اسامیٔ کتب بیانده اولوب هر برعلمه متعلق اولان مؤلفات ایچون بشقه‌بشقه فصللر تخصیص اولنه‌رق کتب مؤلفه، متعلق اولدقلری فصللرده کوسترلمش و تألیف بیوریلان کتابلرك بیان اسامیسی صره‌سنده مؤلفین کرامك اسم وکنیه ونسبتلری ایله تاریخ ولادت ویاخود ارتحاللرندن ومؤلفاته دائر بعض معلومات اجمالیه‌دن بحث اولنمشدر .

(قسم ثالث) کتب مؤلفه‌یی حروف هجا اوزره کوسترر فهرستی حاوی‌در .

(قسم رابع) کتب مؤلفه‌یی تاریخ اعتباریله ارائه ایدن فهرستی حاوی‌در.

(قسم خامس) مؤلفین کرام حضراتنك حروف هجا اوزره اسامیسی ایله هربر مؤلفك انواع علومه دائر مقدار تألیفاتنی واکثر مؤلفینك تراجم احوالنی مشعردر .

(قسم سادس) مرکز سلطنت سنیه ایله سائر ممالك شاهانه‌ده بولنان اکثر کتبخانه‌لرك کتب موجوده‌سندن و اوروپاده علم کتبه دائر نشر اولنان مؤلفاتدن و بویولده سائر معلومات مفیده‌دن بحث ایدر.

بالاده رقمزدهٔ خامهٔ عرض وتبیان اولدیغی اوزره اون اوچ عصردن برو علما و فضلا و حکما و ادبا ومورخین و سائر ارباب علوم وفنون حضراتی جانبندن تألیف بیوریلان کتابلر ستارهٔ سما کبی بی حد و شمار اولدیغی جهتله اشبو کتابده جمله‌سنك درج وتزبیری خیال محال اولمسیله بحر عماندن قطرهٔ

وشمس تاباندن ذرّه قبیلنـدن اولمق اوزره تتبعات عاجزانه‌مز درجه‌سنده جمع وترتیب اولنان اشبو کتابی قارئین کرامه عرض وتقدیم ایله افتخار ایدر وبویله بر کتاب یاپمق حد واقتدارمزك فوقنده اولدیغی حالده مجرد وطنه برخدمت عاجزانه‌ده بولنمق نیت خالصه‌سی ایله میدانه کتوریلان بویله بر اثرده کوریله‌جك خطا ونقصانلرك ارباب فضل وعرفان عندنده مظهر عفو اوله‌جغنی امید ایلرز. ومنه التوفیق



مبحث

(١)

﴿ منشأ علوم ﴾

معلوم اولدیغی اوزره انسان، حس وحرکت وغدا وسائر لوازم ضروریه‌ده حیوانات سائره ایله متشارك اولدیغی حالده مالك اولدیغی فکر وادراك ایله سائر حیواناتدن ممتازدر.

کذلك انسانك دنیا وعقبایه متعلق امورنده ابنای جنسی ایله تعاون وتناصره احتیاجنی بیلسی و معبود حقیقی‌یی اثبات و توحید ایتمسی و انبیای عظامك طرف باریدن تبلیغ بیوردیغی اوامر ونواهی‌یی قبول وتصدیق ایلسی نور فکر ایله حاصل اولور.

حیواناتك جمله‌سی، انسانه اوجوهر فکر سببی ایله مطیع ومسخّر اولوب نوع بشر، اوسبب ایله مخلوقاتدن جمع کثیر اوزرینه تفضل وتقدّم ایدر. بوحالده انسانك فکری، علوم وصنایعك منشائی اولور.

فکر، اول بر ادراك مطلق‌درکه او ادراك، نفس مدرکده اشـیایه حس وشعوردن عبارتدر.

ادراك مطلق، کافهٔ موجوداتدن حـیواناته مخصوص برصفت اولوب بوصفت، نباتات وجماداتده موجود دکلدر.

جنـاب خالق کائنات، حیواناتده حس و ادراك ایچون بش عدد حاسّهٔ ظـاهره خلق ایلمش وجلب منفعت ودفع مضرت طریقنی حواسّ مذکوره‌نك استعمالی ایله تعیین بیورمشدر.

حواسّ ظاهره (سمع) ایشتمك، (بصر) کورمك، (شمّ) قوقلامق، (ذوق) طاتمق، (لمس) طوتمق حاسّه‌لرندن عبارتدر.

(حس سمع) ایله صوت وصدالر ایشـیدیلور. (حس بصر) ایله اشـیا کوریلور،

(حس شمّ) ایله رایحه‌لر حس اولنور، (حس ذوق) ایله اطعمه واشربه‌نك طاتلی و آجی کبی طعمی بیلنور ، (حس لمس) ایله دخی اشیانك حرارت و برودت کبی احوالی محسوس اولور.

انسانك مار الذکر حواسّ ظاهره‌سندن بشقه جِرم [*] دماغنده بش عدد قوّهٔ باطنه دها موجوددرکه انسان، کندو ظاهر بدننده موجود ومرکوز اولان آلات حسّیه ایله ادراك ایتدیکی احوالی، قوای باطنه‌یه تسلیم ایدوب ادراکات باطنه واسطه‌سیله حقائق اشیایه کسب معرفت ایدر.

محققین علمای کرام ایله حکما عندنده انسانك نفس و روحی اجزای کثیفهٔ جسمیه‌دن مجرد اولوب تحصیل کمالاتده جسم وبدنه و جسم بدنده اولان آلات حسّیه‌یه محتاج بر وجود روحانی‌در .

روح ، برسلطان صاحب فرمان منزله‌سنده و جسم و بدن دخی او سلطانك مملکتی وحواسّ ظاهره، او مملکتك اعیان وارکانی وحواسّ باطنه، او سلطانك مقرّبینی اولوب سلطان روح، اعیان وارکانی حسن استعمال ایله دنیا وعقبایه متعلق اولان امورینی تسویه وتکمیل ایدوب سعادت دارینه واصل ونائل اولور.

حواسّ باطنه حقنده بعض علمای اسلامیه جانبندن بیان بیوریلان معلوماتك خلاصه‌سی بروجه آتی درج صحیفهٔ تذکار اولنور .

حواسّ باطنه‌نك مجموعی جِرم دماغده واقع اولوب جِرم دماغ دخی مخروطی الشکل بر عضودر .

رأسك جهت طولنده واقع بر عضوده اوچ عدد خالی محل اولوب اومحلره ، « بطون دماغ » تسمیه اولنور .

(بطن اوّل) رأسك جانب اعلاسنده جمله بطونك اعظم و أوسعی‌در .

(بطن ثالث) رأسك طرف اسفلنده واقع اولوب بطن اوّل‌دن اصغردر.

---

[*] (جرم)، جیمك کسری ایله جسد معناسنه‌در، جمعی اجرام کلور. جرم کلمه‌سی اجسام عالیه‌ده استعمال اولنور. فلکیاته اجرام سماویه اطلاقی او اعتباره مبنی اولمق کرکدر.

باشك عضولرینه جسد تعبیر اولندیغی کبی جرم دخی دینور. نته‌کیم لسان حقنده صغیر الجرم وکبیر الجرم دنیلمشدرکه شوکلام، لسانك جرم وحجمی کوچك وجرم وخطاسی بیوکدر معناسنی افاده ایدر.

(بطن ثانی) دخی بطن اوّل ایله بطن ثالثك بیننده دهلیز [١] کبی متوسّط اوله‌رق بطن اوّل وبطن ثالثدن زیاده طاردر.

بطون ثلثه‌نك هر بری دخی اوچ طبقه اوزرینه مرتّب اولوب طبقهٔ اولی‌یه «مقدّمه» وطبقهٔ ثانیه‌یه «متوسّط» وطبقهٔ ثالثه‌یه «مؤخر» دینور.

جِرم دماغده مرتّب اولان بطون ثلثه‌دن هر بری قلبدن دماغه صعود ایدن روح نفسانی ایله مملو اوله‌رق هر برنده بردرلو حس وادراك حاصل اولمغله نفسك قوای مدرکه‌سی انلرده موجود در.

جرم دماغده مرتّب اولان بش قوّتك برنجیسی (حس مشترك)، ایکنجیسی (خیال)، اوچنجیسی (قوهٔ واهمه)، دردنجیسی (قوهٔ حافظه)، بشنجیسی (قوهٔ مفکره)در.

§. — ١ (حس مشترك) جرم دماغده بطن اوّلك مقدّمنده واقع برقوّت اولوب انسان، حواسّ ظاهره‌دن بصر ایله مشاهده ایتدیکی اشیایی وسامعه ایله استماع ایتدیکی اصوات وکلماتی و ذائقه ایله طاتدیغی طعومی و شامّه ایله قوقلادیغی رایحه‌لری ولمس ایله حس وادراك ایلدیکی اشیانك احوالنی او قوهٔ حس مشترك واسطه‌سیله ادراك ایدر. زیرا ظاهر بدنده اولان حواسّدن هر بری انجق بر حاسّه‌یه مخصوص اولان شیئك ادراکنه آلت اولوب برحاسّه ایله حس اولنه‌جق شی، حاسّهٔ اخری ایله ادراك اولنمز. مثلا حس بصر ایله انجق لون وضیا و سائر محسوسات بصریه مشاهده اولندیغی کبی قوهٔ سامعه ایله دخی یالکز اصوات ونغمات وحروف وکلمات ایشیدیلوب بالعکس بصر ایله مسموعات وسامعه ایله مبصّرات ادراك اولنمز. اما بطن اوّلك مقدّمنده موضوع اولان قوّهٔ حس مشترکده بونلرك جمله‌سی، وقت واحدده دفعةً حاصل اولوب ادراك اولنمغله کویا حواسّ ظاهره، حس مشترك دینیلان قوّتك خارجاً جاسوسلری منزله‌سنده اوله‌رق حواسّ مذکوره خارجدن اخذ ایتدکلری صور محسوساتی حس مشترکه ایصال وتسلیم ایدرلر.

§. — ٢ (قوهٔ خیال) جرم دماغده بطن اوّلك مؤخرنده واقع بر قوّتدرکه حس مشترکده مرسوم اولان صور محسوساتی حفظ وضبط ایتمکله حس مشترکك خزینه‌سی مقامنده اولمسیله طول زمان ایله منسی اولان محسوساتی نفس انسان، وقت حاجتده قوّهٔ خیال واسطه‌سیله تذکر ایدر.

---

[١] دهلیز، ایکی قپو بیننده اولان محله اطلاق اولنور.

§. — ٣ (قوّهٔ واهمه) جرم دماغده مرتّب اولان بطن ثالثك مقدّمنده وطبقهٔ اولاسنده واقع بر قوّت اولوب حس ظاهر ايله محسوس و معلوم اولان اشيانك احوال جزئيه واغراض مخصوصه‌سى او قوّت واسطه‌سيله ادراك اولنور . بر آدمك كندى حقنده ديكر آدمدن محبت ويا عداوت حس ايتمسى و والِدَيْنك اولادينه واولادينك دخى كندولرينه ميل ومحبتنى ادراك ايلمسى و قيونك دخى تصادف ايتديكى قوردك كندوسنه خصومت وعداوتنى حس ايدوب اندن مجتنب اولمسى قوّهٔ واهمه‌يه مثالدر . زيرا قوّهٔ واهمه ايله محسوسات ميانده واقع اولان احوال جزئيه ادراك اولنمغله حيواناتده دخى قوّهٔ مذكوره موجوددر . امّا انسان ، قوّهٔ واهمه ايله معانئ جزئيه‌يى احساس ايتديكى كبى نفس ناطقه وقوّهٔ عقليه‌سى ايله معانئ كليه‌يى دخى ادراك ايدر . مثلا مطلقا عداوت ومحبت لفظلرينك معانئ كليه‌سنى انسان، عقل ايله بيلور. لكن حيوانات اندن غافل اولوب بلكه تصادف ايلديكى اشياى مخصوصه‌نك حال وشاننى معاينه ايله ادراك ايدر يوقسه انسان كبى اشياى كليه‌يى واحكام مطلقه‌يى ادراكدن بالكليه قاصر وعاجزدر .

§. — ٤ (قوّهٔ حافظه) بطن ثالثك آخرنده واقع برقوّت اولوب قوّهٔ واهمه ايله ادراك اولنان معانئ جزئيه اوراده حفظ اولنور . اشبو قوّهٔ حافظه، صور و هميه‌نك خزينه‌سى مقامنده اولمسيله صحيفهٔ حافظه‌ده مرتسم و منتقش اولان معانى، وقت حاجتده اوخزينه‌دن اخذ ايله اقتضاسى وجهله استعمال اولنور.

§. — ٥ (قوّهٔ مفكّره) بطون دماغك وسطنده بولنان بطن‌ثانيده واقع برقوّتدركه حس مشترك وقوّهٔ واهمه ايله ادراك اولنان صور محسوساتده ومعانئ جزئيه‌ده تركيب وتحليل صورتى ايله تصرف ايتمسيله سائر قواى دماغيه‌نك اشرفيدر .

حواسّ انسانيه‌دن اولان فكر، اوچ مرتبه اوزرينه مرتّب اولوب هر مرتبه بر نتيجه‌يى انتاج ايدر .

فكرك برنجى‌مرتبه‌سى، خارجده ترتيب طبيعى ويا ترتيب وضعى ايله مرتّب اولان امورى تعقلدركه انسان، ابتدا اول امورى ذهناً تعقل وملاحظه وبعده تحصيل وايجاده مبادرت ايدر . قوهٔ فكريه‌نك اكثريا بومرتبه‌سى تصوّرات اولور . انسان ايچون جلب منفعت ودفع مضرت حصولنه مدار اولان (عقل تميز) بوندن عبارتدر.

فكرك ايكنجيسى اول بر فكردركه انسان، ابناى جنسيله اولان معامله‌سنه و ابناى

جنسنك سياستنه متعلق اصول و آدابى اوفكر ايله تحصيل ايدر. قوۀ فكريه‌نك شو ايكنجى مرتبه‌سى اكثريا احكام تصديقيه اولوب تجربه طريقيله شيأً فشيأً حاصل اولدقده فائدۀ تامّه ومصلحت عامّه‌نك حصولنه توسّل اولنور. فكرك بو مرتبه‌سنه (عقل تجريبى) دينور.

فكرك اوچنجى مرتبه‌سى اول برفكر دقيقدركه برمطلوب كلى‌يه مجرد يا علمى ويا ظنى افاده ايدوب عمللردن برعمل اكا تعلق ايتمز. فكرك بو مرتبه‌سنه (عقل نظرى) تسميه اولنور. حقائق اشيا و اعيان خارجيه‌نك نفس الامرده واقع اولديغى اوزره اجناس و فصول و علل و اسبابنى مفيد اولان قوۀ فكريه بومرتبه ايله كامل اولوب حقيقت انسانيه‌نك معناسى اولان عقل محض، نفس مدركه اولور.

انسان و سائر حيواناتدن صادر اولان افعال و اثار، كندو قصد و اراده‌لرى و جناب حقك انلرده خلق ايلديكى قدرت ايله حاصل اولور. بو افعالك بعضيسى منتظم و مرتّب و بعضيسى غيرمنتظم وغيرمرتّبدر. منتظم ومرتّب اولان افعال واعمال، منحصراً نوع بشره مخصوص اولوب غيرمنتظم اولان افعال و اعمال دخى سائر حيواناته مختص‌در.

انسان، اعمال عقل وفكر ايله برشى ايجاد ايتمك مراد ايتدكده اول شيئك قريب وبعيد اولان اسباب وعللنه و اجزاسنه واركاننه وشروطنه وسائر مباديسنه تفطن ايتدكدن صكره اوشيئك ابتداسندن انتهاسنه قدر اقتضا ايدن اسباب ومبادى‌يى ترتيب وتقدير ايدرك لايق اولديغى وجهله مطلوبى اولان فعلى تكميل ايدر.

هر فعلك حصولى او فعلك اجزا و مباديسنك جمع وترتيبنه موقوف اولمغله او فعلك تمام وختامى علل و اسبابندن متأخردر. فعلك اجزاسنده دخى تقدّم وتأخره رعايت لازم اولمغله مقدّم اولان سببى تأخير ومؤخر اولان سببى تقديم ايتمك ممكن اولمز. برفعلك مبدائى وسببى دخى اخر برمبدأ ايله سببه موقوف اولور بوحالده سبب اوّلك حصولى سبب ثانيدن مؤخر اولوب سبب ثانى دخى سبب ثالثه وسبب ثالث، سبب رابعه توقف ايدرك سلسلۀ اسباب ايكى اوچ مرتبه ويا دها زياده مراتب ايله علل و اسبابك فكر واسطه‌سيله نهايتنه واريلوب مطلوب اولان فعلك تحصيل وايجادينه مباشرت اولندقده فكرك منتهاسى اولان سبب اخير ايله عمله بدأ وشروع اولنوب بعده سبب اخيرك معلولى اولان سبب ثانى‌يه واندن صكره سبب ثالثه تنزل اولنه‌رق ابتداى امرده خاطركذار اولان سبب اوّل

ايله او عمل ختامپذير اولور. مثلا بر سقف ايجاد و احـداثی مراد اولندقده اوسـقفك احداثنه توقف ايدن علت وسببلردن ابتدا حائط وجدارلری وارد خاطر اولور و بعده حائط وجدارلرك اساسنه انتقال اولنمغله ترتيب فكريده اواساس، علل واسباب اخيره اولور. فكر انسان، فعل وعملده ابتـدا اساس وبعده جـدار ايله بدأ ايدوب اندن صكره تركيب سقف، عمل آخر اولور. اشبو مفهوم (فعل وعملك اوّلی، فكرك اخری‌در وفكرك اوّلی، عملك اخری‌در) ديو بين العلما مشهور اولان قوللك معنای صحيحی‌در.

ايمدی انسانك فعل وعملنك خارجده حصولی بعضيسی بعض اخره متوقف اولان علل واسبابنده اجالهٔ فكره مقصور اولوب فكر وتأملدن صكره اوفعل وعمله مبـادرت اولنور. فكرك اوّلی، عملك اخری وعملك اوّلی، فكرده متأخر اولوب روح انسـانی، علم وعملی جامع ومظهر الهام يزدانی اولمغله علل واسباب ميانده، ترتيبه ونظام عالمه مطلع اولمسـيله انسانك افعال واعمالی منتظم اولور. حيواناتده حس وحركت موجود ايسـه‌ده فكر وتأمل مفقود اولمغله كندولرندن صدور ايدن افعـال وآثاری ترتيب وتنظيم ايتمكه حيواناتك افعـالی حليهٔ كمالدن خالی‌در. زيرا حيوانات، مجرد سمع وبصر وسائر احوالده حواس ظاهره‌يی اعمال ايله آنجق محسوسـات جزئيه‌يی حس وادراك ايدوب مدركاتی تنظيم وترتيب ايتمك اقتدارندن عاری‌در.

وقتاكه عالم كون وفسادده معتبر اولان حوادث فعليه نهج نظام اوزره افعال بشره مقصور اولوب رابطهٔ انتظامدن خارج اولان فعللر، نوع بشرك افعال منتظمه‌سنه تابع اولدقده حيواناتك افعالی، انسانك افعالی تحتنده مندرج اوله‌رق بوجهتله حيواناتك كافه‌سی نوع انسانه مسخّر اولدی.

فكر ونظر، نوع بشره مخصوص برسرّ ربّانی ونور روحانی‌دركه انسان، جنس قريب‌ده وحس وحركتده متشارك اولديغی سـائر حيوانلردن او خاصّه ايله ممتازدر. اشـبو فكر ونظر ايله انسان، اسباب و مسببات ميانده واقع اولان روابط وعلائقه وقوفی و مبـادی‌يه علم وشعوری مرتبه‌ده واصل سرمنزل كمال اولور. وقوف اسـبابده مراتب ناس، مختلف ومتفاوت اولمغـله بعض ناس برشيئك ايكی ويا اوچ مرتبه علل واسـبابنه واقف اولوب زياده‌سنی ادراك ايتمكده عاجزدر. بعض ناس دخی بش ويا التی مرتبه علل و اسبـابه واقف اولوب انسانيتی درجهٔ علياده اولور.

ایشته بالاده بیان اولندیغی اوزره نفس انسانی، حقائق کلیه‌یی ادراك ایله حیوانات سائره‌دن ممتاز واموررده تدبیر وتصرف ایله سرفرازدر. لکن انسان ایچون حقائق اشیایه علم واطّلاع، ملائکهٔ کرام کبی بالفعل حاصل اولمدیغی کبی جمله حوادثك کنه وغورینه دخی انسانك قوّهٔ عقلیه‌سی دفعةً واصل اولمیوب حقائق اشیایه علم حصولی، حواسّ ظاهره وباطنه واسطه‌سیه خارجدن اکتساب اولنان صور محسوساتك واحوال جزئیه‌سنك تدریجاً مشاهده و ملاحظه‌سنه موقوف اولمغله انسان، بطون دماغیه‌نك وسطنده واقع اولان قوّهٔ مفکّره‌سنی اشیای مکتسبه‌نك کاه ترکیب وترتیبی وکاه تحلیل و تفریقی امرنده استعمال ایدرك مستعد اولدیغی کمالات علمیه‌یی تحصیل ایدر. امّا انبیای کرام ورسل عظام علیهم‌السلام حضراتنك انوار علوم ایله منوّر وحقائق اشیانك صور کلیه‌سی جوهر فطرتلرنده مرسوم ومصوّر اولمسیله جناب خالق تعالی حضرتلرینك ذات وصفاتنه وعالم روحانی وجسمانیده موجود اولان اشیانك حقائق وماهیاتنه واحوال واغراض کلیه‌سنه فیض ربّانی وامداد صمدانی ایله عالم اولملری حسبیله انبیای عظام و رسل کرام علیهم السلام حضراتنك علملری ذکر اولنان آلات بدنیه و قوای حسّیه کبی وسائطه احتیاجدن وارسته‌دز.

علوم لدنّیه اصحابی اولان اولیای کرامك علملری دخی صورمشروحه اوزره اولدیغی وشو نعمت آلهیه‌نك سعدای مؤمنینه عالم برزخده حصوله کلدیکی علمای کرام جانبندن بیان بیورلمشدر.

سائر افراد ناس، علم ربّانی وادراك روحانی‌یه کندو طبیعتلری ایله وصولدن عاجز وظلمت بدنیه‌لری انوار معارف آلهیه ایله کندو اره‌لرینه حائل وحاجز اولمغله نفس وروحك طرف اسفلی اولان جسم وبدن جانبنه میل وحرکت ایدوب حواسّ ظاهره ایله محسوسات خارجیه‌یه نظرله حس وادراك ایتدیکی صوردن قوّهٔ خیالیه وحافظه‌سنده محفوظ ومضبوط اولان معلوماتنی قوّهٔ مفکّره‌سی واسطه‌سیله قوانین منطقیه اوزره ترکیب وترتیب ایدرك تصوّر و تصدیق نوعلرندن مجهوللرینی تحصیل ایدر. افراد ناس ایچون شو صورتله حاصل اولان علوم ومعارفك جمله‌سی، آلات بدنیه استعانه‌سیله وقوّهٔ متخیّله وساطتیله خارجده موجود اولان محسوسات جزئیه‌دن اکتساب اولنوب قواعد مخصوصه وقوانین مضبوطه تحتنده داخل اولمغله دائره‌سی واسع دکلدر. زیرا منطق کتابلرنده تحقیق اولندیغی اوزره برشیئك تصوّری ویا برشی ایله شیٔ آخرك اوزرینه حکم وتصدیق مجهول اولدقده اول مجهول اولان شیئی بیلك ایچون ذهنده معلوم ومحفوظ اولان مبادی‌یه

مراجعت اولنوب على التدريج فكر وترتيب ايله مجهوله علم وادراك حاصل اولور. بوتقديرجه انسانك علمى، اشياى مجهوله‌يى بيلمكه مناسب شيلرى ذهناً تحرى ايدوب على وجه اللايق تركيب و ترتيب ايدرك بذل مقدور ايله اسباب معلومه و مبادئ معروفه‌يه منتهى اولوب آنى تجاوز ايلمز . اكر اسباب علمدن اولان « مبادى » ده وياخود « مبادى » نك ترتيب وتركيبنده خطا واقع اولور ايسه او خطا سببى ايله « معلوم » ده دخى خطا واقع اولور . وبين العلما كثرت اختلافات واسئله ومعارضات وقوعى بوحالدن نشأت ايدر.



مبحث

(٢)

« ماهیت علم »

علمك ماهیتی تعریف وبیان اولنمزدن اوّل علی الاطلاق ماهیت کلمه‌سنك ممکن مرتبه تعریف وبیانه ابتدار اولنور.

(ماهیة الشی) وتعبیر اخرله (مابه الشی) هُوَ هُوَ دیمکدر. هُوَهُوَ دیمك « اوشی عینی اوشی‌در » معناسنی مفید اولور.

ماهیت کلمه‌سنك « ما » کلمه‌سنه منسوب اولدیغی دخی روایت اولندی. بوحالده ماهیت کلمه‌سنك اصلی « مائیة » اولوب کلمهٔ مذکوره‌نك « ما » لفظندن مأخوذ اولان مصدره مشتبه اولمامسی ایچون «همزه حرفی» «ها» حرفنه قلب اولنمشدر. اشبو ماهیت کلمه‌سنده راجح اولان صورت « ماهو » کلمه‌سنه نسبتندن عبارت اولوب ایکی کلمه برکلمه حکمنده اعتبار ایدلمشدر.

ماهیت کلمه‌سی اکثریا امر متعقله اطلاق اولنور. نته‌کیم انسان لفظندن، وجود خارجیدن قطع نظرله حیوان ناطق تعقل اولنمسی انك مثالیدر.

امر متعقله، « ماهو » ایله اولان سؤالك جوابی اعتباریله « ماهیت » و خارجاً ثابت اولمق حیثیتندن « حقیقت » واغیارندن تمیز ایتمك حیثیتندن « هوّیت » واکا لوازمی حمل اولنمق حیثیتندن « ذات » ولفظدن استنباط اولنمق حیثیتندن « مدلول » ومحل حوادث اولمق حیثیتندن « جوهر » اطلاق اولنور.

ماهیت اوچدر. بریسی (ماهیت نوعیه) ودیکری (ماهیت جنسیه) ودیکر بریسی دخی (ماهیت اعتباریه) در.

(ماهیت نوعیه) افرادنده علی‌السویه اولور. ماهیت مذکوره فرد واحدده نه شی اقتضا ایدر ایسه فرد اخرده دخی اوشیئی اقتضا ایدر. مثلا انسان لفظی، افرادندن اولان زیدده مقتضی اولدیغی شیئی عمروده دخی اقتضا ایدر. ماهیت نوعیه ماهیت جنسیه‌نك مخالفی‌در.

(ماهیت جنسیه) افرادنده علی السویه اولمز . مثلا حیوان لفظی، انسانده ناطقك مقارنتنی اقتضا ایدر و انسانك غیریسنده بومقارنتی اقتضا ایتمز .

(ماهیت اعتباریه) اول برماهیتدرکه انك ایچون وجود اولمیوب انك وجودی معتبرك عقلنده اعتبارك دوام ایلدیکی مدتجه باقیدر. مثلا «کم»ك یعنی عددك ماهیتندن واقع اولان سئواله «کمیت» ایله جواب ویریلورکه مذکور کمیت، ماهیت اعتباریهٔ ذهنیه‌دن عبارتدر .

علی الاطلاق، ماهیت علمك تصوّری ضروری‌میدر ؟ ویاخود عسیر التعریف اولان نظری‌میدر ؟ ویا غیر عسیر التعریف اولان نظری‌میدر؟ بو مسئله‌ده بین العلما اختلاف اولندی .

علی الاطلاق، ماهیت علمك تصوّری ضروری اولدیغنه امام فخرالدین‌رازی حضرتلری ذاهب اولدیغی کبی عسیر التعریف اولان نظری قسمندن اولدیغنه دخی امام الحرمین حضرتلری ایله امام ابی حامد غزّالی حضرتلری ذاهب اولمشلر ایسه‌ده ماهیت مذکوره‌نك غیر عسیر التعریف نظری قسمندن اولمسی صورتی بین العلما ترجیح اولنمشدر .

علمك تعریف ماهیتنه دائر بین العلما جاری اولان مباحث، آتیاً ذکر وبیان اولنور.

§—۱ علم «اعتقاد الشی علی ماهو به عن ضرورة اودلیل» تعریفی‌در.

یعنی علم، بر شیئه «علی ماهو به» اعتقاد ایتمکدن عبارت اولوب او اعتقاد دخی یا الجای ضرورت ویاخود واسطهٔ دلالت ایله حاصل اولور دیو تعریف اولنمش ایسه‌ده بر شیئك تعریفی او شیئك افرادینی جامع واغیارینی مانع اولمق قاعدهٔ کلیه اقتضاسندن اولوب حال بوکه تعریف مذکورده ضرورت ویاخود دلیلدن حاصل اولان «ظنّ» داخل اولدیغی جهتله ماهیت علمك اشبو تعریفی قاعدهٔ مذکوره‌یه موافق اولمدیغندن بین العلما مدخول ونا مقبولدر .

§—۲ «معرفة المعلوم علی ماهو به» تعریفی‌در .

یعنی علم، معلوم اولان شیئه «علی ماهوبه» معرفتدن عبارتدر دیو تعریف اولنمش ایسه‌ده علم خدایه معرفت اطلاقی جائز اولمدیغی جهتله علم خدا اشبو تعریفك خارجنده

قالمقله برابر تعریف مذکورده علم کلمه‌سندن مشتق اولان معلوم کلمه‌سنك ذکر و ایراد اولنمسی دوری [*] استلزام ایلدیکنه و «علی ماهو به» کلمه‌سی دخی معرفت معناسندن عبارت اوله‌رق زائد اولدیغنه مبنی تعریف سابق مثللو بوتعریف دخی بین العلما مدخولدر.

§—٣ «هو الذی یوجب کون من قام به عالماً» تعریفیدر.

یعنی علم، اول بر شیدرکه اول شی ایله قائم اولان کیمسه‌نك عالم اولمسنی ایجاب ایدر دیو تعریف اولنمش ایسه‌ده اشبو تعریفده عالم کلمه‌سنك ذکر وایراد اولنمسی تعریف ثانی کبی دوری استلزام ایلدیکی جهتله بوتعریف دخی بین العلما نا مقبولدر.

§—٤ «هو ادراك المعلوم علی ماهو به» تعریفیدر.

یعنی علم، «معلوم»ی «علی ماهو به» ادراك ایلمکدن عبارتدر دیو تعریف اولنمش ایسه‌ده بو تعریفده دخی دور وحشو اولدقدن بشقه ادراك کلمه‌سی علمدن مجاز اولدیغندن بو دخی علما بیننده مدخولدر.

---

[*] (دور، دوران)، لغتده دونمك وطولانمق معناسنه‌در. چرخ کبی.
علمده مصطلح اولان دور بحثنه کلنجه (دور)، ایکی شیدن هربرینك شیء آخر اوزرینه توقف ایتمسندن عبارتدر.

دور، اقسام عدیده‌یه منقسمدر. اقسام مذکوره دخی دور اضافی، دور حکمی، دور مساوی، دور تقدمی‌در.

(دور اضافی)، ایکی شیئك وجودده تلازمندن عبارتدر. اول برحیثیتله‌که ایکی شیدن بریسی انجق دیکر شی ایله اولور.

(دور حکمی)، اقرار ایله حاصل اولور. مثلا وفات ایدن برکیمسه‌نك برادری متوفا ایچون ابن، موجود اولدیغی اقرار ایلدکده نسب ثابت اولمقله برادری وارث اوله‌ماز. چونکه ابنك وراثتی برادرك عدم وراثتنی مؤدی اولور.

(دور مساوی)، ایکی متضایفدن یعنی بربرینه میل ایدن ایکی شیدن هربرینك دیکری اوزرینه توقفندن عبارتدر.

(دور تقدمی)، برشیئك مرتبهٔ واحده‌ده ویاخود برقاچ مرتبه‌ده مایتوقف علیهی اوزرینه توقفندن عبارتدر. برمرتبه‌ده حاصل اولان دوره، دور مصرح وبرقاچ مرتبه‌ده اولان دوره، دور مضمر اطلاق اولنور.

شمس، کوکب نهاری ایله تعریف اولنسه و (نهار) فوق الافق شمسك طلوعی زمانیله تعریف اولندقده شوتعریف دور مصرحه مثال اولور.

دور مضمرك مثالی دخی معنانك فهمی لفظك دلالتنه ولفظك دلالتی علم وضعه وعلم وضعك دلالتی لفظك دلالتی واسطه‌سیله معنانك فهمنه توقف ایدر دیو تعریفدن عبارتدر. اشبو دور مضمر، دورك اقبحی اولور.

§—٥ «تبيين المعلوم على ماهو به» تعريفى‌در.

يعنى علم، «معلوم» ى «على ماهو به» تبيين‌در ديو تعريف ايدلمش ايسه‌ده بو تعريفده دخى دور و حشو [*] اولديغنــدن وتبيين كلمه‌سى خفادن صكره ظهورى مشعر اولوب بو حالده علم خدا تعريفك خارجنده قالديغندن بو دخى تعريف مقبول دكلدر.

§—٦ «اثبات المعلوم على ماهو به» تعريفى‌در.

يعنى علم، «معلوم» ى «على ماهو به» اثباتدر ديو تعريف اولنمش ايسه‌ده بوتعريفده دخى دور وحشو اولديغندن واثبات كلمه‌سى مجازاً علمه اطلاق اولنمق حسبيله (تعريف الشى بنفسه) اولمق لازم كلديكندن بودخى تعريفات سائره قبيلندن‌در.

§—٧ «الثقة بانّ المعلوم على ماهو به» تعريفى‌در.

يعنى علم، «معلوم» ه «على ماهو به» وثوق واعتماددن عبـارتدر ديو تعريف اولنمش ايسـه‌ده بوتعريفده دخى دور و حشو اولديغـندن و خدانك كندو علمنده واثق اولمسى محذورى‌لازم كلوب بونك دخى جناب حقه اطلاقى شرعاً جائز اولمديغندن اشبو تعريف دخى مدخول وغير مقبولدر.

§—٨ «حصول صورة الشى فى العقل» تعريفى‌در.

يعنى علم، صورت شـيئك عقلده حصولندن عبارتدر ديو تعريف اولنوب اشـبو

---

[*] حشو، لغتده يصدق ايچنه طولديريلان پاموق و امثالى اشيا معناسنه اولوب اصطلاحده ذكر وايرادى فائده‌دن خالى اولان زوائددن عبارتدر.
حشو، ايكى‌در. بريسى لفظى وديكرى معنوى‌در.
حشو لفظى، زائدك متعين اولمسندن عبارتدر.
حشو معنوى، يا معنايى افساد ايدر ويا افساد ايتمز.
(تطويل) دخى لفظى ويا معنوى اولور.
تطويل لفظى‌ده زائد غير متعيندر.
تطويل معنوى، معنايى افساد ايتمز.
شو حالده (حشو) ايله (تطويل) بيننده ايكى جهتدن فرق حاصل اولور.

تعريفك، ظنّه [١] وجهل مركّبه [٢] وتقليده [٣] و وهمه [٤] شامل اولمسيله محققين حكما و بعض متكلمين عندنده اصح تعاريف اولديغى ابن صدر الدين حضرتلرندن مرويدر.

§—٩ «تمثل ماهية المدرك فى نفس المدرك» تعريفى‌در.

يعنى علم، ادراك اولنان شيئك ماهيتى ادراك ايدن كيمسه‌نك نفسنده تمثل ايلمكدن عبارتدر ديو تعريف اولنوب اشبو تعريفك حكمى بالاده محرر سكزنجى تعريفك حكم وشمولى كبيدر. بو ايكى تعريف، حكما تعريفى اولوب وجود ذهنى اوزرينه مبنى‌در چونكه حكما عندنده علم، وجود ذهنيدن عبارتدر. مذكور ايكى تعريفدن اولكيسى ادراك كليات وجزئياته شاملدر. ايكنجى تعريفك ظاهرى، كلياته اختصاصنى افاده ايدر.

§—١٠ «هو صفة توجب لمحلها تمييزاً بين المعانى لايحتمل النقيض» تعريفى‌در.

يعنى علم، بين المعانى نقيض احتمالى اوليه‌جق صورتده محلنك تمييزنى موجب برصفتدر

---

[١] (ظن)، نقيض احتمالى ايله برابر اعتقاد راجح معناسنه‌در. يقين وشك معنالرنده دخى استعمال اولنور.
شك ايله ظن بيننده اولان فرق، «ظن»ك صفت راجحيتى حائز اولمسندن عبارتدر.
(شك)، يكديكرينه ضد وخلاف اولان ايكى شيئك بريسنى اخره ترجيح ايتميه‌رك شك ايديجى كيمسه‌ده حاصل اولان تردد واشتباهدن عبارتدر.
ينه شك ايكى طرفى مساوى طوتيلان ايكى شى بيننده وقوفدن عبارت اولوب قلب انسان، او ايكى شيدن بريسنك ترجيحنه ميل ايتمز. اكر او ايكى شيدن بريسى اخرك اوزرينه ترجيح ايله برابر مرجوح اولان جهت دخى ترك اولنمز ايسه اكا ظن تعبير اولنور. اكر احدهما اخره ترجيح ايله برابر مرجوح اولان جهت دخى ترك اولنور ايسه اكا «غالب الظن» تعبير اولنوركه بوغالب الظن يقين منزله‌سنده اولور.
[٢] (جهل)، مطلقا برشيئه عدم علمدر.
جهل، بعض دفعه معدوم اولوب بوحالده شى اولمامق لازم كاور ديو تعريف مذكوره اعتراض واقع اولمش ايسه‌ده بو اعتراضك جوابنده شيئك وجود ذهنيدن عبارت اولديغى بيان اولنمشدر.
(جهل مركب)، واقعه غيرمطابق اعتقاد جازمدن عبارتدر. برشيئى بيلمامك و او شيئى بيلميه‌رك بيلك ادعاسنده بولنمق جهل مركبك مثاليدر.
(جهل بسيط)، جهل مركب مفهومنك خلافنه اوله‌رق عدم علم معناسنه‌در. مثلا بركيمسه بر شيئى بيلمز واو شيئى بيلمديكنى دخى بيلور اولديغى حالده بوجهله، جهل بسيط دينور.
[٣] (تقليد)، حجت ودليلسز اوله‌رق اخرك قولنى قبولدن عبارتدر.
[٤] (وهم)، حكمانك طرف مرجوحنه اطلاق اولنور. طرف راجحنه ظن اطلاق اولنديغى كبى.
عند الحكما وهم بر قوهٔ مدركه دركه محلى دماغده اولوب او قوت واسطه‌سيله معانئ جزئيه ادراك اولنور. صداقت زيد وعداوت عمرو كبى.

دیو تعریف اولنوب بوتعریف «العلم صفةٌ ذات تعلق بالمعلوم» قولنك قائلی عندنده مختار ایسه‌ده علوم‌عادیه تعریف مذکورك خارجنده قالمشدر. مثلا زمان سابقده کوریلان جبل، الآن ذهبه منقلب ومتحوّل دکل ایسه‌ده خرق عاده جائز اولدیغندن انك نقیضی محتملدر.

§—١١ «هو تمییز معنیً عند النفس تمییزاً لایحتمل النقیض» تعریفیدر.

یعنی علم، نقیض احتمالی اولمیه‌جق صورتده عند النفس تمیز معنادن عبارتدر دیوتعریف اولنوب اشبو تعریف، علمای علم‌کلامدن «انّ العلم نفس التعلق المخصوص بین العالم والمعلوم» قولنك قائلی اولان کیمسه عندنده تعریف مختاردر.

§—١٢ «هو صفةٌ ینجلی بها المذکور لمن قامت هی به» تعریفیدر.

اشبو تعریفك، ماهیت علمك احسن تعاریفی اولدیغی علامه سید شریف جرجانی حضرتلری جانبندن بیان بیورلمشدرکه معناسی «انه صفةٌ یکشف بها لمن قامتِ به‌ما من شانه ان یذکر انکشافاً تامّاً لا اشتباه فیه» یعنی علم برصفتدرکه اوصفتك قائم اولدیغی کیمسه ایچون اول برشی منکشف اولور اومنکشف اولان شیئك شانی اوشیدن اشتباه اولنمیه‌جق صورتده انکشاف تامّ ایله ذکر وبیان اولنمقدن عبارتدر.

§—١٣ «حصول معنیً فی النفس حصولاً لایتطرّق علیه فی النفس احتمال کونه علی غیر الوجه الذی حصل فیه» تعریفیدر.

اشبو تعریف، علمای علم کلامدن آمدی تعریفی اولوب ترجمه‌سی‌شودر. علم، برمعنانك فی‌النفس اول برصورتله حصولندن عبارتدرکه اندن غیری برصورتله معنا حصولنك احتمالی یوقدر.



مبحث
(٣)
﴿ علمك ماهيتنه متعلق اختلافات ﴾

فلاسفه وبعض متكلمينك ذاهب اولديغى وجهله برشيئه علم، اوشيئك ذهنده وجودينى مستلزم‌مى‌در؟ وياخود جمهور متكلمينك ذهابى مثللو برشيئه علم، عالم ايله معلوم بيننده ذهنده تعلق‌دن‌مى عبارت‌در؟ بومسئله‌ده اختلاف اولندى.

مذهب اوّله كوره برشيئه علم حاصل اولدقده او علمدن امور ثلثه تحقق وتولد ايدر. امور مذكوره‌دن بريسى ذهنده صورت حاصله‌نك تحقق ايتمسى و ديكرى ذهنده اوصورتك انتقاش وارتسام ايلمسى وديكرى دخى اوصورتك قبوليله نفسك منفعل اولمسيدر. صور مشروحه‌يه نظراً علمك ذكر اولنان امور ثلثه‌نك قنغيسندن عبارت اولديغنده اختلاف اولندى.

علما وحكمادن برطاقى علمك، انجق ذكر اولنان امور ثلثه‌نك مجموعندن عبارت اولديغنه ذاهب اولمسيله علمك مقولهٔ كيف [١] و يا انفعال [٢] وياخود مقولهٔ اضافه‌دن [٣] اولديغنده اختلاف حاصل اولدى.

كتب متعلقه‌سنده بيان اولنديغى وجهله اصح اولان جهت، علمك مقولهٔ كيف‌دن اولمسندن عبارتدر.

وجود ذهنى‌يه قائل اولنلردن بعض ذواتك بيانـنه كوره ذهنده حاصل اولان صورت، (معلوم)ك شبح وظلى‌در. ديكر بعض ذواتك بيانـنه كوره دخى ذهنده حاصل

---

[١] (كيفيت)، بر شيئده تقرر ايتمش اولان هيئت در.

[٢] (انفعال)، غيردن تأثير سببيله متأثرده حاصل اولان هيئتدن عبارتدر.

[٣] (اضافة)، ايكى شيئدن برينك تعقلى انجق اخر شيئك تعقلى ايله حاصل اولان حالت نسبيهٔ متكرره‌دن عبارتدر. ابوّت وبنوّت كبى. يعنى پدر تعقل اولندقده فرزند دخى متعقل اولور وفرزند تعقل اولندقده پدر دخى متعقل اولور.

اولان شی، «معلوم»ك نفس ماهیتی اولوب لكن اوشی، وجود ظلیٔ غیر اصلی ایله ذهنده موجود اوله‌رق شو وجود اعتباریله اكا صورت تسمیه اولنور وبو جهتله وجود اصلی‌نك اوزرینه ترتب ایدن اثار اشبو وجود ظلیٔ غیراصلی اوزرینه ترتب ایتمز و وجود اصلی‌یه «عین» تسمیه اولنوب انك اوزرینه آثار ترتب ایدر و شو صورت ذهنیه، خارجه نسبتله «عین العین» اولوب ذهنه نسبتله «عین الصورة» یعنی عالمك نفس وذاتنده قائم اولان ظلّ و شبح‌درکه انكله «معلوم» منكشف اوله‌رق اكا علم دینور.

عالمك ذهننده موجود اولوب نفسنده قائم اولمیان ماهیته «معلوم» اطلاق اولنور.

علم ایله معلوم، بالذات متغایردر. ذكر اولنان شبحی قائل اولنلرك رأی وذهابنه كوره «معلوم»ك مقولهٔ جوهردن ویاخود مقولهٔ اخرادن اولمسیله برابر علمك مقولهٔ كیف‌دن اولدیغنده اشكال وتردد یوقدر. چونكه علم ایله معلوم، ماهیتده مختلفدر. امّا ماهیاتك بانفسها ذهنده حصولنی قائل اولنلرك رأی وذهابنه كوره ماهیتده «جوهر» و «عرض»ك اتحادنده‌كی اشكال ایله برابر علمك مقولهٔ كیفدن اولدیغنده اشكال واردر.

بعض مدققین، تبدل ماهیتی تجویز ایله بر شی وجود خارجی اعتباریله «جوهر» اولوب وجود ذهنی اعتباریله او جوهرك كیفه منقلب اولدیغنی بیان ایدرك مملحه‌ده واقع اولان شیئك ملحه منقلب اولدیغنی مثال اوله‌رق ایراد ایلمش و بو بحثك محاكمه‌سی متعلق اولدیغی كتابلرده علمای كرام حضراتی جانبندن بسط وتفصیل بیورلمش اولدیغندن بومحلده بوقدرجكله اكتفا اولنمشدر.



مبحث
(٤)

﴿ علم مدوّن ﴾

علم لفظی، سابقاً ذکر اولنان شیلره اطلاق اولندیغی کبی نحو وفقه مثللو اسماء علوم مدوّنه‌یه دخی اطلاق اولنور.

کذلك علم لفظی، مسائل مخصوصه‌یه‌ده اطلاق اولنورکه «فلانٌ یعلم النحو» ترکیبی بواطلاقك مثالیدر یعنی فلان کیمسه نحوی بیلور دینلدکده او کیمسه مسائل نحویه‌یی بیلور دیمکدر.

علم، بعضاً دلائلدن مسائلك تصدیقاتنـه وبعضاً دخی تصدیقات مسـائلك تکررندن حاصل اولان ملکه‌یه دخی اطلاق اولنور. بوملکه‌یه «ملکهٔ استحضار» دینور. ملکه دخی تهیؤ التام دیمکدر. تهیؤ التام دیمك مراد اولنان شیـئك استعلامی وقوعنـده جوابه کافی اوله‌جق سرمایهٔ معلوماته مالك اولمقدن عبارتدر.

علم لفظنك معنـای حقیقیسی آنجق ادراکدر وبو ادراك ایچون بر متعلق اولوب اوده «معلوم»در. ادراکك حصولنه تابع وبقاسنه وسیله اولان شی ملکه‌در.

علم لفظنك بالاده ذکر اولنان شیلردن هر برینه اطلاقی یا «حقیقت عرفیه» ویاخود «حقیقت اصطلاحیه» ویا «مجاز مشهور» در.

علم، بعضاً مجموع مسائله و مبادئ تصوّریه وتصدیقیه‌یه وموضوعاته اطلاق اولندیغی جهتله علومك اجزای ثلثه‌دن عبارت اولدیغی علما جانبندن بیان بیورلمشدر.

حقیقت ومجاز کلمه‌لری اوزرینه بروجه آتی بعض معلومات ایراد اولنور.

(حقیقة)، فعیله وزننده اولوب «حق الشی»دن مأخوذدرکه ثبوت معناسنه‌در. وزن مذکور فاعله معناسنده «حقیق» دیمکدر. حقیقت کلمه‌سنده‌کی «تا» حرفی علّامه کلمه‌سنده بولنان «تا» حرفی کبی کلمه‌نك وصفیتدن اسمیته نقلی ایچون اولوب تاء تأنیث دکلدر.

«حق الشی» وتعبیر اخرله «مابه الشی» هو هو دیمکدر. انسانه نسبتله حیوان ناطق کبی.

(حق) ، خدای متعال حضرتلرینك اسماء شریفه‌سندندر . ثابت معناسنده دخی استعمال اولنورکه «الشی الحق» حقیقةً ثابت اولان شیٔ دیمکدر .

(حق) صدق وصواب کلمه‌لری معنالرنده دخی استعمال اولنور . نته‌کیم «قول حق» و «قول صواب» دینور.

(حق) لغتده انکارینه احتمال ومساغ اولمیان ثابت معناسنه‌در .

(حق) اهل معانی اصطلاحنده واقعه مطابق اولان حکم معناسنه اوله‌رق اقوال وعقائد و ادیان و مذاهب اوزرینه اطلاق اولنورکه مقابلی باطلدر. اما صدق کلمه‌سنك خاصةً اقوالده اطلاقی شایعدر. صدق کلمه‌سنك مقابلی «کذب»در. بعض دفعه «حق»ده مطابقت واقع جانبندن و «صدق» ده مطابقت حکم جانبندن اعتبار اولنمق حیثیتی ایله «حق» ایله «صدق» بیننده فرق اعتبار اولنمشدر. بوحالده «صدق‌الحکم» دیمك، حکمك واقعه مطابقتندن عبارتدر و «حق‌الحکم» دیمك واقعك حکمه مطابقتندن عبارت اولور.

(حقیقت)، اول برلفظك اسمیدرکه او لفظ ایله ماوضع له مراد اولنور . اصطلاحده حقیقت، ماوضع‌لهده مستعمل اولان کلمه‌دن عبارتدر اول براصطلاحه کوره‌که انکله تخاطب ومحاوره جریان ایدر . بو اصطلاح تخاطب قیدی ایله اصطلاح تخاطبك غیری اولان اصطلاح آخرده ماوضع‌لهده استعمال اولنان مجازدن احتراز اولندی . صلاة لفظی کبی‌که عرف شرعده صلاة لفظی دعا معناسنده استعمال اولندیغی حالده اصطلاح شرعده ماوضع‌لهك‌غیری اوله‌رق دعا معناسنه استعمال اولنمق‌حسبیله مجاز اولور چونکه صلاة کلمه‌سی اصطلاح لغتده دعا معناسنه موضوع اولمقله برابر اصطلاح شرعده ارکان معلومه واذکار مخصوصه معناسنه وضع وتعیین اولنمشدر .

(حقیقت)، معنای موضوعی اوزرینه باقی اولان لفظك کلیسیدر .

(حقیقت)، قطعاً ویقیناً ثابت اولان شی دیمکدر. کلمهٔ مذکوره محلنده مستقرّ اولان شیئك اسمی اولوب اطلاق اولندقده انکله «ذات الشی» مراد اولنورکه واضع لغت اوکلمه‌یی فی‌الاصل اوشی ایچون وضع ایلدی. مثلا «اسد» لفظی بهیمهٔ معروفه ایچون وضع اولنمشدر. بوحالده حقیقت، محلنده مستقرّ اولور ومجاز، محلنده غیر مستقرّ اولور.

(مجاز) کلمه‌سی اول برلفظك اسمیدرکه او لفظ ایله ماوضع لهك غیری معنا مراد اولنور وحقیقت ایله مجاز بیننده مناسبت اولمق لازمدر. شجیع برکیمسه‌یه اسد تعبیری،

مجازك مثالى اولوب بو مثالده ذكر اولنان مناسبت دخى موجوددر.

(مجاز)، «جازَ» لفظندن «مَفْعَلْ» وزننده فاعل معناسنه اولوب متعدّىدر. والى معناسنه اولان مولى كبى.

مجاز تسميه اولنمسنك سببى كلمهنك محل حقيقتدن محل مجازه متعدى اولمسندن عبارتدر.

معناى حقيقت ايله معناى مجاز بيننده مناسبت قيدى بينهماده مناسبت اولميان ما وضع لهك غيريده استعمالدن احترازه مبنىدر. چونكه حقيقت ايله مجاز بيننده مناسبت اولمديغى تقديرده «مجاز» تسميه اولنميوب «مرتجل» وياخود خطا اولور.



مبحث

(٥)

﴿ موضوع علم ﴾

علومك يكديكرندن تمايز ايتمسى موضوعاتنك يكديكرندن تمايز ايتمسيله حاصل اولور.

هر برعلمك موضوعى اوعلمده اعراض ذاتيه‌سندن بحث اولنان شيلردن عبارتدر.

اعراض، عرضك جمعی‌در.

على‌الاطلاق عرض، اول برموجوددركه موضع ومحله محتاج اولور. لون كبی‌كه جسم ايله قائم اولور.

عرض، يا قارّ الذات وياخود غير قارّ الذات اولور.

قارّ الذات اولان عرض اول بر شيدركه انك اجزاسى موضع و محلده اجتماع ايدر بياض ايله سواد كبی.

غير قارّ الذات اولان، عرض اول برشيدركه انك اجزاسى موضع ومحلده اجتماع ايتمز. حركه وسكون كبی.

عرض لازم، اول بر عرض‌دركه موضع و محلندن انفكاكى ممتنع‌در. كتابتك انسان ماهيتندن انفكاكى ممتنع اولديغى كبی.

عرض مفارق، اول برعرض‌دركه موضع ومحلندن انفكاكى ممتنع دكلدر. بونوع عرض، يا سريع الزوال اولور وياخود بطی الزوال اولور.

سريع‌الزوال اولان عرض، انسانه حجالتدن عارض اولان قرمزيلق وخوفدن عارض اولان صاريلق كبی در.

بطی الزوال اولان عرض، اختيارلق وكنجلك كبی‌در.

عرض ذاتی، اول بر شيدركه ديكر شيئه لاحق اولور وبوده لاحق اولديغى شيئك ذاتى ويا جزء اعمى ويا جزء مساويسى وياخود امر خارج مساويسى اولمق سببلريله‌در.

برشيئه ذات سببی ایله لاحق اولان عرض، انسانه امور غريبه ادراكنك لحوقی كبیدركه بولحوق، واسطهٔ ذات انسان ایله اولور.

جزء اعمّ اولمق سببی ایله برشيئه لاحق اولان عرض، ذات انسانه تحيزك لحوقی كبی دركه بوده واسطهٔ جسميت ایله اولور.

جزء مساوی اولمق سببی ایله برشيئه لاحق اولان عرض، انسانه تكلمك لحوقی كبی دركه بوده واسطهٔ ناطقيت ایله اولور.

امر خارج مساوی اولمق سببی ایله برشيئه لاحق اولان عرض، انسانه تعجبك لحوقی كبی دركه بوده امور غريبه‌يی ادراك ايتمك واسطه‌سی ایله اولور.

اشبو كتابك مباحث آتيه‌سنده علومدن علی الانفراد بحث اولنديغی صره‌ده هرعلمك موضوعی ایله هرعلمه متعلق معلومات ممكنه درج وبيان اولنمش ايسه‌ده بومحلده حسب المناسبه اكثر علومك موضوعاتی ذكر وتعداد اولنمشدر.

علم تفسير شريفك موضوعی «كلام الله» در.

علم قرائتك موضوعی «صور نظم قرآن» در.

علم حديث شريفك موضوعی «اقوال وافعال نبويه» در.

علم امارات نبوّتك موضوعی «امارات نبوّت» در.

علم اصول فقهك موضوعی «ادلّهٔ شرعيهٔ كليه‌در».

علم شروط وسجلاتك موضوعی «من حيث الكتابة» «احكام ثابته» در.

علم فرائضك موضوعی «تركه و وارث» در.

علم حروف واسمائك موضوعی «حروف هجائيه» در.

علم تصوّفك موضوعی «تخليهٔ ظاهر وتحليهٔ باطن» در.

علم باطنك موضوعی «قلب انسان» در.

علم اخلاقك موضوعی «نفس انسان» در.

علم جغرافيانك موضوعی «ارض» در.

علم تاريخك موضوعی «امم وطوائف» در.

علم انسابك موضوعی «انساب ناس» در.

علم ادب درسك موضوعی «تعليم وتعلم» در.

علم تصريفك موضوعی «صيغ مخصوصه» در.

علم اشتقاقك موضوعی، «مفردات کلمات» در .

علم احاجی و اغلوطاتك موضوعی، بحسب الظاهر قواعد عربیه‌یه مخالفت حیثیتی ایله « الفاظ » در .

علم لغتك موضوعی، « مدلولات مفردات » در.

علم ادبك موضوعی، لفظاً وخطاً سهو وخطادن احتراز حیثیتی ایله «کلام عربی » در.

علم بیانك موضوعی، وضوح دلالت حیثیتی ایله « لفظ عربی » در.

علم بدیعك موضوعی، « محاسن کلام عربی » در .

علم محاضراتك موضوعی، معنا وترکیب‌ده مقام حال وشانه مناسب اولمق اعتباریله « ایراد کلام » در .

علم تصحیفك موضوعی، بلغادن وارد اولان « کلمات مصحّفه » در.

علم مبادی الشعرك موضوعی، ترغیب وترهیبی حاصل ایدن مقدّمات تخییلیه ایله « شعر »در .

علم قرض الشعرك موضوعی، شعرك حسن وقبحی اعتباریله « کلمات شعریه » در.

علم کتابتك موضوعی، « نقش بسائط حروف » در .

علم انشانك موضوعی، کلام منثورك بلیغ وفصیح اولمسی ومقامه لایق عبارات حسنه‌ده آداب معتبره‌یی مشتمل بولنمسی حیثیتی ایله «کلام منثور» در .

علم ترسّلك موضوعی، هرطائفه‌نك طبعنه ملایم اولان اصطلاحات واحترازی واجب اولان عبارات حیثیتی ایله «کاتب» و «مکتوب» و «مکتوب الیه » در.

علم عروضك موضوعی، من حیث الوزن «مرکبات موزونه» در .

علم املای خطك موضوعی، خطوط عربیه‌نك نقوشنه عارض اولان احوال اعتباریله « بسائط حروف وخطوط » در .

علم خطك موضوعی، « تصویر حروف هجائیه» در .

علم ترکیب اشکالك موضوعی، « اشکال بسائط حروف» در .

علم منطقك موضوعی، مجهوله موصل اولمق حیثیتی ایله « معقولات ثانیه » در.

علم مناظره‌نك موضوعی ، مدعانك ادلّه ایله غیر اوزرینه ثابت اولمسی حیثیتی ایله « ادلّه » در .

علم حکمتك موضوعی، اعیان واذهانده موجود «اشیا» در.

علم الٓهینك موضوعی، حوادثك موجود اولدیغی حیثیتی ایله «وجود» در.
علم تعبیر رؤیانك موضوعی، تخیلات نفسانیه ایله امور غیبیه بیننده‌کی «مناسبت» در.
علم ریاضینك موضوعی، ماده‌دن تجریدی ممکن اولان «امور مادّیه» در.
علم ارتماطیقینك موضوعی «خواصّ عددیه» در.
علم حسابك موضوعی «عدد» در.
علم هندسه‌نك موضوعی «کم» در.
علم تعدیلك موضوعی «تداخل ساعات» در.
علم طبیعینك موضوعی «جسم» در.
علم حیوانك موضوعی «حیوان» در.
علم نباتاتك موضوعی «نباتات» در.
علم طبك موضوعی «بدن انسان» در.
علم اطعمه‌نك موضوعی «طعام» در.
علم تشریحك موضوعی «اجزای بدن» در.
علم کحاله‌نك موضوعی «چشم انسان» در.
علم اوزانك موضوعی «دراهم واوقیه ورطل» در.
علم ریافه‌نك موضوعی «امارهٔ ما» در.
علم قیافتك موضوعی «قیافت انسان» در.
علم اختلاجك موضوعی «بدن انسانك اختلاجی» در.
علم عیافه‌نك موضوعی «فراری حیوان ایزی» در.
علم ملاحه‌نك موضوعی «سفینه و دریا» در.
علم فراسه‌نك موضوعی «اشکال اعضا» در.
علم آلات ظلیه‌نك موضوعی «مقادیر ظلال» در.
علم تدبیر منزلك موضوعی «اعتدال احوال مشترکه» در.
علم تعابینك موضوعی «صفوف عساکر» در.
علم احتسابك موضوعی «ادارهٔ اهل بلده» در.
علم موسیقینك موضوعی «نغمات» در.

موضوعات علومك قواعد اساسیه‌سی بحثنه کلنجه سعادت انسانیه هر شیئك حقایق

واحوالنه طاقت بشريه مقدارنجه كسب معرفت ایتمكه متوقف اولديغندن و اشيانك حقايق و احوالى ايسه متكثر و متنوع بولنديغندن اوائل زمانده علما جانبندن اشيانك ضبط حقايق و احوالنه وتسهيل اسباب تعليمنه تصدى و اعتنا اولنوب برشيئه وياخود اشيايه معتدبه تناسب ايله متناسب اولان حاللر طاقم طاقم تدوين اولنەرق هر بررلرى برر علم اعتبار ایدلمش وهر بر علمده احوال ذاتيەسندن بحث اولنان شيلر او علمه موضوع اتخاذ اولنمشدر. چونكه بر علمك مسائلى او علمك موضوعنه رجعت ایدر وبو حالده علمك موضوعى مسائل علمك ماينحل اليهى اولور.

علماى كرام جانبندن موضوع علمك تعريفنده «ما يبحث فيه عن عوارضه الذاتية» دينلمشدر. بوندن مقصد موضوع علمك مسائل علمه مرجع و موضع اولمسندن عبارتدر. بوحاله كوره تدوين اولنان احوالده كافهٔ طائفه موضوعده اشتراك سببيله علم منفرد اولوب بنفسه موضوع آخرده متشارك اولديغى طائفەدن ممتاز اولور. بناءً عليه علمك جملەسى نفسلرنده يكديكرندن موضوعلريله تمايز ايدر.

كذلك هر برعلم، غايت ومحمول كبى شئ آخرله دخى يكديكرندن ممتاز اولور.

علمك صور مشروحه اوزره تمايز ايتمسى امر استحسانيدن عبارت اولوب يوقسه هر بر مسئلەيى رأساً بر علم عد وشمار ايله تعليم وتدوين ايلكده عقل ايچون بر مانع اولمديغى كبى موضوعده غير متشارك اولسه بيله علم واحد اعتبار اولنقده عقل ايچون مانع يوقدر.

مسائل متكثرەنك وجه آخرله موضوعده متشارك اولمسنك مثالى بر طاقم امور ايله ديكر امور اوزرينه حكم ايتمكدن عبارتدر.

ايضاحات مسرودەدن اكلاشلديغنه كوره مسائل متشاركەسى مدوّن اولان هر علمك حقيقى موضوع واحدده اولديغى كبى هر علم ايچون موضوع وغايت دخى واردر.

موضوع وغايت اعتباريله هرعلم ايچون مسائل متكثرەيى ضبط ايدن شى «جهت وحدت» اولوب مسائل متكثره، او جهت وحدت اعتباريله علم واحد عد اولنور.

جهت وحدتك اولكيسى «جهت وحدت ذاتيه» و ايكنجيسى «جهت وحدت عرضيه» اولوب بواجلدن علملر بعضاً موضوع وبعضاً غايت اعتباريله تعريف اولنور.

موضوع اعتبارى ايله اولان تعريف، علم منطقك «علم يبحث فيه عن احوال المعلومات»

تعریفی کبیدر . یعنی «منطق بر علمدرکه او علمده معلوماتك احوالندن بحث اولنور» دیمك اولوب بوحالده علم منطقك موضوعی «معلومات» اولور .

غایت اعتباری ایله اولان تعریف، ینه علم منطقك « آلة قانونیة تعصم مراعاتها الذهن عن الخطاء فی الفکر » تعریفی کبیدر . معناسی «منطق بر آلت قانونیه‌درکه او آلت قانونیه‌یه مراعات ایتمك، فکرده خطا وقوعندن ذهنی حفظ ووقایه ایدر» دیمکدرکه بوحالده علم منطقك غایتی «عصمة الذهن» اولور.

برشیئه ویاخود اشیایه متعلق ومعتدّ به تناسب ایله متناسب اولان حاللر، یا او شیئك ویا اواشیانك ذاتیاتنده مشارکت سببی ایله ذاتی اولور ویا او شیئك ویا اشیانك ذاتیاتنده مشارکتی اولمدیغی جهتله عرضی اولور.

امر ذاتی اولان احوال ، مقدار مطلقده مشارکتی اولان خط ، سطح ، جسم تعلیمی در . اشبو خط و سطح و جسم تعلیمی ذاتیاتدن اولان مقدار مطلق ایله متشارك اولمغله علم هندسه‌نك موضوعی اولان علی الاطلاق «مقدار»ك احوال ذاتیه‌سندن اولور.

امر عرضی اولان احوال دخی احکام شرعیه‌یه موصل اولمق خصوصنده علم اصول فقه ایله متشارك اولان «کتاب» و «سنت» و «اجماع» و «قیاس» کبیدرکه احوال مذکوره امر اجنبی یعنی امر خارجی واسطه‌سی اولمقسزین ماهیته ملحق اعراض ذاتیه‌دن اولور. یعنی اصول فقهك موضوعی اولان «احکام شرعیه»نك اعراضندندر .

اما جمیع مباحث علمك راجع اولدیغی احوال، یا نفس الامره راجعدر یا نفس الامرك تحتنده جزئی اولور یاخود نفس الامرك عرض ذاتیسی اولور .

نفس الامره راجع اولان احوالك بیانی ایچون «عدد، یا زوج اولور و یا فرد اولور» دیو علم حسابدن برمثال ایراد اولندقده زوجیت وفردیت ، عددك احوال ذاتیه‌سندن اولور . ذات اولان شیئك یعنی «عدد»ك زوج و یا فرد اولمسی عددك احوالی اولور .

نفس الامرك تحتنده جزئی اولان احوالك بیانی ایچون « اوچ، فرددر » دیو برمثال ایراد اولندقده « اوچ » ك فرد اولمسی عددك احوالی اولور وفردیت دخی عددك تحتنده اولان جزئیاتدن اوله‌رق بوصورتله عدد، کلّی اولور .

نفس الامرك عرض ذاتیسی بیان ایتمك ایچون « مفرد، یا اوّل در و یا مرکّب در » دیو بر مثال ایراد اولندقده « مفرد » ك اوّل ویا مرکّب اولمق احوالی، عرض ذاتی در .

اما عرض غریب تعبیر اولنان عرض، امر عجیب واسطه‌سیله ماهیته لاحق اولان عرضدن عبارت اولوب او عرض یا ماهیتدن خارج و ماهیتدن اعمّ اولور ویاخود ماهیتدن اخصّ اولورکه علومده بوعرضدن بحث اولنمز. مثالی شودرکه مهندس، مستدیر اولان خطمی احسن‌در؟ ویا مستقیم اولان خطمی احسن‌در؟ ویاخود دائره، خط مستقیمك نظیری‌میدر؟ ویاخود دائره، خط مستقیمك ضدی‌میدر؟ دیو نظر ایتمز. چونکه حسن وتضاد، هندسه‌نك موضوعی اولان «مقدار»ك غریبی‌در یعنی مقدارك عرض بعیدی‌در و او عرض یعنی حسن وتضاد، مقداره ملحق اولان عرضدر. لکن بوعرضك مقداره عرض اولمسی مقدار اولمسندن ناشی دکلدر بلکه بو عرض یعنی حسن و تضاد، مقدارك اعمّ اولان وصفی‌درکه مقدارده بولندیغی کبی سائر ذاتیاتده دخی بولنور. بونك دیکر برمثالی دخی طبیب طرفندن جراحتك مستدیر ویا غیرمستدیر اولدیغنه نظر اولنمامسیدر. چونکه جسمه استداره لحوقی، جسمده جریحه اولمق حیثیتیله اولمیوب بلکه استداره، جرحدن اعمّدرکه جریحه‌ده بولندیغی کبی جریحه‌نك غیریسنده دخی بولنور.

بعدذا برعلمك موضوعی علم اخره موضوع اولمق جائز اولدیغی کبی برعلمك موضوعی علم اخرك موضوعندن اخصّ ویا اعمّ اولمق دخی جائز اولور. کذلك برعلمك موضوعی دیکر علمك موضوعنه مباین وامرثالثك تحتنده مندرج اوله‌بیلور. کذلك برعلمك موضوعی دیکر علمك موضوعنه مباین و امر ثالثك تحتنده غیر مندرج اولوب لکن موضوعلر من‌وجهٍ مشترك وموضوعلرك ایکیسیده یکدیکرینه مطلقا مباین اولمق صورتلری دخی جائز اوله‌رق صور مشروحه‌دن اقسام سته حاصل اولور.

(قسم اوّل) برعلمك موضوعی، علم آخر موضوعنك عینی اولوب انجق موضوعلردن هر بررلری قید اخرك غیری اولان برقید ایله مقید اولمق مشروطدر اجرام عالم کبی. اجرام عالم من حیث الشکل علم هیئتك موضوعی ومن حیث الطبیعة علم سما وعلم عالمك موضوعی اولورکه ذکر اولنان حیثیتلر ایله احد هما اخردن تمیز ایدر.

(قسم ثانی) و (قسم ثالث) برعلمك موضوعی اخر علمك موضوعندن یا اخصّ ویا اعمّ اولمقدن عبارتدر. موضوعلر بیننده عمومیت وخصوصیت یا امر ذاتی ویا امر عرضی اولور. امر ذاتی، اعمّك اخصّه جنس اولمسندن عبارتدر. بونك مثالی مقدار ایله جسم تعلیمی‌درکه «جسم تعلیمی» اخصّ اولوب «مقدار» دخی جسم تعلیمی‌نك جنسی وعلم هندسه‌نك موضوعی‌در. «جسم تعلیمی» مجسماتك موضوعی اولور. دیکر بر مثال دخی طبك

موضوعی ایله ایراد اولنورکه او موضوع، بدن انساندر. بدن انسان ایسه علم طبیعی‌نك موضوعندن نوع اولوب علم طبیعی‌نك موضوعی جسم مطلقدر . امر عرضی‌نك مثالی موجود ایله مقداردرکه «موجود» علم الهی‌نك موضوعی اولوب «مقدار» دخی علم هندسه‌نك موضوعی‌در . « مقدار » موجوددن اخصّ و «موجود» مقداردن اعمّ‌در . « مقدار » ك موجوده اخصّ اولمسی « موجود » ك مقداره عرض عام اولمسندن نشأت ایتمشدر .

(قسم رابع) موضوعلر یکدیکرینه مباین اولوب لکن امر ثالثك تحتنده مندرج اولمقدن عبارتدر علم هندسه ایله علم حسابك موضوعلری کبی که بوموضوعلرك ایکیسیده «کم»ك تحتنه داخل اوله‌رق متساویین تسمیه اولنور.

(قسم خامس) موضوعلرك من وجهٍ مشترك اولملرندن عبارتدر. علم طب ایله علم اخلاقك موضوعلری کبی‌که بو علملرك موضوعلری قوای انسانیه‌ده متشارکدر.

(قسم سادس) موضوعلر بیننده تباین اولمقدن عبارتدر . علم حساب ایله علم طبّك موضوعلری کبی‌که «عدد» ایله «بدن انسان» بیننده اشتراك اولمدیغی کبی مساوات دخی یوقدر.

(تنبیه) برعلمده موضوع اولان شی، برهان ایله طلب وتحصیل اولنمز. چونکه هرعلمده مطلوب اولان شی اعراض ذاتیهٔ موضوعه‌دن عبارتدر . برشی نفس و ذاتنه عرض اوله‌میوب بلکه بذاته ظاهر اولور یاخود فوقنده اولان علم آخر ایچون مبرهن علیه اولور .



مبحث

(٦)

﴿مسائل علوم﴾

مسائل علوم، قضیه‌لردن عبارتدرکه هر بر علمده او قضیه‌لرك محمولاتنی دلیل ایله موضوعاتنه نسبت ایتمکله حاصل اولور.

مسائل متشارکه‌سی مدوّن اولان علمك کلیسی موضوع واحده‌در. بو حالده علمك موضوعی، مسائل اولور. او مسائل ایسه علمك هیئت بسیطه‌سندن عبارتدر.

مسئله‌نك موضوعی بعض دفعه نفسنده علم ایچون موضوع اولور.

کلامك کلّیسی ایکی اسمدن ویاخود بر اسم وبر فعلدن مرکّب در دیو بر مثال ایراد اولندقده کلام مذکور، علم نحوك موضوعی اولور.

بعض مسئله‌نك موضوعی اومسئله‌نك عرض ذاتیسی ایله علمه موضوع اولور. برشیئه مباین اولان مقدار، اول شیئه مشارکت ایدن مقدارك کلّیسنه مباین‌در دیو علم هندسه‌دن بر مثال ایراد اولندقده مسئله‌نك موضوعی، مباین اولان «مقدار»در ومباین دخی مسئله‌نك عرض ذاتیسی‌در.

بعضاً موضوع علمك نوعی، مسئله‌نك موضوعی اولور. «اسم یا ثلاثی اولور ویا ثلاثی‌نك مزیدی اولور» دیو علم صرفدن بر مثال ایراد اولندقده علمك موضوعی کلمه اولوب اسم، کلمه‌نك نوعی اولور وبعضا مسئله‌نك موضوعی علمه عرض ذاتیسی ایله موضوع اولور. «مستقیم اوزرینه واقع اولان هر بر خط مستقیمك ایکی حادث زاویه‌لری یا قائم اولورلر و یاخود قائمه معادل اولورلر» دیو علم هندسه‌دن بر مثال ایراد اولندقده مثال مذکورده واقع اولان خط، مقدارك نوعی اولوب مستقیم دخی انك عرض ذاتیسی در.

بعضاً مسئله‌نك موضوعی موضوع علمك عرض ذاتیسی‌در. کذلك «هر بر مثلثك زاویه‌لری قائمتینه مساوی‌در» دیو علم هندسه‌دن بر مثال ایراد اولندقده مثلث، مقدارك اعراض ذاتیه‌سندن اولور.

مبحث

(٧)

﴿غایت علوم﴾

بر فعلك اوزرینه بر اثر ترتب ایدرایسه او اثر اوفعلك نتیجه وثمره‌سی اولمق حیثیتی ایله اکا «فائده» تسمیه اولندیغی کبی اثر مذکور فعلك نهایتنده اولمق حیثیتی ایله «غایت» تسمیه ایدیلور.

فعلك فائده‌سی وغایتی ذاتاً متحد واعتباراً مختلف‌در.

فعل اوزرینه ترتب ایدن اثر، فاعلك اقدامنه سبب اولور ایسه فاعله قیاساً «غرض» و «مقصود» تسمیه اولنوب فاعلك فعلنه قیاساً «علت غائیه» تسمیه اولنور.

غرض وعلت غائیه دخی بالذات متحد وبالاعتبار مختلف‌در.

فعل اوزرینه ترتب ایدن اثر، فاعلك اقدامنه سبب اولمز ایسه انجق فائده وغایت اولور. بوحالده غایت، علت غائیه‌دن اعمّ‌در. بوصورتده علمك غایتی اول برشیدرکه او علم او شی ایچون طلب اولنور.

علوم غیر آلیه‌نك غایتی علوم مذکوره‌نك ذات و نفسنك حصولندن عبارتدر. چونکه علوم غیر آلیه اوزرینه اخر منافع ترتب ایتسه بیله علوم مذکوره‌نك سالف الذکر کندو ذات ونفسنك حصولی مقصود اولور. امّا علوم آلیه‌نك غایتی غیری علملرك حصولندن عبارت اولوب ذات ونفسی دکلدر. چونکه علوم آلیه کیفیت عمله متعلقدر. بوندن مقصود ایسه عملك حصولی در. او عمل کرك مقصود بالذات اولسون وکرك مقصود بالذات اولمیوب امر آخر ایچون اولسون، علومك غایت اخیره‌سی اولور.



مبحث
﴿ ٨ ﴾
﴿ تقسیمات علوم ﴾

علم، معنای واحددن وحقیقت واحده‌دن عبارت ایسه‌ده جهات مختلفه‌دن اقسام کثیره‌یه منقسم اولور.

علم، من جهةٍ قدیم ومحدث قسملرینه ومن جهةٍ تصوّر وتصدیق قسملرینه ومن جهةٍ دخی اقسام ثلثه‌یه انقسام ایدر.

اقسام ثلثه، قسماً نفسده ثابت اولور وقسماً حس ایله ادراك اولنور وقسماً قیاس ایله بیلنور.

علم قدیم، جناب حقك ذاتی ایله قائم اولوب عبادك محدث اولان علومنه مشابه دکلدر.

علم محدث، اوچ قسمه منقسمدر. قسم اوّل علم بدیهی، قسم ثانی علم ضروری، قسم ثالث علم استدلالی‌در.

علم بدیهی تقدیم مقدّمه‌یه محتاج اولمز. انسانك کندو وجودینه علمی وکلك جزؤدن اعظم اولدیغنه علم کبی که بونلر علم بدیهی‌نك مثالیدر.

علم ضروری کذلك تقدیم مقدمه‌یه محتاج اولمیان علمدر. بوده حواسّ خمس ایله حاصل اولان علمدن عبارتدر.

علم استدلالی تقدیم مقدّمه‌یه محتاج اولان علمدرکه بوده صانعك ثبوتنه واعراضك حدوثنه اولان علمدر.

کذلك علم، اختلاف موضوعات جهتندن اقسام کثیره‌یه منقسمدر. او اقسامك بعضیسنه علوم وبعضیسنه صنایع تسمیه اولنورکه علمای کرام حضراتنك کوسترمش اولدقلری صور تقسیمات بروجه آتی ذکر وبیان اولنور.

(§—١) علامه حفید حضرتلرینك تقسیمی اولوب اوده علوم مدوّنه‌نك ایکی نوع اوزرینه اولمسندن عبارتدر.

[نوع اوّل] الفاظ قرآنیه‌نك، یاخود لفظاً و اسناداً سنت نبویّه‌نك بیانه ویا قرآن عظیم الشانك تفسیر وتأویلنه ویاخود قرآن عظیم الشان ایله سنت نبویّه‌دن مستفاد اولان احکام اصلیهٔ اعتقادیه ایله احکام فرعیهٔ عملیه‌نك اثباتنه ویاخود اصولدن فروعك استنباطنه مدار وصول اولان قواعد کلّیه‌یه ویا اصول وفروعی کتاب وسنّتدن استخراجه مدخلی اولان فنون ادبیه‌یه دائر علمای کرام حضراتی جانبندن تدوین بیوریلان علومدن عبارتدر.

[نوع ثانی] اشیانك ماهیتنی وعملیاتنك کیفیتنی کندو عقللرینه موافق صورتده تحقیق ایتمك ایچون فلاسفه‌نك تدوین ایلدکلری علمدر.

علامهٔ مشارالیه حضرتلری طرفندن علم قرائت، علم حدیث شریف، علم اصول حدیث، علم تفسیر شریف، علم کلام، علم فقه، علم اصول فقه، علم ادب، علوم متشرعه عدادنده کوسترلمش وعلم تصوّف، طائفهٔ صوفیه‌دن خواص ایچون برعلم مخصوصدر دیو بیان بیورلمشدر. علم مناظره وعلم خلاف وعلم جدل، علوم متشرعه صره‌سنده تعداد اولنمدیغی کبی علوم فلاسفه عدادنده دخی کوسترلمامشدر. مناظره‌دن غرض، اظهار صواب اولدیغی کبی جدل وخلافدن غرض دخی الزام اولمغله متشرعین جانبندن علم خلافده کتابلر تصنیفیله مسائل فقهیه انلر اوزرینه بنا اولنمشدر. حکمانك علم خلافده تدوین کتب ایلدکلری معلوم اولمدیغندن علم خلاف، علوم شرعیه‌دن عد وشمار اولنمق مناسب کورلمشدر.

حکما، مباحث حکمیه‌یی علم مناظره اوزرینه بنا ایلمشلر ایسه‌ده بینلرنده علم مناظره‌یی تدوین ایتمامشلردر.

(§—٢) «فوائد خاقانیه» نامیله موسوم اولان کتابده بیان اولندیغی اوزره ایکی مشهور قسمدن عبارتدر.

(قسم اوّل) علومك یا نظری ویاخود عملی اولمسندن عبارتدر. نظری، کیفیت عمله غیرمتعلق وعملی، کیفیت عمله متعلقدر.

(قسم ثانی) علومك یا غیرآلیه ویاخود آلیه اولمسندن عبارتدر. آخر شیئك تحصیلنه آلت اولمیه‌رق نفسنده مقصود بالذات اولان علملره علوم غیرآلیه و آخر شیئك تحصیلنه آلت اوله‌رق نفسنده مقصود بالذات اولمیان علملره علوم آلیه اطلاق اولنور.

نفسنده آخر شیئك تحصیلنه آلت اولان علم ایچون کیفیت عمله متعلق اولمق وکیفیت عمله متعلق اولان علم ایچون نفسنده آخر شیئك تحصیلنه آلت اولمق لابد ولازمدر. آلیت، عملیت معناسنه‌در.

کذلك نفسنده آخر شیئك تحصیلنه آلت اولمیان علم، کیفیت عمله متعلق دکلدر.

نفسنده کیفیت عمله متعلق اولمیان علم، آخر شیئك تحصیلنه آلت اوله‌مز. بناءً علیه نظری وغیر آلیه کلمه‌لری معنای واحددن عبارت اولور .

نظری وعملی، اوچ معناده استعمال اولنور.

(اوّلا) علومك تقسیم مطلقنده ذکر وبیان اولنان صورتدن عبارتدر. منطق وحکمت عملیّه وطب عملی وعلم خیاطه جملةً کیفیت عمله متعلق اولدیغی جهتله عملی قسمنه داخلدر. عملی قسمی یا ذهنی ویا خارجی اولور. مثلا علم منطق ذهنی‌در وعلم طب خارجی‌در.

(ثانیاً) حکمتك تقسیمنده استعمال اولنان صورتدن عبارتدر. حکما، علم حکمتی، «اعیان موجوده‌نك احوالنی علی ماهی‌علیه طاقت بشریه مقدارنجه بیلمکدن عبارتدر» دیو تعریف ایلدکدن صکره اعیان مذکوره‌نك مقولهٔ افعال و اعمالدن اولوب ذکر اولنان افعال واعمالك یا قدرت و اختیار بشر ایله وجوده کلدیکنی و یاخود قدرت و اختیار بشر ایله وجوده کلمدیکنی بیان ایله اولکیسنه حکمت عملیه وایکنجیسنه حکمت نظریه اطلاق ایلدیلر. حکمت عملیه اطلاقی امر دنیا وعقبانك نظام وصلاحنه مؤدی اولمسی حیثیتی ایله‌در.

(ثالثاً) صناعتك تقسیمنده استعمال اولنان صورتدن عبارتدر . یعنی کیفیت عمله تعلق ایدن علم یا عملی‌در یا نظری‌در. عملی، ممارسهٔ عمل حصولنه توقف ایدر. نظری، ممارسهٔ عمله توقف ایتمز . شو معنا اعتباریله فقه ونحو ومنطق وحکمت عملیه وطب عملی، قسم عملیدن خارجدر. چونکه بونلرك حصولی مزاولهٔ اعماله محتاج دکلدر. علم خیاطه وعلم حیاکه وعلم حجامه ایسه ممارسه ومزاوله‌یه متوقف اولدیغندن عملی قسمنه داخلدر.

(§—٣) «فوائد خاقانیه»ده ذکر وبیان اولندیغی اوزره علم، حکمی وغیر حکمی قسملرینه منقسمدر .

غیر حکمی اولان علملر، دینی وغیر دینی قسملرینه منقسمدر . دینی قسمی دخی محمود ومذموم ومباح قسملرینه انقسام ایدر.

اقسام مذکوره‌نك وجه ضبطنه کلنجه علم، ازمنه وامکنه‌نك تغیری ویاخود دول وادیانك تبدّلی ایله متغیر ومتبدّل اولمز ویاخود ذکر اولنان تغیرّ وتبدّل ایله متغیرّ ومتبدّل اولور.

ذکر اولنان تغیرات و تبدلاتدن عاری اولان علملره علوم حکمیه تسمیه اولندیغی کبی مرور زمان ایله ثابت أولملری حسبیله علوم حقیقیه دخی اطلاق اولنور .

ازمنه و امکنه و دول و ادیانك تبدلی ایله متبدل اولان علملر یا تجربه و سماعه

و بونلرك غیریسنه متوقف اولمقسزین وحی الهی‌یه منتهی و انبیای عظام علیهم السلام حضراتندن مستفاد اولورکه بومثللو علملره علوم دینیه دینلدیکی کبی علوم شرعیه دخی تعبیر اولنور ویاخود تجربه و سماعه وبونلرك غیریسنه توقف ایدرکه اومثللو علملر، علم طب وحساب کبی علوم غیر دینیه‌دن معدوددر.

علم طب، بقای ابدان ایچون وعلم حساب دخی معاملات وقسمت وصایا ومواریث و امثالی ایچون ضروری اولدیغندن محموددر. اکر علم، محمود العاقبه اولمز ایسه مذموم اولور سحر و طلسمات و شعبذه علملری کبی. یاخود علوم غیر دینیه مباح اولور کذب و دروغدن خالی اولان علم اشعار و تواریخ انبیا علیهم الصلوة و السلام و امثالی علملر کبی.

علملرده صور مشروحه اوزره اولان تفاوت، علومك غایاتی اعتباری ایله‌در یوقسه علم، نفسنده علم اولمق حیثیتی‌ایله ذمّ وانکاردن عاری‌در چونکه هر برشیئه علم، او شیئك جهلندن اولی‌در.

(§—٤) شفاء متألم صاحبنك ذکر وبیان بیوردیغی اوزره هربرعلم یا مقصود بالذات ویاخود غیرمقصود بالذات اولور.

مقصودبالذات اولان‌علم، علوم حکمیه‌در. علوم حکمیه دخی یا اعتقادیاته و یاخود عملیاته متعلق اولور. اعتقادیاته تعلق ایدن، حکمت نظریه‌در. عملیاته متعلق اولان، حکمت‌عملیه‌در.

حکمت نظریه، اعلی وادنی واوسط قسملرینه منقسم‌در.

قسم اول علم الهی و قسم ثانی علم طبیعی وقسم‌ثالث ریاضی‌در. نظر، یا ماده‌دن مجرد اولان اموره ویا ذهنده وخارجده امور مادّیه‌یه تعلق ایدرکه اکا علم‌طبیعی دینور ویاخود نظر، یالکز ذهنده موادّدن تجردی صحیح اولان اموره تعلق ایدرکه اکاده علم ریاضی اطلاق اولنور. علم ریاضی اقسام اربعه‌یه منقسمدر چونکه نظر ریاضیده حد مشترك اوزرینه بینلرنده ملاقات اولان بر طاقم جزؤلرك فرضی یاممکن اولور و یاخود ممکن اولمز وبونلردن هر بریسی دخی یاقارّ الذات اولور و یاخود غیر قارّ الذات اولور.

علم ریاضینك مار الذکر اقسام اربعه‌سندن اولکیسی هندسه، ایکنجیسی هیئت، اوچنجیسی عدد و دردنجیسی موسیقی علملری‌در.

حکمت‌عملیه ایکی قسمدر بریسی علم سیاسی ودیکری علم اخلاقدر چونکه نظر، یا حال انسانه مختص اولور یاخود حال انسانه مختص اولمز. حال انسانه مختص اولمیان نظر، علم سیاسی‌در. علم سیاسی یا امر دنیا وعقباده کافهٔ خلقك اصلاحنه متعلقدرکه بوده علم شریعته

راجعدر وياخود امر ناسك قيامی وكلهٔ اجماعيه‌نك اجتماعی حيثيتيله‌دركه اوده احكام سياسيه وتعبير آخرله احكام سلطانيه‌دن عبارتدر.

نظره جماعت معينه‌يه مختص اولور ايسه اكا تدبير منزل اطلاق اولنور.

مقصود بالذات اولميان علم ، آخر علملرده خطادن عصمت وسالميت طلبنه بر آلتدر. بو آلت ايله يا معانی‌ده خطادن عصمت طلب اولنور ياخود لفظ ويا كتابت جهتندن معانينك ادراكنه توصل اولنور . اولكيسی علم منطق‌در. ايكنجيسی علم ادب ايله نفسنده دلالات لسانيه ايله دلالات بيانيه‌دن بحث اولنان علمدر . دلالات لسانيه، يا دلالات افراديه ايله دلالات تركيبيه‌يه مختص‌اولور وياخود افراد وتركيب بيننده مشترك اولور. دلالات افراديه يا مفرداتدن باحثدركه علم لغت‌در ياخود مفرداتك صيغه‌لرندن باحثدركه علم صرف‌در.

دلالات تركيبيه يا كلام موزونه مختص اولور وياخود كلام موزونه مختص اولمز. كلام موزونه مختص اولان علم، اكر مقاطع ابياته اختصاص ايدر ايسه علم قافيه واكر مقاطع ابياته اختصاص ايتمز ايسه علم عروض تسميه اولنور.

كلام موزونه مختص اولميان علم، معنانك اصلنی تأديه خصوصنده يا خطادن عصمتی موجب اولوركه علم نحودر وياخود اصل معنانك تأديه‌سنده خطادن عصمتده مدخلی اولمزكه اوده علم بلاغت‌در. سالف الذكر افراد وتركيب بيننده مشترك اولان علمه علم فصاحت دينور. كلامك مقتضای حاله تطبيقنده خطادن عصمت طلبنه واسطه اولان علمه علم معانی دينور و دلالتك انواعيله خفی وجلی اولديغنی بحث وتعريف ايدن علمه علم بيان دينور. امّا علم فصاحت تركيب مفرداتده من حيث التحسين خطادن عصمت طلبنه اختصاص ايدر ايسه علم بديعدر .

(§—٥) مفتاح السعاده صاحبنك ذكر وبيان ايلديكی تقسيمدر. شويله كه اشيا ايچون مراتب اربعه‌ده يعنی «كتابت» و«عباره» و«اذهان» و «اعيان»ده وجود اولوب اشبو مراتب اربعه‌دن كلّ سابق‌لاحقنه وسيله اولور. چونكه خط، الفاظه والفاظ، اذهانده‌كی معنايه واذهانده‌كی معنا، اعيانه دلالت ايدر. وجود عينی ايسه وجود اصلی وحقيقی‌در. وجود ذهنينك حقيقی وياخود مجازی اولديغنده اختلاف اولنمش ايسه‌ده وجود لفظی، وجود ذهنی، قطعياً مجازی‌در . ايمدی كتابت والفاظ واذهانه تعلق ايدن علملر علوم آليه‌دندر. اعيانه تعلق ايدن علم، يا عملی وياخود نظری‌در. عملی اولان علم، اوعلمدركه انكله ذاتنك حصولی مقصود اولميوب اخر علمك حصولی قصد اولنور. نظری ايسه ذاتنك حصولی قصد اولنان علمدر. عملی ونظری قسملرندن هربری ياشريعتدن مأخوذ اولمق اعتباريله‌دركه

اكا علم شرعی دینور ویاخود یالکز مقتضای عقل حیثیتیله درکه اکاده علم حکمی دینور.

تعریفات مذکوره‌یه نظراً علوم ایچون اصللر تعین ایدرك هربراصللك انواعی وبوانواعك فروعی‌اولمغله اصولاً وفروعاً کافهٔ علوم، موضوعات واسامی‌اعتباریله انواع کثیره‌یه بالغ اولور.

صاحب مفتاح السعاده علومی صور مبسوطه اوزره تقسیم ایلدکدن صکره علومك اصول وفروعنی وجه آتی اوزره ذکر وتعداد ایلمشدر.

---

§ — ١ علوم خطیه.

(١) علم ادوات الخط.

(٢) علم قوانین الکتابة.

(٣) علم تحسین الحروف.

(٤) علم کیفیة تولد الخطوط عن اصولها.

(٥) علم ترتیب حروف التهجی.

(٦) علم ترکیب اشکال بسائط الحروف.

(٧) علم املاء الخط العربی.

(٨) علم خط المصحف.

(٩) علم خط العروض.

§ — ٢ الفاظه متعلق علوم.

(١٠) علم مخارج الحروف.

(١١) علم اللغة.

(١٢) علم الوضع.

(١٣) علم الاشتقاق.

(١٤) علم التصریف.

(١٥) علم النحو.

(١٦) علم المعانی.

(١٧) علم البیان.

(١٨) علم البدیع.

(١٩) علم العروض.

(٢٠) علم القوافی.

(٢١) علم قرض الشعر.

(٢٢) علم مبادی الشعر.

(٢٣) علم الانشا.

(٢٤) علم مبادی الانشا و ادواته.

(٢٥) علم المحاضرة.

(٢٦) علم الدواوین.

(٢٧) علم التواریخ.

{فروع علوم عربیه‌دن معدوداولان علملر}

(٢٨) علم الامثال.

(٢٩) علم وقایع الامم ورسومهم.

(٣٠) علم استعمالات الالفاظ.

(٣١) علم الترسل.

(٣٢) علم الشروط و السجلات.

(٣٣) علم الاحاجی و الاغلوطات.

(٣٤) علم الالغاز.

(٣٥) علم المعمی.

(٣٦) علم التصحیف.

(٣٧) علم المقلوب.

(٣٨) علم الجناس.
(٣٩) علم مسامرة الملوك.
(٤٠) علم حكايات الصالحين.
(٤١) علم اخبار الأنبياء عليهم السلام.
(٤٢) علم المغازى والسير.
(٤٣) علم تاريخ الخلفا.
(٤٤) علم طبقات القرّا.
(٤٥) علم طبقات المفسرّين.
(٤٦) علم طبقات المحدّثين.
(٤٧) علم سير الصحابة.
(٤٨) علم طبقات الشافعية.
(٤٩) علم طبقات الحنفية.
(٥٠) علم طبقات المالكية.
(٥١) علم طبقات الحنابلة.
(٥٢) علم طبقات النحاة.
(٥٣) علم طبقات الاطبا.

§ — ٣ اذهانده معقولات ثانيه‌دن باحث اولان علملر.

(٥٤) علم المنطق.
(٥٥) علم آداب الدرس.
(٥٦) علم النظر.
(٥٧) علم الجدل.
(٥٨) علم الخلاف.

§ — ٤ اعيانه متعلق علوم.

(٥٩) علم الالهى.
(٦٠) علم الطبيعى.
(٦١) علوم الرياضيه.

{اقسام علوم رياضيه}

(٦٢) علم العدد.
(٦٣) علم الهندسة.
(٦٤) علم الهيئة.
(٦٥) علم الموسيقى.

{فروع علم الهى}

(٦٦) علم معرفة النفس الانسانية.
(٦٧) علم معرفت النفس الملكية.
(٦٨) علم معرفة المعاد.
(٦٩) علم امارات النبوّة.
(٧٠) علم مقالات الفِرق.

{فروع علم طبيعى}

(٧١) علم الطب.
(٧٢) علم البيطرة.
(٧٣) علم البيزرة.
(٧٤) علم النبات.
(٧٥) علم الحيوان.
(٧٦) علم الفلاحة.
(٧٧) علم المعادن.
(٧٨) علم الجواهر.
(٧٩) علم الكون والفساد.
(٨٠) علم قوس قزح.

(٨١) علم الفراسة.
(٨٢) علم تعبیر الرؤیا.
(٨٣) علم احکام النجوم.
(٨٤) علم السحر.
(٨٥) علم الطلسمات.
(٨٦) علم السیمیا.
(٨٧) علم الکیمیا.

{فروع علم طب}

(٨٨) علم التشریح.
(٨٩) علم الکحالة.
(٩٠) علم الاطعمة.
(٩١) علم الصیدلة.
(٩٢) علم طبخ الاشربة و المعاجین.
(٩٣) علم قلع الآثار من الثیاب.
(٩٤) علم ترکیب انواع المداد.
(٩٥) علم الجراحة.
(٩٦) علم الفصد.
(٩٧) علم الحجامة.
(٩٨) علم المقادیر والاوزان.

{فروع علم فراست}

(٩٩) علم الشامات والخیلان.
(١٠٠) علم الاساریر.
(١٠١) علم الاکتاف.
(١٠٢) علم عیافة الأثر.
(١٠٣) علم قیافة البشر.
(١٠٤) علم الاهتدا بالبراری و الاقفار.
(١٠٥) علم الریافة.
(١٠٦) علم الاستنباط.
(١٠٧) علم نزول الغیث.
(١٠٨) علم العرافة.
(١٠٩) علم الاختلاج.

{فروع علم احکام نجوم}

(١١٠) علم الاختیارات.
(١١١) علم الرمل.
(١١٢) علم الفال.
(١١٣) علم القرعة.
(١١٤) علم الطیرة.

{فروع علم سحر}

(١١٥) علم الکهانة.
(١١٦) علم النیر نجات.
(١١٧) علم الخواص.
(١١٨) علم الرقی.
(١١٩) علم العزائم.
(١٢٠) علم الاستحضار.
(١٢١) علم دعوة الکواکب.
(١٢٢) علم القلفطیرات.
(١٢٣) علم الخفاء.
(١٢٤) علم الحیل الساسانیة.
(١٢٥) علم کشف الدك.
(١٢٦) علم الشعبذة.

(١٢٧) علم تعلق القلب.
(١٢٨) علم الاستعانة بخواص الادوية.

{فروع علم هندسه}

(١٢٩) علم عقود الابنية.
(١٣٠) علم المناظرة.
(١٣١) علم المرايا المحرقة.
(١٣٢) علم مراكز الأثقال.
(١٣٣) علم جرّ الأثقال.
(١٣٤) علم المساحة.
(١٣٥) علم استنباط المياه.
(١٣٦) علم الالات الحربية.
(١٣٧) علم الرمى.
(١٣٨) علم التعديل.
(١٣٩) علم البنكامات.
(١٤٠) علم الملاحة.
(١٤١) علم السباحة.
(١٤٢) علم الاوزان والموازين.
(١٤٣) علم الالات المبنيه على ضرورة عدم الخلاء.

{فروع علم هيئت}

(١٤٤) علم الزيجات والتقويم.
(١٤٥) علم حساب النجوم.
(١٤٦) علم كتابة التقاويم.
(١٤٧) علم كيفيت الارصاد.
(١٤٨) علم الالات الرصدية.
(١٤٩) علم المواقيت.
(١٥٠) علم الالات الظلية.
(١٥١) علم الأكر.
(١٥٢) علم الأكر المتحركة.
(١٥٣) علم تسطيح الكرة.
(١٥٤) علم صور الكواكب.
(١٥٥) علم مقادير العلويات.
(١٥٦) علم منازل القمر.
(١٥٧) علم جغرافيا.
(١٥٨) علم مسالك البلدان.
(١٥٩) علم البرد ومسافاتها.
(١٦٠) علم خواص الاقاليم.
(١٦١) علم الادوار والأكوار.
(١٦٢) علم القرانات.
(١٦٣) علم الملاحم.
(١٦٤) علم المواسم.
(١٦٥) علم مواقيت الصلاة.
(١٦٦) علم وضع الاسطرلاب.
(١٦٧) علم عمل الاسطرلاب.
(١٦٨) علم وضع الربع المجيب والمقنطرات.
(١٦٩) علم عمل ربع الدائرة.
(١٧٠) علم آلات الساعة.

{فروع علم عدد}

(١٧١) علم حساب التحت والميل.

(١٧٢) علم الجبر والمقابلة .
(١٧٣) علم حساب الخطائين.
(١٧٤) علم حساب الدور والوصايا.
(١٧٥) علم حساب الدراهم والدنانير .
(١٧٦) علم حساب الفرائض.
(١٧٧) علم حساب الهواء .
(١٧٨) علم حساب العقود بالاصابع .
(١٧٩) علم اعداد الوفق.
(١٨٠) علم خواص الاعداد .
(١٨١) علم التعابى العددية .

{فروع علم موسيقى}

(١٨٢) علم الالات العجيبة .
(١٨٣) علم الرقص .
(١٨٤) علم الغنج .

§ — ٥ علوم حكمية عمليه.

(١٨٥) علم الاخلاق.
(١٨٦) علم تدبيرالمنزل .
(١٨٧) علم السياسة .

{فروع حكمت عمليه}

(١٨٨) علم آداب الملوك .
(١٨٩) علم آداب الوزارة .
(١٩٠) علم الاحتساب.
(١٩١) علم قود العساكر والجيوش .

{علوم شرعيه}

(١٩٢) علم القرائة .
(١٩٣) علم تفسير القرآن.
(١٩٤) علم رواية الحديث.
(١٩٥) علم دراية الحديث .
(١٩٦) علم اصول الدين المسمى بالكلام.
(١٩٧) علم اصول الفقه.
(١٩٨) علم الفقه .

{فروع علم قرائت}

(١٩٩) علم الشواذ.
(٢٠٠) علم مخارج الحروف.
(٢٠١) علم مخارج الالفاظ .
(٢٠٢) علم الوقوف.
(٢٠٣) علم علل القرآن.
(٢٠٤) علم رسم كتابة القرآن.
(٢٠٥) علم آداب كتابة المصحف .

{فروع علم حديث}

(٢٠٦) علم شرح الحديث.
(٢٠٧) علم اسباب ورود الحديث و ازمنته.
(٢٠٨) علم ناسخ الحديث ومنسوخه .
(٢٠٩) علم تأويل اقوال النبى عليه الصلاة والسلام .
(٢١٠) علم رموز الحديث و اشاراته .
(٢١١) علم غرائب لغات الحديث .
(٢١٢) علم دفع الطعن عن الحديث.
(٢١٣) علم تلفيق الاحاديث .
(٢١٤) علم احوال رواة الاحاديث .

(۲۱۵) علم طب النبی علیه الصلاة والسلام.

{فروع علم تفسیر شریف}

(۲۱۶) علم المکیّ و المدنیّ .
(۲۱۷) علم الحضریّ و السفریّ.
(۲۱۸) علم النهاری و اللیلی .
(۲۱۹) علم الصیفی والشتاءی .
(۲۲۰) علم الفراشی و النومی.
(۲۲۱) علم الارضی والسماءی.
(۲۲۲) علم اوّل مانزل و اخر مانزل .
(۲۲۳) علم سبب النزول.
(۲۲۴) علم مانزل علی لسان بعض الصحابة رضی الله عنهم .
(۲۲۵) علم ماتکرر نزوله.
(۲۲۶) علم ماتأخر حکمه عن نزوله وماتأخر نزوله عن حکمه.
(۲۲۷) علم مانزل مفرّقاً ومانزل جمعاً .
(۲۲۸) علم مانزل مشیعاً ومانزل مفرداً .
(۲۲۹) علم ما انزل منه علی بعض الانبیا ومالم ینزل .
(۲۳۰) علم کیفیت انزال القرآن .
(۲۳۱) علم اسماء القرآن واسماً سوره .
(۲۳۲) علم جمعه وترتیبه.
(۲۳۳) علم عدد سوره و آیاته وکلماته وحروفه.
(۲۳۴) علم حفاظه ورواته .
(۲۳۵) علم العالی و النازل من اسانیده .
(۲۳۶) علم المتواتر و المشهور .
(۲۳۷) علم بیان الموصول لفظاً والموصول معناً.
(۲۳۸) علم الاماله و الفتح .
(۲۳۹) علم الادغام و الاظهار و الاخفا والاقلاب.
(۲۴۰) علم المدّ و القصر .
(۲۴۱) علم تخفیف الهمزة .
(۲۴۲) علم کیفیة تحمل القرآن .
(۲۴۳) علم آداب تلاوته و تالیه.
(۲۴۴) علم جواز الاقتباس.
(۲۴۵) علم ماوقع فیه بغیر لغة الحجاز .
(۲۴۶) علم ما وقع فیه من غیر لغة العرب.
(۲۴۷) علم غریب القرآن .
(۲۴۸) علم الوجوه والنظائر.
(۲۴۹) علم معانی الادوات التی یحتاج الیها المفسر .
(۲۵۰) علم المحکم والمتشابه .
(۲۵۱) علم مقدم القرآن ومؤخره .
(۲۵۲) علم عام القرآن وخاصه .
(۲۵۳) علم ناسخ القرآن ومنسوخه .
(۲۵۴) علم مشکل القرآن .
(۲۵۵) علم مطلق القرآن و مقیده .
(۲۵۶) علم منطوق القرآن ومفهومه .
(۲۵۷) علم وجوه مخاطباته .

(٢٥٨) علم حقيقت الفاظ القرآن ومجازها .
(٢٥٩) علم تشبيه القرآن واستعاراته.
(٢٦٠) علم كنايات القرآن وتعريضاته.
(٢٦١) علم الحصر والاختصاص.
(٢٦٢) علم الايجاز والاطناب.
(٢٦٣) علم الخبر والانشاء.
(٢٦٤) علم بدائع القرآن.
(٢٦٥) علم فواصل الآى.
(٢٦٦) علم خواتم السور.
(٢٦٧) علم مناسبة الآيات والسور.
(٢٦٨) علم الآيات المتشابهات.
(٢٦٩) علم اعجاز القرآن.
(٢٧٠) علم العلوم المستنبطة من القرآن.
(٢٧١) علم اقسام القرآن.
(٢٧٢) علم جدل القرآن.
(٢٧٣) علم ماوقع فى القرآن من الاسماء والكنى والالقاب.
(٢٧٤) علم مبهمات القرآن.
(٢٧٥) علم فضائل القرآن.
(٢٧٦) علم افضل القرآن وفاضله.
(٢٧٧) علم مفردات القرآن.
(٢٧٨) علم خواص القرآن.
(٢٧٩) علم مرسوم الخط وآداب كتابته.
(٢٨٠) علم تفسيره وتأويله وبيان شرفه.
(٢٨١) علم شروط المفسر وآدابه.
(٢٨٢) علم غرائب التفسير.
(٢٨٣) علم طبقات المفسرين.
(٢٨٤) علم خواص الحروف.
(٢٨٥) علم الخواص الروحانية من الاوفاق.
(٢٨٦) علم التصريف بالحروف والاسماء .
(٢٨٧) علم الحروف النورانية والظلمانية.
(٢٨٨) علم التصريف بالاسم الاعظم .
(٢٨٩) علم الكسر والبسط.
(٢٩٠) علم الزايرجه.
(٢٩١) علم الجفر والجامعة.
(٢٩٢) علم دفع مطا عن القرآن.

{ فروع علم الحديث }

(٢٩٣) علم المواعظ .
(٢٩٤) علم الادعية.
(٢٩٥) علم الآثار.
(٢٩٦) علم الزهد والورع .
(٢٩٧) علم صلاة الحاجات.
(٢٩٨) علم المغازى.

{ فروع علم اصول الفقه }

(٢٩٩) علم النظر.
(٣٠٠) علم المناظرة.
(٣٠١) علم الجدل.

{ فروع علم الفقه }

(٣٠٢) علم الفرائض.
(٣٠٣) علم الشروط والسجلات.
(٣٠٤) علم القضاء .
(٣٠٥) علم حكم التشريع.
(٣٠٦) علم الفتاوى.

مبحث

(٩)

﴿ علمك فضل وشرفى ﴾

علمك فضل وشرفى آيات قرآنيه واحاديث نبويه ايله موقع آراى اشتهار اولمشدر .
مجتهدين كرام ذوى الاحترام حضراتندن امام شافعى حضرتلرى «علم، برشرفى حائزدركه هركيمسه ايچون اوشرفدن ولو بك جزؤى برشى بيله نسبت اولنسه اوكيمسه مسرور وممنون اولور واكر او نسبت رفع ايدلسه مكدّر ومحزون اولور» ديو بيان بيورمشدر.
علومك شرفى، بحسب الموضوع وبحسب الغاية وبحسب الحاجة وبحسب وثاقة الحجة متفاوتدر. مثلا علم طبك موضوعى «بدن انسان» وعلم تفسيرك موضوعى «كلام يزدان» دركه بو ايكى علمك حائز اولديغى شرف، ظاهر وعياندر .
علم اخلاقك غايتى معرفت فضائل انسانيه‌دن عبارت اولمسيله شرفى بديهى‌در.
بحسب الحاجة حائز شرف اولان علم، علم فقه شريفدركه انك تحصيلنه حاجت مس ايلمش اولديغى ظاهردر.
بحسب وثاقة الحجة حائز شرف اولان علملر، علوم رياضيه‌در.
علم آلهى‌نك موضوعى وغايتى شريف اولوب تحصيلنه حاجت مس ايتمشدر.
بعضاً ثمره ويا وثاقت دلائل و ياخود غايت اعتباريله ايكى علمدن بريسى علم اخردن اشرف اولور .
ثمره ونتيجه‌نك شرفى، دلالتك قوتندن اولى در.
علومك اشرفى، جنـاب حقه وملائكهٔ كرامنه ورسل عظام عليهم السلام حضراتنه اولان علمدركه بوعلمك نتيجه وثمره‌سى سعادت ابديه‌دن عبارتدر .
علم، كافهٔ اشيانك الذّ وانفعى‌در .
معلوم اولديغى اوزره برشيئك شرفى يالذاته وياخود لغيره اولور. علم ايسـه بو ايكى

شرفی دخی جائزدر. چونکه علم، نفسنده لذیذ اولدیغندن لذاته طلب اولندیغی کبی نفسك غیریسنده دخی لذیذ اولمسیله او غیر ایچون دخی طلب اولنور.

علمك نفس وذاتنده لذیذ اولمسی بحثنــه کلنجه معلوم اهل علوم اولدیغی اوزره علمك فوقنده بشقه برلذّت یوقدر. چونکه لذّت علم، لذّت روحانیه ولذّت محضه‌در.

لذّت جسمانیه فی‌الحقیقه دفع المدن عبــارتدر. نته‌کیم لذّت اکل، دفع الم جوع ایدر. شو لذّت، لذّت روحانیه‌نك مخالفی اولوب لذّت روحانیه لذائذ جسمانیه‌دن الذّ واشهی‌در. بونك ایچون امام ثانی محمد بن حسن شــیبانی حضرتلری انحلال مشکلات علومی متعاقب حاصل اولان لذّت روحانیه ایله متلذّذ اولدقلری حالده «این ابناء الملوك من هذه اللذّة سیما اذا کانت الفکرة فی حقائق الملکوت واسرار اللاهوت» کلامی ایله اظهار اثر سرور بیورر ایدی.

امام مشــارالیه حضرتلرینك اشبو کلام مسرت اتســامی لذّت روحانیه‌نك لذائذ جسمانیه‌دن الذّ واشهی اولدیغی مشعردر.

علمك عزل ونصبی اولمامق ودوامنه هیچ برکیمسه‌نك مزاحمه‌سی بولنمامق کبی بر شرف ومزیّت ولذّتی دها واردر.

اکثر جهله، علمانك مظهر اولدیغی شرفه نائل اولمق عزمنده بولنور ایسه‌ده موانع بهیمه نیل مرامدن کندولرینی منع ایلر.

علمك «لغیره» اولان لذائذی بحثنه عطف کلام ایدنجــه علمك لغیره اولان لذائذی یا اخروی اولور ویا دنیوی اولور.

اخروی اولان لذّت، علمك اعاظم لذائذ اخرویه وســعادت ابدیه حصولنه وســیله اولمسندن عبارتدر.

سعادت ایکی قسمه منقسمدر. قسم اوّل جلب منفعت وقسم ثانی دفع مضرت‌در.

جلب منفعت ودفع مضرت یا دینی ویاخود دنیوی اولوب بوحالده درت قسم حاصل اولورکه بونلر واسطهٔ علم ایله تحصیل اولنور.

تعلیم وتعلّم، علمك منافع دینیه‌سندن اولدیغی کبی منافع دنیویه‌سی دخی انسانك زمان اضطرابنده انیسی وغربتده مصــاحبی و خلوت‌ده محدّثی وهر ایشده مشاوری وهر خیر

اوزرینه دلیلی واعداسی ایچون سلاحی اولمسی ماده‌لرندن ودها سائر منافع مهمه‌سندن عبارتدر .

انسانی، رتب عالیه ومنازل رفیعه‌یه وحسن قبول عامّه‌یه نائل ایدن شی علم وکمالدر.

علمك مضرّت دینیّه‌یی دافع اولمسی بحثنه کلنجه مضرّت دینیّه دخی ایکی قسمدر . قسم اوّل «فعل نواهی» وقسم ثانی «ترك اوامر» در .

فعل نواهی، شهوات مضره‌یه منهمك اولمق وترك اوامر، اجرای احکام اوامرده تقصیر وتکاسل ایلمکدر.

کذلك علم، مضرتّ دنیویه‌یی دافعدر.

مضرّت دنیویه دخی ایکی نوعه منحصر اولوب نوع اوّل، دفع مقاصد وجلب مفاسددر. نوع ثانی، قانون شرع شریفه تطبیق حرکت ایتمامکدن حاصل اولان مفاسدك مضرتیدر.

علم، مارالذکر مضرّت دینیّه ودنیویه‌دن انسانی واقی وعاصم اولور .



مبحث

﴿ ١٠ ﴾

﴿ مراتب علوم ﴾

تعليمده مراتب علومه رعايت اولنور . علمده وهرشيده امر اهم امر مهم اوزرينه تقديم ايديلور .

علمده اهم اولان شیء مقصدك وسيله و مقدّمه‌سيدر . بوحالده مباحث لفظيه مباحث معنويه اوزرينه تقديم اولنور. چونكه الفاظ، معانی‌نك مقدّمه‌سی اوله‌رق معانی‌نك فهم وادراكنه وسيله‌در. بوصورتده علم ادب، علم منطق اوزرينه تقديم اولنوب بوندن صكره هرايكيسی‌ده اصول فقه اوزرينه واصول فقه دخی علم خلاف اوزرينه تقديم ايديلور.

تعليمده برعلمك ديكر علم اوزرينه تقديم اولنمسی اوچ سببه مبنيدر.

(سبب اوّل) مقدّم اولان علمك تقدّم ايتديكی علمدن اهم اولمسندن عبارتدر . فرض عينك فرض كفايه اوزرينه تقدّمی انك مثاليدركه فرض عين فرض كفايه‌دن اهمدر.

(سبب ثانی) برعلم اوزرينه تقديم اولنان علمك تقدّم ايتديكی علمه وسيله اولمسيدر . علم نحوك علم منطق اوزرينه تقدّمی انك مثاليدر.

(سبب ثالث) برعلم اوزرينه تقديم اولنان علمك موضوعی تقدّم ايتديكی علم آخرك موضوعندن جزؤ اولمسيدركه جزؤ، كلّ اوزرينه مقدّمدر. بوصورتده علم صرف، علم نحو اوزرينه تقدّم ايدر.

اكثريا بينلرنده وجوه تقدّمدن برشی اولمديغی حالده برعلمك ديكر علم اوزرينه تقديمی ادراك معقولات اوزرينه تمرين غرضنه مبنی‌در نته‌كيم متقدّميندن برطائفه طرفندن علم حسابك تعليمی علوم سائره اوزرينه تقديم اولنمشدر واكثريا تحصيلنه زياده حاجت مس ايدن علمك دخی سائرعلملر اوزرينه تقديم اولنمش اولديغی واقعدر. اكثر مصنفين كرام حضراتی. تأليفاتنده علم نحوی علم صرف اوزرينه تقديم ايله علم نحوه اولان احتياجك علم صرفه اولان احتياجدن ازيد اولديغنی تصوّر ايلديلر .

فروض کفایه تأکد وعدم تأکدده اعصار وامصارك[١] علماسی اعتباریله اختلاف ایدر. مثلا بربلده‌ده فریضه‌یی تقسیمه مقتدر بر ویاخود ایکی عالم بولنوب‌ده یکرمی قدر فقیه اولدیغی صورتده او بلده‌ده علم حسابك تعلّمی اصول فقهك تعلّمندن آکددر. واجب العلم اولان شی، فرض عیندر. فرض عین دخی شریعت شریفه‌نك شخص اوزرینه بالخاصه تعیین بیوردیغی شیلردر. امّا اول شیلرکه جماعت اوزرینه عملنی شرع شریف واجب بیورمشدر. جماعت ایچنده او واجب اولان شیلری بیلن برشخص بولنوب اوشیلری عامل اولمق ایله او فرضلر ذکر اولنان جماعتك سائر افرادندن ساقط اولور وبو مثللو شیلره فرض کفایه تسمیه اولنور. فرض کفایه‌دن اولان علملر، انتظام امر دنیا ایچون لازم اولان علومدر. اوده کتاب اللهی وسنت نبویه‌یی فهم وادراك ایله انلری تحریفاتدن حفظ ایلمکدن واقامۀ برهان ایله اعتقادیاتی بیلوب ازالۀ شبهه‌یه قادر اولمقدن واوقات وفرائضه واحکام فرعیه‌یه وحفظ ابدانه واخلاقه وامور سیاسیه‌یه وقوف ومعرفتدن وذکر وتعداد اولنان علملردن هربرینك تحصیلنه سبب وواسطه اولان علم لغت وتصریف ونحو ومعانی وبیان ومنطق وانساب و حساب ایله بونلردن بشقه حصول مقاصدك وسائط مهمه‌سندن اولان سائر علومه کذلك کسب ووقوف ومهارت ایتمکدن عبارتدر. اشبو علملرك تأکدده یکدیکرندن بحسب الحاجة درجاتی متفاوتدر.

ایشته تحصیلی فرض کفایه‌دن اولان شو علملری عالم وعامل اولان برشخصك برجماعت ایچنده بولنمسیله فرض مذکور او جماعتك سائر افرادندن ساقط اولور.



[١] (امصار)، مصرك جمعیدر. (مصور) دخی مصرك جمعیدر. علی الاطلاق بیوك شهر دیمکدر وبلدۀ معروفه‌نك دخی اسمیدر. «کوفه» شهری ایله «بصره»یه مصران اطلاق اولنور.
(مصر) کلمه‌سی اصطلاح شرعده اول بربلده‌یه اطلاق اولنورکه او بلده‌نك اکبر مساجدی اوبلده اهالیسنی استیعابه کافی دکلدر.

مبحث

﴿ ١١ ﴾

﴿ اسلامك اوائل احوالى ﴾

قوم عرب، اسلاميتك ظهورندن اوّل پراكنده ومتفرق برطاقم اهاليدن عبارت اولوب بعضيلرى اسب وقسراق اوزرنده طولاشه‌رق برر صورتله تعيش ايدرلر وبعضيلرى اللرنده‌كى دوه وقيون وكچى سودلرى ايله رفاه حال اوزره كچنورلر ايدى .

قوم عرب، حروفك صورت تركيب وتحريرينى بيلمديكى حالده لسانلرنده‌كى وسعت وقوۀ خياليه‌لرنده اولان جودت سببيله ايچلرنده مشهور شاعرلر وار ايدى. كذلك اصول مدنيه واحوال انسانيه‌يى هيچ برقومدن اوكرنمامش اولدقلرى حالده شجاعت وسخاوت ايله آره‌لرنده نامدار كيمسه‌لر بولنور ايدى. مهمان پرورلك وغريب نوازلق اصولنه هرشيدن زياده رعايت ايدرلر ايدى . قطع طريق ايله تعيش ايدنلر بيله خيمه‌لرينه كلان غربانك تلطيفنده افراط ايدرلر ايدى. الحاصل فضائل انسانيه عادتلرى حكمنده اولوب بواستعداد اوزره وقت كچورمكده اولدقلرى حالده مشرق بطحادن طلوع ايدن آفتاب اسلام، خطۀ مقدسۀ حجازى و آز مدت ظرفنده پك چوق بلاد و امصارى ضيادار ايدرك بين الاقوام اصول اسلاميه استمرار واستقرار ايلدى .

اوائل اسلامده علماى كرام حضراتى سائقۀ احتياج ايله علم احكام شريعته وعلم لغته وعلم طبه اعتنا بيورديلر.



مبحث
(١٢)

« مصنفين اسلاميه‌نك اوّلی »

تدوین علم وتصنیف کتـاب ایدن ذوات کرامك اوّلی هانکی ذات کریم الصفات اولدیغنده بین العلما اختلاف اولندی .

بر روایته کوره مصنفین کرامك اوّلی هجرت نبویه‌نك یوز اللی بشنجی سنه‌سـنده عازم کلزار جنان اولان « الامام عبد الملك بن عبد العزیز بن جریج البصری » حضرتلری اولدیغی کبی تاریخ هجرتك یوز اللی بشنجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا بیورمش اولان «ابو النصر سعید بن ابی عروبة » حضرتلرینك اوّل مصنفین اولدیغی دخی مرویدر. شو ایکی روایتی « خطیب بغدادی » حضرتلری ذکر وبیان ایلدی.

ینه مصنفین کرامك اوّلی، تاریخ هجرتك یوز آلتمشنجی سنه‌سنده ترك حیات مستعار ایتمش اولان « ربیع بن صبیح » حضرتلری اولدیغی « ابو محمد رامهرمزی » حضرتلری جانبندن روایت بیورلمشدر .

مشـاراليه « ربیع بن صبیح » حضرتلرندن صکره « سـفیان ابن عیینة » و« مالك بن انس » مدینـهٔ منوره‌ده و « عـبد الله بن وهب » مصرده و « معمر » ایله « عـبد الرزاق » یمنده و « سفیان الثوری » ایله « محمد بن فضیل بن غزوان » کوفه‌ده و« حماد بن سلمة » ایله « روح بن عبادة » بصره‌ده و « هُشیم » واسطده و « عبد الله بن مبارك » خراسانده تدوین علوم وتصنیف کتب امر مهمنه صرف عنایت وبذل لطف وهمت بیورمشلردر. رحمهم الله

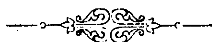
مصنفین مشـار الیهم حضراتنك نظر اعتنا وهمتلری قرآن کریمك وحدیث شریفك معـاقدی ایله معانیسنی ضبط ایتمك جهتنه مصروف ایدی. بعونه تعالی شو مقاصد عالیه جلوه نمای حسن حصول اولدی .

مبحث

﴿ ١٣ ﴾

﴿ علوم اسلامیه‌نك علوم اوائل ایله اختلاطی ﴾

دولت امویّه عصرنده علوم اوائل، نظر رغبت واعتباردن دور ومهجور ایدی.
دولت عباسیه‌نك ظهورنده خلفای عباسیه‌دن ایکنجی خلیفه «ابو جعفر المنصور» زماننده علوم اوائل مظهر رغبت اولدی. چونکه خلیفهٔ مشار الیه حضرتلری علم فقه شریفده ماهر وکامل اولدیغی کبی علم فلسفه‌یه وخصوصاً علم نجومه دخی راغب وبو علملرك اهل واربابنه محب ایدی.
خلفای عباسیه‌دن یدنجی خلیفه «عبد الله المأمون بن الرشید» جد اعلاسنك مسلکنه سالك وعلوم اوائله پك زیاده راغب اوله‌رق جد اعلاسنك آچدیغی طریق تحصیلی توسیع واتمام ایتمکه قیام ایله ایجاب ایدن محللردن «افلاطون» و «آرسطو» و «جالینوس» و «اقلیدس» و «بطلمیوس» ایله سائر مشاهیر حکمانك کتب حکمیه‌سنی جلب ایتدیره‌رك ماهر مترجملر معرفتیله لسان عربی‌یه نقل وترجمه ایتدیردکدن صکره موقع تعلّم وتدرسه وضع ایتمش واهل اسلام طرفندن دخی امر تعلّمه میل ورغبت اولنمشدر. چونکه زمان اوّلده اهل اسلامك علوم اوائلی تعلّمدن منع اولنمسنك سبب وعلتی قواعد وعقائد اسلامیه‌نك تأسس واستقرار ایتمسی ماده‌سندن عبارت اولوب بو مقصود ایسه اوزمانلرده حاصل اولدیغندن وبونکله برابر علوم حکمیه‌نك اکثر مسائلی دخی دیاناته متعلق اولمدیغندن علوم مذکوره ایکنجی خلیفهٔ عباسیه زماننده مظهر رغبت اولمغه باشلایوب یدنجی خلیفه زماننده دخی اسباب تحصیلیه‌سی استکمال اولنه‌رق اهل اسلامدن پك چوق حکیم ذوات یتشمش وسائر فنونده دخی کسب اشتهار ایتمشدر.



مبحث
﴿ ١٤ ﴾
﴿ اقسام تدوين ومدوّنات ﴾

ارباب فضل وكمالك معلومى اولديغى اوزره وضع وتأليف خصوصنده مصنفين كرام حضراتنك اختلاف رأى وغرضلرى كتب علمك تكثر ايتمسنه باعث اولمشدر . لكن من جهة المعنى كتابلر ايكى قسمه منقسم ومنحصر اولوب قسم اوّل اخبار مرسله‌يى وقسم ثانى قواعد علومى حاوى اولان كتابلردر.

اخبار مرسله‌يى حاوى اولان كتابلر كتب تواريخدن عبارتدر. امّا اوصاف وامثال مقوله‌سى منظومات تحتنده اولمسيله انلر دواوين شعراده مجموع ومقيددر .

قواعد علومى حاوى اولان كتابلر من جهة المقدار اصناف ثلثه‌يه منقسمدر .

صنف اوّل، كتب مختصره‌دركه بو مقوله كتابلر علومده منتهى اولنلر ايله حدت ذهنه مالك اولان بعض اذكياى مبتدئينه فائده‌بخش اولور .

صنف ثانى، كتب مبسوطه دركه بيوك كتابلر ديمكدر. مطالعه ايچون منفعت بخش اولور .

صنف ثانى، متوسطاتدركه نه مختصر ونه‌ده مفصّل اولوب وسط حالده اولان كتابلر ديمكدر. بومثللو كتابلرك عمومه منافع كثيره‌سى واردر .

امر تأليفات يدى قسمه انقسام ايدر .

(قسم اوّل) سابقا تأليف اولنمامش اولان مسائلك برنجى دفعه اوله‌رق جمع وتأليف اولنمسيدر .

(قسم ثانى) ناقص اولان بركتابك اتمام واكمال ايدلمسيدر .

(قسم ثالث) عبارات ومسائلى مغلق ومبهم اولان بركتاب ايچون شرح يازلمسيدر .

(قسم رابع) بر بيوك كتابك معانيسى اخلال ايدلمكسزين اختصار حالنه قونلمسيدر.

(قسم خامس) مسائل متفرقه‌نك جمع وضبطی‌در .
(قسم سادس) مسائل مختلفه‌نك ترتيب وتهذيبی‌در .
(قسم سابع) سهو وخطاسی كوريلان بركتابك اصلاحی‌در.
ايشته امر تأليفات ذكر وبيان اولنان اقسام دائره‌سنده دوران ايدر .
هر بر مؤلفك تأليف ايده‌جكی كتابك بش فائده‌دن خالی اولمامسی لايق ولازمدر .
فوائد مذكوره، اوّلاً مسائل مشكله‌نك استنباطی، ثانياً مسائل متفرّقه‌نك جمعی، ثالثاً مسائل غامضه‌نك شرحی، رابعاً صورت نظم وتأليفك استحسانی، خامساً حشو وتطويلك اسقاطی ماده‌لرندن عبارتدر .
بر كتابك وضع وتأليفندن غرض ومقصود اولان شی نه ايسه زياده ويا نقصان اولميه‌رق حصوله كتورلمسنه والفاظ غريبه وانواع مجاز استعمالندن احتراز ايدلمسنه وبر علمك ديكر علمه ادخال اولنمامسنه وحجت وبرهان ايراده‌نده دور وقوعبولمامسنه وحسن ترتيبه ووجازت لفظه و وضوح دلالته واهل عصرك احتياجی ايله متناسب اولمسنه واختصاری ايجاب ايدن محلده تطويلاتك عدم وقوعنه وتفصيل و ايضاحی لازم كلان محلده تفهيمات وتعريفاتك وجه لايق اوزره اجراسنه و بونلرك امثالی احواله دقت واعتنا اولنمسی امر تأليفك جمله‌ٔ شرائطندن‌در .
هر كتابك اولنده امر تأليفده‌كی غرض وغايت ايله منفعت وبراعت استهلال وعلمك نوعی وصاحب تأليفك اسمی وبحث اولنان علمك مرتبه‌سی وصورت تعليمی ايله طريق تحصيلی ذكر وبيان اولنمق مؤلفين كرام حضراتنك عادات حسنه‌سندن‌در.
غرض، غايت معناسنه اولوب تصوّرده مقدّم وفعلده مؤخر اولور .
فائده ومنفعت، طبيعتی تشويق ايدر .
براعت استهلال دخی كتابك تفصيلاتنه اجمالاً دلالت ايدن عنوان‌در . بو عنوان، بعضاً تسميه وبعضاً الفاظ و عبارات ايله اجرا اولنور .
علمك نوعی بيان اولنمق كتابك تزييناتی جمله‌سندن دركه موضوع ديمكدر. بونك ذكر وايراد اولنمسی كتابك مرتبه‌سی بيلنمك مقصدينه مبنيدر.
صاحب تأليفك اسمی ذكر وبيان اولنمق دخی مؤلفك قدر وحيثيتی تعين ايتمك مقصديله‌در.
كتاب، بعضاً علومك برنوعنی وبعضاً دخی اجزاء علمدن برجزئی شاملدر .
علمك مرتبه‌سی وصورت ترتيب وتعليمی كبی شيلردن بحث اولنمق دخی فوائد كثيره‌دن خالی دكلدر .

مبحث

(١٥)

شرح كتب

معلوم اولدیغی اوزره هر بر مؤلف، وضع وتألیف ایلدیکی کتابی شرحه حاجت مس ایتمکسزین فهم معانی ومسائل اولنمق قصدیله تألیف ایلمش اوله‌جغی طبیعی ایسه‌ده آتیاً ذکر وبیان اولنان اسباب ثلثه‌یه مبنی مؤلفاته شرحلر یازلمغه لزوم واحتیاج کورلمشدر.

اوّلا مؤلف کتابك علماً حائز اولدیغی حذق ومهارت سائقه‌سی ایله تألیف بیوردیغی کتابك عبارات لطیفه ومختصره‌سی معانیٔ مطلوبه‌یه تمامیله دلالت ایلر ایسه‌ده علمده حذق ومهارت ایله جودت ذهنه مالکیت خصوصنده مؤلفك حائز اولدیغی مرتبهٔ عالیه‌ده بولنه‌میان ذواته اوکتابك تعلّم وتلمذی متعسر اولمسیله شو تعسرك دفع وازاله‌سی مقصدیله کرك بالذات مؤلفلر طرفندن وکرك سائر علمای کرام حضراتی جانبندن شرحلر یازلمغه بذل لطف وعنایت بیورلمشدر.

ثانیاً کتابلرده وضوح دلالتنه اعتماد ایله قیاسلرك بعض مقدّماتی حذف اولنمق ویاخود اخر علمدن قیاسلر ایراد ایدلمك ویا بعض اقیسه‌نك ترتیبی ترك واهمال قلنمق وبعض قضایانك تعلیلنده غفلت وقوعبولمق سببلری ایله مقدّمات مهمه‌نك ذکر وبیانی وکتابك باحث اولدیغی علمده تعریف اولنمسی لازم کلان مباحثك ایرادی ومقدمات وقیاساتك ترتیبی ومصنفك کوسترمدیکی علل واسبابك ارائه‌سی والحاصل کتابك تألیفندن مقصود اولان منفعتك حسن حصولنه تعلق ایدن لوازمك ایراد وتذکاری خصوصلرنده کوریلان لزوم اوزرینه علمای کرام حضراتی جانبندن کتابلره شرحلر یازلمقله مسائل علومك ازهر جهت تسهیلنه اعتنا بیورلمشدر.

ثالثاً کتب مؤلفه‌ده بعض الفاظك معانیٔ تأویلیه‌یه احتمالی ویاخود الفاظ مجازیه ودلالت التزامیه بولنمسی وبعض تصانیفده حسب البشریه سهو وغلط وقوع بولمسی وبعض قضایای مهمه‌نك حذف اولنمسی ویاخود برشیئك من غیر ضرورةٍ تکرار ایدلمسی کبی واقع اولان نواقصك اکمال واتمامی ایچون شرحلر یازلمغه لزوم کورلمشدر.

شروحك صورت ترتيب وتحريرى اقسام ثلثه‌يه منقسم ومنحصردر .

(قسم اوّل) لسان عذب البيان عربى اوزره تأليف بيورلمش اولان كتابلر اوزرينه (قال) و (اقولُ) كلمه‌لرى ايله يازيلان شرحلردركه «شرح مقاصد» و «شرح طوالع» و «شرح عضد» بوصورتله ترتيب بيورلمش اولان شروح جمله‌سندندر. امّا متن كتاب بعض شرحلرده تماميله يازيلوب بعض شرحلرده يازلمز. بعض شروحده متون كتبك يازلماسى سببى متن كتابك بلا تفريق وبلا امتياز شرحده مندرج ومحرر اولمسندن عبارتدر.

(قسم ثانى) «قوله» كلمه‌سى ايله يازيلان شرحلردركه «ابن حجر» و «كرمانى» حضرتلرى ايله مشاراليهما امثالى ذوات كرامك بخارئ شريف اوزرينه يازدقلرى شرحلر او وجهله يازلمش شروح جمله‌سندندر. شوصورتله شرح يازمغه بذل لطف وعنايت بيورمش اولان ذوات ستوده صفات حضراتى متن كتابى التزام بيورميوب مواضع مشروحه‌نك ذكر وبيانى ايله اكتفا ايتمشلردر. بونكله برابر بعض نساخ طرفندن كتابك متنى دخى ياهامش شرحده وياخود مسطر كتابده تحرير اولنور وبونك فائده‌سى انكار اولنمز.

(قسم ثالث) عبارۀ متن ايله ممزوج اولان شرحدركه بومثللو شرحه «شرح ممزوج» تعبير اولنور. شوصورتله مرتب اولان شرحلرده عبارۀ متن ايله عبارۀ شرح مزج اولنوب بعده متنك عباره‌سى شرحك عباره‌سندن يا «ميم» ويا «شين» حرفلرى ايله وياخود فوق‌المتن برخط كشيده‌سى ايله تميز وتفريق ايديلوركه محققين علماى كرامدن اكثر شرّاحك امر شرحده عادت سنيه‌لرى صورت مشروحه‌دن عبارتدر. لكن بو صورتك عبارۀ متن ايله عبارۀ شرحك اختلاطندن وغلط وقوعندن سالم اوله‌مديغى علماى كرام حضراتى جانبندن بيان بيورلمشدر .

كتب مؤلفه‌يه شرح يازمق خصوصنده علماى كرام حضراتنك تعيين بيوردقلرى آداب وشروطدن بريسى شارح اولان ذاتك شرح كتاب خصوصنده نصرت وهمتنى كماليله صرف ايدرك شارح غيرناقص اولمسيدر . لكن محمل صحيحى بولمق ممكن اوله‌ميان برشيئه تصادف اولندقده اوشيئى يالكز تصريح واصلاح ايله مصنف حقنده بروجهله عدم رعايتده بولنمامق لازمدر. چونكه انسان، محل نسيان اولديغندن خطا ونقصاندن عارى دكلدر. انسانك خطاسى حائز اولديغى فضائل وكمالاتك انكارينى موجب اوله‌مز. بوجهتله سلف ايچون تصريح طعن وتشنيع ايتمكدن اجتناب ايلمك مقتضاى ادب خلف اولمسيله

متن کتابده تصادف اولنان اومثللو نقصانلری، شرحلرده «قیل» و «ظنّ» و «وهم» و«اعترض» و«اجیب» و «بعض الشراح والمحشی» و «بعض الشروح والحواشی» کبی کنایات ایله اکمال واتمام ایتمك فضلای متأخرینك دأب شریفلرندندر. علمای متأخرین حضراتی علمای متقدمین حقنده اعتراضی تجویز ایتمیوب تعظیمات فائقه اجراسیله ارائهٔ طریق ادب بیوردیلر واو مثللو هفواتی ناسخینك غلطنه حمل ایله راسخین کرامك شان عالیلرینی اسناد خطادن محافظه ایلدکلری کبی بعض هفواتی دخی علمای متقدمین حضراتنك مباحثه وافادهده فرط اهتماملرینه حمل ایتدیلر. چونکه کتب متقدمینده مشهود اولان بعض هفواتك علمای کرامك حاشا عدم اقتدارلرینه حملی وجهاً من الوجوه جائز اولمدیغندن اهل علومه طعن وتعریضك وجه مناسبتی اولمیوب بو بابده طریق انصافدن اصلا عدول اولنمامق بین العلما جملهٔ آداب علمیهدن عد وشمار اولنمشدر .



مبحث

﴿ ١٦ ﴾

﴿ مؤلفين اسلامیه‌نك اقسام واحوالی ﴾

اصحاب علم و کمالك معلومی اولدیغی اوزره تصانیف معتبره اربابندن اولان مؤلفین کرام حضراتی ایکی فرقه‌یه منقسم در .

فرقهٔ اولی، علومده ملکهٔ تامّه ودرایت کافیه وتجارب وثیقه ورأی صائب وفهم ثاقب اصحابی اولوب بومثللو رجال کرام حضراتنك تصانیفی قوهٔ تبصره ونفاذ فکر وسداد رأی محصولی اولمسیله حائز اعتبار واشتهاردر. فرقهٔ مذکوره « نصیر» و « عضد » و« سید » و « سعد » و « جلال» وامثالی ذوات معتبره اولوب مشار الیهمدن هر برینك مؤلفاتی کرك من جهة الالفاظ وکرك من جهة المعانی علما وفضلا جانبندن مظهر حسن قبول اولمشدر.

فرقهٔ ثانیه رجال کرامی دخی افکار ثاقبه اصحابنـدن اولوب کتب معتبره‌دن استنباط واستخراجنه موفق اولدقلری مسائلی ترتیب وتهذیب ایله اولبابده مصروف اولان همت علمیهٔ مخصوصه‌لری ، اخلاف ایچون شاهراه استفاده اولمشـدر . بو مثللو ذوات کرامك بعضیلری تألیفات علمیه‌سنی افاده ایچون یاپمیوب استفادهٔ خصوصیه‌لرینه منحصر اولمق اوزره تحریر وترتیب بیورمش اولدقلری حالده تألیفـات مذکوره سائر اصحاب علومك دخی استفاده‌لرینه خدمت ایلمشدر .

طالب علم اولنلر، فهم وادراکنه مقتدر اولدقلری مسائل علومی زمانك احتیاجنه کوره تحریر وتألیفه علمای کرام حضراتی جانبندن مأذون اولوب لکن بومثللو تألیفـاتك هرحالده حسن ترتیب وتحریرینه وعند المطالعه نقصـان ویا زیاده کورلدیکی تقدیرده تصحیح واصلاحنه دقت واعتنا اولندقدن صکره نشری مشروطدر .

زمان سابقده بعض ذوات جانبندن تصنیف وتألیفك لزومی انکار اولنمش ایسـه‌ده شو انکارك اهل عصر بیننده جاری اولان حسددن بشقه محمل صحیحی بولنه‌مامش و آتیاً محرر اولان نظم، لزوم تصنیفی انکار ایدن اومثللو ذاتك دعواسنه جواب رد اولمشدر.

شعر

قل لمن لایری المعاصر شیئا ویری للاوائل التقدیما
ان ذاك القدیم كان حدیثا وسیبقی هذا الحدیث قدیما

ارباب فضل ودانش نزدنده معلوم اولدیغی اوزره افکار وانظـار ایچون حد معین اولمیوب هر بر عالم ومتعلم، افكار وانظاردن برحظّ ونصیبه مالك اولمغله زمان مقدّر حلول ایلدكده هركس نصیبنی احراز واسـتیفا ایتمك طبیعی اولدیغندن عقول وافكارده هیچ بر كیمسه ایله مزاحمه ایلمك موافق شیمهٔ انصـاف اوله‌مز. چونكه عالم معنوی، بحر زاخر كبی واسع اولوب فیض الهی ایچون انقطاع وآخر یوقدر.

علوم ومعارف مواهب الهیه جمله‌سـندن اولمسیله خدای متعال حضرتلرینك بعض متأخرین علمایه احسـان بیوردیغی كمالاتی متقدمین علمادن بر چوق ذوات كرامه احسـان بیورمامش اولمسی مسـتبعد ومستنكر دكلدر. بوسببدن ناشی «ماترك الاوّل للاخر» قولنه اسـتناد واغترار ایتمك لازم كلمز. بلكه قول صحیح «كم ترك الاوّل للاخر» قولی اولدیغی بعض علمای كرام جانبندن بیان بیورلمشدر. چونكه برشی ذاتی اعتباریله معتبر اولوب یوقسه قدم وحدوثی اعتبـاریله دكلدر. «ما ترك الاوّل للاخر» قولی اهل علمك تحصیل علوم جهتنه اولان میل ورغبتلرینی كسر ایله علومك انجق آثارمتقدّمینه اقتصارینی مشعر اولدیغندن متقدمین علما نزدنده مظهر حیز قبول اولمامشدر.

علمای متقدمین حضراتی اصول علومك استخراج وتمهیدی ایله برحیز مخصوص احراز ایتمش اولدیغی كبی علمای متأخرین دخی تفریع اصول ایله كسب شرف اشتهار ایلمشدر.

بعض علمای كرام حضراتی جانبندن «هر بر حكمتك واضعی وهرادبك مؤلفی طبقات علمانك اخری‌در وانلرك اثرلری لفظاً اهذب ولغةً اسهل ومذاهباً احكم وطریقةً اوضح» در دیو بیان بیورلمشدر.

اعاظم علمای اسـلامیه‌دن و زمرهٔ متأخرین كبارندن علّامه سـید شریف جرجانی حضرتلرینـك مؤلفات بركزیده‌لری علامهٔ روم خواجه زاده مرحوم جانبندن هر آن مدح وستایش ایله یاد اولندیغی مرویدر. صحیحاً سید شریف حضرتلرینك تألیفاتی، علمانك الك بیوك مرجع استفاده‌سی اولمش اولدیغی متفق علیه‌در.

اكابر علمادن مولانا شمس الدین فناری حضرتلرینك زمانه قدر طلبهٔ علومك استراحت

وامور ذاتیه‌لرینی رؤیت ایچون تخصیص اولنان ایام تعطیل، جمعه وصالی کونلرندن عبارت ایکن مولانای مشار الیه حضرتلری پازار ایرتسی کونی دخی ایام تعطیل اوزرینه ضم و علاوه ایدرك یوم مذکوری اعاظم علمای متأخریندن سعد الدین تفتازانی حضرتلرینك تألیفات شریفه‌سندن طلبهٔ علومك کتابت ومطالعه صورتیله تعلّملرینه حصر وتخصیص بیورمش اولدیغی مرویدر.

اکابر علمادن «ابو اللیث» رحمه الله حضرتلرینك ذکر و بیان بیوردیغی اوزره اهل علم ایچون جناب حقدن علی الدوام خوف و خشیت اوزره اولمق و مخلوق خدایه رحم و شفقت ایتمك وبلیه‌یه تحمل ایدوب صبری، اعتیاد ایلك وحلمی، طبیعت ایدرك تواضعی عادت ایدنمك وعفت واستقامتدن آیرلیوب مطالعهٔ علوم وکتب خصوصنده دوام کوسترمك واظهار حق و صوابده حسن حرکتله فرد آفریده ایله منازعه ومجادله ومخاصمه ایتمامك وکندو اموری ایله مشغول اولوب خصمندن اخذ انتقام فکر وقصدنده بولنمامق لازم ومهمدر. خصمه رغم ایتمك تحصیل علم وکمال ایله حاصل اولور. علما ایچون طعام ولباسده و مکان و اثاثده وکافهٔ اموردہ سلف صالحین مسلکنی اختیار ایلك لازمدر. چونکه مباح ایله تزیّن ایتمك اکرچه محرّماتدن دکل ایسه‌ده امر تزیّن وترفّهده انهماك ایلك دخی علما ایچون لایق دکلدر. شریعت شریفه‌نك بیان بیوردیغی وجهله کسب وتجارت ایتمك ومکان وطعام ولباس ونکاحده حال وسطی تجاوز ایتمامك جملهٔ آداب علمیه‌دندر.





مبحث

(١٧)

﴿ علوم اسلامیه ﴾

امصار وبلادده متداول اولان علملر، ایکی صنف اوزرینه‌در. (صنف اوّل) طبیعی، (صنف ثانی) نقلی در.

طبیعی اولان علملر، انسانك قوّهٔ فکر ونظری ایله حاصل اولورکه اکا علوم حکمیه تعبیر اولنور.

نقلی اولان علملر، شرعشریفك واضعندن مأخوذ اولان علومدن عبارتدرکه اوعلمره، علوم وضعیهٔ نقلیه اطلاق اولنور. اشبو علوم نقلیه‌نك جمله‌سی وضع شرعی‌یه مستند اوله‌رق آنده عقل ایچون مدخل ومجال یوقدر. لکن اصولدن استنباط واستخراج اولنان مسائل فرعیه‌ده عقل ایچون مدخل ومجال واردر. چونکه جزئیات حادثهٔ متعاقبه وضع مجرد سببی ایله نقل کلّی تحتنده مندرج اوله‌میوب بونده وجوه قیاسه احتیاجك لزومی ظاهردر. لکن شو قیاس، خبردن تفرع ایدر یعنی اصل وضعی‌یه مستند اولور ونقلدن تفرع ایلدیکندن نقله رجوع ایدر.

علوم عربیه، علوم شرعیه‌نك تابع وخادمیدر. چونکه لسان عربی، قوم عربك لسان مادرزادی اولوب قرآن کریم، اشرف السنه اولان لسان عذب البیان عربی اوزره شرف نازل اولمشدر.

علوم نقلیه‌نك اقسامی متکثردر. هرمکلف اولان یعنی هرعاقل وبالغ اولان کیمسه‌نك کندوسی ایله ابنای جنسی اوزرینه مفروض اولان احکام آلهیه‌یی بیلسی واجبدر.

احکام مذکوره « نص » ویا « اجماع » ویاخود « الحاق » ایله « کتاب » و « سنت » دن مأخوذ در. بو حالده کتابدن یعنی قرآن کریمدن استفاده حصولی اوّلا الفاظ شریفه‌سنك بیاننه متوقف اولوب بونی متکفل اولان علم، علم تفسیر شریفدر.

قرآن عظیم الشانك نقل وروایتنی رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلم حضرتلرینه اسنادندن وقرائتنده قرّانك اختلاف روایاتندن بحث ایدن علم دخی علم قرائتدر.

سنت سنیه‌نك رسول محترم صلی الله تعالی علیه وسلم حضرتلرینه صورت اسنادندن وخبرلرینه وثوق واعتماد حصولی ایچون سنت نبویه‌یی نقل و راویت ایدن ذوات کرام حضراتنك احوالندن باحث اولان علم دخی علم حدیث شریفدر.

احکامك اصولندن صورت استنباط واستخراجنی ارائه ایدن علم دخی علم اصول فقه‌در.

احکام آلهیه‌یه وقوف ومعرفت ثمره‌سی اولمق اوزره افعال مکلفینه متعلق فروعات شرعیه‌دن باحث اولان علم، علم فقه شریفدر.

تکالیف شرعیه، افعال خارجیه‌یه تعلق ایلدیکی کبی افعال قلبیه‌یه دخی تعلق ایدر.

افعال قلبیه‌یه تعلق ایدن تکلیف، ایمان واعتقادی واجب اولان شیلره اعتقاد ایتمکدر. بوده جناب حقك ذات وصفاتنه و نبوّت واخرته وقدره تعلق ایدن عقائددن عبارت اولوب عقائد مذکوره‌نك ادلهٔ عقلیه وبراهین ایله اثبات واستدلالندن باحث اولان علم، علم عقائددرکه بوکا علم کلام دخی تعبیر اولنور.

قرآن عظیم الشان ایله حدیث شریفه علم حصولی، علوم عربیه‌ده مهارت کامله‌یه متوقف اولمسی علوم عربیه‌نك تقدّم تعلّمنه باعث وعلت اولمشدر. علوم عربیه دخی علم لغت، علم نحو، علم بیان وبونلرك امثالی علملردن عبارتدر.

علوم شرعیه، ملت اسلامیه‌ده پك زیاده مظهر ترقی اولمش وبو یولده علمای کرام حضراتی ایله سلاطین عظام جانبندن پك چوق فداکارلقلر اختیار بیورلمشدر.

قوم عرب، بدایت اسلامده ودها اوّل زمانلرده علم وصنعت ایله مألوف اولمدقلرندن عصر سعادتدن عصر تابعینك اخرینه قدر احکام شرعیه‌یی منبع نبوّتدن وافواه اصحاب کرامدن اخذ وتلقی وضبط وحفظ ایله امور دینیه ودنیویه‌لرینی بوصورتله حسن اداره ایدرك امر تعلیم و تدویندن استغنا حالنده اولورلر ایدی. مؤخراً تفاسیر قرآنیه‌نك وضعنه واحادیث نبویه‌نك تقییدینه ومعرفت اسانیده وتعدیل رواته لزوم واحتیاج کورندی. شو احتیاج، احکام شرعیه‌نك اختلافات زمانیه وواقعات دهریه ارا سنده عدم ضیاعی مقصدینه مبنی ایدی. دها صکره کتاب وسنتدن احکامك استخراج واستنباطی بحسب الواقعات تکثر ایلدی ولسان ولغته فساد وخلل طریانی اماره‌لری سرنمای ظهور اوله‌رق قوانین نحویه‌نك وضعنه شدتله لزوم کورندی. علوم شرعیه‌نك جمله‌سی استنباط وتنظیر وقیاسده ملکاتدن عبارت اولوب ملکات مذکوره‌نك حسن حصولنه مدار اولان علوم سائره‌نك یعنی قوانین عربیه

ایله قوانین استنباطیه وقیاسیه‌نك وعلم كلامك وضعنه لزوم كورنمش وبونلر جملهٔ صنائع تحتنه ادخال ایدیله‌رك كافه‌سی محتاج تعلیم بولنمش ایسه‌ده علوم مذكوره‌نك تعلیم وتعلّمنه قوم عربك او زمانلرده‌كی حال بدویتی مساعد اولمدیغی جهتله علوم مذكوره بالضرور مدنی وحضریلره كسب اختصاص ایلمش واو زمانلرده حضریلر، قوم عجم ایله سائر اهل حواضردن عبارت بولنمش اولمسیله حضریلر علوم وفنونده او عصرلرده بدویت حالنده بولنانلردن زیاده ترقی ایتمشدر. بوجهتله علم نحوك اكثر مشاهیر ائمه‌سی ایله حدیث شریفك عالم وحافظلری واصول فقهك علماسی وعلم كلامده حاذق وماهر اولان ذوات كرامك جمله‌سی واكثر مفسّرین عظام حضراتی ایله سائر علوم وفنون اصحابی اولان مشایخ ومشاهیر كرام حضراتی جملةً اهل حواضر واهل فارس ایدی.

علوم عربیه، علوم شرعیه‌نك مفتاحی ووسیلهٔ تحصیلی اولدیغی كبی علوم عقلیه وحكمیه‌نك دخی وسیلهٔ تحصیلیدر. چونكه علوم عقلیه وقتیله علمای اسلامیه جانبندن لسان عربی‌یه مكملاً نقل وترجمه ولنمش وبلاد اسلامیه‌ده حكمیات وعقلیات دخی زیاده‌سیله ترقی ایتمش اولمسیله علوم حكمیه‌نك تحصیلی دخی علوم عربیه‌نك تحصیلنه توقف ایلمشدر.

لسان عربینك اركان اصلیه‌سی درتدر. بریسی «علم لغت» ودیكری «علم نحو» ودیكری «علم بیان» ودیكر بری دخی «علم ادب» در. اشبو اركان اصلیه‌یی بیلمك ضروریدر. چونكه احكام شرعیه‌نك مأخذی، لسان عذب البیان عربی اولمغله اكا تعلق ایدن علومی تعلّم ایتمك لازم وواجبدر.

علوم عربیه‌نك اهم واقدمی، علم نحودر. حدیث شریفده شرفوارد اولدیغی اوزره بالجمله مكلف اوزرینه تعلّمی فرض عین اولان علمك تعییننده بین العلما اختلاف اولندی.

مفسّرین كرام ومحدّثین ذوی الاحترام حضراتنك قولنه كوره فرض عین اولان علم، «علم كتاب» و«علم سنت» در.

فقهای كرام حضراتی دخی فرض عین اولان علمی، «علم بالحلال والحرام» ایله تفسیر وبیان بیوردیلر.

متكلمین یعنی عقائد علماسی جانبندن فرض عین اولان علم، «علم توحید وصفات» دیو بیان بیورلمش واهل تصوّف جانبندن «علم قلب» ایله واهل حق جانبندن «علم مكاشفه» ایله تفسیر اولنمشدر. امّا حقیقت حاله اقرب اولان صورت «بنی الاسلام علی خمسٍ»

حدیث شریفنده ذکر وتعداد بیوریلان فرائضدن عبارت اولمق اوزره بیان بیورلمشدر .

ذکر اولنان حدیث شریف، «توحید» و «صلاة» و «ذکات» و «صیام شهر رمضان» و «حج البیت» فرضلرینك بیانندن عبارت اولوب فرائض مذکوره کافۀ مسلمین اوزرینه فرضدر . بوصورت اکابر علمادن «الشیخ ابی طالب المکی» حضرتلری جانبندن اختیار بیورلمشدر .

بعض علمای کرام حضراتی جانبندن ذکر اولنان فرائض خمسك وجوبی انجق بقدرالحاجه اولدیغی علاوۀ بحث اولنەرق «برکیمسه ضحوۀ نهارده بالغ اولسه او کیمسه ایچون جناب حقی صفاتی ایله استدلالاً بیلمك و کلمۀ شهادتی معناسی ایله برابر تعلّم ایتمك و اکر وقت ظهره قدر برحیات اولور ایسه احکام طهارت واحکام صلاتی کذلك تعلّم ایلك و اکر شهر رمضانه قدر برحیات اولور ایسه احکام صومی و ماله مالك ایسه کیفیت ذکاتی اوکرنمك و اکر استطاعت حاصل اولورایسه احکام حج ومناسکی تعلّم ایتمك فرض»در دیو بیان ایله بوصورتك فتاوای تاتار خانیەدن نقل اولندیغنه اشارت بیورلمشدر.



مبحث

(١٨)

﴿ ملكۀ علم ﴾

معلوم اولديغى اوزره علمده تفنن ايتمك، قواعد علميه‌نك ضبط واحاطه‌سنده ومسائل علومه وقوف خصوصنده واصولندن فروعنك استخراج واستنباطنده ملكۀ راسخه حصولى ايله ميسر اولور.

ملكه دينلان شى، فهمك غيرى در وملكاتك جمله‌سى جسمانى وجسمانياتك جمله‌سى محسوس‌در. بو حالده تعليمه حاجت مس ايتمسيله علوم، صناعى اولور. بو اجلدن علمك جملۀ صنائعدن اولمسنك سند ودليلى معتبردر.

علم و صناعت تسميه وتعبير اولنان شيلرك جمله‌سى ملكۀ نفسانيه‌دن عبارت اولور.

علم، جنان ولسانه مختص اولور وصناعت دخى خياطه‌كبى بنان ايله عمله حاجت مس ايدر.

بعض علماى كرام حضراتنك بيانـه كوره ذكر اولنان ملكه‌يه مالك اولان كيمسه ايچون حاصل اولان معلومات يا استقراء وتتبع ويا نظر واستدلال ايله اولور.

استقراء وتتبع ايله حاصل اولان معلومات، علم نحو وصنائع وفصاحت وبديع مثللودر.

نظر واستدلال محصولى اولان معلومات دخى علم كلامدر.

مارالذكر ايكى صورتله حاصل اولان معلوماتك اولكيسنه «صناعت» وايكنجيسنه «علم» تسميه اولنور.

«علامۀ زمخشرى» تفسير كبيرينك اوّلنده بونك عكسنى اختيار ايدرك معانى ايله بيانه «علم» تعبير ايدوب علم كلامه «صناعت» تسميه ايلدى. بو مبحثده دها بعض اقوال مختلفه وار ايسه‌ده ذكر وبياننده فائده تصوّر اولنه‌مديغندن ايراد اولنمدى.

معلوم اولديغى اوزره علمى حفظ و ازبر ايتمكه سعى و غيرت ايدنلر، علمده تحصيل ملكه ايتمكه صرف همت ايدنلردن اكثردر. حال بوكه تعلم علومدن مقصد، علومده ملكۀ راسخه ونافعه‌نك حصولندن عبارتدر. علومى حفظ وازبر ايتمكله ملكۀ تامّه حاصل اولمز.

حفظ و ازبر ایله ملکهٔ علمیه حاصل اولسه بیله اومثللو ملکه تمامیتی حائز اولمیوب ملکات قاصره قبیلندندر. «ملکهٔ علمیه‌دن مقصود، حفظ و ازبردر» ظن وذهابنده بولنانلر، فکر و ذهابلرنده غیر مصیب اعتبار اولنمشدر. تعلّم علومدن مقصود انجق ملکهٔ استخراج وملکهٔ استنباطدن ودلائلدن مدلولاته سرعت انتقالدن عبارتدر. ملکهٔ استحضاردن عبارت اولان حفظ وازبر، ملکهٔ استخراجه انضمام ایلدکده غایتله مقبول ومعتبر اولدیغی ویالکز حفظ ایله علمده مطلوب اولان ملکهٔ استنباطیه‌نك حاصل اولمیه‌جغی درکاردر. حفظ وازبر، اسباب استحضاردن عبارت اولوب قوّهٔ حافظه‌نك جودت وضعفنه عائد و راجع اولور. شوضعف وقوت، امزجهٔ خلقیه‌نك احوالندندر.



مبحث

(١٩)

﴿ موانع تحصیل علم ﴾

هر امر خیر ایچون برمانع اولدیغی حالده تحصیل علوم ایچون موانع کثیره بولندیغی مسلمدر .

تحصیل علومك موانع وعوائقی، زمان مستقبله و ذکایه اعتماد اولنمق وبر علم تحصیل اولنمقسزین اخر علم تعلّم ایدلمك و بر کتاب ختم ایدلمکسزین اخر کتاب دست تدرّس ومطالعه‌یه النمق وشدتله ضرورت واحتیاج ایچنده قالمق ومتعلّمك نزدنده مطوّل ومختصر پك چوق کتابلر بولنمق ماده‌لرندن و بونلرك امثالی شیلردن عبارتدر .

زمان مستقبله اعتماد ایلمك عاقل ایچون لایق دکلدر. چونکه هر کون ایچون اوکونه مخصوص مشاغل واردرکه بر کونك مشاغلنی فردایه تعویق و تأخیر ایلمك جائز دکلدر.

ذکایه اعتماد اولنمق دخی اثار جهالتدن‌در. چونکه اذکیادن پك چوق کیمسه‌لر قوهٔ ذکالرینه اعتماد ایتمك سببی ایله تحصیل کمالات علمیه ایده‌مدیلر.

بر علمده کسب معلومات ایتمزدن اوّل او علمی ترك ایله اخر علمك تحصیلنه قیام اولنمق کافهٔ علومدن محرومیته باعث‌در. برکتابدن اخر کتابه انتقال ایتمك دخی اوقبیلدن‌در.

امر تعیشده شدتله حال مضایقه‌ده بولنمق تحصیل علم وکمالك الك بیوك موانعندن‌در . چونکه بویله حال ضرورته دوچار اولنلر دائما مهموم و مشغول القلب اولمقدن خالی دکلدر .

تقلّد اعمال دخی تعلیم و تعلّمك موانعندن‌در . چونکه دنیانك توجه ایتمسندن و امور وجمهور درعهده اولنمسندن طولایی حاصل اولان مشاغل کثیره تحصیل علم وکماله مانعدر.

علومده کثرت مصنفات وتعلیمده اختلاف اصطلاحات، طالب علوم اولنلری تحصیلدن مانعدر. چونکه عمر انسان برفنه دائر تألیف اولنمش اولان کتابلرك مطالعه‌سنه بیله کافی

دكلدر. مثلا علم فقه شريفه متعلق كرك متن وكرك شرح صورتنده تأليف بيورلمش اولان كتابلرك مطالعه‌سنى برطالب علم امل ايتمش اولسه شو امل، نتيجه‌بخش حسن حصول اوله‌مز. كذلك علوم عربيه‌يه متعلق تأليف بيورلمش اولان كتابلرك مطالعه‌سنه صرف ازمان اولنسه ينه عمرك مدتى رسيدهٔ حد ختام اولوب تكميلاً مطالعهٔ كتب ميسّر اوله‌مز. بو يولده اولان مطالعه سوداسى التزام مالايلزم قبيلندن اوله‌رق علماى كرام حضراتنك ارائه بيوردقلرى صورتده تعليم وتعلّم و تحصيل فضائله مانعدر.

كثرت مختصرات دخى تعليم وتعلّمى اخلال ايدر. يعنى الفاظ قليله ايله مسائل علومى حاوى اولان كتابلر موانع تحصيلدن عد و اعتبار اولندى. بومثللو كتابلرك مبتدى اولنلره فهمى عسير وغيرنسيردر. «ابن حاجب» ايله «ابن مالك» ومتأخرين علمادن اكثر ذوات كرام، امر تأليفاتده طريق اختصاره ذاهب وسالك اولمشلر ايسه‌ده شو مسلك، مبتدى‌يه مورث عسرت اولمشدر. اومثللو مختصر كتابلردن حاصل اولان ملكه، موضوعات بسيطه‌دن يعنى كتب مطوّله‌دن حاصل اولان ملكه كبى تماميتى حائز اولميوب ناقص وقاصردر. كتب مبسوطه، مسائلك كثرتله تكرر ايتمسى وعباره‌نك ضيق اولمامسى كبى فوائدى حاوى اولديغندن بويله بسيط اولان كتابلردن طالب علم ايچون ملكهٔ تامّه حصولى دركاردر. اكرچه مختصر كتابلرك تأليفى، حفظك تسهيلى غرضنه مستند ايسه‌ده شو غرضه علومدن مطلوب اولان ملكات نافعه حصولى فدا ايدلمك موافق حكمت كوريله‌مامشدر.



مبحث
﴿ ٢٠ ﴾
﴿ شرائط تحصيل علم ﴾

§. — ١ علمك اكثر شرائط تحصيلى، حكيم مشهور «سقراط» دن نقل وروايت اولنان كلامده اجتماع ايلديكى بعض علماى كرام جانبندن بيان بيورلمشدر.

كلام مذكورك مألى «طالب علم اولان ذاتك شابّ، فارغ القلب، علمه محبّ، صدوق، منصف، متديّن، امين، وظائف شرعيه‌يى غير تارك، محرّماتدن مجتنب، زمانك رسوم وعاداتنه واقف وغير مخالف، حسن خلق ايله متخلق، شفيق ورحيم اولمسى واكول وبى‌حيا وموت وفوتدن افراط درجه‌سنده خائف وقدر حاجتدن فضله اموالى جامع اولمامسى» ماده‌لرندن عبارتدر.

§. — ٢ شرائط تحصيلدن بريسى دخى طالب علمك اخلاق مذمومه‌دن عارى اولمسيدر. بو ماده شرائط تحصيلك اوّل واقدمى‌در. علماى متقدمين، طالب علم اولنلرك اخلاقنى تحقيق وتجربه بيوررلر ايدى. اكر طالبلرى اخلاق مذمومه اصحابندن بولورلر ايسه او مثللولره خلق ارەسنده آلت شرّ وفساد اولمالرى ايچون تعليم علم ايتمزلر ايدى. اكر عندالتجربه طلبهٔ علومى اخلاق حسنه اصحابندن بولورلر ايسه اومقوله كيمسه‌لره علومى تعليم وتدريس ايدرلر وانلرى اكمال تحصيل ايتمكسزين حال ناقصيت ايله صاليويرمزلر ايدى. رحمهم الله.

§. — ٣ تحصيل علمك جملهٔ شرائطندن بريسى دخى متعلّمك مخلص اولمسيدر. يعنى متعلّم اولان كيمسه‌نك تعلّم علم ايتدكدن صكره علمى ايله عمل وجاهل اولنلرى تعليم وغافل اولنلرى ايقاظ ولازم كلنلرى ارشاد ايلمك كبى نيات خيريه‌ده بولنمسى وبعد التعلم مظهر قبول عامّه اولمق وتكبر ايتمك وخلقك اموالنى برر صورتله جلب وجرّ ايلمك كبى عقلاً وشرعاً مذموم ومردود اولان نيت وفكرلرده بولنمامسى ماده‌لرندن عبارتدر.

§. — ٤ شرائط تحصيلدن بريسى دخى موانع وعوائقك تقليلى كيفيتى‌در. موانعك

تقلیلنه نەقدر دقت اولنسه علمدن او نسبتده حظّ و نصیب حاصل اولور. چونکه شمس فکر، سحاب اشتغالات خارجیه التنده احتجاب ایتدکجه ادراك حقایق ایلمك شب مظلمده ذرّاتی کورمك کبی مشکلدر.

§. — ٥ شرائط تحصیلدن بریسی دخی ترك کسلدر. اسباب کسلدن بری موت وفوتك ذکری ایله اندن حاصل اولان خوف وحذردر. حال بوکه تذکر موت، جملهٔ اسباب تحصیلدن اولمغه سزادر. چونکه اخرت ایچون تهیئات، علم ایله عملدن بشقه بر شی ایله حاصل اولهمز. بو حالده اخرت وموته مستعد بر حالده بولنمق ایچون علمك تعلّمنه وعلم ایله اعمال خیریەده بولنمغه سعی و غیرتده قصور ایتمامك لازمدر. بوصورتده موت وفوتده فرط خوف ایله ذکر اولنان استعدادك حصولنه دقت واعتنا اولنمامق مادەسی کارعاقل اولەمز. موتك کثرت ذکری لذّات فانیەنك انقطاعنه سبب اولوب لذّات باقیەنك انقطاعنه سبب دکلدر.

§. — ٦ شرائط تحصیلدن بریسی دخی مدت عمرك اخرینه قدر تعلّم علم ایتمکه عزم ونیت وتعلّمده ثبات ایلمکدر. تحصیل علمه صرف اوقات اولنمسنك چارەسی علما جانبندن بروجه آتی بیان اولنمشدر. شویلەکه برعلم ایله اشتغالدن ملال حاصل اولدقده اخر علم ایله اشتغال اولنمسی لازم کلور. نتەکیم «ابن عباس» رضی الله تعالی عنه حضرتلرینك متعلّمینه تعلیم علوم ایله اشتغالدن کندولرنده ملال حس ایلدکلری زمان شعرا دیوانلرینی طلب بیوردقلری مرویدر.

§. — ٧ شرائط تحصیلدن بریسی، تعلّم علم ایچون متقی و حسیب وکبیر السن معلم ناصح اختیار اولنمقدر. اوائل زمانده طلبهٔ علومك معلم واستاذ بولمق ایچون اقصای بلاد بعیدەیه سیر وحرکت ایتملری او مقصده مبنی ایدی. چونکه متعلّم اولان کیمسەیه اوّلاً استاذندن سؤال اولنور. متعلّم اولان کیمسه برذات جلیل الصفات بولوب تحصیل علومه صرف اقدام ایلك و او ذات حقنده تعظیمات لازمه و احترامات لایقەده بولنمق و اوامر ونصایحنی حسن تلقی وقبول ایدوب ردّ ایله مقابله ایتمامك واستاذینك حقوقنی ابوینك وسائر مسلمینك حقوقندن مقدّم بیلمك و اساتذهٔ کرامك اولاد ومتعلقاتی ایله جیرانی حقلرنده دخی رعایت واحترامده قصور اولنمامق جملهٔ آداب علمیەدندر. بو آدابه عدم رعایت، نعمت علمدن موجب محرومیت اولەجغی علمای کرام جانبندن قطعیاً بیان بیورلمشدر.

§ . — ٨ تدرّس اولنان برعلمك اخره تعليم وتفهيم صورتنده وياخود صورت اخزله تكرار ايدلمسى و او علم اوزرينه تأليف اولنان كتب مفيده‌نك مطالعه‌سى ايله ملكهٔ راسخه حصولنه اهتمام و اعتنا اولنمسى شرائط تحصيل جمله‌سندن اولديغى كبى طالب علمك تدرّس ايلديكى علمده حاصل اولان ملكه‌سندن زياده كندوسى ايچون ملكه حصولنه امكان اولمامق اعتقادنده بولنمسى دخى نعمت علمدن محروميتك اسباب قويه‌سندن معدوددر .

§ . — ٩ فنونك اغراض ومقاصدينه نظر اولنه‌رق برفنك مسائل مجموعه‌سى ويا اكثر مسائلى اجمالاً بعد المطالعه طبيعت، اخر فنك مطالعه‌سنه ميل ايدر ايسه انك دخى تحصيلنه قيام اولنمسى ومائل دكل ايسه او يولده اختيار زحمت اولنمامسى شرائط تحصيل جمله‌سندندر . چونكه ناسك جمله‌سى تعلّم وتحصيله قابل وصالح اولمديغى كبى برعلمك تعلّم وتحصيلنه قابل وصالح اولنلرك جمله‌سى دخى كافهٔ علومك تحصيلنه قابل دكلدر. اكر طالب علم اولان ذات، موافقت اسباب ومساعدهٔ ايام ايله بالجمله فنونده تبحّر ايلمك طلبنده بولنور ايسه علومك كافه‌سى يكديكرينه متعاون وبعضيسى بعضيسنه مرتبط اولمسيله او مثللو املك حصولى دركاردر. لكن برعلمده ملكهٔ نافعه حاصل اولمزدن اوّل ديكر علمك تحصيلنه قيام ومباشرت اولنمق علومك جمله‌سنده تبحّر ايلمك املنك اسباب مانعه‌سندن وجملهٔ علومدن محروميتى ايجاب ايدن احوالدندر. برعلمه ميل ورغبت واخر علملره عداوت ايتمك مقتضاى جهالتدن اولوب انسانه واجب ولازم اولان شى، هرعلمدن وهرفندن برر مقدار معلومات حاصل ايتمكه سعى وغيرت ايلمكدر. كذلك بعض علومى مذمت ايلمك دخى جائز دكلدر. بعض كيمسه‌لر هرعلمك اصل و ميزانى وهرذهنك سبب انجلاسى اولان علم منطق ايله على الاطلاق علوم حكميه‌يى ذم ايلديلر وعلم نجومك بعض اقسامى فرض كفايه وبعض اقسامى دخى مباح اولديغى حالده انك دخى مذمتنده بولنديلر ومقالات صوفيه يعنى قلوب مطهره اصحابندن اولان اهل حالك اقوالنى دخى هدف تعريض ايلديلر. حال بوكه بو مثللو ردّ وانكارك هيچ بريسى جائز دكلدر. اومثللو بعض علومى رد وانكار ايدنلرك زعمنه كوره علم، فى نفسه مذموم اولسه بيله تحصيلى فوائددن خالى دكلدر. اوفوائدك بريسى مذموم اولان علمك قائلنى ردّ وانكار قضيه‌سندن عبارتدر. (تنبيه) علوم فلسفه‌نك مطالعه‌سى ايكى شرط ايله حلال اولور. (شرط اوّل) عقائد اسلاميه‌دن غافل اولمامق وعلوم شرعيه‌ده اصحاب رسوخدن اولمقدر. (شرط ثانى) علوم فلسفه‌ده قواعد شرعشريفه مخالف مسأله تصادف اولندقده تجاوز اولنميوب او مثللو مسائل مخالفه‌نك ردّ وتزييفنه اعتنا ايلمكدر. چونكه

اصول شرعشریفه مخالف اولان علومك مطالعه‌سی، انجق ردّ وتزییف ایچون‌در. علوم فلسفه، مساعدهٔ ذهن وزمان ایله حاصل اولوب شو مساعده مفقود اولدقده مبدأ ومعاد ومعاملات وعبادات واخلاق وعادات علملری ایله اکتفا اولنمق اولی‌در.

§. — ۱۰ اقران وامثال ایله مذاکره ومناظره دخی تحصیل وتعلّمك شروط معتبره‌سندن‌در. چونکه «نهال علمك سبب نماسی آب زلال مذاکره ومناظره‌در» دیو علمای کرام جانبندن بیان بیورلمشدر. لکن مذاکره ومناظره‌نك طلب ثواب واظهار صواب مقصدی ایله اجراسی مشروطدر. طبع سلیم اصحابندن اولنلر ایله اجرا اولنان مذاکرهٔ قلیله‌نك فوائد کثیره‌یی منتج اولدیغی مسلّمدر. طالب علم اولان ذات ایچون دقایق علمیه‌ده متأمل اولمق وتأملی اعتیاد ایتمك لازمدر. چونکه تأمّل وتفکّرك فوائد علمیه حصولنده وکشف مشکلات خصوصنده اولان محسّناتی منکر دکلدر.

§. — ۱۱ علمده جد وهمت دخی شرائط تحصیلدن‌در. انسان، جناح جدّ وهمتی ایله شواهق کمالاته طیران ایدر. علمی ضبط وقید ایتمك وبرکونك مشغولیت علمیه‌سنی فردایه عوق وتأخیر ایلمامك ومسائل علومدن تحریر ایلدیکی شیلری حفظ واز بر ایلك جملهٔ جد وهمتدن‌در.

§. — ۱۲ مراتب علومه رعایت دخی شروط تحصیلدن در. هر بر علم ایچون حد ومرتبه اولدیغندن مراتب علومی بیلك وهر برعلمك حدینی تجاوز ایتمامك لازمدر.

§. — ۱۳ شرائط تحصیلك بریسی دخی علوم آلیه‌در. معلوم اولدیغی اوزره علوم متداوله ایکی صنفه منقسم اولوب بر صنفی علوم شرعیه وحکمیه کبی ذاتی مقصود اولان علومدر. دیکر صنفی دخی علوم عربیه وعلم منطق کبی ذاتی مقصود اولمیان علملردر. ذاتی مقصود اولمیان علملره علوم آلیه اطلاق اولنور. اشبو علوم آلیه، علوم شرعیه وحکمیه‌نك وسیلهٔ حصولی‌در. علوم مقصوده‌ده توسیع کلام وتفریع مسائل واستکشاف دلائل ایتمکده ملکهٔ نافعه حصولنجه فوائد کثیره اولدیغی انکار اولنه‌مز. امّا علوم عربیه ذاتی مقصود اولان علومدن معدود اولمدیغندن انده اوقدر توسیع کلام وتفریع مسائله حاجت یوقدر. علوم عربیه‌ده طلب تبحّر ایتمك ونحو ایله عمری محو ایلمك جائز اولمیوب طالب علم اولان ذاته علوم آلیه‌دن حصول مقصده کافی معلومات استحصالندن صکره افکار واهیه ایله تضییع اوقات ایتمیوب ذاتی مقصود اولان علومی تحصیله مباشرت

ایتمك لازمدر. بو جهتله علوم عربیه ایله کثرت توغل، ذاتی مقصود اولان علومك جملهٔ موانعندن عد وشمار اولندی.

اصول و فروعی ایله تحصیل علوم ایتمك اگرچه زحمتلی کورینور ایسه‌ده حصولنده زحمت چکیلان شیئك ، انسان ایچون باعث شرف عظیم اوله‌جغی مسلّمدر. الیوم آثار علمیه‌لری منابع استفاده اولان ذوات کرام حضراتی ، حائز اولدقلری او بیوك شرفلری، حضور راحت ایله حاصل ایتمیوب مالاً وبدناً بك چوق فداکارلقلر اختیار وصیف وشتا زحمتلرینه وانواع مشکلاته تحمل ایله بلاد بعیده‌یی کشت وگذار ایدرك مشاهیر علمایه ملاقات شرفی ایله تکمیل علوم ومعارف وتحصیل کمالات ایلدکدن صکره دخی تضییع اوقات ایتمکی تجویز بیورمیوب برطرفدن نشر علوم وفنونه ودیگرطرفدن اخلافك استفاده‌لری ایچون امر تألیفاته صرف نقود همم بیورمشلردر.

ایشته علومده کسب ملکه ومهارت ایتمك وعلوم ایله تهذیب ذات وصفات و تربیهٔ افکار ایلك و اخلافه آثار علمیه براقمق صور مشروحه ایله حاصل اوله‌جغی غیر خفی‌در.



مبحث
(٢١)
﴿ ادب تعلّم ﴾

ماهیت انسانیه‌ده بالقوه موجود اولان مزیّت وفضیلت، علم ومعرفت ایله وجودنمای حصول اولور .

جناب حقك ماهیت انسانیه‌یه ودیعه بیوردیغی فضیلتك ظهورینه وسیله اولان آداب علومك اکتسابندن روکردان شوق و اقدام اولمق کبی اقبح برشی اولمدیغی جهتله رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلم حضرتلری علمك اکتسابنه خلقی تشویق و ترغیب بیورمشلردر .

انسان، تعلّم علمه قابلدر . چونکه انسانك سائر حیواناتدن تمایز ایتمسنه سبب اولان فکری، بالطبع ادراکات و معلوماتك تحصیلنه راغب اولمسیله انسان، کندوسنجه حاجت کوردیکی علملردن باشلایوب واحداً بعد واحدٍ تحصیل ایدرك و امر تحصیلده ترك اهمال وتکاسل ایلیه‌رك فضائل انسانیه‌یی بوصورتله حاصل ایدر وماهیتنده بالقوه موجود اولان استعداد وفضیلتك قدرینی تقدیر ایتمیانلر دخی فکرلرینی تحصیل احتیاجلری امرنده اتعاب ایتمیوب او شرفدن محروم اولورلر . چونکه شرف وفضیلت انجق تحصیل کمالات ایله وجوده کلور .

امر تعلیم وتعلّم امور ذهنیه‌دن اولوب وقایع زماندن مستفاد و متحصل اولان علمه «علم تجربی» و اعمال فکر ونظر ایله حصوله کلان علمه دخی «علم قیاس» اطلاق اولنور.

بعض اسبابدن ناشی قدما، علمی مشافهةً تعلیم ایدرلر ایدی. مرور زمان ایله کوریلان لزوم و احتیاجه مبنی تدوین علومه صرف نقود همت بیورلمشدر .

معلوماتك جمله‌سی امور ثلثه ایله معروف اولور. امور مذکوره‌دن اولکیسی «اشارت» و ایکنجیسی «لفظ» و اوچنجیسی «خط»در.

«اشارت» مشاهده‌یه، «لفظ» حضور مخاطبه وسماعه توقف ایدر. خط، نه مشاهده‌یه

ونه‌ده حضور وسماعه توقف ایتمیوب نفعاً بونلردن اعمّ واشرف اوله‌رق نوع انسانه مخصوصدر. بوسببدن ناشی متعلّم اولان ذاتك انواع خطوطدن هیچ اولمز ایسه برنوع خطی کوزلجه بیلسی اهم والزمدر. چونکه «خط» و«قرائت» ایله اثر نوعیت ظاهر اوله‌رق انسان، شو اثرك بالفعل ظهوریله سائر حیواناتدن کسب امتیاز ایدوب انکله حفظ علوم وکمالات ایدر، وبر زماندن دیکر زمانه اخبار وحوادث ووقایعی انتقال ایتدیرر.

طبیعت انسانیه‌نك قرائت وکتابته حد ذاتنده قابلیتی مسلم ایسه‌ده تحصیل ملکه ایچون سعی وغیرت لازمدر. اشبو سعی وغیرت، اهل واربابندن اخذ وتعلم ایله تمرّن وتدرّب ایتمکدن عبارتدر.

انسانده بالقوه موجود اولان فضائل وکمالات، علوم وصنایعه تدریجاً حاصل اولان معلومات ایله قوّه حالندن قورتیلور ومعقولات ومحسوساتی ادراك ایتمکده ملکات راسخه حاصل اوله‌رق او فضائلدن تماميله استفاده اولنور. ماهیت انسانیه‌ده وجودی قوه حالنده اولان کمالاتك بالفعل حاصل اولسی انجق تعلّم واکتسابه توقف ایدر. بو حالده شرف وفضائل، تعلّم واکتسابك نتیجه‌سی اولور.

علمدن وتعلیم وتعلّمدن مقصود معرفةالله‌در. معرفة اللهك غاية الغايات ورأس انواع سعادات اولدیغی جمله‌نك معلومی‌در.. بوکا «علم اليقين» تعبیر اولنورکه اصحاب کراماتدن اولان مشایخ صوفیه بو علمه اختصاص وانتساب ایلمشلر وعلومدن مقصد اقصی معرفةالله اولمغله بو مسئله‌ده دهن کشای بحث وترغیب اولمشلردر.

سلفدن مروی اولدیغی اوزره اکثر ذوات کرام حضراتی کندولرنجه مقصد اقصی ومطلب اعلی حاصل اولدقده علوم ایله اشتغال ایتمکی ترك وتعطیل ایلمشلردر.



مبحث

(۲۲)

﴿ شروط نشر علوم ﴾

معلوم اولدیغی اوزره نشر علم ایتمك، عبادتك افضل و اشرفیدر.

ناشرعلم اولان ذاتك مشفق و ناصح اولمسی وطلبهٔ علومی اخلاق ردیه‌دن وفوق الاستحقاق نائل شرف اولمق شوق و املندن و فوق الطاقة اشتغالدن زجر ومنع ایلمسی و تحصیل علم ایله ریاست و مباهات قصد و امل ایدن طلبه‌یی او مثللو امللرندن زجر و منع ایتمیوب ریاست ومباهاتك انجق علم وکمال ایله حاصل اوله‌جغنی بیان ایله متعلملری تحصیل علم وکماله تشویق و ترغیب ایتمسی نشر علمك آدابندندر. جناب حق، ریاستی علم وشرعك حفظی ایچون خلق ایتمشدر. بواجلدن «لولا الرياسة لبطل العلم» دینلمشدرکه مألی «ریاست اولمسیدی متاع علم، بازار ترقی و اعتبارده رواج لایقنی بولمز ایدی» دیمکدر. متعلمك، زجر و منعی واجب اولان شیدن زجر ومنع اولنمسی قصد ومراد اولندقده زجر تصریحی جهتی اختیار اولنمیوب زجر تعریضی ایله اکتفا اولنمق نشر علومك جملهٔ شرائط و آدابندندر.

طالب علم اولنلره، ابتدا دین ودنیالرنجه اك زیاده محتاج اولدقلری علملر تعلیم اولنمق و امر تعلیمده مراتب عقول و استعداده کوره احسن ترتیبه رعایت ایدلمك وحائز مرتبهٔ رشد و استعداد اولنلردن کتم علم اولنمامق و نا اهل اولنلره تعلیم واشاعه ایله اضاعهٔ علم ایدلمامك نشر علومك جملهٔ شرائط و ادابندندر.

فمن منح الجهال علماً اضاعه
ومن منع المستوجبين فقد ظلم

بیت مذکورك مألی اوزره نا اهل اولنلره علم ایله سماحت اولنمسی علمی اضاعه ایلمك اولمسیله شرعاً مذموم اولدیغی کبی قابل علم اولنلردن دخی علمك کتم اولنمسی او مثللو کیمسه‌لر حقنده ظلم ایلمك اولمسیله بو دخی شرعاً مذمومدر.

اهل تصوّفك كلماتی عوام ناسه اشاعه‌دن اجتناب اولنمق دخی جملهٔ آدابدن‌در. چونكه كلمات صوفیه‌نك قواعد شرعیه‌یه تطبیقنده عوام ناسك دركار اولان عجز وقصورلری فساد اعتقاده باعث و الحاد وزندقه‌یه بادی اولور. بو حالده عوام ناس علم عبادات ظاهره‌یه تشویق و ارشاد اولنمق و انلره بر صورتله شبهه عارض اولوبده او شبهه‌یی كلام اقناعی ایله ازاله ایدوب حقائق ودقائقدن بحث و بیان اولنمامق لازمدر. امّا قواعد شریعتده ثابت قدم اولان اذكیا و البتّایه ذكالری دفعاتله تجربه اولندقدن صكره كشف حقائق ایتمك جائزدر. (تنبیه) طالب علم اولنلره اهل تصوّفك مقالات خفیة المعانیسندن واحوال غریبه‌سندن فهم وادراكلرینك مساعد اولمدیغی اموری انكار ایتمكدن زیاده‌سیله اجتناب ایلك واجب و لازمدر.

ناشر علم اولنلرك اقوالی افعالنه مخالف اولمامق لازمدر. اقوالی، افعالنه مخالف اولان كیمسه‌لردن هركس تنفر ایدر. چونكه اكثر اشخاصك نظر دقتلری، قائلك احوالی جهتنه مصروفدر. اگرچه محققین وعقلاء قائلك قولنه نظر ایدرك قائلك حالنه نظر ایتمزلر ایسه‌ده بو مثللو ذوات؛ جمعیات ایچنده نادر الوجود اولور. بو حالده ناشر علم اولان ذاتك قولی فعلنه موافق و صفات ممدوحه ایله متصف اولمسی لزومی ظاهردر.

عالم اولان ذات ایچون حال اتقاده اولمق یعنی شرعشریفه تماميله تطبیق افعال وحركات ایتمك لازمدر. ناشر علم اولنلرك حال اتقا اوزره اولملری متعلّمرجه ظاهراً ومعناً استفادهٔ كامله حصولنه باعثدر.

معلّم ومدرّس اولان ذات ایچون وقت تعلیم وتدریسده كظم غیض ایلك یعنی زمان تعلیمده حاصل اولان غضب وحدتی برصورتله اطفا وتسكین ایتمك وهزلیاتدن ومبالاتسز طور وحركتدن وضحك وخنده كبی احوالدن اجتناب ایلك لازمدر.

معلك فهم ودرایتنی امتحان قصدیله لطیفهٔ مشروعه ایتمكده حذر اولمدیغی علمای كرام جانبندن بیان بیورلمشدر.

علمده مجادله وحقی قبول ایلك خصوصنده مكابره ایتمك اصلا جائز اولمدیغی كبی كرك تعلیمده وكرك بحث ومناظره‌ده بر علمی بر علمه ادخال ایتمك دخی جائز دكلدر.

صغاری یعنی صغیر السن اولنلری تعلّم علمه وسیما حفظ وازبره تشویق وترغیب ایلك وصغاره فهم وادراكلرینك تحملی درجه‌سنده تعلیم علوم ایتمك ومبتدی اولنلره ارائهٔ

صور مشکلات ایتمامك و منتهی اولنلره دخی مسائل واضحه ایله تکلم ایتمامك و اسئله‌یه شدت و حدت ایله جواب ویرمامك وطلبهٔ علوم اوزرینه القای اغلوطات اولنمامق وطلبه‌نك فهم مشکلات ومعضلاته اقتداری کورلدیکی حالده کمال اهتمام ایله اومثللو مشکلاتی حل و تفهیم ایتمك واستعدادلری دقائق علمیه‌یه کافی اولمیانلره دین و دنیالرنجه اهم اولان علملر تعلیم اولنه‌رق اومثللولره تجارات و نوافل طاعات ایله اشتغال ایتملری خصوصی توصیه اولنمق نشر علمك شرائط مهمه‌سندندر. اما طلبهٔ علومك حائز اولدقلری استعداد و اقتدارك مراتب و درجاتی علی وجه اللائق معلوم اولمق اوزره مدت تجربه وامتحانك اوچ سنه قدر امتدادی لازمدر .

جملهٔ آداب علمیه‌دن بریسی دخی ناشر علم اولان ذاتدن بر مسئله سؤال اولنوبده ناشر علمك اومسئله‌ده شك وشبهه‌سی وار ایسه «لاادری» ایله جواب ویرمسی ماده‌سی‌در. «لاادری» کلامی، علمك نصفی‌در. چونکه جهل، عدم علمدر . عدم علمه علم ایسه علمدن معدود اولدیغی جهتله « لاادری » قولنك قائلنه نصف علم نسبت اولنمق صحیح اولور.



مبحث

﴿ ٢٣ ﴾

﴿علم قرائت﴾

علم قرائت، وجوه اختلافات متواتره حيثيتى ايله كلام اللهك صور نظمندن باحث اولوب علوم عربيه‌دن استمداد و استعانه ايدر.

(مبادى) — علم قرائتك مباديسى، مقدّمات تواتريه‌در.

(غرض) — اختلافات متواتره‌نك ضبطنه تحصيل ملكه ايتمكدن عبارتدر.

(فائده) — كلام اللهك تطرّق تحريف وتغييردن مصون ومحفوظ اولمسى‌در. كذلك علم قرائت، حد شهرته واصل اولان اختلافات غيرمتواتره حيثيتى ايله‌دخى صور نظم كلام اللهدن بحث ايدر. بوحالده علم قرائتك مباديسى يامقدّمات مشهوره اولور وياخود موثوق‌به اولان احاددن مروى مقدّماتدن عبارت اولور.

قرآن كريم، جناب حقك كلام قديمى اولوب روح الامين يعنى جبريل عليه‌السلام [١] وساطتيله سيّد المرسلين صلى الله تعالى عليه وسلم افندمز حضرتلرى اوزرينه منزل ومصحف شريفده مكتوب وصدورده محفوظ و امت بيننده متواتر و وقت بعثت نبى عليه السلام حضرتلرندن الى يومناهذا على وجه التواتر منقولدر.

صحابهٔ كرام رضوان الله تعالى عليهم اجمعين حضراتى خواجهٔ عالم صلى الله‌تعالى عليه وسلم حضرتلرندن بعض الفاظ شريفهٔ قرآنيه‌يى واداىه متعلق كيفيات حروفى اخذ ايدرك انلردن

[١] «جبريل» جيم حرفنك فتحى وياخود كسرى ايله وبلا همزه و «جبرائيل» بعد الالف همزه ايله و «جبرايل» ايكى يا ايله و بلاهمزه و «جبرئـيل» برهمزه و بر يا ايله بلا الف لغت اولوب ملائكهٔ كرامدن انزال وحى شريفه مأمور اولان جبريل عليه‌السلامك اسم شريفى‌در. برروايته كوره «جبريل» كلمه‌سنك اصلى «كوريال» اولوب تعريباً تغيير اولنمشدر. برروايته كوره «ايل» لفظى، لغت عبرانيه اوزره لفظهٔ جلاله معناسنه اولوب «جبريل» كلمه‌سى عبدالله ديمكدر. ديكر برروايته كوره «جبريل» كلمه‌سى خادم الله معناسنه‌در.

«قراآت سبع» عنوانی ایله معروف اولان یدی عدد طریق مخصوص، السنهٔ ثقات اوزرینه بین الامه متناقل ومتواتر اولمشدر. طرق مذکوره، اصحاب کرام رضی الله تعالی عنهم حضراتندن نقل وروایت ایله مشهور اولان مشایخدن جم غفیر وجمع کثیره انتساب ایله معروف اولهرق اصول قرائت اولمشدر.

بعد ذا طرق مختلفهٔ قراآتدن نیجه طریق دخی «قراآت سبع» اوزرینه علاوه والحاق اولنوب لکن ائمهٔ قرائت نزدنده قوت نقل وروایتده قراآت سبع مرتبه‌سنه بالغ اولمامشدر.

بعض ناس «طرق سبع»ك تواترنده جمهوره مخالفت ایدرك طرق مذکوره‌نك ادایه متعلق کیفیات حروفدن عبارت اولمسیله سماعاً اخذ وروایتی ممکن اولمدیغنی بیان ایلدیلر، لکن اداده تواترك انقطاعنی نظم قرآن عظیم الشانك، تواترینه مانع عد ایتمدیلر. اکثر ناس، بو رأیدن اباء ایدوب قرآن کریم الفاظ واداسیله متواتر در دیدیلر. طائفهٔ اخری دخی «قراآت سبع» دن (مد) و(تسهیل) کبی ادای حروفك غیری روایاتك تواترینه ذاهب اولوب کیفیت ادایه سمع ایله وقوف ممکن اولمامقله ادا متواتر دکلدر دیدیلر؛ بو قولك صحتنه بعض علمای کرام حضراتی جانبندن اشارت بیورلمشدر.

قرّا وحفاظ، طرق قرائتی نقل ایدوب هرعصرده تداول ایتدیرمکدن خالی اولمدیلر. وقتا که علوم، صدوردن سطوره نقل ایله جمع وتدوین اولندقده قرائت دخی فن مخصوص عد اولنوب سائر علوم کبی صحائف اوراقه کتب وتسطیر اولنمغله صناعت عالیه‌دن صناعت مستقله وعلم منفرد اولدی.

موالئ بنی‌عامردن «مجاهد» فن قراآتده ماهر وکامل ایدی. کذلك «ابو عمرو دانی» دخی فن قراآتده حدکماله بالغ اولوب مشارلیهك فن مذکوره متعلق تألیف وتصنیف بیوردیغی کتابلردن «تیسیر» نامنده اولان کتابی زیاده نافع ومفید اولمغله اهل قرائت او کتابی مأخذ اتخاذ ایلدیلر. «ابو عمرو»ك زمانه قریب عصرده «شاطبه» نام بلده‌دن «ابو القاسم بن فیره» نشأت ایدوب «ابو عمرو دانی» نك کتابلرینی تهذیب وتلخیصه سعی مالاکلام ایلدی وقواعد فن قراآتی حالا بین القرّا «حرزالامانی» اسمی ایله موسوم اولان قصیدهٔ لامیهٔ مشهوره‌سنده کشیدهٔ سلك نظم ایلمش و«قراآت سبع»ك اسامئ رواة[١] وشیوخنه [٢] دخی رمز واشارت بیورمشدر.

[١] رواة، رانك ضمی ایله «راوی» کلمه‌سنك جمعی‌در. (راوی) لغةً روایت ایدیجی یعنی ناقل اخبار معناسنه‌در.

[٢] شیوخ، اشیاخ، شیخ کلمه‌سنك جمعی‌در. شیخ، مقتدابه معناسنه‌در. کبیر السن اولنلره وعلم وکمالده ماهر وحاذق اولان ذواته وحال اتقا اوزره بولنان کیمسه‌لره شیخ اطلاق اولنور.

امام «شاطبی» حضرتلرینك ذكر اولنان قصیده‌سی قواعد فن قرآنی جامع اولمغله ناس، انك حفظنه اعتنا ایلدی .

بعض زمانلرده علم قرآن كریمه فن رسم دخی ضم وعلاوه اولنه‌رق منظوم ومنثور كتابلر تألیف اولندی .

فن رسم، قرآن عظیم الشانه مخصوص برفن جلیل دركه مصاحف شریفه‌ده حروف شریفهٔ قرآنیه‌نك اوضاع مكتوبه ورسوم خطیه‌سی او فن ایله معلوم اولور. زیرا مواضع مخصوصه‌ده حروف كثیره واقع اولمشدركه او حروفك رسم كتابتی، خطك متعارف اولان قانوننه مغایردر .

رسوم مصاحف شریفه اوضاع خطه وقانون كتابته مخالف اولوب ضبطنه احتیاج حاصل اولمغله علمای كرام حضراتی علوم قرآن كریمی جمع وتألیف ایلدكلری اثناده فن رسمی دخی مرسوم صحیفهٔ تدوین ایلدیلر.

مغرب دیارنده ریاست علم قرآن «ابوعمرودانی»یه منتهی اولدقده مشارالیه حضرتلری فن رسمده دخی كتابلر تألیفنه بذل عنایت بیورمشدر. مشارالیه حضرتلرینك تألیف ایلدیكی كتابلرك اشهری «كتاب مقنع» دركه كتاب مذكور جمله طرفندن قبول اولنوب مندرجاتنه اعتماد اولنمشدر .

بعده «ابو القاسم شاطبی» حضرتلری «كتاب مقنع »ی «رائیة» اسمیله معروف اولان قصیدهٔ مشهوره‌سنده كشیدهٔ سلك نظم ایدوب قصیدهٔ مذكوره‌نك حفظ واتقانه جمله طرفندن اهتمام مالاكلام اولندی.



مبحث

﴿ ٢٤ ﴾

﴿ علم تجويد ﴾

علم تجويد، [١] قرآن عظيم الشانك مخارج حروف وصفات حروف جهتيله تحسين تلاوتندن وصفات حروفك حقنى ادا ايله صورت ترتيل[٢] نظم مبيندن باحثدر.

صفات حروف، «تفخيم»[٣] و«ترقيق»[٤] و«ادغام»[٥] و«وقف»[٦] و«اظهار»[٧] و«اخفا»[٨] وامثالى صفتلردن عبارتدر.

علم تجويد فن قرائتك ثمره ونتيجه‌سى‌در. بوعلمه كسب وقوف ايتمك علم موسيقى كبى لسان ايله تمرّن[٩] وافواه معلميندن تلقف[١٠] وتدرّب[١١] ايله حاصل اولان ملكه‌دن عبارتدر.

---

[١] «تجويد» لغتده برنسنه‌يى حسن حاله وضع ايتمك واهل‌قرائت وتجويد اصطلاحنده حروفك حقنى ادا ايلمك معناسنه‌در.

[٢] «ترتيل» حروف وكلماتى آچيق صورتده ذكر ايتمك معناسنه‌در. ترتيل اوزره قرائت، الفاظك معانيسنى سهولتله فهم وادراكه باعث اولور. سرعتله قرائت ايتمكدن فائدهٔ مذكوره حاصل اولمز.

[٣] «تفخيم» لغتده تعظيم معناسنه‌در. اهل تجويد اصطلاحنده حرفى تغليظاً اوقومق معناسنده استعمال اولنور.

[٤] «ترقيق» لغتده برشيئى تليين ايتمك وكلامى حسن صورتله ادا ايلمك معناسنه‌در. اهل تجويد اصطلاحنده، حرفى اينجه اوقومق معناسنده استعمال اولنور.

[٥] «ادغام» لغتده برشيئى برشيئه ادخال ايتمك واصطلاحده حرف ساكنى حرف متحركه وصل ايلمك معناسنه‌در.

[٦] «وقف» لغتده حبس وامساك واصطلاحده قطع الصوت معناسنه‌در.

[٧] «اظهار» لغةً برشيئى آشكار ايلمك معناسنه‌در. اهل تجويد اصطلاحنده ايكى حرفك بينى تباعداً منفصل اولمقدن عبارتدر.

[٨] «اخفا» لغةً برشيئى ستر ايتمك، كيزله‌مك معناسنه‌در. اهل تجويد اصطلاحنده اظهار ايله ادغام بيننده برحالتدر.

[٩] «تمرن» لغتده استمرار وملازمت ايتمك وعادت ايدنمك معناسنه‌در.

[١٠] «تلقف» اغزدن سوز آلمق وايشتمك وسرعتله اخذ ايتمك معناسنه‌در.

[١١] «تدرب» آلشمق، الفت كسب ايتمك معناسنه‌در.

اصول مخارج حروف اوچ عضودن عبارتدر.

اعضای مذکوره «حلق» و «لسان» و «شفه» در. اشبو اعضادن هر برینك اوّل، اوسط، اخری اعتباریله رأی مختار اوزره مخارج حروف (۱۷) عدده بالغ اولور.

«حلق» دن یعنی بوغازدن خروج ایدن حروفك مقداری التی عدددن عبارتدر. حروف مذکوره‌نك ایکیسی بوغازك اسفلندن خروج ایدن «ها» و «همزه» حرفلرندن وایکیسی دخی بوغازك وسطندن خروج ایدن «عین» و «حا» حرفلرندن ودیگر ایکیسی دخی بوغازك اوّلندن خروج ایدن «غین» و «خا» حرفلرندن عبارتدر. اشبو التی عدد حرفه «حروف حلق» اطلاق اولنور. بوحرفلر خنجره‌نك رأسنده اولان کوچك دیلك بوغازه ضرب وصدمتندن حاصل اولور.

بعض حروف دخی اطراف لسانی «اضراس» تعبیر اولنان یان دیشلرینه ضرب ایتمکدن حصوله کلور. «ضاد» کبی

بعض حروف وسط لسانك اوست چکه‌یه ضربندن حاصل اولور. «جیم» و «شین» و «یا» حرفلری کبی.

بعض حروف ایکی شفه‌نك بربرینه انضمامی ایله حاصل اولور. «میم» ایله «با» حرفلری کبی.

بر حرفك مخرجنی بیلوب اجرا ایتمکده قاعده بودرکه تکلمی مراد اولنان حرفك اوّلنه برهمزۀ مکسوره کتوریلوب اول حرفك آخری اسکان اولندقده نه محلده قرار ایدر ایسه مخرجی او محلدر. مثلا «با» تکلمنده «اب» دیمك کبی‌که بوحرفك شفه‌ده قرار ایتمسیله «حرف شفوی» اولدیغی معلوم اولور.

«حلق» و «لسان» و «شفه» دن هر برینك اوّل واخر واوسطی سببی ایله واطرافنك برر محله ملاقات ومصادمه ایتمسی حسبیله اصوات انسانیه‌یه کیفیّات مختلفه عارض وبوجهتله حروف متنوعه حاصل اولوب «حس سمع» ده یکدیگرندن ممتاز اولورلر.

حروفی نطق وتکلمده جمله انسانلر حال مساوات اوزره اولمیوب برطائفه‌یه مخصوص اولان بعض حروفی اخر طائفه نطق وتکلم ایتمز.



مبحث

﴿ ٢٥ ﴾

﴿ علم تفسير شريف ﴾

(تفسير) كلمه‌سی « فسر » دن مأخود و «فسر» كلمه‌سی «سفر» دن مقلوب اولوب كشف واظهار معناسنه‌در .

بعض اهل ادبك بيانه كوره «فسر» ايله «سفر» لفظاً يكديكری ايله متقارب اولديغی كبی لغةً دخی يكديكری ايله متقارب‌در. امّا «فسر» معنای معقولی اظهارده و «سفر» اعيانی ابصاره ابرازده استعمال اولنور.

بعض علمای كرام حضراتنك بيانه كوره « تفسير» و «تأويل» كلمه‌لری معنای واحددن عبارت اولوب «كشف المراد عن المشكل» ديمكدر. يعنی لفظ مشكلدن كشف مراد ايتمكدر.

(تأويل) كلمه‌سی «اول» كلمه‌سندن مشتق ومأخوذ اولوب «رجوع» معناسنه‌در. بو اشتقاقك وجه مناسبتی صاحب تأويلك آيت كريمه‌يی محتمل اولديغی معنا جهتنه صرف وارجاع ايلمسندن عبارتدر .

تأويل كلمه‌سنك سياست معناسنه اولان « اياله » لفظندن مشتق ومأخوذ اولديغی دخی مرويدر . بو اشتقاقك وجه مناسبتی صاحب تأويلك تصرف كلام ايله كلامك معناسنی موضعنه وضع ايلمسندن عبارتدر .

برروايته كوره تأويل كلمه‌سی درايته[١] وتفسير كلمه‌سی روايته[٢] تعلق ايدر .

كذلك تفسير كلمه‌سنك اكثر استعمالی الفاظ ومفرداتده وتأويل كلمه‌سنك اكثر استعمالی معنا وجمله‌لرده وتفسير كلمه‌سنك استعمالی كتب آلهيه ايله كتب آلهيه‌نك غيريسنده وتأويل

---

[١] درايت، قواعد نحويه وقواعد عقليه‌دن مقتبس اولان علم معناسنه‌در .

[٢] روايت، نقله وسماعه مستنداً كشف وتبيين معنايدن عبارتدر. آيت كريمه‌نك سبب نزولندن خبر ويرلمك كبی‌كه بو خبر، انجق اصحاب كرام حضراتندن نقل وسماعه مستند اولور. بو مثللو اخباره علم روايت دينور .

کلمه‌سنك إستعمالی کتب آلهیه‌ده واقع اولدیغی دخی بعض کتابلرده نکاشتهٔ خامهٔ تحقیق وبیان اولمشدر .

بعض علمای کرام حضراتنك تعریفنه کوره تفسیر کلمه‌سی وجه واحددن غیری معانی‌یه احتیاجی اولمیان برلفظی بیاندن عبارت اولوب تأویل کلمه‌سی دخی معانیٔ مختلفه‌یه متوجه اولان لفظی، دلیل ایله معانیٔ مختلفه‌دن برجهته توجیه ایلمکدن عبارتدر .

بعض علمای کرام حضراتنك تعریفنه کوره دخی تفسیر کلمه‌سی قطعیاً بیان معنادن وتأویل کلمه‌سی دخی صورت قطعیتدن عاری اوله‌رق معانیٔ محتمله‌دن بریسنك ترجیحندن عبارتدر .

علم تفسیر شریف، طاقت بشریه مقدارنجه وقواعد عربیه اقتضاسنجه نظم قرآن کریمك معانیٔ شریفه‌سندن بحث ایدن علم جلیلدر .

(مبادی) — علم تفسیر شریفك مبادیسی علم لغت، علم نحو، علم تصریف، علم اشتقاق، علم معانی، علم بیان، علم بدیع مثللو علوم عربیه ایله علم قرائت، اصول دین یعنی اصول کلام، اصول فقه، علم جدل، علم اسباب نزول، علم فقه، آیات قرآنیه‌یی مفسّر اولان احادیث شریفه وامثالی علملردر.

(غرض) — علم تفسیر شریفدن غرض، نظم جلیلك معانیٔ شریفه‌سنه بقدرطاقة البشریه وبحسب قواعد العربیه کسب وقوف ومعرفتدن عبارتدر .

(فائده) — علم تفسیر شریفك فائده‌سی، احکام شرعیه‌نك علی وجه الصحه استنباطنه قدرت وملکه حصولیدر .

(موضوع) — علم تفسیر شریفك موضوعی، منبع حکمت ومعدن فضیلت اولان «کلام الله» در .

(غایت) — علم تفسیر شریفك غایتی، سعادت دنیویه واخرویه‌یه نائل و واصل اولمق ایچون قرآن کریمك معانیٔ شریفه‌سنی فهمه وحکم جلیلنی إستنباطه توصّلدر .

علمك شرف وجلالتی، موضوع وغایتنك شرفی اعتباری ایله اولوب شوحالده علم تفسیر شریفك موضوع وغایت اعتباری ایله جمیع علومك اشرف و اعظمی اولدیغی ثابت اولور.

قرآن کریم، جناب حقك کلام قدیمی اولوب روح الامین یعنی جبریل علیه‌السلام

واسطه‌سيله فخر كائنات عليه افضل التحيات حضرتلرينه منزل ومصحف شريف دفّتينى[١] ميانده مكتوب وصدورده محفوظ ومضبوطدر.

قرآن كريم، امت بيننده متواتر اولوب وقت بعثت نبى صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرندن الى يومنا هذا على وجه التواتر منقولدر.

قرآن كريم، بلغاى عدنان[٢] وفصحاى قحطانه[٣] مخصوص اساليب بلاغت اوزره شرف نازل اولمغله جمله قبائل عرب، مفردات وتراكيبنك معانئ لطيفه‌سنى فهم وادراك ايدرلر ايدى.

قرآن كريم، امم سالفه‌يه منزل اولان بعض كتب آلهيه كبى دفعةً نازل اولميوب وقايع كونيه حسبيله على التدريج شرف نازل اولمشدر.

آيات قرآنيه‌نك بعضيسى عقائد ايمانيه‌يه وبعضيسى افعال مكلّفينه مخصوص احكام عينيه‌يه متعلقدر.

فخر كائنات صلى الله تعالى عليه وسلم افندمز حضرتلرى مجمل ومشكل اولان آيات قرآنيه‌نك معانئ جليله‌سنى اصحاب كرامه تعريف بيوررلر ايدى.

صحابهٔ[٤] كرام رضوان الله تعالى عليهم اجمعين حضراتى دخى معناى مرادى واسباب

---

[١] (دفه)، دالك فتحى و فانك تشديدى ايله يان، طرف معناسنه‌در. دفتين دينور. دفتين ديمكدن مراد، مصحف شريف جلدينك ايكى طرفندن عبارتدر.

[٢] عدنان، سلمان وزننده ابو معددركه برقبيلهٔ عظيمه پدريدر.

[٣] قحطان، سلمان وزننده ابن عامر بن صالح دركه برقبيله‌نك پدريدر. نسبتنده قحطانى دينور. غير قياسى اوله‌رى اقحاطى دينور اعرابى كبى.

[٤] صحابه، فى‌الاصل مصدردر. رسول اكرم صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرينك اصحاب كرامنه اطلاق اولنور. لكن صحابه كلمه‌سى اصحاب كلمه‌سندن اخص‌در. يعنى خصوصيت معناسنى افاده ايدر. چونكه صحابه كلمه‌سنك رسول محترم صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرينك اصحابنده استعمالى غالب واكثردر. اصحاب رسول عليه الصلاة والسلام حضرتلرينه بو لفظ علم كبى‌در. يعنى اسم خاص اولمشدر. بوسببدن طولايى صحابه كلمه‌سى اصحاب كرامه نسبت اولنور. صحابى، اول برذات عاليقدره اطلاق اولنوركه او ذات رسول محترم صلى الله تعالى عليه و سلم حضرتلرينه بعد النبوة حال حياتلرنده شرف ملاقاتلرى ايله مشرف اولوب نبوتلرينه ايمان ايتمش وايمان اوزرينه ارتحال دار بقا ايلمشدر.

نزول آیاتی و مقتضایت احوالی بیلوب لسان معجز بیان نبویدن نقل و روایت ایله تابعین [١] کرام حضراتنه تعریف ایدرلر ایدی .

تابعین کرام حضراتی دخی اصحاب کرامدن قرآن عظیم الشانه متعلق اخذ وتلقی ایتدکلری معلوماتی تبّع تابعینه نقل وروایت ایدرلر ایدی .

سلسلهٔ اسناد، صدراً عن صدرٍ اسلافدن اخلافه منتقل ومنتهی اولوب افواه رجالدن مسموع وصحابهٔ کرام وتابعین ذوی‌الاحترام رضی الله عنهم حضراتندن منقول اولان آثار کثیره صحائف کتبه درج وتسطیر اولندیغی وقته‌قدر معانیٔ قرآنیه افواه رجالدن اخذ وتلقی وسلفدن خلفه نقل اولنمقدن خالی اولمدی .

وقتاکه معانیٔ قرآنیه‌یه متعلق نقول و آثار، صحایف کتبه درج واملا اولندقده امام « طبری » و « واقدی » و « ثعالبی » وانلرك امثالی اعلام مفسّرین کرام حضراتی نقل آثار ایله تفسیره تصدی ایلدیلر .

بعدذا لسان عذب البیان عربی‌یه متعلق اولان علوم دخی جمع اولنوب اوضاع لغات ایله احکام اعرابه وبلاغت ترکیبیه‌یه دائر کتابلر تألیف اولندی.

قرن اوّلده احوال لسان، حسن سلیقه ایله طائفهٔ عربه مخصوص ملکه‌دن عبارت اولمغله اوضاع لغات ایله احکام اعراب وبلاغت ترکیبیه امرنده نقل وکتابه احتیاج کورلمز ایدی. مؤخراً اختلاط اقوام سببیله لسان عربی‌یه خلل طاری اوله‌رق احکام لغاتك کتب اهل لساندن اخذ وتلقی اولنمسنه لزوم کورلدی وقرآن کریمك تفسیرنده لسانه متعلق اولان علملره حاجت مس ایلدی .

فن تفسیر ایکی قسمه منقسمدر.

(قسم اوّل) سلفدن منقول اولان آثاره مستند تفسیر نقلی‌در. بومثللو تفاسیر شریفه‌ده نقل وروایت اولنان اخبار، اعتقاد وعمله دائر احکام دینیه‌دن اولمدیغندن یالکز نقل وروایت ایله اکتفا اولندی. مؤخراً ظهور ایدن اسلاف مفسّرین کرام حضراتی دخی آثار منقوله‌ده تحقیق اسانیده قیام ایتمیه‌رك یالکز آثار منقوله‌یی کتب تفاسیره درج وتحریر ایلدیلر. وقتاکه ناس، سمت تحقیقه رجوع و تصحیح اسانیده شروع ایتمکه باشلادیغنده بلاد غربده

[١] تابعین، تابع لفظنك جمعی‌در. اصطلاحده تابع، اول برذات شریفه اطلاق اولنورکه او ذات، رسول محترم صلی الله تعالی علیه وسلم حضرتلرینك اصحاب کرامی ایله ملاقات ایلمشدر.

علمای متأخریندن «ابو محمد بن عطية» حضرتلری جمله تفاسیر متقدّمینده نقل اولنان آثاری حادهٔ تحقیقاتدن اسرار ایدرك جذالت لفظی واصابت معنـایی جامع اولان تفسیر مشهوری تألیف وتصنیف ایله اثار معروفه‌یی او تفسیر شریفده درج وضبط ایلمشـدر. اندن صکره «امام قرطبی» ظهور ایدرك طریق تحقیقده «ابن عطیه»نك اثرینه[١] اقتدا واتباع ایله بر تفسیر شریف جمع وتألیف بیورمشدر.

(قسم ثانی) روایات واثاره مقصور اولمیوب لغاته کسب معرفت ومقتضای حاله رعایت ایله تأدیهٔ معناده قواعد بلاغتی متضمن ولسان عربی‌یه راجع اولان علومی مبین‌در. تفسیر شریفك بو قسمی اکرچه لسـان عربی‌یه متعلق اولان علوم جمع وتدوین اولندقدن صکره اختیار اولنمش ایسه‌ده نقل اثار' مقصود بالذات اولمغله بو مثللو تفسـیرلر نقل اثاردن دخی خالی اولمامشدر.

قسم ثانی تحتنـه داخل اولان تفاسیر مؤلفه‌نك احسنی' اهل خوارزم عراقدن علامهٔ «زمخشری» یه منسوب «تفسیر کشاف» درکه عمدهٔ تفاسیر ومقبول فحول ونحاریر[٢] در.

مدینهٔ تبریز علماسـندن «شرف الدین طیبی» نام فاضل همام «تفسیر کشـاف» ی شرح وتحشـیه ایدرك برکتاب لطیف تألیف وتصنیف بیورمشدر. فاضل مشـار الیه کتابنده «کشـاف» ك اعتزاله متعلق کلماتنه تعرض وآیات قرآنیه‌ده واقع اعجاز بلاغتی اهل سنت رأینه تطبیق ایلمش وکتاب مذکورك علوم عربیه وفـنون بلاغتده فائق الأمثال وایراد حجج ودلائل وسرد کلامده حـد کماله واصل اولمش اولدیغی بعض محققین علما طرفندن ذکر وبیان بیورلمشدر.



[١] اثر، همزه‌نك کسری وثا حرفنك سکونی ایله لسـان ترکی اوزره «ایز» معناسـنده‌در. اثر، برذاتك سالك اولدیغی مسلکه سلوك ایتمك یعنی او ذاتك قول وفعلنه تابع‌اولمق معناسنه استعمال اولنور.

[٢] نحاریر، نحریر لفظنك جمعی‌در. نحریر، مسکین وزنی اوزره عالم متقدم اولان ذاته اطلاق اولنور.

﴿ طبقات المفسرّين ﴾

مفسرّين كرام حضراتی طبقات عدیده رجال کرامندن عبارتدر.

(طبقهٔ اولی) اصحاب کزین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین حضراتی‌در. خلفای‌راشدین یعنی حضرت «ابی بکر» وحضرت «عمر» وحضرت «عثمان» وحضرت «علی» رضوان‌الله تعالی علیهم اجمعین حضراتی ایله «ابن مسعود» و «ابن عباس» و «ابیّ بن کعب» و «زید بن ثابت» و «ابو موسی الاشعری» و «عبدالله بن زبیر» و «انس بن مالك» و «ابو هریره» و «جابر» و «عبدالله بن عمرو العاص» رضوان الله تعالی علیهم اجمعین حضراتی اهل تفسیر ایچنده طبقهٔ اولی رجال کرامندن‌در .

خلفای راشدیندن «علی بن ابی‌طالب» رضی الله تعالی عنه حضرتلرندن تفسیره متعلق اولان روایت ، سائر خلفای کرام رضی الله تعالی عنهم اجمعین حضراتندن واقع اولان روایتلردن اکثردر.

«ابن مسعود» رضی الله تعالی عنه حضرتلرندن تفسیر شریفه متعلق واقع اولان روایت حضرت «علی» رضی الله تعالی عنه طرفندن واقع اولان روایتدن اکثردر.

اصحاب کرامدن «ابن عباس» رضی الله تعالی عنهما حضرتلری «ترجمان القرآن» و«حبرالامة» و«رئیس المفسرّین» اولوب مشارالیه حضرتلرندن تفسیر شریفه دائر واقع اولان روایت اکثر و اوفردر. لکن روایات واقعه طریقلرینك احسنی، تاریخ هجرتك (١٤٣)نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمش اولان «علی ابن ابی طلحة الهاشمی» حضرتلرینك طریق روایتی اولوب امام بخاری حضرتلری «صحیح بخاری» نامیله مشهور اولان حدیث شریف کتابنده طریق مذکوره اعتماد بیورمشلردر .

تفسیر شریف روایت اولنان اصحاب کرامدن برذات عالیقدر دخی «انس بن مالك بن النضر» رضی الله تعالی عنه حضرتلری‌در. مشارالیه تاریخ هجرتك (٩١) نجی سنه‌سنده بصره‌ده ارتحال دار نعیم بیورمشدر .

تاریخ هجرتك (٧٣)نجی سنه‌سنده مکهٔ مکرمه‌ده ارتحال دار بقا بیورمش اولان «عبداه بن عمر بن الخطاب» حضرتلری وینه تاریخ هجرتك (٨٤)نجی سنه‌سنده مدینهٔ منوره‌ده

عزم‌کلزار جنان بیورمش اولان «جابر بن عبدالله الانصاری» حضرتلری و تاریخ هجرتك (٤٤)نجی سنه‌سنده ارتحال‌کلشنسرای‌جنان‌ایتمش‌اولان«ابوموسی‌عبدالرحمن‌بن‌قیس‌الاشعری» حضرتلری و تاریخ هجرتك (٦٣)نجی سنه‌سنده عالم بقایه ارتحال بیورمش اولان «عبدالله بن‌عمرو بن العاص السهمی» حضرتلری وتاریخ هجرتك (٤٥)نجی سنه‌سنده ارتحال دارجنان بیورمش اولان کاتب النبي «زید بن ثابت الانصاری» حضرتلری طبقهٔ اولی مفسرّین کرام کرامت اتسامندن‌در رضوان الله تعالی علیهم اجمعین.

(طبقهٔ ثانیه) رجال کرامی تابعین کرامدن اولان اهل تفسیردر.

تابعین کرامدن اهل تفسیر اولان ذواتك بر قسمی «ابن عباس» حضرتلرینك اصحابی و مکهٔ مکرمه علماسی ایدی.

تاریخ هجرتك (١٠٣)نجی سنه‌سنده ارتحال داربقا بیورمش اولان «مجاهد بن‌جبرالمکی» حضرتلری دخی تابعین کرام اصحاب تفسیرندن اولوب امام شافعی حضرتلری ایله امام بخاری حضرتلری «مجاهد» حضرتلرینك تفسیر شریفنه اعتماد و اعتبار بیورمشلردر.

تابعین کرامدن اولوب تاریخ هجرتك (٩٤)نجی سنه‌سنده ارتحال بیورمش اولان «سعید بن جبیر» حضرتلری و تاریخ هجرتك (١٠٥)نجی سنه‌سنده مکهٔ مکرمه‌ده ارتحال دارجنان ایتمش اولان «مکرمة مولی بن عباس» حضرتلری و تاریخ هجرتك (١٠٦)نجی سنه‌سنده کذلك مکهٔ مکرمه‌ده ارتحال داربقا بیورمش اولان «طاٶس بن کیسان الیمانی» حضرتلری و تاریخ هجرتك (١١٤) نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمش اولان «عطا بن ابی رباح المکی» حضرتلری دخی اهل‌تفسیر شریفدن‌در. رضوان الله تعالی علیم اجمعین.

تابعین کرامدن واصحاب تفسیردن اولان ذوات معالی صفاتك برقسمی‌دخی «ابن مسعود» رضی‌الله‌عنه حضرتلری اصحابی وکوفه علماسی‌ایدی. تاریخ هجرتك (١٠٢)نجی سنه‌سنده ارتحال بیورمش اولان «علقمه بن قیس» حضرتلری وتاریخ هجرتك (٧٥)نجی سنه‌سنده عزم کلزار جنان ایتمش اولان « اسود بن یزید » حضرتلری و تاریخ هجرتك (٩٥) نجی سنه‌سنده عالم بقایه ارتحال بیورمش اولان «ابراهیم النخعی» و تاریخ هجرتك (١٠٥)نجی سنه‌سنده ارتحال ایلش اولان «شعبي» حضرتلری دخی «ابن مسعود» حضرتلرینك اصحابندن‌در.

تابعین کرام ذوی الاحترامدن واصحاب تفسیردن اولان ذوات معالی‌سماتك بر قسمی‌دخی

« زید بن اسلم» حضرتلرینک اصحابیدر . « عبدالرحمن بن زید » و « مالك بن انس » حضرتلری کبی .

کذلك تاریخ هجرتك (١٢١) نجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا بیورمش اولان «حسن البصری» حضرتلری و «عطا بن ابی سلمة» وتاریخ هجرتك (١١٧) نجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا ایتمش اولان « محمد بن کعب القرازی » حضرتلری وینه تاریخ هجرتك (٩٠) نجی سنه‌سنده ارتحال بیورمش اولان « ابو العالیه رفیع بن مهران الرباحی » حضرتلری و « ضحاك بن مزاحم » و تاریخ هجرتك (١١١) نجی سنه‌سنده ارتحال ایدن « عطیة بن سعید الاوفی» حضرتلری وتاریخ هجرتك (١١٧) نجی سنه‌سنده وفات ایدن «قطادة بن دعامة السدوسی » حضرتلری و « ربیع بن انس » حضرتلری تابعین کرامدن واصحاب تفسیردن ایدی .

(طبقهٔ ثالثه) صحابهٔ کرام وتابعین ذوی الاحترام حضراتنك اقوال شریفه‌سنی جمع ایله کتب تفاسیر شریفه تألیف وتصنیفنه بذل عنایت بیورمش اولان «سفیان بن عینة» و«وکیع بن الجراح » و« شعبة بن الحجاج » و « یزید بن هارون » و « عبدالرزاق » و « ادم بن ابی ایاس » و« اسحق بن راهویه» و «روح بن عبادة» و«عبد الله بن حمید» و«ابو بکر بن ابی شیبة » وسائر ذوات کرام در .

(طبقهٔ رابعه) اهل تفسیری دخی «عبدالرزاق» و «علی بن ابی طلحة» و «ابن جریر» و «ابن ابی حاتم» و«ابن ماجة» و «الحاکم» و«ابن مردویه» و«ابوالشیخ بن حبان» و«ابن منذر» حضراتی کبی ذوات کرامدر.

تفسیر شریفه متعلق معلومات مفیده‌یی جمع ودرج واسانیدی حذف ایله کتب تفاسیر شریفه تألیفنه بذل همت بیورمش اولان ذوات کرامك برقسمی دخی « ابو اسحق الزجاج » و «ابو علی الفارسی» و «مکی بن ابی طالب» و «ابو العباس المهدوی» حضرتلری کبی ذوات کرام در .

علمای متأخریندن دخی پك چوق اهل تفسیر اولوب بعض ذوات کرام، نقل روایات واختصار اسانید مسلکنی وبعض ذوات کرام دخی قواعد عربیه وفنون ادبیه مسلکنی اختیار ایله قرآن عظیم البرهانی تفسیره همت وعنایت بیورمشلردر.

{علم شروط المفسّر وادابه}

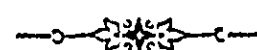
علم مذكور، قرآن عظيم الشانك تفسيرينه متعلق شروط و آدابدن باحث اولوب علمای كرام حضراتی طرفندن تحت نظر اهميته آلنمش وكتب تفاسير شريفه‌ده اولبابده معلومات مهمه ذكر وايراد بيورلمشدر.



{علم معانی الادوات التی يحتاج اليها المفسّر}

علم مذكور، مفسّرين كرام حضراتنك محتاج اولدقلری معانئ ادواتدن باحثدر.

ادواتدن مراد، «حروف» ايله حروفه مماثل و مشاكل اولان «اسما» و «افعال» و «ظروف» اولديغی علمای كرام حضراتی جانبندن بيان اولنمش وعلم مذكوره دائر كتابلر تصنيف بيورلمشدر.



{علم المكی والمدنی}

(من الآيات)

علم مذكور، آيات كريمهٔ قرآنيه‌نك محل نزولندن واكا متعلق بعض معلوماتدن باحثدر.

معلوم اولديغی اوزره آيت كريمه يا مكّی اولور وياخود مدنی اولور. يعنی آيات قرآنيه جبريل عليه السلام واسطه‌سيله رسول محترم صلی الله تعالی عليه وسلّم حضرتلرينه يا مكهٔ مكرّمه‌ده وياخود مدينهٔ منوره‌ده شرف نازل اولمشدر.

تفاسير شريفه‌دن استنباطاً قرآن عظيم الشانك ترتيب شرف نزولی ايله مكّی ومدنی اولان سور شريفه آتياً ذكر وبيان اولنور.





﴿ سور جلیلۂ مکیّہ ﴾

اسامئ سور جلیله	عدد آیات جلیله
(سورۂ عَلَق)	(۱۹)
(سورۂ ن)	(۵۲)
(سورۂ مزمّل)	(۲۰)
(سورۂ مدثّر)	(۵۶)
(سورۂ تبّت)	(۵)
(سورۂ شمس)	(۱۶)
(سورۂ اعلی)	(۱۹)
(سورۂ لیل)	(۲۱)
(سورۂ فجر)	(۳۰)
(سورۂ ضحی)	(۱۱)
(سورۂ انشراح)	(۸)
(سورۂ عصر)	(۳)
(سورۂ عادیات)	(۱۱)
(سورۂ کوثر)	(۳)
(سورۂ تکاثر)	(۸)
(سورۂ ماعون)	(۷)
(سورۂ کافرون)	(۶)
(سورۂ فیل)	(۵)
(سورۂ اخلاص)	(٤)
(سورۂ نجم)	(۶۲)
(سورۂ عبس)	(٤۱)
(سورۂ قدر)	(۵)
(سورۂ بروج)	(۲۲)
(سورۂ تین)	(۸)

﴿ سور جلیلۂ مکیّہ ﴾

اسامئ سور جلیله	عدد آیات جلیله
(سورۂ قریش)	(٤)
(سورۂ قارعه)	(۱۱)
(سورۂ قیامه)	(٤۰)
(سورۂ هُمَزَه)	(۹)
(سورۂ مرسلات)	(۵۰)
(سورۂ ق)	(٤۵)
(سورۂ بَلَد)	(۲۰)
(سورۂ طارق)	(۱۷)
(سورۂ قمر)	(۵۵)
(سورۂ ص)	(۸۸)
(سورۂ اعراف)	(۲۰۶)
(سورۂ جن)	(۲۸)
(سورۂ یس)	(۸۳)
(سورۂ فرقان)	(۷۷)
(سورۂ فاطر)	(٤۵)
(سورۂ مریم)	(۹۸)
(سورۂ طه)	(۱۳۳)
(سورۂ واقعه)	(۹۶)
(سورۂ شعرا)	(۲۲۷)
(سورۂ نمل)	(۹۳)
(سورۂ قصص)	(۸۸)
(سورۂ اسری)	(۱۱۱)
(سورۂ یونس)	(۱۰۹)
(سورۂ هود)	(۱۱۳)

سور جلیلهٔ مکّیه

اسامئ سور جلیله	عدد آیات جلیله
(سورهٔ یوسف)	(۱۱۱)
(سورهٔ حجر)	(۹۹)
(سورهٔ انعام)	(۱۶۵)
(سورهٔ و الصّافّات)	(۱۸۲)
(سورهٔ لقمان)	(۳٤)
(سورهٔ سبأ)	(٥٤)
(سورهٔ زُمَر)	(۷٥)
(سورهٔ مؤمن)	(۸٥)
(سورهٔ حم السجده)	(٥٤)
(سورهٔ شوری)	(٥۳)
(سورهٔ فاتحه)	(۷)
(سورهٔ زخرف)	(۸۹)
(سورهٔ دخان)	(٥۹)
(سورهٔ جاثیة)	(۳۷)
(سورهٔ احقاف)	(۳٥)
(سورهٔ ذاریات)	(۶۰)
(سورهٔ غاشیه)	(۲۶)
(سورهٔ کهف)	(۱۱۱)
(سورهٔ نحل)	(۱۲۸)
(سورهٔ نوح)	(۲۸)
(سورهٔ ابراهیم علیه الصلوة والسلام)	(٥۲)
(سورهٔ انبیا علیهم الصلوة والسلام)	(۱۱۲)
(سورهٔ مؤمنون)	(۱۱۹)
(سورهٔ سجده)	(۳۰)
(سورهٔ طور)	(٤۹)
(سورهٔ مُلك)	(۳۰)

سور جلیلهٔ مکّیه

اسامئ صور جلیله	عدد آیات جلیله
(سورهٔ الحاقه)	(٥۲)
(سورهٔ معارج)	(٤٤)
(سورهٔ نبأ)	(٤۰)
(سورهٔ نازعات)	(٤۶)
(سورهٔ انفطار)	(۲۹)
(سورهٔ انشقاق)	(۲٥)
(سورهٔ روم)	(۶۰)
(سورهٔ عنکبوت)	(۶۷)
(سورهٔ مطففین)	(۳۶)

سور جلیلهٔ مدنیه

اسامئ سور جلیله	عدد آیات جلیله
(سورهٔ بقره)	(۲۸۷)
(سورهٔ انفال)	(۷٥)
(سورهٔ آل عمران)	(۲۰۰)
(سورهٔ احزاب)	(۷۳)
(سورهٔ ممتحنه)	(۱۳)
(سورهٔ نسا)	(۱۷٥)
(سورهٔ زلزال)	(۸)
(سورهٔ حدید)	(۲۹)
(سورهٔ محمد صلی الله تعالی علیه وسلم)	(۳۸)
(سورهٔ رعد)	(٤۳)
(سورهٔ رحمن)	(۷۸)
(سورهٔ هل اتی علی الانسان)	(۳۱)
(سورهٔ طلاق)	(۱۲)
(سورهٔ بیّنه)	(۸)
(سورهٔ حشر)	(۲٤)

﴿ سور جليلهٔ مدنيه ﴾

اسامئ سور جليله	عدد آيات جليله
(سورهٔ فلق)	(٥)
(سورهٔ ناس)	(٦)
(سورهٔ اذا جاء)	(٣)
(سورهٔ نور)	(٦٤)
(سورهٔ حج)	(٧٨)
(سورهٔ منافقون)	(١١)
(سورهٔ مجادله)	(٢٢)
(سورهٔ حجرات)	(١٨)

﴿ سور جليلهٔ مدنيه ﴾

اسامئ سور جليله	عدد آيات جليله
(سورهٔ تحريم)	(١٢)
(سورهٔ صف)	(١٤)
(سورهٔ جمعه)	(١١)
(سورهٔ تغابن)	(١٨)
(سورهٔ فتح)	(٢٩)
(سورهٔ توبه)	(١٣٠)
(سورهٔ مائده)	(١٢٠)

مكّهٔ مكرّمه‌ده رسول محترم صلى الله تعالى عليه وسلّم حضرتلرينه اك صكره هانكى سورهٔ[*] شريفه‌نك نازل اولديغنده بين‌الاكابر اختلاف اولندى.

«ابن عباس» رضى الله تعالى عنه حضرتلرينك بيان شريفنه كوره مكّهٔ مكرّمه‌ده اك صكره نازل اولان سورهٔ شريفه، «سورهٔ عنكبوت» در.

اكابردن «ضحاك» و «عطا» حضرتلرينك بيانلرينه كوره سور شريفهٔ مكّيه‌نك اخرى سورهٔ شريفهٔ مؤمنون‌در.

ينه اكابر امتدن «مجاهد» حضرتلرينك بيانه كوره مكّهٔ مكرّمه‌ده شرف نازل اولان سور شريفه‌نك آخرى، سورهٔ جليلهٔ «مطفّفين» در.

مكّهٔ مكرمه‌ده شرف نازل اولان سور جليلهٔ قرآنيه‌نك ترتيب نزولى وجه مشروح اوزره اوله‌رق مجموعى (٨٣) عدد سورهٔ شريفه‌يه بالغ اولمشدر.

[*] (سوره)، همزه ايله وياخود همزه‌سز اوله‌رق يازلمق جائزدر. برروايته‌كوره همزه وضع اولنمسى «سوره»نك «سؤر» لفظندن اخذ اولنمسى اعتبارى ايله‌در. «سؤر»، كاسه‌ده باقى قالان صو معناسنه‌در. بوحالده «سوره» قرآن عظيم الشاندن برقطعه معناسنى مفيد اولور. «سوره»نك بلاهمزه يازلمسى دخى «سور المدينه» دن مأخوذ اولمق اعتبارى ايله‌در. شو اعتبارك وجه مناسبتى «سور المدينه» شهرى احاطه ايلديكى كبى سورهٔ قرآن دخى آيات قرآنيه‌دن برقسمنى احاطه ايلمسندن عبارتدر.

سور قرآنيه‌نك اقل مقدارى اوچ آيت‌در.

آيت، قرآن كريمدن برطائفه اولوب برآيتك اقل مقدارى آلتى حرفدر.

مفسّرين كرام كرامت اتسـام حضراتندن بعض ذات عاليقدرك بيانته كوره سورهٔ شريفهٔ «مائده» سورهٔ جليلهٔ «توبه» اوزرينه مقدّمدر .

بعض روايته كوره سورهٔ فاتحهٔ شريفه بر دفعه مكّهٔ مكرّمه‌ده وبر دفعه دخى مدينهٔ منوّره‌ده شرف نازل اولمشدر .

«سورهٔ فاتحهٔ» شريفه‌نك اسماء كثيره‌سى اولوب آتياً ذكر وبيان اولنور .

اسماء شريفه، «فاتحة الكتاب» «فاتحةالقرآن» «ام الكتاب» «ام القرآن» «القرانالعظيم» «السبع المثانى» «الوافية» «الكنز» «الكافية» «الاساس» «النور» «سورة الحمد» «سورة الشكر» «الشفا» «الشافية» «سورة الدعا» «سورة الصلاة» «سورة تعليم المسئلة» «سورة المناجات» «سورة التفويض» در

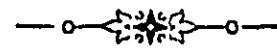


{علم الارضى و السماءى}

(من الآيات)

علم مذكور، فروع علم تفسير شريفدن اولوب ارضى وسماءى اولان آيات كريمه‌نك شرف نزولندن بحث ايدر.

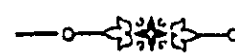
ارضى اولان آيات كريمه مكى ومدنى اولان سور شريفه‌دن عبارتدر. سماءى اولان آيت كريمه، «سورهٔ بقره» نك خاتمه‌سى اولان آيت كريمه‌لردن عبارت اولوب رسول اكرم صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرينه ليلهٔ معراجده شرف نازل اولمشدر.



{علم اوّل مانزل وآخر مانزل}

(من الآيات)

علم مذكور، فروع علم تفسير شريفدن اولوب قرآن عظيم الشانك اوّل وصكره شرف نازل اولان آيات كريمه‌سندن باحثدر .



{علم اسباب نزول القرآن}

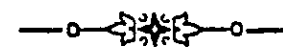
علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب سور شريفه و آيات كريمه‌نك اسباب نزولندن و شرف نزولنك وقت ومكانى ايله احوال سائره‌سندن باحثدر.

(مبادى) — علم مذكورك مباديسى، سلفدن منقول اولان مقدّمات مشهوره‌در.

(غرض) — علم مذكورك غرضى، آيات كريمه‌نك اسباب نزولى ايله احوال سائره‌سنى ضبط ايتمكدن عبارتدر.

(فائده) — علم مذكورك فائده‌سى، قرآن كريمك معانئ شريفه‌سنه ومعانئ قرآنيه‌دن احكام شرعيه‌نك استخراج واستنباطنه كسب وقوف ومعرفت ايتمكدر.

قرآن عظيم الشانك اسباب نزولى و احوال سائره‌سى معلوم اولمدقجه تفسيرى ممكن اوله‌ميه‌جغى علماى كرام حضراتى طرفندن بيان بيورلمشدر.



{علم مانزل على لسان بعض الصحابه}

(رضى الله تعالى عنهم)

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب بعض صحابهٔ كرام حضراتنك لسان شريفلرينه جارى اولديغى وجه اوزره نزول ايدن آيات كريمه‌دن باحثدر.



{علم ماتكرر نزوله}

(من الآيات)

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب بعض آيات قرآنيه‌نك تكرر نزولندن باحثدر.



علم ما تأخر حكمه عن نزوله
وما تأخر نزوله عن حكمه
(من الآيات)

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب حكم جليلى شرف نزولندن مؤخر وشرف نزولى حكم شريفندن مؤخر اولان آيات جليلهٔ قرآنيه‌دن بحث ايدر.



علم مانزل مفرّقاً
و ما نزل جمعاً
(من الآيات)

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب مفرّقاً وجمعاً شرف نازل اولان آيات جليلهٔ قرآنيه‌دن باحثدر.



علم ما نزل مشيّعاً
و ما نزل مفرداً
(من الآيات)

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب رسول اكرم صلى الله تعالى عليه وسلّم حضرتلرينه جبريل امين عليه السلام وساطتيله مفرداً ویاخود ملائكهٔ كرام حضراتى طرفندن مشيّعاً شرف نازل اولان آيات كريمه‌دن باحثدر.



علم ما انزل من الآيات على بعض
الأنبياء و ما لم ينزل

علم مذكور، بعض انبياى كرام عليهم الصلوة والسلام حضراتنه شرف نازل اولان آيات كريمه‌دن وقبل النبى عليه الصلوة و السلام سائر انبياى كرام عليهم الصلوة والسلام حضراتنه نزولى واقع اولميان آيات جليله‌دن باحثدر.



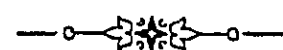
{ علم فواصل الآى }

علم مذكور ، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب آيات جليلهٔ قرآنيه‌نك فواصلندن باحثدر.

بعض علمای كرام جانبندن ذكر و بيان بيورلديغى اوزره فاصله، آيت كريمهٔ قرآنيه‌نك اخرنده بولنان كلمهٔ شريفه‌در. شعرده قافيه كبى.

فاصله ايله رأس آيت كريمه بيننده فرق واردر.

فاصله، مابعدندن منفصل كلام ديمكدر. مابعدندن منفصل اولان كلام، بعضاً آيت كريمه‌نك رأسى اولور وبعضاً دخى آيت كريمه‌نك رأسى اولمز. رؤس الآى يعنى آيات كريمه‌نك ابتدالرى بعضاً مابعدندن منفصل كلام اولور وبعضاً مابعدندن منفصل كلام اولمز.



{ علم الآيات المشتبهات }

بوعلم، آيات جليلهٔ مشتبهه‌دن باحث اولوب علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندندر.

بو علمده مؤلف اوّل امام كسائى حضرتلريدر . امام سخاوى حضرتلرينك دخى اثرمنظومى واردر. سائر علمای كرام حضراتى طرفلرندن دخى بو علمه دائر كتابلر تأليف بيورلمشدر .



{ علم الحضرى والسفرى }

(من الايآت)

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب آيات حضريه [١] وسفريه [٢]دن باحثدر .

آيات حضريه، كثرت اوزره اولوب آيات سفريه‌نك (٤٠) بوقدر عدده بالغ اولديغى «امام سيوطى» حضرتلرى «اتقان» نامنده‌كى كتابنده زيور صحيفهٔ بيان ايلمشدر .



[١] حضرى، بلده ووطنده اقامت ايدن كيمسه‌يه اطلاق اولنور.
[٢] سفرى بلده ووطندن اخر محله سير وسفر ايدن كيمسه‌يه اطلاق اولنور .
آيات حضريه وسفريه‌دن مراد، رسول اكرم صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرينه حال حضر وياحال سفرده شرف نازل اولان آيات جليله‌در .

{ علم النهارى و الليلى }

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب آيات كريمه‌نك نهاراً ويا ليلاً شرف نزولندن باحثدر .

علماى كرام معالى اتسام حضراتى طرفندن ذكر وبيان بيورلديغى اوزره اكثر آيات قرآنيه نهاراً شرف نازل اولمشدر. ليلاً شرف نازل اولان آيات جليلهٔ قرآنيه‌نك (١٥) آيت كريمه‌يه بالغ اولديغى «امام سيوطى» حضرتلرى «اتقان» نامنده‌كى كتابنده ذكر وبيان ايلمشدر.



{ علم الصيفى و الشتائى }

(من الآيات)

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب صيف وشتاده شرف نزول ايدن آيات كريمهٔ قرآنيه‌دن باحثدر.



{ علم الفراشى و النومى }

(من الآيات)

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب فراشى ونومى اطلاق اولنان بعض آيات جليلهٔ قرآنيه‌نك رسول اكرم صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرينه صورت نزولندن باحثدر .



{ علم بيان الموصول لفظاً و المفصول معناً }

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب لفظاً موصول [١] و معناً

[١] موصول، بر كلامك بر كلامه وصل اولنمسندن عبارتدر .

مفصول [١] اولان آيات جليلهٔ قرآنيه‌دن حل مشكلات ايلمك خصوصنده عظيم النفع اولديغندن اهل تفسير عندنده مهم ومعتنابه برعلم جليل‌در .



{ علم مناسبة الآيات والسور }

قرآن عظيم الشان، وجوه اعجاز و اساليب بلاغتى متضمن اولديغى كبى سور شريفه و آيات كريمه‌نك مناسبات و ترتيبات و روابطى دخى اسلوب اعجاز اوزره اولديغندن علماى كرام حضراتى طرفندن قرآن عظيم الشانك اشبو قسم مهمنك بياننه دخى اعتنا اولنه‌رق كتابلر تأليف بيورلمشدر .



{ علم فواتح السور }

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب فواتح سور شريفه‌دن باحثدر .

اهل بيان عندنده «حسن ابتدا» بلاغتدن معدود اولمسيله ابتداى كلامك نظماً و سبكاً اعذب و اسلس و معناً اصح و اوضح و فن بلاغته هر صورتله اوفق اولمسى مطلوب اولوب فواتح سور جليله‌نك ايسه احسن وابلغ واكمل صورتده اولديغى واضح و آشكاردر.

مطالع و فواتح قرآنيه‌نك جمله‌سى و باخصوص سورهٔ فاتحهٔ شريفه انواع بلاغتى حاوى‌در .

فاتحهٔ شريفه، علم ذات و صفات و علم نبوّات و علم معاد و عبادات وعلم سلوك و علم قصص كبى قرآن عظيم الشانك علومنى شامل وحسن الفاظ ومقاطع ايله جميع مقاصد عاليه‌يى مشتملدر.

اكابر علماى كرامدن «ابن ابى الاصبع» حضرتلرى علم فواتح سور بياننده «الخواطر السوانح فى اسرار الفواتح» اسمى ايله موسوم اولان كتابى تأليف ايدرك فواتح سور شريفه‌نك انواعنى و بحثه تعلق ايدن معلومات نافعه‌يى ذكر وبيان ايلمشدر.



---

[١] مفصول، ايكى كلام بينى فصل وتفريق اولنمش معناسنه‌در.

{ علم خواتم السور }

علم مذكور، فواتح سور شريفه كبي معانئ بديعه‌يي شامل و ادعيه و وصايا و فرائض وتحميد و تهليل و مواعظ و وعد وعـيدى مشتمل اولديغـندن قرآن عظيم الشـانه متعلق مباحث مهمه صره‌سنده علماى كرام انارالله تعالى مضا جعهم الى يوم القيام حضراتى طرفلرندن خواتم سور شريفه‌دن دخى بحث وبيان بيورلمشدر.



{ علم المحكم والمتشابه }

(من الآيات)

علم مذكور، محكم ومتشـابه اولان آيات جليلهٔ قرآنيه‌دن باحث اولوب علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن در .

«محكم» واضح المعنى اولان آيات جليله‌يه اطلاق اولنور. «متشابه» معناسى خفى اولوب استخراج مراد اولنه‌مديغندن حقيقتى جناب علّام الغيوب حضرتلرينك علمنه حواله اولنان آيات كريمه‌يه اطلاق اولنور .



{ علم الوجوه والنظائر }

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندندر.

« وجوه » ، متعدد معنالرده استعمال اولنـان لفظ مشـتركه اطلاق اولنور. « امر » لفظى كبي.

بر روايته كوره «نظائر» الفاظده و«وجوه» معانيده استعمال اولنور .

كلمهٔ واحده‌نك يكرمى وياخود يكرميـدن اقل وياخود يكرميدن اكثر وجهه ارتقـا ايتمسى حيثيتى ايله بعض علماى كرام حضراتى «وجوه» و«نظائر»ك دلائل اعجازدن اولديغنى و وجوه مذكوره‌نك كلام بشرده بولنمديغنى ذكر و بيان ايلمشدر .

«وجوه» و «نظائر» كلمـه‌لرى لفظ واحدك معنـاى واحد اوزرينـه قصر اولنميوب معانئ متعددهٔ غير متضادّه اوزرينه حملندن عبارت اولمق اوزره مفسّردر .

«وجوه»ك مثالى «هدى» كلمه‌سنك قرآن كريمده (۱۷) وجهه ارتقا ايلمسندن عبارتدر. وجوه مذكوره‌نك برنجيسى «ثبات»، ايكنجيسى «بيان»، اوچنجيسى «دين»، دردنجيسى «ايمان»، بشنجيسى «دعا»، التنجيسى «رسل كرام عليهم السلام»، يدنجيسى «كتب»، سكزنجيسى «معرفت»، طقوزنجيسى «نبى»، اونجيسى «قرآن»، اون برنجيسى «استرجاع»، اون ايكنجيسى «حجت»، اون اوچنجيسى «توحيد»، اون دردنجيسى «سنت»، اون بشنجيسى «اصلاح»، اون التنجيسى «الهام»، اون يدنجيسى «ارشاد» در.

«نظائر»ك مثالى دخى قرآن كريمده شرف واقع اولان هر «بروج» كلمه‌سى دركه كوكب معناسنه‌در. لكن «فى بروج مشيّدة» نظم جليلنده‌كى «بروج» كلمه‌سى كوكب معناسنه اولمديغندن مستثنا اوله‌رق «قصور حصينه» معناسيله مفسّردر. ثانياً قرآن كريمده هر «صلاة» كلمهٔ جليله‌سى «عبادت» و«رحمت» معناسنه‌در. امّا «صلوات» و«مساجد» مستثنا اوله‌رق «اماكن» معناسى ايله مفسّردر. ثالثاً «قنوت» لفظ جليلى «طاعت» معناسنه‌در. لكن «كل له قانتون» كلمهٔ طيبه‌سى مستثنا اوله‌رق «مقرون» معناسى ايله مفسّردر. و بونلرك امثالى دخى اوقبيلدندر.

متقدميندن و اكابر كرامدن «مقاتل بن سليمان» و اكابر متأخريندن «ابن الجوزى» و «ابن الدامغانى» و «ابو الحسن محمد بن عبد الصمد المصرى» و «ابن فارس» حضراتى ايله سائر ذوات كرام حضراتى جانبندن علم وجوه و نظائره دائر كتابلر تأليف بيورلمشدر.



{ علم المتواتر و المشهور }
من القراآت

علم مذكور، قرآن عظيم الشانك اقسام قرأتندن باحث اولوب علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن در.

كتب علم قراآتده ذكر وبيان اولنديغى اوزره اكابر كرامدن «القاضى جلال الدين البلقينى» حضرتلرينك روايتنه كوره قرائت، «متواتر» و«مشهور» و «احاد» و «شاذ» قسملرينه منقسمدر.

(قسم متواتر)، قراآت سبع‌در. قراآت مذكوره، «نافع» و «ابن كثير» و«ابو عمرو» و«ابن عمرو» و«عاصم» و«حمزه» و«كسائى» قراآتى‌در. مشاراليهم حضراتندن هر برلرينك ايكيشر راويلرى واردر.

«نافع»ك راويلرى «قالون» و «ورش»در. «ابن كثير»ك راويلرى «بزى» و «قنبل»در «ابوعمرو»ك راويسى «دورى» و«سوسى»در. «ابوعمرو»ك راويسى«هشام» و«ابن ذكوان»در. «عاصم»ك راويسى «شعبه» و «حفص»در. «حمزه»نك راويسى «خلف» و «خلاّد»در. «كسائى»نك راويسى «ابوالحرث» و «دورى»در.

مشايخ قرّانك سائر راويلرى دخى وار ايسه‌ده مختار اولان صورت هر بر شيخ قرّا ايچون ايكى راوى اولمقدن عبارتدر.

(قسم مشهور)، سندى صحيح اولوب درجهٔ تواتره واصل اولميان قرا آتدر.

(قسم احاد)، سندى صحيح اولوب اصول عربيه‌يه مخالف اولان قرا آتدر.

(قسم شاذ)، قرا آت تابعين‌در. «اعمش» و«يحيى بن وثاب» و«ابن جبير» حضراتى ايله امثالنك قرا آتى كبى.



{علم مفردات القرآن}

علم مذكور، آيت كريمه‌نك احكام جليله ومعانئ شريفه‌سى كبى احوالندن باحث اولوب علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن‌در.



{علم بدائع القرآن}

علم مذكور، علماى كرامدن «ابو الخير» حضرتلرى جانبندن علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولمق اوزره ذكر وبيان بيورلمشدر.

اكابردن «ابو الاصبع» حضرتلرى، بدائع قرآنيه‌يه متعلق مستقلاً تأليف بيورديغى كتابده آيات جليلهٔ قرآنيه‌دن بدائع كثيره ذكر و تعداد بيورمش وعلماى متأخرين حضراتى طرفندن دخى «ابو الاصبع» حضرتلرينك تعداد ايتديكى انواع اوزرينه دها بك چوق انواع بدائع زياده اولنمش‌در.



{ علم اعجاز القرآن }

علم مذكور، قرآن عظيم‌البرهانك اعجازندن باحث اولوب فن تفسير شريفك جملهٔ فروعندندر .

اعاظم علمای كرام حضراتی طرفلرندن بو علمه متعلق كتابلر تأليف بيورلمشدر .

معجزه، خرق عاده اولان امره اطلاق اولنور .

علمای كرام حضراتی جانبندن ذكر و بيان بيورلديغی اوزره معجزه، ياحسيه اولور و ياخود عقليه اولور .

(معجزهٔ حسيه) معجزات بنی اسرائيل كبی‌در. چونكه قوم بنی اسرائيلك قلت بصيرتلری اولديغندن معجزهٔ حسيه، حاللرينه موافق ايدی .

معجزهٔ عقليه، امت مرحومهٔ محمديه عليه الصلوة والسلام معجزاتی كبيدر. چونكه امت ناجيهٔ محمديه‌نك فرط ذكاسی حسبيله معجزهٔ عقليه، حاللری ايله متناسبدر .

شريعت شريفهٔ محمّديه صلی الله تعالی عليه و سلّم الی يوم القيامة باقی اولمق حسبيله ذوی البصائرك فهم و ادراكی ايچون معجزهٔ عقليه، امت محمديه صلی الله تعالی عليه وسلم حضرتلرينه مخصوصدر .

قرآن عظيم الشانك اعجازينه تعلق ايدن مباحث و مسائل، كتب تفاسير شريفه‌ده و متعلق اولديغی كتابلرده علی وجه الأكمل بسط و بيان اولنمشدر .



{ علم دفع المطاعن عن القرآن }

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب ارباب ضلالتك قرآن كريم اوزرينه بحسب اللفظ و المعنی ايراد ايلدكلری شبهاتك صورت رفعندن باحثدر .

(مبادی) — علم مذكورك مباديسی، علوم عربيه ايله اصول كلامدن مأخوذدر .

(غرض) — علم مذكورك غرضی، او مثللو مطاعنك دفعنه تحصيل ملكه‌در .

(فائده) — علم مذكورك فائده‌سی، عقائد ضعفادن وهمی دفع ايتمكدر.



{ علم خواصّ القرآن }

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب آيات جليلهٔ قرآنيه‌نك خواصّندن باحثدر.

اكابردن «تميمی» و «امام غزالی» و متأخريندن «يافعی» حضرتلری كبی ذوات كرام معالی اتسام حضراتی قرآن عظيم الشانك خواصّ شريفه‌سنه متعلق كتابلر تأليف ايدرك خواصّ قرآنيه‌يی ومنافع عظيمهٔ فرقانيه‌يی وبو بحثه متعلق سائر فوائد ومعلوماتی ذكر وبيان بيورمشلردر.

(خاصّه) [١]نك سند صحيحی تجارب صالحيندر. قرآن عظيم الشانك خواصّنه متعلق بعض احاديث شريفه‌يی امام سيوطی حضرتلری «اتقان» اسمی ايله موسوم اولان كتابنده ذكر وبيان بيورمشدر. امام يافعی حضرتلرينك «درالنظيم فی خواصّ قرآن العظيم» اسمی ايله مسمی اولان كتابنده خواصّه دائر معلومات مفيده مذكور ومسطوردر.



{ علم جدل القرآن }

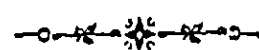
علمای كرام حضراتی جانبندن بيان بيورلديغی اوزره قرآن عظيم الشان، انواع براهين وادله‌يی حاویدر.

اكابر كرامدن «نجم الدين الطوفی» حضرتلری كبی بعض ذوات معالی‌سمات طرفلرندن بو علم اوزرينه مستقلاً كتابلر تأليف بيورلمش و مؤلفاتده براهين وادله علی وجه التفصيل ذكر وبيان اولنمشدر.



{ علم مقدم القرآن ومؤخره }

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب بعض الفاظ جليلهٔ قرآنيه‌نك مقدّم وبعض الفاظ جليله‌نك مؤخر ذكر وبيانده اولان وجوه مناسباتدن واسباب تقديم و تأخيردن باحث در.



---

[١] خاصة الشیء، «ما يوجد فيه و لا يوجد فی غيره» تعريفی ايله معرفدر. يعنی برشيئك خاصه‌سی او شيده بولنوب او شيئك غيريسنده بولنماز ديمكدر.

{علم اقسام القرآن}

اقسام کلمه‌سی جمع اولوب مفردی قَسَم کلورکه یمین معناسنه‌در .

قَسَم، تحقیق وتأکید خبر ایچون در. قوم عربك عادتلری تأکید مراد ایلدکلری کلامده قسم ذکر و ایراد ایتمکدن عبارت اولوب قران عظیم الشان دخی لغت عرب اوزره شرف نازل اولسیله قرآن کریمده دخی قسم ذکر وبیان بیورلمش وعلمای کرام حضراتی جانبندن اقسام قرآنیه جمع وتألیف اولنه‌رق اقسام القرآن انواع علوم قرآندن عد واعتبار لنمشدر .



{علم افضل القرآن وفاضله}

اشبو علم، علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندن اولوب قرآن کریمك افضل وفاضلندن باحثدر .

علمای کرامدن برفرقه، بعض سور شریفه‌یی بعض سور شریفه اوزرینه افضل اولمق اوزره بیان ایله افضل اولان سور شریفه‌نك فضائلنه متعلق احادیث شریفه ذکر وایراد ایلمش و«امام ابوالحسن الاشعری» و«القاضی ابوبکر الباقلانی» ودیکر بعض ذوات کرام دخی قرآن عظیم الشانك مجموعی کلام الله اولمسی جهتله تفضیلدن مفضل علیهك نقصی توهم اولنمامق مقصدیله کلام شریف ایچون افضل وفاضل ذکر اولنمسنك منعی جهتنه ذاهب اولمشدر.



{علم فضائل القرآن}

علم مذکور، علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندن اولوب قرآن عظیم الشانك فضائلندن باحثدر .

قرآن عظیم الشانك فضائلی بیاننده اعاظم علمای کرام حضراتی طرفندن مخصوصاً کتابلر تألیف بیورلمش و فضائل قرآن عظیمه متعلق احادیث شریفه کتب مؤلفه‌ده جمع وایراد اولنمشدر .



{علم مبهمات القرآن}

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندندر.

مبهماتك مرجعى نقل محض اولوب آنده رأيك مجالى اولمديغى ومبهمات قرآن ايچون سببلر اولديغى علماى كرام جانبندن بيان اولنمش وعلم مذكور، عظماى امّتدن «سهيل» و«ابن عساكر» و«القاضى عز الدين بن جماعة» حضراتى مثللو ذوات كرام طرفلرندن تدوين وتصنيف بيورلمشدر.



{علم منطوق القرآن ومفهومه}

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندندر.

(منطوق) محل نطقده لفظك دلالت ايتديكى شيدن عبارتدر. (مفهوم)، انك خلافنهدر يعنى محل نطقده اولميهرق لفظك دلالت ايتديكى شيدن عبارتدر.

بعض علماى كرامك بيانه كوره لفظ، يا منطوقنه دلالت ايدركه اكا «دلالت منطوق» تسميه اولنور. ياخود مفهومنه دلالت ايدركه اكا «دلالت مفهوم» اطلاق اولنور. ياخود اقتضا ايلديكى شيئه دلالت ايدركه اكا «دلالت اقتضا» دينور. ياخود مقولنه دلالت ايدركه اكاده «دلالت اشارت» تعبير ايديلور.



{علم مطلق القرآن ومقيده}

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندندر.

(مطلق) اول برشيدركه ماهيت، اول شى اوزرينه بلاقيد دلالت ايدر. «مقيد» انك خلافنهدر.



{علم مشكل القرآن}

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب حق تعالى وتقدس حضرتلرينك



كلام شريفى اختلاف وتناقضدن منزه ومبرّى اولوب لكن بعض اذهان قاصره اصحابى ايچون اختلاف وتناقضك توهّمى ممكن اولمسى جهتيله شوتوهّمك دفعى ايچون علماى كرام حضراتى طرفندن مخصوصاً كتابلر تأليف بيورلمشدر .



{ علم غريب القرآن }

علم مذكور قرآن عظيم الشانك الفاظ جليلهٔ غريبه‌سندن باحثدر .

علم مذكور، اهل تفسير ايچون علوم ضروريه جمله‌سندن معدوددر .

علم مذكوره واقف اولمق ايچون علم لغته كسب وقوف ايتمكه احتياج واردر .

علماى كرام معالى‌اتسامدن «ابو عبيده» و «ابو عمرو الزاهد» و «ابن دريد» و «عزيزى» علم مذكورى تدوين ايلمشلردر .

«مفردات راغب» كتابى الفاظ غريبه ايچون تأليف بيورلمش اولان كتابلرك احسنى‌در .

«ابو حيان» حضرتلرينك دخى علم مذكوره متعلق كتابى واردر .



{ علم اعراب القرآن }

علم مذكور « مفتاح السعادة » اسمى ايله مسمى اولان كتابده علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن عد اولنمش وبعض علماى كرام حضراتى جانبندن دخى علم نحوه داخل اولديغى بيان بيورلمشدر .

اعراب ، معانى‌يى مميّز اولديغندن فن مذكور ايله معنايه وقوف حاصل اولور . قرآن كريمك معانيسنه واقف اولمق ايچون كلمهٔ شريفه‌سنه وصيغه‌سنه ومبتدا و خبر وفاعل ومفعول ومبادئ كلام و جواب كبى احوالنه كسب وقوف ومعرفت ايتمك واجبدر .

عظماى امّتدن «ابو البقا العكبرى» و «ابو حيان» ايله علماى كرامدن سائر بعض ذوات معالى‌سمات حضراتى قرآن كريمك اعرابى امر مهمنه اعتنا ايدرك كتابلر تأليف بيورمشلردر .



{علم کیفیة تحمل القرآن}

علم مذکور، قرآن عظیم الشانك حفظی و تعلیم و تعلّمی لزومندن وبوکا متعلق مسائل مهمه‌دن باحثدر .

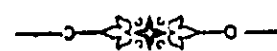
علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلدیغی اوزره قرآن عظیم الشـانك تحریفدن محافظه‌سی وسلسـلهٔ تواترینك عـدم انقطاعی ایچون قرآن کریمك حفظی امّت مرحومه اوزرینه فرض کفایه اولدیغی کبی تعلیمی دخی فرض کفایه‌در .



{علم کیفیة انزال القرآن}

علم مذکور، علم تفسـیر شریفك جملهٔ فروعـندن اولوب قرآن عظیم البرهـانك کیفیت انزالندن باحثدر .

قرآن کریمك انزالی حقنده اولان روایاتك اصحّ واشهری قرآن عظیم الشانك لیلهٔ قدرده جملهٔ واحده اوله‌رق سمای دنیایه شرف نزولندن وعلی حسب الاختلاف «رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرینه منجّماً [۱] شرف نازل اولمسندن عبارتدر.



{علم جمع القرآن وترتیبه}

علم مذکور، علم تفسـیر شریفك جملهٔ فروعـندن اولوب قرآن کریمك کیفیت جمع و ترتیبندن باحثدر .

علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلدیغی اوزره رسول اعظم صلی الله تعـالی علیـه وسلّم حضرتلری تشریف داربقا بیوردقدن صکره قرآن کریمـك ترتیب مخصوص و مقبول اوزره جامعی، اعاظم صحـابهٔ کرامدن و خلفای راشدیندن « ابو بکر صـدیق » رضی الله تعالی عنه حضرتلری‌در. اکابر صحابهٔ کرامدن « عثمان بن عفان » رضی الله تعالی

[*] منجم، تفعیل بابندن اسم مفعول اولوب مصـدری تنجیم‌در. تنجیم، بر نسـنه‌یی وقت وقت جسته جسته ادا ایلك معناسنه استعمال اولنور .

عنه حضرتلرینك دخی جامع القرآن اولدیغی بین الناس مشهور ایسه‌ده کلام قدیمك جامع اوّلی «صدیق اکبر» رضی الله تعالی حضرتلری‌در .

قرآن کریمك جمع وترتیبی توقیفی‌در. یعنی ترتیب معلوم اوزره جمع وترتیبی رسول‌اکرم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرندن سماعاً اخذ وتعلّم اولنمشدر. رسول محترم صلی‌الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرینك دخی جبریل علیه‌السلامدن اخذ بیورمش اولدیغی رقمزدهٔ ثقات امّت‌در.

مصحف شریفه نقطه وضع ایتمش اولان ذات حقنده بین العلما اختلاف اولندی. بعض قوله کوره «ابو الاسود الدولی» وبرقوله کوره «حسن البصری» و «یحیی بن یعمر» و «نصر بن عاصم اللیثی» حضراتی واضع نقاط در .

مصحف‌شریفه، «مصحف» تسمیه ایدن ذات عالیقدر ، «ابو بکر صدیق» رضی‌الله تعالی عنه حضرتلری اولدیغی علمای کرام حضراتی طرفندن مروی‌در.

اکابر صحابهٔ کرامدن وخلفای اربعه‌دن «عثمان بن‌عفان» رضی‌الله تعالی عنه حضرتلرینك اطراف عالمه بش عدد مصحف شریف ارسال بیوردیغی مشهوردر وبر روایت دخی «عثمان بن عفان» رضی الله تعالی عنه حضرتلرینك یدی عدد مصحف شریف تهیه ایدرك اشبو مصاحف‌شریفه‌نك برعددینی مکهٔ‌مکرمه‌یه وبرعدد مصحف‌شریف دخی شام‌شریف ویمن وبحرین وبصره وکوفه طرفلرینه ارسال وبرعدد مصحف‌شریفی دخی مدینهٔ منوره‌ده حفظ بیورمش اولنسندن عبارتدر .



{سور جلیلهٔ قرآنیه‌نك جمع وترتیبی}

(سورهٔ فاتحه)
(سورهٔ بقره)
(سورهٔ آل عمران)
(سورهٔ نسا)
(سورهٔ مائده)
(سورهٔ انعام)
(سورهٔ اعراف)
(سورهٔ انفال)
(سورهٔ توبه)
(سورهٔ یونس)
(سورهٔ هود)
(سورهٔ یوسف)
(سورهٔ رعد)
(سورهٔ ابراهیم علیه السلام)
(سورهٔ حجر)
(سورهٔ نحل)
(سورهٔ اسری)
(سورهٔ کهف)
(سورهٔ مریم)
(سورهٔ طه)
(سورهٔ انبیا علیهم الصلوة والسلام)
(سورهٔ حج)
(سورهٔ مؤمنون)
(سورهٔ نور)
(سورهٔ فرقان)
(سورهٔ شعرا)
(سورهٔ نمل)

(سورۂ قصص)
(سورۂ عنکبوت)
(سورۂ روم)
(سورۂ لقمان)
(سورۂ سجدہ)
(سورۂ احزاب)
(سورۂ سبأ)
(سورۂ فاطر)
(سورۂ یس)
(سورۂ صافّات)
(سورۂ ص)
(سورۂ زُمر)
(سورۂ مؤمن)
(سورۂ حم السجدہ)
(سورۂ شوری)
(سورۂ زحرف)
(سورۂ دخان)
(سورۂ جاثیة)
(سورۂ احقاف)
(سورۂ محمد علیہ الصلوة والسلام)
(سورۂ فتح)
(سورۂ حجرات)
(سورۂ ق)
(سورۂ ذاریات)
(سورۂ طور)
(سورۂ نجم)
(سورۂ قمر)
(سورۂ رحمن)
(سورۂ واقعہ)

(سورۂ حدید)
(سورۂ مجادلہ)
(سورۂ حشر)
(سورۂ ممتحنہ)
(سورۂ صف)
(سورۂ جمعہ)
(سورۂ منافقون)
(سورۂ تغابن)
(سورۂ طلاق)
(سورۂ تحریم)
(سورۂ مُلك)
(سورۂ ن)
(سورۂ حاقّہ)
(سورۂ معارج)
(سورۂ نوح)
(سورۂ جن)
(سورۂ مزمّل)
(سورۂ مدثّر)
(سورۂ قیامہ)
(سورۂ هل اتی علی الانسان)
(سورۂ مرسلات)
(سورۂ نبأ)
(سورۂ نازعات)
(سورۂ عبس)
(سورۂ تکوّر)
(سورۂ انفطار)
(سورۂ مطفّفین)
(سورۂ انشقاق)
(سورۂ بروج)

(سورۂ طارقه)
(سورۂ اعلی)
(سورۂ غاشیہ)
(سورۂ فجر)
(سورۂ بَلَد)
(سورۂ شمس)
(سورۂ لیل)
(سورۂ ضحی)
(سورۂ انشراح)
(سورۂ تین)
(سورۂ علق)
(سورۂ قدر)
(سورۂ بیّنہ)
(سورۂ زلزال)
(سورۂ عادیات)
(سورۂ قارعہ)
(سورۂ تکاثر)
(سورۂ عصر)
(سورۂ هُمَزہ)
(سورۂ فیل)
(سورۂ قریش)
(سورۂ ماعون)
(سورۂ کوثر)
(سورۂ کافرون)
(سورۂ اذا جاء)
(سورۂ تبّت)
(سورۂ اخلاص)
(سورۂ فلق)
(سورۂ ناس)

{ علم ماوقع فی‌القرآن
بغیر لغـة الحجـاز }

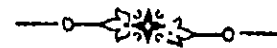
علم مذکور، علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندن اولوب قرآن عظیم الشـانده بعض لغاتدن باحثدر.

بعض علمای کرام حضراتی جانبندن علم مذکوره دائر کتاب تألیف اولنـدیغی امام سیوطی حضرتلرینك «اتقان» اسمی ایله مسمی اولان کتابنده بیان اولنمشدر.



{ علم ما وقع فی القرآن
من غیر لغة العرب }

قرآن کریمده واقع اولان بعض لغتلرك لغت عربیه‌نك غیری اولدیغی ذهابنده بولنانلرك اقوالی «امام شـافعی» و «ابن جریر» و «ابو عبیده» و «القاضی ابو بکر» و «ابن فارس» کبی عظمای امّت مرحومه و علمای کرام حضراتی جانبنـدن قطعیاً ردّ ایله قرآن کریمده لغت عربیه‌نك غیری اوله‌رق لغاتك عدم تواردی، آیت کریمه‌دن استدلالاً بیان واثبات بیورلمشدر.



{ علم التصریف بالاسم الاعظم }

علم مذکور، بعض علمای کرام حضراتی جانبندن علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندن عد اولنمش وبوعلمك انبیای عظام علیهم الصلوة والسلام حضراتی ایله اولیای کرامه مخصوص ومنحصر اولدیغی ونظام عالمك تطرّق خلل وفساددن محافظه‌سی ایچون اسم اعظمك احاد ناسه کشفی اصلا حلال اولماسی حسبیله علم مذکوره متعلق کتاب تصنیف اولنمدیغی ذکر وبیان بیورلمشدر.



{ علم آداب تلاوة القرآن }

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندندر.

قرآن كريمك تلاوتى ايچون علماى كرام حضراتى جانبندن آداب كثيره بيان بيورلمشدر. آداب مذكورهدن بعضيسى آتياً ذكر وبيان اولنور:

قرآن كريمى كثرتله قرائت وتلاوت ايتمك، قرآن كريمى حفظ وازبردن صكره نسيان ايتمامك، قرائت ايچون آبدست المق، قرآن كريمى نظيف وطاهر اولان محلده قرائت وتلاوت ايتمك، قرآن كريمى سمت قبلهيه مستقبلاً قرائت ايتمك، اثناى قرائتده خشوع[١] وسكينت[٢] ووقار اوزره اولمق، قرآن كريمى قرائتدن اول اغزيه مسواك طوتمق، قبل القرائه تعوّذ ايتمك يعنى «اعوذ بالله من الشيطان الرجيم» كلمهسنى اوقومق، هر سورهٔ جليلهنك اوّلنده «بسملهٔ شريفه»يى قرائت ايتمك، قرآن كريمك قرائتى تدبّر وتفكّر وتفهّم ايله جارى اولمق؛ قرآن كريمى تحسين صوت ايله قرائت ايتمك، قرآن كريمى بحسب الافضليه مصحف شريفدن قرائت ايتمك، اثناى قرائتده بر كيمسه ايله مكالمه ايچون قطع قرائت ايتمامك، حين قرائتده ضحك وعبث ايله اشتغال ولهوياته[٣] نظر ايتمامك، قرآن عظيم الشانك، اثناى قرائتنده استماع اولنمق، عند القرائه ترك مكالمه ايتمك، هر «سجده» آيت كريمهسنك تلاوتى متعاقب سجده ايتمك، قرائت ايچون اوقات محموده و ايام شريفه اختيار ايدلمك قرآن كريمك آداب تلاوتندندر.

كلام قديمك قرائتى ايچون اوقات وازمنهنك افضل واشرفى اوّلا نماز اثناسنده اولان زماندر. ثانياً زمان ليل، ثالثاً كيجهنك نصف اخيرى، رابعاً مغرب ايله عشا بيننده اولان زمانلردر.

قرآن كريمك نهاراً تلاوتى ايچون اشرف اولان اوقات، وقت صباح، يوم عرفه، يوم جمعه، يوم اثنين، يعنى پازار ايرتسى كونى، يوم خميس يعنى روز پنجشنبه، شهر رمضان شريفك عشر اخيرى، شهر ذى الحجة الشريفهنك اوّلى، على الاطلاق شهر رمضان شريفدر.

---

[١] خشوع، خاى معجمهنك ضمى ايله تواضع معناسنهدر خضوع كبى.

[٢] سكينت، وقار معناسنهدر.

[٣] لهو، لامك فتحى ايله لعب يعنى اويون معناسنهدر. غافل اولمق ومشغول اولمق معنالرنده دخى استعمال اولنور.

قرآن كريمك ابتـداى قرائتى ايچون ليلهٔ جمعه اختيار اولنور. ليلهٔ خميس، ختم شريف ايچون اختيـار اولنور. ختم شريف، اوّل نهارده وياخـود اوّل ليلده اولمق افضلدر.

اكابر كرامدن «ابن مبـارك» حضرتلرندن روايت اولنديغى اوزره وقت شـتاده ختم شريفك ابتداسى كيجهنك اوّلى و وقت صيفده كوندزك اوّلى اولمق احسندر.

يوم ختم شريفده صائم اولمق عادات حسنهدندر.

ختم شريفده «سورهٔ ضحى» دن قرآن كريمك آخرينه قدر تكبير اوقومق مستحب[١] در. عقيب ختم شريفده دعا مسنوندر. ختم شريفدن فارغ اولدقدن صكره ختم شريفك عقبنده اخر ختم شريفه شروع ايتمك مسنون ومستحبدر. عند الختم «سورهٔ اخلاص»ك تكرير قرا آتى بعض ائمهٔ كرام حضراتى طرفندن منع اولنديغى مرويدر. لكن ناس انك خلافنده حركت ايدوب شـو حركت دخى خبرده واقع اولديغى اوزره «سورهٔ اخلاص» شريفك ثلث قرآن كريمه معادل اولمسى جهتيله تكرير قرائتدن ختم واحد مثوباتى حاصل اولمق غرضنه مبنيدر.



{ علم آداب كتابة المصحف }

علم مذكور، شرع شريفده آداب معتبرهيه وعند السلف آداب مستحسـنهيه توفيقاً مصحف شريفك كيفيت كتابتندن باحثدر.

علم مذكور، بعض علماى كرام حضراتى جانبندن علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولمق اوزره ذكر وبيان بيورلمش وبعض علماى كرام حضراتى عـندنده دخى علم خطك جملهٔ فروعندن عد وشمار اولنمشدر.



[١] مستحب، مقبول ومرغوب اولان شيئه اطلاق اولنور.

{ علم اسماء القرآن و اسماء سوره }

علم مذكور، قران عظيم الشانك وسور شريفه‌نك اسماء جليله‌سندن باحثدر.

معلوم اولديغى اوزره كثرت اسم، شرف مسمايه دلالت ايدر. بو اجلدن قرآن عظيم الشانك اسماء كثيرهٔ جليله‌سى اولوب آتياً ذكر وبيان اولنور.

اسماء جليـله «كتاب» «قرآن» «فرقان» «ذكر، تذكـره، ذكرى» «تنزيل» «احسن الحديث» «موعظه» «حكم، حكمت، حكيم، محكم» «شفـا» «هدى، هادى» «صراط مستقيم» «حبل» «رحمت» «روح» «قصص» «بيان، تبيان، مبين» «بصائر» «فصل» «نجوم» «مثانى» «نعمت» «برهان» «بشير، نذير» «قيّم» «مهيمن» «نور» «حق» «عزيز» «كريم» «عظيم» «مبارك» اسملرندن عبارتدر.

§ — ١ «كتاب» لفظ شريفى، قيام وصيام كلمه‌لرى كبى مصدردر. كلمهٔ مذكوره‌نك «فعال» وزننده مفعول معناسنده استعمال اولنديغى دخى مرويدر ملبوس معناسنه استعمال اولنان لباس لفظى كبى. علماى كرام حضراتى آيت كريمه‌ده واقع اولان «كتاب» لفظ شريفندن استدلالاً «كتاب» لفظ جليلندن مراد، قرآن كريم اولديغنه اتفاق ايلمشلردر. قرآن كريمه «كتاب» لفظ شريفى، وجوه متعدده اوزره شرفوارد اولمشدر. «كتـاب» لفظى، فرض معناسنه اوله‌رق شرفوارد اولديغى مثللو حجت و برهان و اجل معنالرنده دخى شرفوارد اولمشـدر. كذلك «كتاب» لفظى برشيئى جمع ايتمك معناسـنده استعمال اولنور. عسكره «كتيبه» تسميه و اطلاق اولنور بونك وجه مناسبتى عسـاكرك صورت مجتمعه‌ده بولنملرندن عبارتدر. كـذلك كتابه «كتاب» تسميه اولنمسى علوم ومسـائلك كتابده اجتماع ايتمسى مناسبتنه مبنى‌در.

§ — ٢ «قرآن» لفظ جليلى، آيات كريمه‌ده متعدداً شرفوارد اولمشدر. ابن عباس رضى عنه رب الناس حضرتلرينك بيان شريفنه كوره «قرآن» و «قرائت» معناى واحددن عبارتدر. بعض علماى كرامك بيانه كوره «قرآن» كلمهٔ شريفه‌سى «قرأت الماء فى الحوض اذا جمعته» تركيبنده واقع اولان قرأت لفظنك مصدرى اولوب «جمع ايتمك» معنـاسنى مفيد اولور. «سفيان ابن عينه» حضرتلرينك قولنه كوره قرآن كريمـه «قرآن» تسميه اولنمسى حروفك اجتماعندن «كلمات» وكلماتك اجتماعندن «ايات جليله» و آيات جليله‌نك اجتماعندن

«سور شریفه» وسور شریفه‌نك اجتماعندن «قرآن کریم» اولمق مناسبتلرندن عبارتدر. قرآن کریم، علوم اوّلین واخرینی جامعدر. الحاصل «قرآن» لفظ جلیلی یا تلاوتدن ویاخود جمعیتدن مشتق ومأخوذدر.

§ — ۳ «فرقان» کلمهٔ شریفه‌سی آیت کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره اسماء جلیلهٔ قرآنیه‌دن‌در. علمای کرام حضراتی اشبو کلمهٔ جلیله‌نك تفسیرنده اختلاف ایلدی. قرآن کریمك یکرمی بوقدر سنه ظرفنده متفرقاً شرف نازل اولمسی حسبیله «فرقان» لفظ جلیلی ایله تسمیه اولندیغی روایت اولنه‌رق آیت کریمه‌دن ادلّه ایراد اولنمشدر. دیگر بر روایت دخی قرآن کریمك حق ایله باطل وحلال ایله حرام ومجمل ایله مبین ومحکم ایله مأول بینلرینی تفریق ایلمسی حسبیله «فرقان» تسمیه‌سنده وجه مناسبت اولدیغی بیانندن عبارتدر. کذلك برروایت دخی «فرقان» نجات معناسنه اولوب خلقك ظلمت ضلالتدن قرآن کریم ایله نجات بولمسی حسبیله «فرقان» تسمیه اولنمسنده وجه مناسبت اولدیغی بیانندن عبارتدر.

§ — ٤ «ذکر» ذالك کسری ایله ایکی معناده استعمال اولنور. برنجیسی، بر شیئی تلفظ ایتمك معناسنه‌در. ایکنجیسی برشیئك ذهندن غائب اولمسی ممکن اولمامق حیثیتی ایله اوشیئی ذهنده احضار ایلمك معناسنه‌درکه نسیانك ضد ومقابلیدر. ذکر، ذالك ضمیله انجق معنای ثانیده استعمال اولنور. ذکر کلمه‌سی «علی» کلمه‌سی ایله استعمال اولندیغی وقت ذکر لسانی مراد اولنور، قلب ایله ذکر مراد اولنور ایسه «علی» کلمه‌سنه مقارن دکلدر. آیات کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره «ذکر» لفظ جلیلی قرآن عظیم الشانك اسماء شریفه‌سندن‌در.

§ — ٥ «تذکره» تجربه وزننده مقصود اولان شیئی تذکر ایتمکه وسیله اولان شیئه اطلاق اولنور. کلمهٔ مذکوره فی الاصل «تکمله» لفظی کبی مصدر اولوب بعده اسم اولمشدر. واسطهٔ مخابره اولان ورقه‌یه «تذکره» اطلاق اولنمسی اسم اولمسنه مبنی‌در. خدای متعال حضرتلری، قرآن کریمه اهل اتقا ایچون «تذکره» اولمق اوزره بیان بیورمش اولمق حسبیله کلمهٔ مذکوره اسماء شریفهٔ کلام اللهدن اولمشدر.

§ — ٦ «ذکری» ذالك کسر وقصر ایله «تذکیر» دن اسم اولوب یاد ایتمك معناسنه در. قرآن کریمده «ذکری» کلمهٔ شریفه‌سی شرفوارد اولمغله اسماء شریفهٔ کلام اللهدن اولمشدر.

§ — ٧ «تنزيل» و «انزال» كلمەلرى جهت اعلادن «تحريك الشى» معناسنه استعمال اولنور. كلمتين مذكورتين بيننده اولان فرق، تنزيل كلمەسنك تدريجاً نزول معناسنه دلالت ايتمسى وانزال كلمەسنك دفعةً نزول معناسنه دلالت ايلمسى مادەسندن عبارتدر. چونكه «تفعيل» بابنك بناسى تكثير ايچوندر. كثرت نزول دخى على سبيل التدريج اولمقله حاصل اولور. آيت كريمەدە شرفوارد اولديغى اوزره «تنزيل» كلمەسى قرآن كريمك اسماء جليلەسندندر.

§ — ٨ «حديث» كلمەسى «تحديث»دن اسم اولوب اخبار معناسنەدر. آيت كريمەدە شرفوارد اولديغى اوزره «حديث» لفظ جليلى قرآن عظيم الشانك اسماء شريفەسندندر.

§ — ٩ «موعظه» قلوب قاسيەيى تليين وعيون جامدەيى ابكا وادماع واعمال فاسدەيى اصلاح ايتمك معناسنه استعمال اولنوب جمعى «مواعظ» كلور. آيت كريمەدە شرفوارد اولديغى اوزره «موعظه» لفظ جليلى دخى اسماء شريفۀ كلام اللهدندر.

§ — ١٠ «حكم» كلمەسى حانك ضميله امر ومنع ايتمك معناسنەدر. آيت كريمەدە شرفوارد اولديغى اوزره قرآن كريمك اسماء جليلەسندندر.

§ — ١١ «حكيم» عالم وصاحب الحكمة معناسنەدر. كذلك حكيم، اموردە صاحب اتقان اولان ذاته اطلاق اولنور. آيت كريمەدە شرفوارد اولديغى اوزره «حكيم» لفظ شريفى قرآن عظيم الشانك اسماء جليلەسندن در.

§ — ١٢ «حكمة» كلمەسنك معناسندە بين العلما اختلاف اولندى. بعض علماى كرام حضراتنك قولنه كوره «حكمت» لفظى «احكام» و «الزام» لفظندن مأخوذدر. ديكر برروايتەكوره «حكمت اللجام»دن مأخوذدر. چونكه «لجام» [١] دابّەيى [٢] ضبط ايلديكى كبى حكمت دخى انسانى، سفاهتدن زجر ومنع ايدر.

§ — ١٣ «شفا» شينك كسرى ومد ايله دوا وعلاج معناسنەدر «شفا» لفظ شريفى دخى آيت كريمەدە شرفوارد اولديغى اوزره قرآن كريمك اسماء جليلەسندندر. كلام قديمك

---

[١] لجام، لامك كسرى ايله دابەنك اغزينه اوريلان نسنەدر فارسيدە لكام دينور. لجام «لكام» دن معربدر لجامك جمعى لجم كلور.

[٢] دابه، بانك تشديدى ايله يريوزندە ماشى ومتحرك اولان حيوانه وبنك حيوانه دينور. جمعى دواب كلور.

درون قلبده اولان مرض شك و اشتباهه شفا ودوا اولمسى قرآن كريمه شفا تسميه اولنمسنه وجه مناسبت اولمق اوزره علماى كرام حضراتى جانبندن بيان بيورلمشدر.

§ — ١٤ «هدى» هانك ضمى ودالك فتحى ايله دلالت معناسنه مستعملدر. بوكلمه‌نك ضد وخلافى ضلالتدر. آيت كريمه‌ده شرفوارد اولديغى اوزره «هدى» كلمه‌سى قرآن كريمك اسماء جليله‌سندندر .

§ — ١٥ «هادى» كلمه‌سى طريق مستقيمه ايصال ايديجى ديمكدر. مرشده اطلاق اولنور . آيت كريمه‌ده شرفوارد اولديغى اوزره كلمهٔ مذكوره قرآن كريمك اسماء جليله‌سندندر .

§ — ١٦ «صراط» كلمه‌سى صاد حرفنك كسرى ايله طريق واسع معناسنه‌در. سين وزا حرفلرى ايله «سراط» و« زراط » دخى لغتدر . آيت كريمه‌ده شرفوارد اولديغى اوزره كلمهٔ جليلهٔ مذكوره قرآن كريمك اسماء جليله‌سندندر .

§ — ١٧ «حبل» كلمه‌سى حانك فتحى ايله رسن يعنى اورغان معناسنه اولوب عهد وامان معنالرنده دخى استعمال اولنور. جمعى حبال واحبل كلور وبيون طمرلرينه حبل الوريد دينور. آيت كريمه‌ده شرفوارد اولديغى اوزره اسماء شريفهٔ كلام اللهدندر. حبل محسوسه متمسك اولان كيمسه بحره غرق اولمقدن وسائر مهالكدن نجات وسلامت بولديغى كبى قرآن كريمه معتصم ومتمسك اولان كيمسه‌نك دخى عقوبات دنيويه واخرويه‌دن سالم اولديغى علماى كرام حضراتى طرفندن تسميه‌يه وجه مناسبت اولمق اوزره بيان بيورلمشدر. رسول اكرم صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرى قرآن كريمه « عصمت » تسميه بيورمشدر. عصمت، منع وحفظ ايتمك معنالرينه اولوب قرآن عظيم الشانك خلقى معاصيدن واقى وعاصم اولمسى « عصمت » تسميه اولنمسنه وجه مناسبت اولمق اوزره علماى كرام حضراتى جانبندن بيان بيورلمشدر .

§ — ١٨ «رحمت» و «روح» لفظلرى دخى اسماء شريفهٔ قرآن كريمدندر .

قرآن كريم ، خلقى جهالات وضلالاتدن تخليصه سبب اولديغى جهتله طرف باريدن رحمت ونعمت اولديغى كبى حيات ارواحه سبب اولمق حسبيله « روح » تسميه‌سنده وجه مناسبت اولديغى دخى علماى كرام حضراتى جانبندن ذكر و بيان بيورلمشدر . قرآن عظيم الشانه « روح » تسميه اولنديغى كبى جبريل عليه السلام ايله حضرت عيسى عليه الصلوة و السلامه دخى « روح » تسميه بيورلمشدر.

§ — ١٩ «بيان» و «تبيين» و «مبين» كلمه‌لری آيات كريمه‌ده شرفوارد اولديغی اوزره اسماء جليلهٔ كلام اللهدن‌در. «بيان» كلمه‌سی مافی الضميری اظهار ايدن نطق فصيح معناسنه‌در. «تبيان» كلمه‌سی آشكار اولمق و «تبيين» آشكار ايلمك و «مبين» كلمه‌سی ميمك ضمی و بانك كسری ايله ظاهر و آشكار اولمق معنالرينه‌در.

§ — ٢٠ «قصص» قصه‌نك جمعی‌در. قصه، خبر وحديث معناسنه‌در. آيات كريمه‌ده شرفوارد اولديغی اوزره «قصص» لفظ جليلی دخی اسماء شريفهٔ كلام اللهدن‌در. قرآن عظيم الشانك قصص متقدّمينی دخی حاوی اولمسی «قصص» كلمهٔ شريفه‌سنك اسماء قرآن كريمدن اولمسنه وجه مناسبت اولمق اوزره علمای كرام حضراتی جانبندن ذكر وبيان بيورلمشدر.

§ — ٢١ «بصائر» بصيرت لفظنك جمعی اولوب ادراك ايتمك معناسنه اولديغی كبی حقی ارائه ايدن ادلّه معناسنه دخی مستعملدر. آيت كريمه‌ده شرفوارد اولديغی اوزره كلمهٔ مذكوره اسماء شريفهٔ كلام اللهدن‌در.

§ — ٢٢ «فصل» لفظ شريفی آيت كريمه‌ده شرفوارد اولديغی اوزره قرآن عظيم الشانك اسماء شريفه‌سندن‌در. جناب حقك، قرآن كريم ايله ناس بيننده حق ايله قضا بيورمسی حسبيله «فصل» كلمه‌سی قضا معناسنده اولمق اوزره روايت اولنديغی كبی قرآن عظيم الشانك يوم قيامتده ناس بينني فصل و تفريق ايتمسی حسبيله كلمهٔ مذكوره‌نك تفريق معناسنده اولديغی دخی مرويدر.

§ — ٢٣ «نجوم» نجم كلمه‌سنك جمعی‌در. نجم، لغةً ييلديز، وقت، اصل، معنالرنده استعمال اولنور. آيات كريمه‌ده شرفوارد اولديغی اوزره «نجوم» كلمه‌سی دخی اسماء جليلهٔ قرآنيه‌دن‌در.

§ — ٢٤ «مثانی» مثنی كلمه‌سنك جمعی‌در. مثنی، ميمك ونونك فتحه حركه‌لری ايله ايكيشر ايكيشر يعنی چفت چفت اولان نسنه معناسنه‌در. آيات كريمه‌ده شرفوارد اولديغی اوزره قرآن كريمه مثانی اطلاق اولنمشدر. قرآن عظيم الشانده قصص واخبارك مثانی صورتنده شرفوارد اولمسی تسميه‌يه وجه مناسبت اولمق اوزره علمای كرام جانبندن ذكر و بيان بيورلمشدر.

§ — ٢٥ «نعمت» اول برشيئه اطلاق اولنوركه او شی ايله غرضسز وعوضسز

احسـان قصد اولنور. آیات کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره قرآن کریمه «نعمت» تسمیه اولنمشدر.

§ — ۲۶ «برهان» کلمه‌سی حجت ودلیل معناسنه‌در. جمعی براهین کلور. آیات کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره کلمهٔ مذکوره قرآن کریمك اسماء جلیله‌سـندن‌در. قرآن کریم برهان قاطع اولوب فصحای عرب، مثلنی اتیان وایراد ایتمکده عاجز اولمشدر.

§ — ۲۷ «بشـیر» کلمه‌سی تبشـیر ایدیجی و «نذیر» تخویف ایدیجی دیمکدر. آیات کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره قرآن کریمه «بشیر» و «نذیر» تسمیه بیورلمشدر. قرآن کریم، اهل ایمان و اطاعتی جنت ایله مبشر واهل عصیان وضلالتی نار وعذاب ایله منذر اولمسیله تسمیه‌نك وجه مناسبتی ظاهر و آشکاردر. جناب حق، رسل عظامی دخی مبشرین ومنذرین صفتلری ایله وصف بیورمشدر.

§ — ۲۸ «قیّم» کلمه‌سی لغـةً قافك فتحی و یانك تشـدیدی ایله امورك رؤیت وتسویه‌سنه قائم کیمسه دیمکدر وقفك متولیسی کبی. آیات کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره «قیّم» لفظ جلیلی قرآن عظیم‌الشانك اسماء شریفه‌سندندر. قران کریمك بیان وافاده‌ده بذاته قائم اولمسی تسمیه‌یه وجه مناسبت اولمق اوزره علمای کرام جانبندن ذکر وبیان بیورلمشدر.

§ — ۲۹ «مهیمن» امین لفظـندن مأخوذدر. قرآن کریم «مهیمن» کلمهٔ شریفه‌سی ایله توصیف بیورلمشدر. قرآن‌عظیم‌الشانه تمسك ایدنلرك ضرر دنیا وعقبادن امین اولملری وصف مذکوره وجه مناسبت اولمق اوزره علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلمشدر.

§ — ۳۰ «نور» لفظی نونك ضمی ایله ضیا کبی آیدینلق معناسنه‌در. ضیا، نوردن اقوی واتمّ‌در. جناب حقك قول کریمـنده ضیا لفظی شمسه ونور لفظی دخی قمره اضافه بیورلمشدر. «نور»ك جمعی افعال وزننده «انوار» کلور. نور لفظی اسماء شریفهٔ قرآنیه‌دن اولدیغی کبی رسول محترم صلی الله تعالی علیه وسـلّم حضرتلرینه ودین اسـلامه وتورات شریفه وانجیل شریفه وایمانه دخی «نور» تسمیه اولندیغی آیات کریمه‌ده شرفوارد اولمشدر.

§ — ۳۱ «حق» کلمه‌سی باطلك ضدی اولوب باطلی ازاله ایدر. «حق» قرآن کریمك اسماء شریفه‌سندن اولدیغی کبی جناب حقك دخی اسماء حسناسندن‌در.

§ — ۳۲ «عزیز» کلمه‌سی ایکی معـنایه استعمال اولنور. بریسی قاهر ودیکری بیهمتا وبی مثیل معناسنه‌در. آیات کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره «عزیز» لفظ جلیلی قرآن

عظيم الشـانك اسماء شريفه‌سندن‌در. قرآن‌عظيم الشانك اعداسـنى قهر والزام ومغارضينى معارضـه‌دن منع ايلسى تسميه‌نك وجه مناسبتى اولمق اوزره علماى كرام حضراتى جانبندن ذكرو بيان بيورلمشدر.

§ — ٣٣ «كريم» لفظى اول بر ذاته اطلاق اولنوركه او ذات، منفعتنى بلا عوض اخر كيمسه‌يه ايصال وايثار ايدر. كرم، لائق اولان شيئى غرضسز اوله‌رق احسان ايتمك معناسنه‌در. بر كيمسـه جلب منفعت ايتمك ومذمتدن خلاص اولمق قصد وغرضى ايله مالنى اخر كيمسـه‌يه هبه واحسان ايلسه اوكيمسـه «كريم» اطلاقنه شايسـته اوله‌مز. جناب حق، ذات اقدسنى، قرآن كريمى، موسى عليه السـلامى، ثواب اعمالى، عرش اعظمى، جبريل عليه السلامى، كتاب سليمان عليه‌السلامى «كريم» لفظ شريفى ايله تسميه بيورمشدر.

§ — ٣٤ «عظيم» لفظ شريفى اسماء جليلهٔ قرآنيه‌دن اولوب آيات كريمه‌ده شرفوارد اولديغى اوزره جناب حق، ذات پاكنى وعرشى وقرآن كريمى ويوم قيامتى وزلزلهٔ ساعتى و خُلق رسول محترم عليه الصلوة والسـلامى وعلمى وكيد[١] نسـايى و سحرهٔ فرعونك سحرينى و اجر وثوابى وعقاب منافقينى «عظيم» لفظى ايله تسميه بيورمشدر.

§ — ٣٥ «مبارك» لفظ شريفى دخى اسماء جليلـهٔ قرآن كريمدن اولوب جنـاب خالق تعالى حضرتلرى محل خطاب موسى عليه‌السلامى وشجرهٔ زيتونى وعيسى عليه‌الصلوة والسلامى ومطرى وليـلهٔ قدرى «مبارك» كلمه‌سى ايله تسميه بيورمشدر.



{علم معرفة العلوم المستنبطة من القرآن}

علم مذكور، قرآن عظيم الشـاندن مستنبط اولان علومدن باحث اولوب علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن‌در.

علمـاى كرام حضراتى طرفـندن بيان بيورلديغى اوزره قرآن عظيم البرهـان، خبر اوّلين و آخرينى شامل اولديغى جهتله اصل العلوم اولوب «ابن مسعود» رضى الله تعالى عنه‌حضرتلرى علم مراد ايدن كيمسه ايچون‌قرآن عظيم الشانك كافى اولديغنى بيان بيورمشدر.

«بيت»

جميع العلم فى القرآن لـكن
تقاصرعنـه افهـام الرجال

[١] كيد، مكر وحيله وخيانت ايتمك معناسنه‌در.

اشبو بیت برجسته‌نك مآل ومدلولی احسن واصدق وحقیقت حاله اوفق‌در .

علمای کرام حضراتی قرآن عظیم‌الشانك شامل اولدیغی علومی تنویع بیورمشلردر.

بعض علمای کرام حضراتی جانبندن قرآن عظیم الشانك ضبط لغاتنه وتحریر کلماتنه وبیان مخارج حروفنه وآیات شریفه‌سنك ذکر وتعدادینه وقرآن کریمه متعلق اقتضا ایدن سائر معلوماتك تذکار وتبیانه اعتنا بیورلمشدرکه بو مثللو ذواته «قرّا» تسمیه اولنور .

بعض علمای کرام حضراتی طرفندن دخی قرآن عظیم الشانده اولان اسماء وافعال وحروف شریفه‌نك اعراب وبنالرینه وکلمات جلیله‌نك رسم خط وکتابتنه والحاصل قرآن کریمك الفاظ وکلماتنه متعلق کافۀ احوالك بیانه بذل همت وعنایت بیورلمشدر.

بعض علمای کرام حضراتی جانبندن دخی قرآن عظیم الشانك قواعد مرعیه واصول شرعیه‌یه موافق صورتده تفسیرینه اعتنا بیورلمشدر.

بر صنف علمای کرام حضراتی دخی ادلّۀ عقلیه وشواهد اصلیه ونظریه‌یی تضمن ایدن آیات جلیله‌یه اعتنا ایدرك اومثللو آیات شریفه‌دن جناب حقك وحدانیتنه، وجودینه، بقاسنه، قدم وقدرتنه، علمنه، ذات وصفاتنك نقائصدن تنزیه وتقدیسنه متعلق دلائل استنباط بیوردیلرکه بومثللو ذوات معالی صفات حضراتی « اصولیون »در یعنی اصول دینك علمای کرامی‌در .

کذلك بر صنف علمای کرام دخی قرآن عظیم الشانك عموم وخصوصی مفید اولان خطابنه وحقیقت ومجاز وصریح وکنایه کبی لغاتنه اعتنا ایله تخصیص، اخبار، نص، ظاهر، مجمل، محکم، متشابه، امر، نهی، نسخ کبی اقسامنده وبونلرك امثالی انواع اقیسه‌ده بحث وتکلم بیورمشلردرکه بو مثللو ذوات کرام، علمای اصول فقه‌در.

بر صنف علمای کرام حضراتی دخی حلال وحرام ایله سائر احکام شرعیه‌یی ناطق اولان آیات شریفه‌ده اعمال فکر ونظر ایله اصول احکامی تأسیس وفروعنی تفریع ایلدیلرکه بوعلمه علم فقه تسمیه اولنور.

برصنف علمای کرام حضراتی دخی قرآن عظیم الشاندن قرون سالفه وامم ماضیه‌نك قصص واخبارینی ناطق اولان آیات کریمه‌ده اعمال فکر ونظر ایدرك نقل قصص واخباره وتدوین وقایع واثاره اعتنا بیورمشلر وبوعلمه علم تاریخ وعلم قصص تسمیه ایلمشلردر .

بر صنف علمای کرام حضراتی دخی حکم وامثال ومواعظی ناطق اولان آیات کریمه‌یه امعان نظرله «وعد» و«وعید» و«تحذیر» و«تبشیر» و«ذکر الموت» و«معاد» و«نشر»

و «حشر» و «حساب» و «عقاب» و «جنّت» و «نار» مباحثنى استنباط ايلمشلردركه بو مثللو ذوات كرامه «خطبا» و «وعّاظ» تسميه اولنور.

علماى كرام حضراتندن بر جماعت دخى قصهٔ يوسف عليه السلامى ناطق اولان آيات شريفه‌دن علم تعبير رؤيايى استنباط واستخراج بيورمشلردر.

علماى كرام حضراتندن بر جماعت دخى آيت شريفهٔ «مواريث» دن علم فرائض ايله حساب فرائضى واحكام وصايايى استخراج واستنباط ايلديلر.

علماى كرام حضراتندن بر جماعت دخى آيات شريفه‌دن علم مواقيتى استنباط واستخراج بيورديلر.

علماى كرام حضراتندن برجماعت دخى آيات جليلهٔ قرآنيه‌دن علم معانى و علم بيان ايله علم بديعى استخراج بيورمشلردر.

ارباب اشارات واصحاب حقيقت دخى الفاظ شريفهٔ قرآنيه‌دن معانىٔ دقيقه‌يه كسب اطّلاع ايدرك ترتيب اصطلاحات ايلديلر. اصطلاحات مرتّبه «فنا» و «بقا» و «حضور» و «خوف» و «هيبت» و «انس» و «وحشت» و «قبض» و «بسط» وامثالى اصطلاحاتدن عبارتدر.

كذلك قرآن عظيم الشان، طب و جدل ومناظره وهيئت وهندسه وجبر ومقابله كبى علوم اوائلى دخى حاوى اولديغندن علوم مذكوره دخى آيات شريفه‌دن استنباط واستخراج اولنمشدر.

اكابر كرامدن القاضى «ابو بكر بن العربى» حضرتلرى «قانون التأويل» اسمى ايله مسمى اولان كتابنده قرآن كريمك (٧٧٤٥٠) قدر علومى حاوى اولديغنى ذكر وبيان بيورمشدر.

علوم قرآنيه‌نك اشرف واعظمى، علم امثال اولديغى و قرآن عظيم الشانده شرفواقع اولان ضروب وامثالدن امور كثيره استنباط اولنديغى علماى كرام حضراتى جانبندن بيان بيورلمشدر.

الحاصل علماى كرام وفضلاى ذوى الاحترام حضراتى جانبندن بيان بيورلديغى اوزره قرآن عظيم الشان كافهٔ علومى جامعدر. قرآن عظيم الشانك اسرار وعجائبنده عقول

و اذهان انسان، عاجز وقاصر وسرائر قرآنیه وعجائب فرقانیه انجق جناب علّام الغیوب حضرتلرینه معلومدر .



{ علم حقيقة القرآن و مجازه }

علم مذکور، علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندن اولوب الفاظ جلیلهٔ قرآنیه‌نك حقیقت ومجازندن باحثدر.

الفاظ شریفهٔ فرقانیه‌نك حقیقت و مجازنده جمهور علما عندنده خلاف یوقدر.

علمای شافعیه‌دن «ابن الغاص» وبعض علمای مالکیه، قرآن عظیم الشانده مجازك عدم وقوعنه ذاهب اولمشلر ایسه‌ده مجازك حقیقتدن ابلغ اولمسی حسبیله ذهاب مذکورك واهی اولدیغی علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلمشدر.

اکابر علمای کرامدن «عز الدین بن عبدالسلام» حضرتلری، الفاظ جلیلهٔ قرآنیه‌نك حقیقت ومجازینه دائر کتاب تألیف بیورمش وعلمای کرامدن «جلال الدین سیوطی» حضرتلری دخی کتاب مذکوری «مجاز الفرسان الی مجاز القرآن» اسمی ایله مسمی اولان کتابنده تلخیص ایلمشدر.



{علم تشبيه القرآن واستعاراته}

علم مذکور قرآن عظیم الشانك تشبیهات واستعاراتندن باحثدر.

بعض علمای کرام حضراتی علم مذکوری علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندن اولمق اوزره ذکر وبیان بیورمشدر .

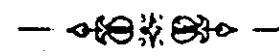
تشبیه، لغتده بر شیئك دیکر شیئه معناده مشارکت ایتمسنه دلالتدن عبارتدر. شئ اوّله (مشبه)، ایکنجیسنه (مشبه به)، معنای مشترکه (وجه شبه) تعبیر اولنور. علمای بیان اصطلاحنده (تشبیه)، برشیئك ذاتنده اولان اوصافدن وصف واحدده ایکی شیئك اشتراکنه دلالتدن عبارتدر.

ادات تشبیه، (کاف) (کَأَنْ) (مثل) (شبه) وبونلرك امثالی حروف واسامیدن عبارتدر.

افعالك ادات تشبیه اولدیغی بیان اولنمقده ایسه‌ده اصحّ اولان قول؛ افعالك حروف تشبیهدن اولمیوب امارات تشبیهدن اولمسندن عبارتدر.

(تشبیه)، انواع بلاغتك اشرفی اولوب (امام مبرّد) حضرتلرینك (کامل) اسمی ایله مسمی اولان کتابنده ذکر وبیان بیوردیغی اوزره کلام عربینك اکثریسی تشبیهدن عبارتدر.

اقسام تشبیهات واستعارات (علم بیان) ده مذکور ومحرردر. قرآن عظیم الشانك تشبیهاتی بیاننده (ابو القاسم الهنداد البغدادی) حضرتلری (جمان) اسمی ایله مسمی اولان کتابی تألیف بیورمشدر. رحمه الله



{علم وجوه مخاطبات القرآن}

علم مذکور، علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندن اولوب اکابر علمای کرامدن «ابن الجوزی» علیه رحمة الباری حضرتلرینك ذکر و بیانه کوره قرآن عظیم الشانده اون‌بش وجه اوزره خطاب شریف شرفواقع اولمشدر وبر روایته کوره وجوه خطاب اوتوزدن اکثردر.

وجوه مذکوره علوم قرآن کریمدن باحث اولان بعض کتابلرده وتفاسیر شریفه‌ده ذکر وبیان بیورلمشدر.



{علم ما وقع فی القرآن من الاسماء الکنی والالقاب}

علم مذکور، قرآن عظیم الشانده شرفواقع اولان انبیای عظام و ملائکهٔ کرام علیهم الصلوة والسلام حضراتنك اسماء شریفه‌سندن وسائر اسماءدن باحث اولوب تفصیلاتی کتب تفاسیر شریفه‌ده وعلوم قرآندن باحث اولان کتابلرده ذکر وبیان بیورلمشدر.



{ علم معرفة الحصر و الاختصاص }

(فی القرآن)

علم مذکور، علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندن اولوب قرآن کریمده حصر وقصری مفید اولان کلام شریفدن وحصر وقصرك انواع واقسامندن باحثدر.

(حصر)، بر شيئی طريق مخصوص ايله آخر شيئه تخصيص ايلك معناسنه اولوب قصر دخی دينور.

(حصر)، اقسام ثلثه‌يه منقسم‌در. قسم اوّل (حصر عقلی)، قسم ثانی (حصر استقرائی)، قسم ثالث (حصر جعلی)‌در.

(حصر عقلی)، عددك زوجيت وفرديته حصری كبی‌در.

(حصر استقرائی)، كلمه‌نك اقسام ثلثه‌يه يعنی اسمه، فعله، حرفه حصری كبی‌در.

(حصر جعلی)، رساله‌نك برمقدمه ايله مقالات ثلثه‌يه وبرخاتمه‌يه حصری كبی‌در.

قرآن عظيم الشانده حصر وتخصيصی مفيد اولان حروف وكلمات وتركيبات، كتب تفاسير شريفه‌ده مواضع مخصوصه‌سنده ذكر وبيان اولنمشدر.

جناب منزّل القرآن تعالی شانه عن النقصان حضرتلری قرآن عظيم الشانی جميع عوارضدن حافظ وواقی اولمسيله صحابهٔ كزين وتابعين سعادت قرين وائمهٔ دين رضوان الله تعالی عليهم اجمعين حضراتی ايله اعاظم علما وفضلادن اولان عباد مسلمين بونجه فترات و تقلّبات عصريه ايچنده قرآن عظيم الشانك ضبط وحفظنه وتفسير وتوضيحنه وحل اشكالنه وتسهيل مبادی ومعانيسنه وجميع عوارض تحريفدن محافظه‌سنه محضا توفيقات ربّانيه ايله موفق اولمشلردر.

قرآن عظيم البرهانك اوصاف جليله‌سنی كماينبغی عرض وبيانده السنه واقلام عاجز وقاصر اولمسيله شمس عالم آرايه نسبتله ذرّه قبيلندن اولمق اوزره كمال عجز ومسكنت ايله بومبحثده علم تفسير شريفه متعلق ايراد اولنان معلومات جزئيه ايله اكتفا اولندی.



مبحث

(٢٣)

علم حديث شريف

(حديث) لفظی، لغتده (قديم) لفظنك نقيضی اولديغی كبی (حدوث) و (حداثت) لفظلری دخی (قدم) لفظنك نقيض و مقابلیدر .

(حدثان)، و(حداثت)، بر شيئك اوّلی معناسنده استعمال اولنور. «حداثة السنّ» زمان شبابتدن و اوائل عمردن كنايه‌در. بعض روايته كوره «حدثان» لفظی «حدث» لفظنك تثنيّه‌سی اولوب «حدثان» لفظندن جديدان وملوان لفظلری كبی ليل ونهار مراد اولنور.

«حديث» لفظی، تحديث لفظندن اسم اولوب خبر معناسنده دخی استعمال اولنور.

رسول اعظم صلی الله تعالی عليه و سلّم حضرتلرينه نسبت اولنان قول و فعل وتقرير «حديث» لفظی ايله تسميه اولنور.

(حديث) لفظنك جمعی شاذ اوله‌رق «احاديث»در.

«علّامهٔ زمخشری»نك «تفسير كشاف» اسمی ايله مسمی اولان كتاب تفسيرنده «احاديث» لفظی اسم جمع اولمق اوزره ذكر اولنمش و«بحر» اسمی ايله مسمّی اولان كتابده «احاديث» لفظی اسم جمع اولميوب «اباطيل» لفظی كبی علی خلاف القياس «حديث» لفظنك جمع مكسّری اولديغی و كلمات عربيه‌ده «افاعيل» وزنی اوزره اسم جمع توارد ايتمديكی ذكر و بيان بيورلمشدر .

اهل حديث اصطلاحنده «خبر» لفظی «حديث» لفظنك مرادفیدر. بر روايته كوره «حديث» لفظ شريفی «ماجاء عن النبی صلی الله تعالی عليه وسلّم» تعريفی ايله و«خبر» لفظی دخی «ماجاء عن غيره» تعريفی ايله معرّفدر . «ماجاء عن النبی» كلامنك معناسی رسول اكرم صلی الله تعالی عليه وسلّم حضرتلرندن نقل وروايت اولنان اقوال و افعال

واحوال شريفه‌دن عبارتدر. «ماجاء عن غيره» كلامنك معناسى سائر ذوات كرام حضراتندن منقول ومروى اولان اقوال وافعالدن عبارت اولور. بواجلدن تواريخ وامثالى امور ايله مشتغل اولان كيمسه‌يه «اخبارى» وسنّت نبويّه ايله مشتغل اولان كيمسه‌يه «محدّث» دينلمشدر.

بر روايتـه كوره دخى «حديث» لفظى ايله «خبر» لفظى بيننده عموم وخصوص مطلق اولوب شو حالده «حديث»ك كليسى خبر اولوب «خبرك» كليسى حديث اولمز. بوصورتده «حديث» لفظ شريفى، عموميت معناسنى و«خبر» لفظى دخى خصوصيت معناسنى مفيد اولور.

«اثر» لفظى، صحابهٔ كرام رضى الله تعالى عنهم حضراتندن روايت اولنان اقوال شريفه واحوال حسنه‌يه اطلاق اولنور. «اثر» لفظنك رسول محترم صلى الله تعالى عليه و سلّم حضرتلرينك كلام شريفنه‌ده اطلاقى جائز اولديغى مروى و منقولدر.

علم حديث شريف، «فوائد خاقانيه» اسمى ايله مسمى اولان كتابده تعريف اولنديغى اوزره رسول محترم صلى الله تعالى عليه و سلم حضرتلرينك اقوال جليله و افعال شريفه واحوال حسنه‌سندن باحثدر. علم مذكورك موضوعى، افعال و اقوال و احوال شريفهٔ نبويّه‌در. غايتى، دارينده [١] نائل سعادت اولمقدر.

«مفتاح السعاده» اسمى ايله مسمى اولان كتابده تعريف اولنديغى اوزره علم حديث شريف، «علم رواية الحديث» و «علم دراية الحديث» ناملرى ايله ايكى قسمه منقسمدر.

(علم رواية الحديث) احاديث شريفه راويلرينك ضبطاً وعدالةً احوالى و احاديث شريفه سندينك اتصال و انقطاع كيفيتى حيثيتى ايله احاديث شريفه‌نك رسول محترم صلى الله تعالى عليه وسلّم حضرتلرينه كيفيت اتصالندن باحثدر. قسم مذكور، «علم اصول حديث» عنوانى ايله شهرتشعار اولمشدر.

(علم دراية الحديث) قواعد عربيه و ضوابط شرعيه‌يه مبتنى ورسول اكرم صلى الله تعالى عليه و سلّم حضرتلرينك احوال شريفه‌سنه مطابق اولديغى حالده الفاظ حديث شريفدن مفهوم ومراد اولان معنادن باحثدر.

---

[١] «دارين» لفظى «دار» لفظنك تثنيه‌سى‌در. «دار» خانه ديمكدر. «دارين» ايكى خانه ديمكدر. «دارين» لفظندن دنيا و اخرت مراد اولنور.

(موضوع)، علم مذكورك موضوعى، الفاظك معناى مفهومه وياخود معناى مراده دلالتى حيثيتى ايله احاديث نبوّيه‌در.

(غايت)، علم مذكورك غايتى، آداب نبويّه ايله تحلّى [١] و مكروهات ومنهياتدن تخلّى [٢] ايتمكدر.

(منفعت)، علم مذكورك منفعتى اعاظم منافعدن‌در.

(مبادى)، علم مذكورك مبادیسى، علوم عربيه ايله رسول اعظم صلى الله تعالى عليه وسلّم حضرتلرينه متعلق قصص واخباردن وامثالى علملردن عبارتدر.

(حديث)، لفظ اعمّ اولوب قول وفعل وتقريره شامل اولمق حسبيله «فوائد خاقانيه» كتابنده علم حديث شريفه دائر اولان تعريفك احسن تعريف اولديغى بعض علماى كرام حضراتى طرفندن ذكر و بيان بيورلمشدر.

محدثين كرام حضراتندن «ابن اثير» ديمكله مشهور اولان «ابو السعادات المبارك ابن محمد الجزرى» حضرتلرى طرفندن «جامع الاصول» اسمى ايله مسمى اولان كتابده ذكر وبيان بيورلديغى اوزره علوم شرعيه، (فرض) و (نفل) [٣] قسملرينه منقسمدر.

(فرض) دخى ايكى قسمه منقسم اولوب بريسى «فرض عين» وديكرى «فرض كفايه»در. علم احاديث شريفهٔ نبوّيه ايله علم آثار صحابهٔ كرام، فروض كفاياتك اصولندن واحكامك ادلّهٔ ثانيه‌سندن‌در.

احاديث شريفه ايچون «اصول» و «احكام» و «قواعد» و «اصطلاحات» اولوب بونلر علماى كرام ومحدّثين ذوى الاحترام و فقهاى عظام حضراتى طرفلرندن ذكر و بيان وشرح و تبيان بيورلمشدركه علم حديث شريفه كسب وقوف ومعلومات ايتمك طالبنده

[١] تحلّى، تزين ايتمك يعنى دونانمق معناسنه‌در. تحلّى، ظاهرده استعمال اولنوب «تحلية ظاهر» دينوركه ظاهراً آداب شريعت ايله تزين ايتمكدن عبارتدر.

[٢] تخلّى، خالى قيلمق معناسنه‌در. تخلى، باطنده استعمال اولنوب «تخلية باطن» دينوركه درون قلبى فنا شيلردن تخليه ايدوب نور ذكر وفكر ايله تزيين و تنوير ايتمكدن عبارتدر.

[٣] نفل، زياده اولان شيدن عبارتدر. غنيمه‌يه «نفل» اطلاق اولنور. «غنيمه» غازيلرك حربا الدقلرى مالدر. جمعى «غنائم»در. عبادت جهتندن نفل، مفروضهٔ مقدره اوزرينه زائد اولان عبادتدر نافلة الصلوة كبى. نفل كلمه‌سنك جمعى، «انفال» و«نفول»در. نافله لفظنك جمعى، «نوافل»در نافله، ولد الولد معناسنده دخى استعمال اولنور.

بولنانلر ایچون علم لغت وعلم اعرابی بعد التحصیل ذکر اولنان اصول واحکام و قواعد و اصطلاحات احادیثه مطّلع اولمق ضروریدر.

ذکر اولنان اصول، احکام، قواعد، اصطلاحات، رجال احادیثك اسامئ شریفه‌سنه و انساب واعمارینه ووقت ارتحاللرینه و راویلرك صفات وشرائطنه و رواتك مستندینه و احادیث شریفه‌نك کیفیت اخذینه و تقسیم طرقنه و لفظ رواته وصورت ایراد مسموعاته و مأخذ احادیث اولان ذوات کرامك مراتب و درجاتنه و احادیث شریفه‌نك اقسامنه و حدیث شریفه متعلق بین المحدّثین مرعی اولان سائر اموره کسب معلومات ایتمکدن عبارتدر.

{احادیث شریفه‌نك اقسامی}

(حدیث مرسل)، راوینك اخر راوی‌یه اسناد ایتمکسزین ارسال [١] ایتدیکی خبردر. یعنی تابعین کرامك رسول محترم صلی الله تعالی علیه و سلّم حضرتلرندن روایت ایدوب صحابهٔ کرامك اسامئ شریفه‌سی اثنای روایتده ذکر اولنمامش اولان خبردر.

(حدیث مسند)، «حدیث مرسل»ك خلافیدر. حدیث مسند رسول اعظم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرینه واصل اولنجیه قدر راوینك راوئ اخره اسناد ایلدیکی خبردر. یعنی اسنادی [٢] خاصةً رسول محترم علیه الصلوة و السلام حضرتلرینه اتصال ایدن حدیث شریفدر. حدیث مسند، بعضاً «متصل» و بعضاً «منقطع» اولور.

(حدیث متصل) رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرینه ویاخود صحابهٔ کرام رضی الله تعالی عنهم حضراتندن بر ذات عالیقدره اسنادی متصل اولان حدیث شریفدر. «مالك)ك «نافع»ك «ابن عمر»ك و«نافع»دن و «ابن عمر»ك رسول اکرم علیه الصلوة و السلام حضرتلرندن روایت ایلدیکی حدیث شریف، «حدیث متصل»ك مثالیدر.

---

[١] ارسال، اهل حدیث اصطلاحنده عدم اسناد معناسنه‌در. بو ارسال، راوی طرفندن حدیث شریفك «قال رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم» عبارهٔ شریفه‌سیله روایت اولنوب «حدثنا فلان عن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم» دیو روایت اولنمامسندن عبارتدر.

[٢] اسناد، اهل حدیث اصطلاحنده محدثك «حدثنا فلان عن فلان عن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلّم» عباره‌سی ایله حدیث شریف روایت ایتمسندن عبارتدر.

(حديث منقطع) صحابيدن غيرى اولەرق رواتندن بر راوى ساقط اولان حديث شريفدر يعنى «مالك»ك «زهرى»دن و «زهرى»نك «ابن عباس»دن و «ابن عباس» رضى الله تعالى عنهما حضرتلرينك رسول اكرم صلى الله تعالى عليه وسلّم حضرتلرندن روايت ايلديكى حديث شريف كبيدر. اشبو حديث شريف؛ رسول اعظم عليه الصلوة و السلام حضرتلرينه اسناد اولنديغى جهتله «مسند» اولور و «زهرى»نك «ابن عباس» رضى الله تعالى عنهما حضرتلرندن استماع ايتمامش اولمسى حسبيله «منقطع»در.

(حديث موصول) دخى «حديث متصل»ك تعريفى ايله معرّفدر.

(حديث متواتر)، بر جماعتك رسول اكرم صلى الله تعالى عليه وسلّم حضرتلرندن و او جماعتدن دخى جماعت اخرانك استماع ايلديكى حديث شريف اولوب متمسّك اولان كيمسەدە انتها ايدنجەيە قدر بو وجهله تواتراً روايت اولنمش دركه ناقللرك نقل اولنان روايتدە كذب اوزرينه تواطؤ واتفاقلرى تصور اولنمز. بو خبرك حكم شريفى، قطعياً علم وعملى ايجاب ايدر. حتى جاحدينه[١] كفر نسبت اولنور. ديكر بر تعريفه كوره «خبر متواتر» شروطى ايله علم يقينيى مفيد اولور. يقين، «اعتقاد جازم مطابق» ديمكدر. اشبو خبر، معتمددر. چونكه «حديث متواتر» علم ضرورىيى مفيد اولور. علم ضرورى، دفع و ردّندە انسان ايچون امكان اولمامق حيثيتى ايله انسانك مضطراً قبول و تصديق ايلديكى علمدن عبارتدر.

(حديث مشهور)، عصر اوّلدە احاددن مروى اولان وعصر ثانيدە اشتهار ايدن حديث شريف در. يعنى حديث مشهور، بر كيمسەنك رسول اكرم صلى الله تعالى عليه وسلّم حضرتلرندن و او كيمسەدن دخى بر جماعتك و او جماعتدن دخى ديكر جماعتك استماع ايلديكى حديث شريف اولوب متمسّك اولان كيمسەدە انتها ايدنجەيە قدر بو وجهله نقل وروايت اولنمشدركه او جماعتك كذب اوزرينه تواطؤ واتفاقى تصور اولنمز. واو مثللو حديث شريف، علماى كرام حضراتى جانبندن تلقى بالقبول بيورلمشدر. حديث مشهور، حق عملدە «خبر متواتر» منزلەسندەدر. «حديث متواتر» ايله «حديث مشهور» بيننده اولان فرق، حديث متواترك جاحدينه بالاتفاق كفر نسبت اولنمقدن و «حديث مشهور»ك جاحدينه

---

[١] جاحد، «جحد» لفظندن اسم فاعلدر. «جحد» لفظى «جيم» حرفنك فتحه حركەسى و «حا» حرفنك سكونى ايله بيلوركن انكار ايتمك معناسنەدر.

كفر نسبت اولنمق ویاخود نسبت اولنمامق صورتی ایله مختلف فیه اولمقدن عبارتدر. اصحّ اولان صورت، «حدیث مشهور»ك جاحدینه دخی كفر نسبت اولنمقدن عبارتدر.

(حدیث موقوف)، صحابی طرفندن روایت اولنوب نبیّ محترم علیه الصلوة والسلام حضرتلرینه اسناد اولنان حدیث شریفدر.

(حدیث صحیح)، رسول اكرم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرینه اسنادی متصل اولان و اصحاب عدل وضبط طرفلرندن حد منتهایه قدر نقل وروایت اولنان حدیث شریف‌در. دیكر برتعریفه كوره (حدیث صحیح)، لفظ شریفی ركاكتدن ومعنای شریفی آیت كریمه‌یه مخالفتدن سالم اولان حدیث شریف‌در یاخود حدیث متواتردر ویاخود حدیث اجماع در. «حدیث صحیح»ك مقابلی «حدیث سقیم» در.

(خبر احاد)، بركیمسه‌نك رسول اكرم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرندن استماع ایلدیكی و او كیمسه‌دن دخی واحد اخرك واو واحد اخردن دیكر بركیمسه‌نك استماع ایتدیكی حدیث شریف اولوب متمسك اولان كیمسه‌ده انتها ایدنجه‌یه قدر بووجهله نقل وروایت اولنمشدر. «خبر احاد»ك جاحدینه كفرك عدم نسبتی متفق علیه‌در. «خبر احاد»، حدشهرت وتواتره داخل اوله‌مز. بوخبرك حكمی، عملی‌موجب اولوب علمی‌موجب دكلدر. بو اجلدن مسائل اعتقادیه‌ده حجت اوله‌مز.

(حدیث معلّق)، مبدأ اسنادندن بریسی ویاخود اكثریسی حذف اولنان حدیث شریف‌در. حذف، یا اوّل اسناده اولوب اكا «معلّق» دینور. یاخود وسط اسناده اولوب اكا «منقطع» دینور. یاخود اخر اسناده اولوب اكا «مرسل» دینور.

(حدیث قدسی)، من حیث المعنی جناب حق طرفندن ومن حیث اللفظ رسول اكرم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلری طرفندن اولان حدیث شریف‌در. اشبو حدیث شریفی، جناب حق رسول اعظم علیه الصلوة والسلام حضرتلرینه الهام [۱] ویاخود منام ایله اخبار بیورمش ورسول اكرم صلی الله تعالی علیه وسلم حضرتلری دخی بومعنادن

---

[۱] الهام، بطریق الفیض قلبه القا اولنان شیدر . بر روایته كوره الهام، قلبده واقع اولان برعلمدركه اوعلم، آیت كریمه ایله من‌غیر استدلالٍ عمله دعوت ایدر. بوعلم، عند العلماء حجت اولمیوب اهل تصوّف عندنده حجت اولور. الهام ایله اعلام بیننده اولان فرق، الهام لفظنك اعلام لفظندن اخص اولمسیدر. چونكه اعلام، بعضاً طریق كسب ایله وبعضاً طریق تنبیه ایله اولور.

كندولفظ شريفى ايله اخبار بيورمشدر. قرآن كريم، حديث قدسى اوزرينه مفضلدر. چونكه قرآن عظيم الشانك لفظ شريفى منزلدر.

(حديث قوى)، اول بر حديث شريفه اطلاق اولنوركه رسول اكرم صلى الله تعالى عليه وسلّم حضرتلرى او حديث شريفى قائل اولدقدن صكره كتاب اللهدن بر آيت كريمه قرائت بيورمشلردر.

(حديث ناسخ)، رسول محترم صلى الله تعالى عليه وسلّم حضرتلرندن اخر عمر شريف رسالتپناهيلرنده شرفصادر اولان حديث شريفدر.

(حديث منسوخ)، سلطان انبيا عليه ازكى التحايا حضرتلرندن عمر شريف رسالتپناهيلرى اوّلنده شرفصادر اولان حديث شريفدر.

(حديث عام)، جميع خلق مراد اولنان حديث شريفدر.

(حديث خاص)، اول بر حديث شريفدركه خلقدن بركيمسهيه او حديث شريف ايله حكم وقضا بيورلمشدر.

(حديث حسن)، راويسى صدق وامانت ايله مشهور اولان حديث شريفدر. بونوع حديث شريفك راويسى صدق وامانت ايله مشهور ايسهده حفظ واتقانده رجال صحيح درجهسنه بالغ وواصل اولمامشدر. ايكى اسناد ايله روايت اولنان حديث شريفه «حديث حسن صحيح» تعبير اولنور.

(حديث مقطوع)، تابعين كرام اوزرينه موقوف اولهرق تابعين كرامك اقوال وافعالى بياننده واقع اولان حديث شريفدر.

(حديث شاذ)، اسناد واحده مقارن وملابس اولان حديث دركه اوحديثه برشيخ شهادت ايدر. اوشيخ ثقاتدن ايسه توقف اولنوب انكله احتجاج اولنمز اكر ثقاتدن دكل ايسه متروك اولور.

(حديث غريب)، بعضاً راوينك روايتى ايله تفرد ايلديكى حديث شريفدن اولوركه ناقللرينك كافهسى صحابۀ كرامدن اولدقلرى جهتله بومثللو حديث شريف، تفرّد راوى ايله معاً صحيح اولور بعضاً دخى راوينك اصحابنه ثقاتدن بر ذاتك مخالفتى ايله اولان حديث شريفدن اولور.

(حديث ضعيف)، «حديث حسن»دن مرتبةً دوندر. بعض علمای کرام حضراتنك بیاننه کوره حدیث ضعیف، حدیث صحیح ایله حدیث حسن صفتلرینی جامع اولمیان حدیث شریفدر. «حدیث ضعیف»ك ضعفی، بعضاً عدم عدالت ویاخود سوء حفظ ویاخود عقائداً تهمت کبی رواتك ضعفندن اولور وبعضاً ارسال وانقطاع وتدلیس[١] کبی علل اخرادن اولور. بومثللو حدیث شریف، فضائل ومناقبده بالاتفاق حجت وبرهاندر. علمای کرام حضراتنك «حدیث ضعیف ایله احکام اثبات اولنمز چونکه احکام اجتهادیه‌نك اثباتنده مجتهد اولان ذات عالیقدرك حدیث ضعیفه تمسّك ایتمسی ومجتهدك حدیث ضعیفی، مذهبنه مبنا وبر مسئله‌ده اجتهادینه مناط ایلمسی جائز دکلدر» قولی باب فضائلده وارد اولان حدیث ضعیف ایله عملك استحبابنه منافی اوله‌میه‌جغی علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلمشدر.

(حدیث محکم)، تأویله محتاج اولمیان حدیث شریفدر.

(حدیث متشابه)، تأویله محتاج اولان حدیث شریفدر.

(حدیث منفصل)، «تابع»ه قبل الوصول رواتنك بردن زیاده‌سی ساقط اولان حدیث شریفدر.

---

[١] تدلیس، تفعیل وزننده بایع حیله ایدوب حین بیعده متاعنك عیبنی مشتریدن کتم ایلك معناسنه‌در. فن حدیثده تدلیس لفظی بوندن مأخوذدرکه محدّث، روایت ایلدیکی حدیثی مثلا شیخنك شیخنه اسناد ایدوب کندو شیخنك اسمنی طی ایدر کویا اندن بلا واسطه روایت ایدر. مع هذا شیخ مزبوری کورمامش ویاخود کورمش اولسه دخی اندن اخذ حدیث ایلمیوب اندن متأخر اولاندن ویاخود اندن تلقی ایدن شیخدن اخذ ایلمشدر وبو اسناد اوزره ثقاتدن برجماعت، حدیث شریف روایت ایلمشدر. بعض علمای کرام حضراتی جانبندن ذکر وبیان بیورلدیغی اوزره اصول حدیثده «تدلیس» و«ارسال خفی» بینلرنده‌کی فرقلر دقیقدر. زیرا «ارسال خفی» صورتنده دخی لقیان [*] محتمل اولان صیغه ایله روایت ایلك معتبردر لکن عند الحذّاق عدم لقیانلری وراوی ایله محدّث بیننده واسطه بولندیغی ثابتدر وتدلیس، لقیانی معروف اولان روایته مخصوصدر ومرسل خفی، معاصردن روایت ایدندن روایته مخصوصدرکه ایکیسنده‌ده اول واسطه ساقط اولمیدر. خلاصه «تدلیس»ده مجرد معاصرت کافی دکلدر بلکه لقیانی محتمل اولمیدر لکن «ارسال خفی»ده معاصرت کفایت ایدر ولقیانی معتبر اولان صیغه مثلا «حدّثنا واخبرنا» دیمیوب «قال» و«عن» کلمه‌لری ایله ایراد ایلکدر. «جزری» مرحوم «تدلیس»ی ایکی قسمه تقسیم بیورمشدر. برقسمی «تدلیس الاسناد» ودیکر قسمی دخی «تدلیس الشیوخ»در. (تدلیس الاسناد) وجه مذکور اوزره لقیانی محتمل اولاندن بالذات مسموع اولمیان حدیثی سماعنی موهم اولان تعبیرات مذکوره ایله روایت ایلکدر. (تدلیس الشیوخ) اخذ وسماع ایلدیکی شیخك اسمنی ستر ایدوب معروف اولمیان اسم ووصف ایله تسمیه ایلکدر. اشبو ایکی صورت دخی کذبدن مبرّا ومعرّادر.

[*] لقیان، کورمك، کورشمك، وبر شی برشیئه تصادف ایتمك معناسنه در.

(حديث مستفيض) ، ناقللرى اوچدن زياده اولان حديث شريفدر.

(حديث مضطرب) ، اول حديثدركه راويسى روايتنده اختلاف واضطراب اوزره اولەرق بردفعه برصورتله وديكر دفعه دخى صورت آخرله روايت ايدر وروايتلر يكديكرينه مباين ومخالف اولور.

(حديث مردود) ، ظاهرى بركلام اولوب معناسى اولمديغى كبى صورت روايتى دخى غير كافيدر.

(حديث مفترى) ، «ابو مسيلمه» قوليدر.

(حديث موضوع) ، رسول محترم صلى الله تعالى عليه وسلّم حضرتلرندن نقل ايله امر باطلى ايهام ايدن ودليل عقلى‌يه معارضه ايتمسيله قابل تأويل اولميان خبرلرك كافەسندن عبارتدركه العياذ بالله رسول اكرم عليه الصلوة والسلام حضرتلرينه افترادن عبارت اولوب بو مثللو خبرلره «خبر موضوع» تسميه اولنور. بو مثللو خبرلرك سبب وضعى، يا راوينك مرويده طول عهد ايله نسيان ايدوب غيرمروى‌يى مروى ظن ايله ذكر ايتمسندن عبارتدر. ياخود نبىّ محترم صلى الله تعالى عليه وسلّم حضرتلرينه افترادن عبارت اولور نته‌كيم زنادقه طائفەسى شريعت شريفهٔ محمديه عليه الصلوة والسلامدن عقلايى تنفير ايچون معقوله مخالف اون درت بيك قدر خبر وضع ايلمشلردر . ياخود سبب وضع، غلط راويدن عبارتدركه بوغلط، بركلمەنك نطقى مراد اولندقده لسانه اوكلمەدن غيرى كلمەنك نطقى سبقت ايتمك صورتى ايله اولور. ياخود وضعك سببى ذكر اولنان صورتلرك غيرى اولور نته‌كيم «كراميه» طائفەسى طاعت وعبادته ترغيب ومعصيتدن ترهيب ايچون بر طاقم خبرلر وضع ايتمشلردركه طائفهٔ مذكورەنك شو وضع ايتديكى خبرلر افترايه راجع اولور.

(حديث المتعبد بلفظه) تسميه اولنان بر قسم احاديث شريفه دخى «اذان شريف» و «تشهّد» و «تكبير» و «تسليم» كبى احاديث شريفەدر.

احاديث شريفەيى نقل بالمعنى يعنى لفظ آخر ايله بيان ايتمك صورتنك جوازى بعض شروطك تقييدى ايله علماى كرام حضراتى جانبندن بيان بيورلمش و «قاضى عياض» عليه رحمة الفيّاض حضرتلرى دخى خطا وقوعنك امكان واحتمالى سببى ايله نقل بالمعنى صورتنى تجويز بيورمامشدر .

علم حديث شريف، اصول فروضدن اولمسيله اصحاب كزين و تابعين سعادت قرين وائمۀ دين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين حضراتى طرفلربندن خلفاً بعد سلفٍ احاديث شريفه‌نك ضبط وحفظنه واعلاى شان وشرفنه صرف لطف وعنايت بيورلمشدر .

صدر اوّلده سلف صالحينك اعتماد واعتنالرى احاديث شريفه‌نك قلوبده حفظى جهتنه انحصار ايلديكى جهتله علم حديث شريف، كتابةً ضبط اولنميوب كتاب الله يعنى قرآن كريم كبى قلباً ضبط وحفظ اولنور ايدى .

وقتاكه اهل اسلام، اطراف عالمه منتشر وبلاد اسلاميه متسع وصحابۀ كرام حضراتى اقطارعالمه متفرق واعاظم صحابۀ كرام رضى عنهم رب الانام حضراتى دخى عازم كلشنسراى جنان اوله‌رق احاديث شريفه‌نك ضبط و حفظى دوچار قلت اولدقده علماى كرام حضراتى جانبندن حس اولنان لزوم واحتياجه مبنى احاديث شريفه‌نك تدوينه وكتابةً تقييد وضبطنه بذل لطف وعنايت بيورلمشدر.

بر روايته كوره علم حديث شريفده تصنيف كتاب ايدن ذوات كرام حضراتنك اوّلى «عبد الملك بن جريج» حضرتلرى در. بعض روايته كوره «مالك بن انس» حضرتلرى مؤلف اوّل اولوب مشاراليه حضرتلرى «موطّأ» اسمى ايله مسمى اولان كتابى تأليف بيورميشدر. ديكر بر روايته كوره دخى مؤلف اوّل «ربيع بن صبيحه» حضرتلرى‌در. مشاراليهم حضراتندن صكره احاديث شريفه‌نك جمع وتدوينى تعمم ايلمشدر.

اعاظم علماى كرامدن «صدر الشريعه» نك «تعديل العلوم» اسمى ايله مسمى اولان كتابنده و «ابن سبكى» نك «طبقات كبرى» ناميله مشتهر اولان اثرنده ذكر وبيان بيورلديغى اوزره مشايخ ائمۀ حديث، طول اعمار ايله و فلاسفه دخى قصر اعمار ايله مشهوردر . بو حاله تجارب واقعه دخى شهادت ايدر . بو نعمت جليله، احاديث شريفه‌نك جملۀ فضائل وخصائصندن‌در .

علماى كرام حضراتى طرفندن بيان بيورلديغى اوزره علم حديث شريفه متعلق تأليف بيوريلان كتب شريفه لايعد ولايحصى اولوب لكن كتاب اللهدن يعنى قرآن عظيم الشاندن صكره اصحّ كتب «صحيح بخارى» وصكره «صحيح مسلم» و صكره «كتاب موطّأ» وصكره

«سنن ابي داود» و«سنن ترمذی» [١] و«سنن نسائی» [٢] و«سنن ابن ماجه» و«سنن دارقطنی [٣]
و «مسند احمد» و «مسند ابن ابی شیبه» و «مسند بزار» وامثالی کتب احادیث شریفه
اولدیغی جمهور علما بیننده متفق علیه‌در.

{اعاظم محدثین}

§ — محدّثین کرام رضي عنهم رب الانام حضراتنك رئیس وپیشواسی «ابوعبدالله
محمد بن اسماعیل بن ابراهیم بن المغیرة الجعفي [٤] البخاري» رضي عنه الباري حضرتلری‌در.
امام مشارالیه حضرتلری ضبط احادیث شریفه مقصدیله امصار عالمه رحلت ومحدّثین
امصار ایله ملاقات ایدرك احادیث شریفه‌یي خراسان وعراق وحجاز وشام ومصرده
ضبط وتحریر و «مکّي بن ابراهیم البلخي» و «عبدالله بن موسی العبسی» و «ابو عاصم الشیباني»
و«علي ابن المدیني» و «احمد بن حنبل» و«یحیي بن معین» و «عبدالله بن زبیر الحمیدی» وامثالي
اعلام محدّثین کرام وائمهٔ عظام حضراتندن اخذ وتلقي بیورمشدر. امام مشارالیه حضرتلرندن
دخی خلق کثیرك اخذ احادیث شریفه ایلدیکی مروی‌در. امام بخاری حضرتلرینك
راویسی «ابو عبدالله محمد بن یوسف بن مطر بن صالح بن بشر الفربری» حضرتلری،
امام بخاری حضرتلرندن یتمش بیك قدر ذوات کرامك بخاریٔ شریف استماع ایلدیکنی
وکندوسي دخي امام مشارالیه حضرتلرندن «فربر» ده [٥] احادیث شریفه اخذ واستماع
ایتدیکنی وامام بخاری حضرتلرندن احادیث شریفه استماع ایدنلردن یالکز کندوسی قالمش
اولدیغنی ذکر وبیان بیورمشدر. امام بخاری حضرتلرینك کتاب صحیحنی التي یوز بیك
(٦٠٠٠٠٠) احادیث شریفه‌دن تخریج وانتخاب و(١٤) سنه مدت ظرفنده اکمال تألیف
ایلدیکی وهربر حدیث شریفك صحتني تیقّن ایتمدکجه وهربر حدیث شریفي کندوسي ایله

---

[١] ترمذي، ترمذه منسوب دیمکدرکه «ترمذی» کلمه‌سنده‌کی یا حرفي، حرف نسبت‌در، ترمذ، تا حرفنك کسري وذال معجمه ایله جیحون جوارنده وجانب شرقیسنده برمدینهٔ مشهوره‌نك اسمی‌در، جیحون «بلخ» شهرنده‌کی نهرك اسمی‌در.

[٢] نسائی، نون حرفنك فتحی و سین مهمله‌نك تخفیفی ومد وهمزه ایله «نسأ» شهرینه منسوب دیمکدرکه اخرنده‌کی یا حرفي، حرف نسبت‌در. «نسأ» خراسانده برشهرك اسمی‌در.

[٣] دار قطني، دار قطنه منسوب دیمکدر.. دار قطن بغدادده برمحله‌نك اسمی‌در.

[٤] جعفي لفظی یمنده برقبیله پدرینك اسمی‌در. اوده «جعفي ابن اسعد» در.

[٥] فربر، فا حرفنك فتحي ویا کسري جائز اوله‌رق و اولکی را حرفنك فتحي و ایکی را حرفنك بیننده‌کی بای موحده‌نك اسکانی ایله بخارا ایالتنده برقصبه‌نك اسمي‌در.

جناب حق آره‌سنده حجت اتخاذ وبالاغتسال ایکی رکعت نماز قیله‌رق جناب حقدن استخاره [*] ایلدکجه کتابنه برحدیث شریف بیله درج ایلدیکی و یوز بیك (١٠٠٠٠٠) حدیث صحیح ایله ایکی یوزبیك (٢٠٠٠٠٠) حدیث غیر صحیح مشار الیه حضرتلرینك حفظ وازبرنده اولدیغی علمای کرام حضراتی جانبندن ذکر وتبیان بیولمشدر. رضی الله تعالی عنه. «صحیح بخاری»نك احادیث مکرره ایله برابر یدی بیك ایکی یوز یتمش بش (٧٢٧٥) حدیث شریفی جامع اولدیغی و بر روایته کوره اسقاط مکررات ایله مجموع احادیث بخاری‌نك درت بیك (٤٠٠٠) حدیث شریفدن عبارت بولندیغی وبر روایتده احادیث شریفهٔ بخاری یدی بیك ایکی یوز (٧٢٠٠) حدیث شریفی مشتمل اولوب بو مقدارك میاننده اوچ بیك (٣٠٠٠) حدیث شریف مکرر ذکر اولندیغی کذلك علمای کرام حضراتی جانبندن ذکر وبیان بیورلمشدر. امام بخاری حضرتلری «مالك عن نافع عن ابن عمر» طریقنك احادیث شریفه‌ده علی الاطلاق اصحّ الاسانید اولدیغنی و «ابو الزناد عن الاعرج عن ابی هریرة» طریقنك دخی اصح اسانید ابی هریره ایدوکنی ذکر وبیان بیورمشدر. رضی الله تعالی عنهم اجمعین. امام بخاری رضی عنه الباری حضرتلری عباد صالحیندن زهد و ورع وتقوی ایله متصف برذات نادر الوجود اولوب تاریخ هجرتك (١٩٤)نجی سنه‌سنده زیور کهوارهٔ وجود اولوب (٢٥٦)نجی سنه‌سنده عازم کلشنسرای جنان اولمشدر. مدت عمر شریفلری (٦١) سنه (٣٤٧) کوندن عبارتدر. مشار الیه حضرتلرینك فضائل و مناقب جلیله‌سی کنجایش پذیر حوصلهٔ خامهٔ عرض وبیان اولمیوب کمالاتنه کتاب شریفی برهان قاطع اولدیغی جمهور علما بیننده متفق علیه‌در. کتاب بخاریٔ شریفك خصائص کثیره‌سی اولوب خصائص مخصوصه‌سندن بریسی، ایام طاعونده برخانه‌ده علی وجه اللائق قرائت اولندیغی حالده خانه خلقنك طاعون بلیه‌سندن جناب حقك دائرهٔ حفظ و امانده اولمسیدر.

§ — ٢ ائمهٔ حفّاظدن واعلام محدّثین کرامدن صاحب الصحیح «الامام ابو الحسن مسلم بن الحجّاج بن مسلم بن ورد بن کوشاد القشیری النیسابوری» حضرتلری «امام بخاری» حضرتلرینی رتبةً ولی وتعقیب ایتمشدر. امام مشار الیه حضرتلری برروایتده تاریخ هجرتك (٢٠٤)نجی سنه‌سنده وبر روایتده (٢٠٢) سنه‌سنده وبر روایت صحیحه‌یه کوره (٢٠٦)نجی سنه‌سنده نیسابور شهرنده زیور مهد وجود اولوب (٢٦١)نجی سنه‌سنده

[*] استخاره، لغتده خیر ایستمك ولسانمزده بر مصلحتك انجامنه دلالت ایتمك ایچون منامده رؤیای صادقه طلب ایتمك معناسنده استعمال اولنور.

عازم گلشنسرای جنان اولمشدر . مشار اليه حضرتلری علم حديث شريفده امام بخاری حضرتلرندن صكره خراسانك امام همامی اولوب حجاز وعراق وشام ومصر طرفلرينه رحلت ايدرك محدّثين عظامدن « يحيي بن يحيي النيسابوری » و« قتيبه بن سعيد » و« اسحق بن راهويه » و« احمد بن حنبل » و« عبد الله بن مسلمة القعبنی » وامثالی ذوات ستوده صفاتدن اخذ احاديث شريفه ايدوب دفعاتله بغدادی شرف قدوملری ايله تشريف واوراده احاديث شريفه روايت بيورمش و « ابراهيم بن محمد بن سفيان » و « ترمذی » و« ابن خزيمه » كبی پك چوق ذوات كرام رضی عنهم رب الانام حضراتی دخی مشار اليه امام مسلم حضرتلرندن احاديث شريفه روايت بيورمشلردر. امام مشاراليه حضرتلرينك كتابشريفی «صحيح مسلم» اسمی ايله مشهوردر. بر روايته كوره كتاب شريف مذكورك اوچ يوز بيك (٣٠٠٠٠٠) احاديث مسموعه‌دن وديگر بر روايته كوره يوزبيك (١٠٠٠٠٠) حديث شريفدن انتخاباً تأليف اولنديغی علمای كرام حضراتی جانبندن ذكر و بيان بيورلمشدر .

§ — ٣ اعلام محدّثين كرامدن « ابو داود سليمان بن الاشعث بن اسحق الازدی السجستانی» حضرتلری «امام بخاری» و«امام مسلم» حضرتلرينی رتبةً ولی وتعقيب ايلشدر. مشار اليه امام سجستانی حضرتلری خراسان وعراق وشام وامثالی بلاد و امصاره رحلت ومشايخ احاديث ايله ملاقات و« مسلم بن ابراهيم » و« سليمان بن حرب » و« عبد الله بن مسلمة القعبنی » و« يحيي بن معين » و« احمد بن حنبل » وامثالی ائمهٔ كرام واعلام محدّثين حضراتندن احاديث شريفه اخذ ايله كتاب شريفی تأليف وتصنيف بيورمش وكتاب شريف مذكور بش يوز بيك (٥٠٠٠٠٠) حديث شريفدن منتخب درت بيك سكز يوز (٤٨٠٠) حديث شريفی جامع اولوب ائمهٔ كرامدن « احمد بن حنبل» حضرتلری ايله سائر اعلام محدّثين وذوات فضائل قرين حضراتی طرفلرندن مظهر استحسان وستايش اولمشدر. امام سجستانی عليه رحمة الباری حضرتلری تاريخ هجرتك (٢٠٢)نجی سنه‌سنده قدمنهادهٔ عالم وجود اولوب (٢٧٥) نجی سنه‌سنده بصره‌ده ارتحال دار نعيم بيورمشدر . مشاراليه امامسجستانی حضرتلرندن ولد مكرّملری « عبد الله » ايله « ابو عبدالرحمن النسائی » و« احمد بن محمد الحلال » وامثالی ذوات كرام حضراتی اخذ احاديث شريفه بيورمشلردر. امام سجستانی حضرتلرينك ولد مكرّملری اكابر حفّاظ احاديث شريفه‌دن بر ذات نادر الوجود اولوب تاريخ هجرتك (٣١٦)نجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا بيورمشدر.



§ — ٤ اعلام حفّاظ احادیثدن «ابو عیسی محمــد بن عیسی الترمذی» حضرتلری دخی «ابو داود سجستانی» حضرتلرینی مرتبةً ولی و تعقیب ایلمشدر . مشارالیه حضرتلری تاریخ هجرتك (٢٧٩)نجی سنه‌ســنده ارتحال دارنعیم بیورمشدر. بوذات فضـائل سمـات «قتیبه» و«سفیان بن غیلان» و«محمد بن بشار» و«احمد بن منیع» و«محمد بن المثنی» و «سفیان بن وکیع» و «محمد بن اسماعیل البخاری» حضراتی کبی عظمای محدّثین ایله ملاقات ایدرك احادیث شریفه‌یی مشارالیهم حضراتندن اخــذ ایلمش و «محمد بن احمــد المحبوبی المروزی» حضرتلری ایله امثـالی پك چوق ذوات کرام حضراتنــه دخی مأخذ احادیث شریفـه اولمشدر . مشارالیه امام ترمذی حضرتلرینك علم حدیث شریفه متعلق تصانیف کثیره‌سی میاننــده « ســنن الترمذی » اسمی ایله مسمی اولان کتاب شریفی ذکر مذاهب ووجوه استدلال وتبیین انواع احادیث کبی معلومات وفیره وفوائدکثیره‌یی حاوی اولمسیله فائدةً و ترتیباً کتب سائره‌سنك احسن واجملی اولدیغی کبی مکرراتی دخی تصانیف سائره‌سنده‌کی مکرراتدن اقل ایدوکی علمای کرام حضراتی طرفندن ذکر و بیان بیورلمشدر . کتـاب شریف مذکورك بعــد التصنیف امام مشارالیــه حضرتلری طرفنــدن حجاز و عراق وخراسان علمای کرامنه عرض اولنمسی اوزرینه جمله طرفندن مظهر حسن قبول اولدیغی مروی‌در.

§ — ٥ ائمۀ حفّاظ واکابر فقهادن «ابوعبدالرحمن احمد بن شعیب النسائی» حضرتلری «امام ترمذی» حضرتلرینی رتبةً ولی وتعقیب ایدرك مشـایخ کبار ایله ملاقات و اعــلام محدّثین کرامدن « قتیبه بن سعیــد » و « محمد بن بشار» و «محمود بن غیلان» و «ابو داود سلیمان بن الاشعث» وامثالی ذوات کرام حضراتندن احادیث شریفه اخذ ایله «سنن نسائی» اسمی ایله مسمی اولان کتاب شریفی تألیف بیورمش و «ابو القاسم الطبرانی» و «ابو جعفر الطحاوی» و «ابو بکر احمــد بن اسحق السنی الحافظ» وامثـالی پك چوق ذوات کرام حضراتنه مأخذ احادیث شریفه اولمشدر . مشارالیه امام نسائی حضرتلرینـك کرك ذات معالی سماتی وکرك کتاب مستطابی پك چوق ذوات کرام حضراتی جانبندن مظهر مدح وستایش اولمشدر. امام مشارالیه حضرتلری شافعی المذهب اولوب تاریخ هجرتك (٣٠٣)نجی سنه‌سنده مکۀ مکرّمه‌ده ارتحال دارجنان بیورمشدر.

§ — ٦ اکابر علمای کرامدن «امام نووی» علیــه رحمة الباری حضرتلری اصول کتب احادیث شریفه‌یی بالاده محرر اولدیغی وجــه اوزره « صحیح بخــاری » و « صحیح مسلم»

و «سنن ابی‌داود» و «سنن ترمذی» و «سنن نسائی» اسملری ایله مسمی اولان بش عدد کتب شریفه‌دن عبارت اولمق اوزره ذکر وبیان بیورمشدر. لکن جمهور علمای کرام عندنده احادیث شریفه‌یی حاوی اولان کتب شریفه‌نك اصللری التی عدد کتاب مستطابدن عبارت اولوب «موطّأ ابن مالك» دخی کتب احادیث شریفه‌نك اصولندن عد و شمار اولنمشدر. ینه جمهور علمای کرام طرفندن «موطّأ» کتاب شریفی رتبةً «سنن ترمذی» دن صکره و «سنن نسائی»دن اوّل اولمق اوزره ذکر وبیان اولنمش ایسه‌ده حق اولان صورتك «موطّأ» کتاب شریفنك رتبةً «صحیح مسلم»دن صکره اولمسندن عبارت اولدیغی بعض علمای کرام حضراتی طرفندن بیان بیورلمشدر. بعض علمای کرام حضراتی دخی «ابوعبدالله القزوینی محمد بن یزید بن ماجه» حضرتلرینك کتاب شریفنی «کتاب موطّأ» بدلنده عد واعتبار ایلمشدر. مشارالیه «ابن ماجه» حضرتلری اجلۀ رجال احادیث اولان ذوات کرامدن احادیث شریفه‌یی اخذ ایلمش وبرچوق اصحاب فضائله مأخذ احادیث شریفه اولمشدر. مشارالیه حضرتلری تاریخ هجرتك (٢٧٣)نجی سنه‌سنده (٦٤) یاشنده اولدقلری حالده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

§ — ٧ اعاظم محدّثین کرامدن «الحافظ ابوالحسن رزین بن معاویة العبذری» حضرتلری دخی ائمۀ حدیث صنفنه ادخال ایله السنۀ اهل حدیثده امام سابع اولمق اوزره ذکر اولنور. مشارالیه «امام رزین» حضرتلری «تجرید» اسمی ایله مسمی اولان کتاب شریفنی تألیف ایدرك «صحاح» بینی کتاب شریف مذکورده جمع ایلمشدر. اشبو کتاب شریف، کتب ستّه‌یی جامع اولدیغندن اهل حدیث طرفندن کتب ستّه صنفنه ضم والحاق بیورلمشدر. مشارالیه امام رزین حضرتلری تاریخ هجرتك (٥٢٠) نجی سنه‌سندن صکره ارتحال دار جنان ایلمشدر.

§ — ٨ محدّثین کرامدن «ابوعبدالله محمد بن ابی نصر فتوح بن عبدالله الاندلسی الحمیدی» حضرتلری دخی لسان اهل حدیثده امام ثامن اولمق اوزره ذکر اولنور. مشارالیه امام حمیدی حضرتلری «کتاب الجمع بین صحیحی البخاری والمسلم» اسمی ایله مسمی اولان کتاب مستطابنی تألیف بیورمشدر. مشارالیه حضرتلری امام مشهور وعالم معروف اولوب مکۀ مکرّمه ومصر وشام وبغدادده اصحاب احادیث ایله ملاقات ایدرك احادیث شریفه اخذ ایلمش و اندلس تاریخنی دخی تألیف وتصنیف بیورمش و هجرتك (٤٢٠) تاریخندن اوّل

زیور مهد وجود اولوب (٤٨٨)نجی سنه‌سنده بغدادده عازم روضهٔ جنان اولمشدر .

§ — ٩ محدّثین کرامدن «الامام ابو مسعود ابراهیم بن محمد بن عبید الدمشقی» حضرتلری دخی ائمهٔ حدیث صنفنه الحاق اولنمشدر. مشارالیه حضرتلری «صحیح بخاری» ایله «صحیح مسلم» بیننی جمع ایتمش اولان ذوات کرامدن اولوب جمع وتألیف بیوردیغی کتابی «جامع الدمشقی» دیمکله مشهور ومعروفدر.

§ — ١٠ محدّثین کرامدن امام برقانی دیمکله مشهور اولان «الامام ابوبکر احمد بن محمد الخوارزمی» حضرتلری دخی ائمهٔ حدیث صنفنه الحاق ایله عدد ائمهٔ کرام «تلك عشرةٌ کاملةٌ» درجه‌سنه واصل اولمشدر. مشارالیه حضرتلری «صحیح بخاری» ایله «صحیح مسلم» بیننی جمع ایتمش اولان ذوات کرامدن اولوب تألیف بیوردیغی کتابی «جامع البرقانی» دیمکله مشهوردر . مشارالیه امام برقانی حضرتلری کندو بلده‌سنده محدّثین کرامدن «ابوالعباس بن حمدان النیسابوری» حضرتلری ایله سائر ذوات کرام حضراتندن و بعده «جرجان» طرفنه عزیمتله محدّثین کرام معالی اتسامدن «ابو بکر الاسماعیلی» علیه رحمة الباری حضرتلرندن احادیث شریفه اخذ ایلش ومؤخراً بغداده عزیمتله اوراده توطن ایدرك احادیث شریفه نقل وروایتی ایله مشغول اولمش اولدیغی وکندوسی ثقاتدن واصحاب زهد وورعدن اولوب اکابر کرامدن «الخطیب ابوبکر البغدادی» حضرتلری امام برقانی حضرتلرینی مدح وثنا بیوردیغی صره‌ده «شیوخمز میاننده امام برقانی حضرتلرندن اثبت بر ذات کورمدم مشارالیه حافظ قرآن وعارف فقه اولوب علوم عربیه‌ده دخی حافظ وکامل ایدی» کلامنی کویان اولدیغی وعلم حدیث شریفده مشارالیهك تصانیف کثیره اصحابندن بولندیغی مروی‌در. مشارالیه امام برقانی حضرتلری تاریخ هجرتك (٣٣٦) نجی سنه‌سنده قدم‌نهادهٔ عالم شهود اولوب تاریخ مذکورك (٤٢٠)نجی سنه‌سنده (٨٩) یاشلرنده اولدیغی حالده عازم گلشنسرای جنان اولمشدر.

بعدذا علمای کرام حضراتی طرفندن اعاظم اهل حدیثدن حفّاظ سبعه دخی ذکر وبیان بیورلمشدر.

§ — ١١ حفّاظ سبعه‌دن بر ذات عالیقدر «الحافظ الامام ابو الحسن علی بن عمر الدارقطنی» حضرتلری‌در. مشارالیه حضرتلری انواع فضائل وکمالات ایله مشهور ونامدار اولوب بعض ذوات کرام حضراتی طرفندن «امیر المؤمنین فی الحدیث» کلامی ایله

مدح وثنا بيورلمشدر. مشاراليه حضرتلری تاريخ هجرتك (٣٠٥) و بر روايته كوره (٣٠٦) سنه‌لرنده قدم‌زن كهوارهٔ وجود اولوب (٣٨٥) سنه‌سنده بغدادده عازم كلزار جنان اولمشدر.

§ — ١٢ حفّاظ سبعه‌دن بر ذات عاليقدر دخی «الحاكم ابو عبدالله النيسابوری» حضرتلری‌در. مشاراليه حضرتلری تاريخ هجرتك (٣٢١)نجی سنه‌سنده شهر نيسابورده تولد ايدوب (٤٠٥) نجی سنه‌سنده (٨٤) ياشلرنده اولدقلری حالده ارتحال داربقا بيورمشدر.

§ — ١٣ حفّاظ سبعه‌دن برذات عاليقدر دخی «ابومحمد عبدالغنی بن سعيد الازدی» حضرتلری‌در. مشاراليه حضرتلری حافظ مصر ايدی. تاريخ هجرتك (٣٣٢) نجی سنه‌سنده زيور كهوارهٔ وجود اولوب (٤٠٩) نجی سنه‌سنده ترك عالم فنا و ارتحال داربقا بيورمشدر.

§ — ١٤ حفّاظ سبعه‌دن بر ذات فضائل سمات دخی «ابو نعيم احمد بن عبدالله الاصبهانی» حضرتلری‌در. مشاراليه حضرتلری ثقات مشايخ احاديثدن ايدی. تاريخ هجرتك (٣٣٤)نجی سنه‌سنده زيور مهد وجود اولوب (٤٣٠)نجی سنه‌سنده (٩٦) ياشلرنده اولدقلری حالده اصفهانده عازم روضهٔ جنان اولمشدر.

§ — ١٥ حفّاظ سبعه‌دن بر ذات ستوده صفات دخی «ابوعمرو بن عبدالبر النحوی» حضرتلری‌در. مشاراليه حضرتلری ثقات اهل احاديثدن ايدی. تاريخ هجرتك (٣٦٨)نجی سنه‌سنده قدم نهادهٔ عالم وجود اولوب (٤٦٣)نجی سنه‌سنده «شاطبه» شهرنده ارتحال دارجنان بيورمشدر.

§ — ١٦ حفّاظ سبعه‌دن برذات معالی سمات دخی «ابو بكر احمد بن الحسين البيهقی» حضرتلری‌در. مشاراليه حضرتلری فضائل وكمالاتده عصرينك فريدی و «الحاكم ابو عبدالله» حضرتلرينك كبار اصحابندن ايدی. تاريخ هجرتك (٣٨٤)نجی سنه‌سنده زيور عالم ناسوت اولوب (٤٥٨) نجی سنه‌سنده عازم كلشن لاهوت اولمشدر.

§ — ١٧ حفّاظ سبعه‌دن بر ذات حميده صفات دخی «ابوبكر احمد بن علی الخطيب

البغدادی» حضرتلری‌در. مشارالیه حضرتلری. تاریخ هجرتك (٣٩٢) نجی سنه‌سنده تشریف عالم شهود ایدوب (٤٦٣) نجی سنه‌سنده عازم کلزار جنان اولمشدر.

§ — ١٨ شیخ الخراسان امام الأئمه « الفقیه الحافظ ابوبکر محمد بن اسحق بن خزیمة النیسابوری» حضرتلری دخی اجلهٔ رجال احادیثدن اولوب هجرتك (٣١١) نجی سنه‌سنده (٩٠) یاشنده اولدقلری حالده ارتحال داربقا بیورمشدر.

§ — ١٩ صاحب المسند و التفسیر «الحافظ عثمان بن ابی شیبة العبسی» حضرتلری دخی متحیزان رجال احادیثدن اولوب تاریخ هجرتك (٢٣٩) نجی سنه‌سنده ارتحال دارجنان بیورمشدر.

§ — ٢٠ افاخم رجال احادیثدن برذات ستوده صفات دخی صاحب مسند «الحافظ ابویعلی بن علی المثنی الموصلی» حضرتلری‌در. مشارالیه حضرتلری تاریخ هجرتك (٣٠٧) نجی سنه‌سنده (٩٧) یاشنده اولدقلری حالده ارتحال دارنعیم بیورمشدر.

§ — ٢١ اعاظم محدّثین کرامدن برذات جلیل الصفات دخی عالم سمرقند وصاحب مسند «الحافظ الامام ابو محمد عبدالله بن عبدالرحمن الدارمی» حضرتلری‌در. مشارالیه حضرتلری تاریخ هجرتك (٢٥٥) نجی سنه‌سنده عازم کلشنسرای جنان اولمشدر.

§ — ٢٢ اکابر محدّثین کرامدن برذات معالی سمات دخی «مسند کبیر» صاحبی « الحافظ ابو بکر احمد بن عمرو البصری البزار » حضرتلری‌در. مشارالیه حضرتلری تاریخ هجرتك (٢٩٢) نجی سنه‌سنده «رمله»ده ارتحال داربقا بیورمشدر.

§ — ٢٣ ائمهٔ اهل حدیثدن بر ذات عالیقدر دخی « الحافظ ابو القاسم سلیمان بن احمد الطبرانی» حضرتلری‌در . مشارالیه حضرتلری تاریخ هجرتك (٣٦٠) نجی سنه‌سنده (١٠٠) یاشنی ایکی آی متجاوز اولدقلری حالده ارتحال دار جنان بیورمشدر.

§ — ٢٤ محدّثین کرامدن بر ذات ستوده صفات دخی «العلّامه ابو سلیمان حمد بن محمد البستی» حضرتلری‌در . مشارالیه حضرتلری علوم و فضائلده عصرینك فریدی وزمانینك علّامه ووحیدی ایدی مشارالیهك «معالم السنن» و«اعلام السنن» و«غریب الحدیث» و امثالی تألیفات مشهوره‌سی واردر.

§ — ٢٥ محدّثین کرامدن برذات عالیقدر دخی واعظ بغداد «ابو الفرج عبدالرحمن

بن على ابن الجوزى الحنبلى» حضرتلرىدر. مشاراليه‌حضرتلرى تاريخ هجرتك (٥١٠)نجى سنه‌سنده قدم زن مهد وجود اولوب (٥٧٧)نجى سنه‌سنده ارتحال دارنعيم بيورمشدر. مشاراليه تصانيف مشهوره اصحابندندر.

§ — ٢٦ محدّثين كرامدن برذات معالى سمات دخى «ابوزكريا يحيي بن شرف النووى» حضرتلرىدر. مشاراليه حضرتلرى عالم، فاضل، متورّع، فقيه، محدّث اولوب اهل عصرينك امامى ايدى. تاريخ هجرتك (٦٧٦)نجى سنه‌سنده عازم كلشنسراى جنان اولمشدر.

§ — ٢٧ محدّثين كرامدن برذات معالى سمات دخى «ابن اثير» ديمكله مشهور اولان «ابو السعادات المبارك ابن محمد الجزرى» حضرتلرىدر. مشاراليه افاضل كرامدن اولوب تاريخ هجرتك (٦٠٦) نجى سنه‌سنده ارتحال دارجنان بيورمشدر.

§ — ٢٨ محدّثين كرامدن برذات عاليقدر دخى «الامام ابومحمد الحسين بن مسعود البغوى الفقيه الشافعى» حضرتلرىدر. مشاراليه تصانيف معتبره ومناقب سنيه اصحاب كرامندن اولوب تاريخ هجرتك (٥١٦) نجى سنه‌سنده عازم كلزار جنان اولمشدر.

§ — ٢٩ محدّثين كرامدن بر ذات ستوده صفات دخى «الامام الشيخ تقى الدين عثمان بن عبدالرحمن بن موسى بن ابى نصر الكردى الشهر زورى الشيخ العلّامه ابن الصلاح» حضرتلرىدر. مشاراليه حضرتلرى ائمهٔ مسلميندن ومناقب جليله اصحابندن اولوب تاريخ هجرتك (٥٧٧) نجى سنه‌سنده قدم‌نهادهٔ مهد وجود اولوب (٦٤٣) نجى سنه‌سنده ارتحال كلشنسراى جنان بيورمشدر.

§ — ٣٠ محدّثين كرامدن بر ذات عاليقدر دخى «الحسن بن محمد بن الحسن بن حيدر بن على العدوى العمرى الامام رضى‌الدين ابوالفضائل الصاغانى» [١] حضرتلرىدر. مشاراليه حضرتلرى علوم وكمالاتده مناقب جليله اصحابندن اولوب تأليفات كثيره ايله مشهور انام برامام همامدر. مشاراليه حضرتلرى تاريخ هجرتك (٦٥٠) نجى سنه‌سنده ارتحال داربقا بيورمشدر.

---

[١] صاغانى، صاد مهمله‌نك فتحه حركه‌سى وغين‌معجمه‌نك تخفيفى والف ايله «صغانيان»ه منسوب ديمكدر. الفسز اوله‌رق (صغانى) يازلمق دخى جائزدر.
صغانيان، ماوراءالنهرده بربيوك ولايتك اسميدر. (صغانيان)، (چغانيان) لفظندن معرّبدر.

§ — ٣١ محدّثين كرامدن بر ذات عاليقدر دخى صاحب شرح البخارى « الامام العلّامه محمد بن يوسف بن على بن سعيد الكرمانى » حضرتلرىدر. مشاراليه تاريخ هجرتك (٧١٧) نجى سنه‌سنده زيور كهوارۂ وجود اولوب (٧٨٦) نجى سنه‌سنده ارتحال دارجنان بيورمشدر .

§ — ٣٢ محدّثين كرامدن برذات معالى سمات دخى «شارح مصابيح بغوى « المحدّث الفقيــه التوربشتى » [١] حضرتلرىدر. « ابن سبكى» حضرتلرينك روايتنه نظراً مشاراليه حضرتلرى تاريخ هجرتك (٦٦٠) نجى سنه‌سنده ارتحال داربقا بيورمشدر .

§ — ٣٣ محدّثين كرامدن برذات محاسن صفات دخى عالم مغرب «القاضى ابوالفضل عياض بن موسى بن عياض البســتى اليحصبى » حضرتلرىدر . مشــاراليه حضرتلرى « شفاء شريف» كتاب نفيسنى تأليف بيورمش وكتاب شريف مذكور، علماى كرام واصحاب فضائل طرفلرندن مظهر تحسين اولمشدر. ايام وباده «كتاب شفا» قرائتى ايله اشتغال ايتمك، نافع ومفيد اولديغى بعض علماى كرام حضراتى جانبندن ذكر وبيان بيورلمشدر. «قاضى عياض» حضرتلرى تاريخ هجرتك (٥٤٤) نجى سنه‌سنده (٦٨) سننده اولدقلرى حالده عازم كلزار جنان اولمشدر .

§ — ٣٤ محدّثين كرامدن برذات عاليقدر دخى « ابن حجر العسقلانى » ايله مشهور اولان « ابو الفضل شهاب الدين احمد بن على » حضرتلرىدر . مشــاراليه تاريخ هجرتك (٧٧٣) نجى سنه‌ســنده مصرده زيور مهد وجود اولوب (٨٥٢) نجى ســنه‌سى اواخرنده مصرده ارتحال دارجنان بيورمشدر .

§ — ٣٥ محدّثين كرامدن برذات عاليقدر دخى شارح بخارى « العلّامه بدرالدين ابو محمد محمود بن احمد العينى الحنفى » حضرتلرىدر . مشاراليه حضرتلرى تاريخ هجرتك (٨٥٥) نجى سنه‌سنده ارتحال دارنعيم بيورمشدر .

احاديث شريفه مشــايخ وعلماى كرامى تبركاً بالاده ذكر وبيان اولنان ذوات كرامدن عبارت اولميوب كرك زمان سعادتده وكرك زمان سعادتدن صكره‌كى زمانلرده شرقاً وغرباً

---

[١] توربشتى، (توربشت)ه منسوب ديمكدر. توربشت، (تا) حرفنك ضمى و(واو) حرفنك سكونى و(را) حرفنك كسرى و(با) حرفنك ضمى و(شين) حرفنك سكونى ايله شيرازده برقريه‌نك اسمىدر.

بلاد وامصار اسلامیه‌ده ظهور ایدن محدّثین کرام حضراتی ایچون حد وحساب اولمدیغی و علمای اسلامیه‌نك فضائل وکمالاتی وهر علمده وعلی الخصوص علم حدیث شریفده‌کی تدقیقاتی وعلم حدیثده تدوین وتألیف بیوردقلری کتب نفیسه‌نك ترتیبات وتهذیباتی حیرت بخش عقول اوله‌رق بوحاللر رسول اکرم صلی‌الله تعالی علیه و سلّم حضرتلرینك جملهٔ معجزات باهره‌سندن اولمق اوزره مشارالیهم حضراتنه امداد صمدانی وتوفیق یزدانی وهدایت ربانی آثار جلیله‌سندن اولدیغی امر جلی‌در .

{ اغراض محدّثین }

علمای کرام حضراتی جانبندن ذکر وبیان بیورلدیغی اوزره تصانیفده اغراض محدّثین مختلف‌در .

بعض محدّثین کرام حضراتی مطلقـا لفظ حدیثك حفظی ولفظ حدیث شریفدن حکمك استنباطی غرضیله تدوین احادیث شریفه‌یه صرف عنایت بیورمشدر . بومسلکی اختیار بیورمش اولان ذوات کرام «عبدالله بن موسی الضبی» و«ابو داود الطیالسی» و «احمد بن حنبل» وامثالی ذوات کرام‌درکه مشارالیهم حضراتی راویلرك مسانیدندن احادیث شریفه‌یی اثبات ایدوب اوّلا خلفای راشدیندن واعاظم صحابهٔ کرامدن «ابو بکر صدیق» رضی الله تعالی عنه حضرتلرینك مسندینی ذکر ایله اندن روایت اولنان احادیث شریفه‌نك جمله‌سنی اومیانده ثبت وتدوین وبعده واحداً بعد واحدٍ صحابهٔ کرام رضی الله تعالی عنهم حضراتنك مسانیدینی ذکر ایله احادیث شریفه‌یی اولوجهله ثبت وتحریر بیوردیلر .

بعض محدّثین کرام حضراتی دخی احادیث شریفه‌یی ابواب اوزرینه ذکر ایدوب هر بر بابه مختص اولان حدیث شریفی اوبابده بیان بیوردیلر . مثلا «صلاة» حقنده شرفوارد اولان حدیث شریفی «صلاة» بابنده و «زکاة» حقنده شرفوارد اولان حدیث شریفی «زکاة» بابنده ذکر وبیان بیوردیلرکه «امام مالك» علیه رحمة الباری حضرتلری «موطّأ» اسمی ایله مسمی اولان کتاب مستطابنی بومسلك اوزره ترتیب بیورمش اولدیغی کبی امام بخاری و امام مسلم حضرتلری دخی کتاب مستطابلرینی بووجهله ترتیب وتألیف بیورمشلردر . علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلدیغی اوزره احادیث شریفه‌نك باب صورتی ایله ذکر وایراد اولنمسی سند صورتی ایله نقل وایراد اولنمسندن اسهل‌در . چونکه انسان،

بعضاً راویٔ خبری بیلزسه‌ده معنای خبری بیلور وبلکه اکثر وقتده راویٔ خبری بیلمکه محتاج اولمز. کذلك انسان، صلاته تعلق ایدن حدیث شریفی بیلمك مراد ایلدکده اوحدیث شریفی باب صلاتدن تحری ایدوب بولور واوحالده باب صلاتده ذکر وایراد اولنان حدیث شریفه نظر ایدن کیمسه اوحدیث شریفك صلاته دلالتنی آسان صورتده بیلور.

بعض محدّثین کرام حضراتی دخی احادیث نبویّه‌نك الفاظ لغویه ومعانیٔ مشکله‌سنك حلّنــه و بیان اعرابنه صرف عنایت بیوروب احکامك ذکرینه تعرض بیورمامشــدر. بومسلکی، «ابو عبید القاسم بن السلام» و «ابو محمد عبدالله بن مسلم بن قتیبه» حضراتی ایله دیگر بعض ذوات کرام حضراتی اختیار بیورمشلردر. بعض محدّثین کرام حضراتی دخی اشــبو مسلکه احکامك ذکرینی و آرای فقهایی ضم و اضافه بیورمشــدر. ذکر اولنان مســلکه احکامك ذکرینی و آرای فقهایی ضم واضافه ایدن، «ابو سلیمان احمد بن محمد الخطابی» ایله امثالی ذوات کرام حضراتی‌در.

بعض محدّثین کرام حضراتی جانبندن دخی احادیث شریفه‌دن یالکز نوع غریب ایله کلمات غریبه‌نك ذکر واستخراجنه وترتیب وتدوینه وشرح وبیانه صرف عنایت بیورلمشدر. بوصورتی اختیار ایتمش اولان «ابوعبید احمد بن محمد الهروی وامثالی ذوات کرام‌در.

«ابو محمد الحسین بن مسعود البغوی» و امثالی محدّثین کرام حضراتی دخی ترغیب وترهیبی متضمن اولان احادیث شریفه ایله احکام شرعیهٔ غیر جامعه‌یی تضمن ایدن احادیث شریفه‌یی جمع وتدوین بیورمشلردر.

اکثر اهل حدیث دخی سـلف صالحینك کتابلرینی ترتیب وتهذیب واختصار ایتمك وکتب احادیث شریفه‌دن اســتنباط احکام و احادیث شریفهٔ غریبه‌یی شرح ایلمك وامثالی خدمت احادیث شریفه‌ده صرف نقود همت بیورمشدر.

متأخرین اهل‌حدیثدن «ابو بکر احمد بن محمد الرّمانی و«ابو مسعود ابراهیم بن محمد بن عبید الدمشــقی» و«ابو عبــدالله محمد الحمیدی» کبی ذوات ستوده صفــات حضراتی مسانید اوزرینه ترتیبات حسنه وضع واجرا بیورمشلردر.

اهل حدیثــدن «ابو الحسن بن معاویة العبذری» حضرتلری تألیف بیوردیغی کتاب مستطابنده «صحیح بخاری» و«صحیح مسلم» و«موطّأ مالك» و«جامع الترمذی» و «سنن ابی داود»

و«سن نسائى» اسملرى ايله مشهوراولوب علم حديث شريفده امّ الكتب اعتبار اولنان كتب ستّه‌يى جمع وتحرير وابواب اوزرينه ترتيب وتسطير بيورمش‌در. «كتاب رزين» كتب ستهٔ شريفه‌يى حاوى اولديغندن كتب احاديث شريفه‌نك حجماً اكبرى و انفعاً اعمى‌در . كتب ستهٔ شريفه، كتب احاديث شريفه‌نك اشهرى اولوب علماى كرام حضراتى كتب ستّه‌نك حاوى اولديغى احاديث شريفه‌يى اخذ وقبول ايلمش اولدقلرى كبى فقهاى عظام حضراتى دخى كتب سته‌نك احاديث شريفه‌سندن استدلال احكام بيورمشلردر.

«الامام ابو السعادات المبارك بن محمد بن الاثير الجزرى» حضرتلرى «جامع الاصول» اسمى ايله مسمى اولان كتاب مستطابى تأليف ايدوب «كتاب رزين ايله اصول ستّه بيننى ذكر اولنان كتابده جمع وترتيب بيورمشدر .

«الحافظ جلال الدين عبد الرحمن بن ابى بكر السيوطى» حضرتلرى «جمع الجوامع» اسمى ايله مسمى اولان كتابى تأليف ايله كتاب مذكورده كتب ستّه ايله مسانيد عشره بيننى جمع ايلمشدر. كتاب مذكور، من جهة المتون «جامع الاصول» كتابندن اكثر واعظم‌در. متأخرين اهل حديث ، احاديث شريفه‌دن اسانيدى حذف ايله «خبر»ده صحابه‌دن حديث روايت ايدن و«اثر»ده دخى صحابه‌دن روايت ايدن ذواتك ذكرى ايله ومخرجه رمز ايله اكتفا بيورمشلردر . چونكه اسانيدك ذكرندن غرض ، حديث شريفك اثبات وتصحيحندن عبارت اولوب بومقصد ايسه علماى متقدّمينه متعلق وظائف جمله‌سندن اولديغى وعلماى متقدمين حضراتى دخى بو وظيفه‌يى اجرا واكمال بيورمش اولدقلرى جهتله علماى متأخّرين حضراتى تأليف بيوردقلرى كتابلرنده اسانيد ذكرينه حاجت كورمامشلردر.

صحابهٔ كزين وتابعين سعادت قرين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين حضراتى عصرلرنده احاديث شريفه نقل وروايت ايدن ذوات كرامك احوالى بلاد وامصارده مشهور ومعروف ايدى. احاديث شريفه نقل و روايت ايدن ذوات كرامك بعضيسى بصره وكوفه‌ده وبعضيسى شام ومصرده آرامساز عز واقبال ايدى . اسانيدده اهل حجازك طريقى، طرق سائره‌دن اعلى وصحتده غايت متين‌در . چونكه اهل حجاز محدّثين كرامى ، شروط نقله زياده‌سيله صرف عنايت بيورمشلردر. طيّب الله ثراهم وجعل الجنة مثواهم.

{علم حديث شريفه متعلق قاعدهٔ مهمه}

اهل حديث اصطلاحنده [صحيح] لفظى، مطلق ذكر اولنور ايسه اندن مراد، «جامع صحيح بخارى» در.

[صحيحين] لفظى ذكر اولنور ايسه اندن مراد، «صحيح بخارى» و «صحيح مسلم» در.

[صحاح] لفظى ذكر اولنور ايسه اندن مراد، «صحاح ستّه» يعنى كتب ستهٔ مشهورهدر. بونلردن غيريسى، مقيد اولهرق ذكر اولنوب على الاطلاق ذكر اولنمز. «صحيح ابن خزيمه» و «صحيح ابن حبّان» و «صحيح ابى عوانه» و «صحيح مستدرك الحاكم» كبى.

[سنن] لفظى، مطلق ذكر اولنورايسه اندن مراد «سنن ابى داود» و«سنن ترمذى» و «سنن نسائى» و «سنن ابن ماجة القزوينى» در. بونلردن ماعدا سنن، مقيد اولهرق ذكر اولنور. «سنن دارقطنى» «سنن كبير بيهقى» مثللو.

[مسانيد] لفظى مطلق اولهرق ذكر اولنور ايسه اندن مراد، «مسند احمد بن حنبل» و «مسند ابى يعلى الموصلى» «ومسند الدارمى» و «مسند البزار» كبى.

[معاجم] لفظى مطلق اولهرق ذكر اولنور ايسه اندن مراد، «امام طبرانى» نك «معجم كبير» و «معجم اوسط» و «معجم صغير» كتابلرىدر.

علماى كرام حضراتى طرفندن اصحاب كتب سته ايچون حروف ايله رمز وعلامت وضع اولنمشدر.

«امام بخارى» حضرتلرينه مخصوص اولان علامت (خ) حرفىدر.

«امام مسلم» حضرتلرينه مخصوص اولان علامت (م) حرفىدر.

«امام ابن مالك» حضرتلرينه مخصوص اولان علامت (ط) حرفىدر.

«امام ترمذى» حضرتلرينه مخصوص اولان علامت (ت) حرفىدر.

«امام ابى داود السجستانى» حضرتلرينه مخصوص اولان علامت (د) حرفى در.

«امام نسائى» حضرتلرينه مخصوص اولان علامت (س) حرفىدر.

سائر اصحاب مسانيد ايچون افراد وتركيب ايله وضع علامت بيورلمشدر.

{علم ناسخ الحديث ومنسوخه}

علم مذكور علم حديث شريفك جملهٔ فروعندن اولوب احاديث شريفه‌نك ناسخ ومنسوخندن باحثدر .

معلوم اولديغى اوزره ايكى خبر نفى واثبات ايله متعارض وبحسب الظاهر متناقض اولوب بينلرينى بعض تأويل ايله جمع وتلفيق ايتمك متعذّر واو ايكى خبردن بريسنك تقدّمى متحقق اولدقده متأخر اولان خبرك ناسخ اولديغى تعين ايدر .

احاديث نبويّه انواعندن اشبو ناسخ و منسوخ قسمنك اهم و اصعب اولديغى وضبط واحاطه‌سى مشكل ايدوكى علماى كرام حضراتى جانبندن ذكر وبيان بيورلمشدر .

امام شافعى عليه رحمة البارى حضرتلرينك احاديث ناسخه ومنسوخه‌يى ضبط واحاطه امرنده راسخ القدم وسبّاق الغايات اولدقلرى مرويدر .

علماى كرام حضراتى جانبندن اشبو علمك تدوين وتصنيفنه صرف عنايت بيورلمشدر.



{علم اسباب ورود الاحاديث وازمنته وامكنته}

علم مذكور، علم حديث شريفك جملهٔ فروعندن اولوب احاديث شريفه‌نك اسباب ورودندن وازمنه وامكنه‌سندن باحثدر.

علماى كرام حضراتى جانبندن بو علمه متعلق كتابلر تأليف بيورلمشدر.



{علم تأويل اقوال النبى عليه الصلوة والسلام}

علم مذكور، علم حديث شريفك جملهٔ فروعندن اولوب تأويل اقوال نبىّ عليه الصلوة والسلامدن باحثدر.

اجلهٔ علماى كرامدن «شمس الدين الفنارى» حضرتلرى طرفندن علم مذكوره متعلق تأليف بيوريلان رساله‌ده احاديث شريفه‌يه متعلق ايراد اولنان تأويلاتك شرعشريفه موافق اولديغى و«صدرالدين قونوى» حضرتلرينك احاديث‌شريفه شرحنده ايراد ايلديكى

تاویلاتدن بعضیسنك مرجعی کشف وشهود اولوب ظاهر شرعشریفه موافق اولمدیغی علمای کرام حضراتی جانبندن ذکر وبیان بیورلمشدر.



{علم غریب الحدیث}

علم مذکور، علم حدیث شریفك جملهٔ فروعندندر.

اکابر کرامدن «ابوسلیمان محمد الخطابی» حضرتلری طرفندن بیان بیورلدیغی اوزره وطننندن واهل وعیالندن دور وبعید اولان کیمسه‌یه بین‌الناس غریب اطلاق اولندیغی کبی الفاظی فهمه بعید اولان کلامه دخی «غریب» اطلاق اولنور.

کلامده غرابت، ایکی صورتله اولور.

(وجه اوّل) معناسی فهم وادراکه بعید اولان کلامدر.

(وجه ثانی) قبائل عربك لغات مختلفه‌سی‌درکه رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلری اثر معجزهٔ شریفه‌لری اولمق اوزره قبائل مختلفهٔ عربدن هر برقبیله‌نك فهم وادراك ایده‌بیله‌جکلری کلمات ایله هرقبیله جماعتنه خطاب بیوررلر ایدی.

اصحاب کرام رضوان الله تعالی علیهم اجمعین حضراتی دخی رسول محترم علیه الصلوة الاتم حضرتلرینك او صورتله شرف واقع اولان خطاب مستطابلرینك اکثر معنالرینی فهم وادراك ایدرلر وفهم وادراك ایده‌مدکلری معنایی خواجهٔ کائنات علیه ازکی التحیّات حضرتلرندن تعلّم بیوررلر ایدی.

تابعین سعادت‌قرین حضراتنك عصرنده‌دخی احادیث شریفه‌نك غرائبی معلوم ایدی. مؤخراً بلاد اسلامیه‌نك توسع ایتمسی وقوم‌عربك قوم آخرله اختلاط ایلمسی حسبیله لسانك وضع اصلیسنه‌خلل طریان ایتمك اماره‌لری ظاهر اوله‌رق علمای کرام‌حضراتی طرفندن محافظهٔ سنّت نبویّه مقصد خیرخواهانه‌سیله احادیث شریفه‌نك غرائبی جمع وتدوین بیورلمشدر.

علم مذکورده تألیف کتاب ایدنلرك اوّلی «ابوعبیده معمر بن المثنی التمیمی البصری» حضرتلری اولدیغی مروی‌در. مشارالیه حضرتلری غریب‌الحدیث فننده برکتاب مستطاب تألیف بیورمش اولدیغی کبی غریب القرآن فننده دخی برکتاب تألیف بیورمش وهجرت نبویه‌نك (١٠)نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم ایلمشدر. رضی الله تعالی عنه



{علم شرح الحديث}

علم مذكور، علم حديث شريفك جملهٔ فروعندن اولوب قواعد عربيه واصول شرعيه اوزره بقدر الطاقة البشريه احاديث شريفه‌نك شرح وبيانندن باحثدر .

علمای كرام وفضلای معالی‌اتسام حضراتی جانبندن كتب احاديث شريفه‌يه شروح كثيره تأليف بيورلمشدر.

شروح شريفه‌نك اشهری شروح «صحيح بخاری» ايله شروح «صحيح مسلم» در.



{اربعينيّات فی الحديث}

رسول محترم صلی‌الله تعالی عليه وسلم حضرتلرندن روايات متنوعه ايله مروی اولان اشبو «من حفظ علی امّتی اربعين حديثاً فی امر دينها بعثه الله تعالی يوم القيامة فی زمرة الفقهاء والعلماء» حديث شريفندن حصه‌دار فيض وشرف اولمق نيت خيريه‌سيله محدّثين كرام و علمای ذوی الاحترام حضراتی جانبندن احاديث نبويه‌دن اربعينيّات جمع وتدوينه صرف عنايت بيورلمش واولبابده پك چوق كتب شريفه تأليف اولنمشدر .

اربعينيّات جمع وترتيبنده مقاصد علما مختلف اولوب علمای كرام حضراتندن بعضيسی علم توحيده وبعض علمای كرام حضراتی دخی احكامه وبعضيسی عباداته وبعض علمای كرام حضراتی دخی مواعظه متعلق قرقر عدد احاديث شريفه جمع وتحرير بيورمشلردر .

رحمة الله تعالی عليهم اجمعين



{علم الآثار}

علم مذكور، علمای راسخين يعنی اصحاب و تابعين و سلف صالحين رضوان الله تعالی عليهم اجمعين حضراتنك امر دين وامر دنيايه متعلق اقوال وافعال شريفه ومرضيه‌سندن باحثدر .

(مبادی) علم مذکورك مبادیسی ثقاتدن مسموع اولان اثاردن عبارتدر .

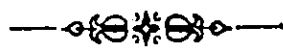
(غرض) علم مذکوردن غرض، ذوات کرام حضراتنك امر دین وامر دنیایه متعلق اقوال وافعالنه اقتدا وتطبیق حال وحرکت ایتمکه اعتنا ایله نائل درجات عالیه اولمق اوزره امور مذکوره‌یه کسب وقوف ایتمکدر .

علم مذکور بیاننده «کتاب سیر الصحابه والتابعین والزهاد» تألیف بیورلمش اولدیغی کبی «امام یافعی» حضرتلری دخی «کتاب روض الریاحین» اسمی ایله مسمی اولان کتاب لطیفی تصنیف بیورمشدر. بوکتابلردن بشقه دها سائر کتاب واثرلر حد وحسابدن بیروندر .



{علم الثقات والضعفا من رواة الحدیث}

علم مذکور، علم اسما ورجالك نوع اجل واعظمی واحادیث شریفه‌نك صحت وضعفنه معرفت ووقوفك مرقاتی اولوب امور دینیّه‌ده صورت احتیاطی ومواقع غلط وخطایی تمییز وتعریف ایدر .



{علم صلوات الحاجات}

علم مذکور، احادیث شریفه‌ده وارد اولان صلوات حاجات بیاننده‌در .

صلوات حاجاتك اشهری «صلوة الضحی» و «صلوة التهجّد» و «صلوة التسبیح» وبونلردن غیری نوافل صلوات‌در .

الشیخ فخرالدین رومی حضرتلری «کتاب دعوات اللیل والنهار» اثرنده صلوات حاجاتی جمع وتحریر بیورمشدر .



{علم احوال رواة الاحاديث}

علم مذكور، احاديث شريفه راويلرينك ارتحاللرى ايله قبائل واوطانندن وسائر احوالندن باحثدر.

علم مذكور، من وجه علم تاريخك ومن وجه علم حديث شريفك جملهٔ فروعندن اولوب علمای كرام حضراتى جانبندن علم مذكوره متعلق كتب كثيره تأليف وتصنيف بيورلمشدر.



{علم طب النبي عليه الصلوة والسلام}

علم مذكور، علم حديث شريفك جملهٔ فروعندن اولوب مرضانك طبلرى اوزرينه شرف صادر اولان احاديث شريفهٔ نبويّه‌دن باحثدر.

علم شريف مذكورك تدويننه علمای كرام حضراتى جانبندن اعتنا بيورلمشدر. اولبابده تصنيف بيوريلان كتب شريفه‌نك اشهرى «ابن طرخان» لك وافضلى «امام مستغفرى»نك جمع وتحرير بيوردقلرى كتابلردر. بو ايكى كتاب مستطاب بين العلما والطلاب مشهور ومعروفدر.

علم شريف مذكورك منفعتى، غايتى، غرضى غير خفيدر.



{علم تلفيق الحديث}
[١]

علم مذكور، علم حديث شريفك جملهٔ فروعندن اولوب بعض احاديث نبويّه بيننده اولان تنافينك صورت توفيقندن باحثدر.



[١] تلفيق، «لفق» لفظندن مأخوذدر. (لفق) لام حرفنك فتحى وفا حرفنك سكونى ايله بر پارچه ثوبى بر پارچه ثوبه بناشديروب ديكمك و مطلوب اولان نسنه‌يه يتيشلميوب خائب ونااميد اولمق معناسنه‌در. تلفيق دخى كذلك لغتده برپارچه ثوبى ديكر برپارچه ثوب اوزرينه ضم وربط ايلمك معناسنه اولوب لفق لفظندن مبالغه‌يى مفيددر. مسائلده تلفيق، مسائلى جمع وتحرير ويكديكرينه ضم والحاق وقيد وربط ايتمكدن عبارتدر.

{علم رموز اقوال النبی واشاراته}

[١]

علم مذکور، علم حدیث شریفك جمله فروعندن اولوب رسول محترم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرینك رموز اقوال شریفه‌سندن باحثدر.

علم مذکور، علمای کرام حضراتی جانبندن تصنیف و تدوین بیورلمشدر.

{علم الزهد و الورع}

علم مذکور، حرامدن اجتناب وتحرّز ایتمك ووقوع شبهات خوفی ایله رزق حلالده صاحب تدقیق اولمق وحطام [٢] دنیادن اعراض ایلمك کیفیتلرندن باحثدر.

بعض قوله کوره «زهد»، حرامدن خوفاً شبهاتی ترك ایلمکدر. «ورع»، وقوع شبهاتدن خوفاً حلالی ترك ایتمکدر.

«امام غزّالی» قدس سره العالی حضرتلرینك تألیف بیوردیغی کتابلر وسیّما امام مشارالیهك «احیاءعلوم» کتابی علم زهد و ورع بیانده کتب وافیه‌دن اولدیغی وعلم مذکور، علم حدیث شریفك نتیجه و ثمره‌سی اولمق حسبیله علم حدیث شریفك جملهٔ فروعندن ایدوکی علمای کرام حضراتی جانبندن ذکر وبیان بیورلمشدر.

{علم المغازی [٣]}

علم مذکورك، علم تاریخ فروعندن عد وشمار اولنمسی ممکن اولوب لکن ثبوتی، احادیث و اثار ایله حاصل اولدیغی جهتله علم حدیث شریفك جملهٔ فروعندن عد واعتبار اولندیغی وعلم مغازی‌یه متعلق کتب کثیره تألیف بیورلدیغی وکتب مؤلفه‌نك اجلّ وافضلی «عبدالله بن هشام» تألیفی ایله «مغازیٔ ابن اسحق» اولدیغی علمای کرام حضراتی جانبندن ذکر وبیان بیورلمشدر.

---

[١] رموز، «رمز»ك جمعی‌در. (رمز) غمز وزننده مطلق اشارت ایلمك معناسنه‌در. برقوله کوره دوداقلر ایله یاخود ال ایله یاخود دیل ایله اشارت ایلمك معناسنه‌در.

[٢] حطام، حا حرفنك ضمی ایله پك زیاده قوری اولمسی حسبیله متکسر اولان اوته اطلاق اولنور. صمان اوفاغی وفائده معنالرنده دخی استعمال اولنور. «حطام دنیا» فوائد دنیا دیمکدر.

[٣] مغازی، میم حرفنك فتحی ایله غازیلرك مناقبنه دینور. «کتاب المغازی» مناقب غزاة دیمکدر. بعض قوله کوره مغازی لفظنك مفردی اولمیوب بعض قوله کوره دخی مفردی، مغزی مغزاة کلمه‌لری‌در.

مبحث

(۲٤)

﴿علم موعظه﴾

علم موعظه[۱]، علم حديث شريفك جمله‌ٔ فروعندندر.

علم مذكور، منهيّاتدن انزجاره[۲] سبب اولان شيدن وطباع عامّهٔ ناسه مناسب امور خطابيه‌دن عبارت اولان مأموراته انزعاجك[۳] اسبابندن باحثدر.

(مبادى) علم مذكورك مباديسى، اعمال مرضيه واخلاق مشكوره اصحابندن اولان صلحا وعبّاد ومشايخ وزهّاد وعلماى عاملين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين حضراتنك حكايات لطيفه‌سندن وسوء اعمال واخلاق سببى ايله مبتلاى بليّات اولان اشرارك حكاياتندن باحثدر. احوال مذكوره‌نك جمله‌سندن غرض، افراد ناسى علم وعمل ايله تكميل نفوسه تشويق ايلمكدن عبارتدر.

(غايت) علم مذكورك غايتى، سعادت دينيّه ودنيويه‌يه نائل اولمقدر.

علم مذكورك اجلّ مباديسى، رسول محترم صلى الله تعالى عليه وسلّم حضرتلرندن مروى اولان احاديث شريفه‌در.

---

[۱] وعظ، واو حرفنك فتحى وعين حرفنك سكونى ايله و«عظه» عده وزننده و«موعظه» منزله وزننده بركيمسه‌يه قلبنى تليين ايده‌جك ثواب وعقابه دائر كلام تذكير ايلمك يعنى نصح وپند ايتمك معناسنه‌دركه لسانمزده اوكوت ويرمك ايله تعبير اولنور.

[۲] «انزجار»، انفعال وزننده زجر ومنعى قبول ايلمك معناسنه‌در. «زجر» فجر وزننده منع ونهى ايلمك معناسنه‌در.

[۳] «انزعاج» انفعال وزننده زعج لفظندن مشتق ومأخوذ اولوب لغتده قلع وقمعى قبول ايلمك معناسنه‌در. «انزعاج» اصطلاح علماده وعظك تأثيرى ايله قلبك جناب حقه تحرك ايلمسندن عبارتدر. «زعج» زا حرفنك فتحى وعين حرفنك سكونى ايله بركيمسه‌يى مضطرب وبيقرار ايلمك معناسنه‌در. برنسنه‌يى يرندن قوپارمق وطرد ايلمك معناسنده دخى مستعملدر. حايقيرمق معناسنه دخى استعمال اولنور.

علم موعظه‌یه کسب وقوف ومعلومات ایتمك ایچون «امام غزّالی» قدس سره العالی حضرتلرینك مصنفاتی وسيّما امام مشار الیـه حضرتلرینك «احیاء العلوم» اسمی ایله مسمی اولان کتاب جلیـل المنافعی کافی اولدیغی علمـای کرام حضراتی جانبندن ذکر وبیـان بیورلمشدر.



مبحث
﴿ ٢٥ ﴾
﴿ علم تصوف ﴾

علم تصوّف، اول بر علمدرکه او علم ایله اهل کمالك مدارج سعاداته کیفیت ترقیسندن ودرجاتده اهل کماله عارض اولان اموردن باحثدر. امّا شو درجات ومقاماتدن حقیله تعبیر اولنمق غیر ممکندر. چونکه عبارات، اهل لغاتك فهمی واصل اولدیغی معانی ایچون وضع اولنمشدر . امّا اول معانیکه قوای بدنیه‌دن تجرّد و غیبوبت حالنـده ادراك اولنور اکا اخر صورتله وصول میسر اولمز و او صورتله حاصل اولان معـانی‌یه ممکن التعبیر اولان الفاظدن فضـله الفاظك وضعی دخی ممکن دکلدر . نتـه‌کیم معقولات، اوهام ایله ادراك اولنمدیغی کبی موهومات خیـالات ایله وتخیلات دخی حواس ایله ادراك اولنمز . کذلك عین الیقین ایله معاینه‌سی حال وشانی اقتضاسندن اولان شیئك علم الیقین ایله ادراکی ممکن دکلدر . بو حالده علم مذکوری بیلمك مراد ایدن کیمسه اوزرینه واجب اولان شی ، او علمه عین الیقـین ایله وصوله سعی و اجتهاد ایتمکدن عبـارتدر. زیرا علم تصوّف طور عقلك خارجنده اولدیغـندن بیان ایله ارزوی وصول حاصل اوله‌میـه‌جغی علمای کرام حضراتی جانبندن ذکر وبیان بیورلمشدر .

شعر

علم التصوّف علم لیس یعرفه	الّا اخو فطـنة بالحق معروف
ولیس یعرفه من لیس یشهده	وکیف یشهد ضوء الشمس مکفوف

معلوم اولدیغی اوزره مرتبهٔ افضلیـتده صحبت نبویّه فوقنده افضل مراتب اولمدیغی جهتـله رسول اکرم صلی الله تعالی علیـه وسلّم حضرتلرندن صکره افاضل مسلمین یعنی صحابهٔ سعادت‌قرین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین حضراتی «صحابه» لفظ شریفی ایله شهرتشعار اولوب بشقه بر اسم ولقب ایله یاد اولنمزلر ایدی .

عصر ثانیـده افاضل مسلمینه یعنی اصحاب کرام رضوان الله تعـالی علیهم اجمعـین

حضراتنك شرف صحبتلری ایله مشرّف اولان ذوات کرام حضراتنه «تابعین» اطلاق اولنور ایدی. تابعین کرامدن صکره کلان ذوات کرامه «اتباع تابعین» اطلاق اولنور ایدی. اتباع تابعیندن صکره بین الناس وقوع اختلاف وتباین مراتب سببیله افاضل ناسه یعنی امر دینه شدتله اعتنا ایدن ذوات کرامه «زهّاد» و «عبّاد» تسمیه اولنور ایدی. دها صکره بدعتلر ظاهر اولەرق وناس بیننده تداعی ظهور ایدرك هر فرقه «زهّاد» کندولرنده اولمق اوزره ادعا ایدر ایدی. او زمانده احکام شرع شریفه رعایتله طوارق غفلتدن حفظ وتطهیر قلوب ایدن خواصّ اهل سنت «تصوّف» اسمی ایله منفرد ومتحیز اولمشدر.

تصوّف اسمی، هجرت نبویّەنك (۲۰۰) تاریخندن اوّل اشتهار ایدوب اسم مذکور ایله تسمیه اولنان ذوات کرامك اوّلی هجرت نبویەنك (۱۵۰) تاریخنده ارتحال دارجنان بیورمش اولان «ابو هاشم الصوفی» حضرتلریدر.

بر روایته کوره طائفهٔ صوفیەیه «صوفی» اطلاق اولنمسی طائفهٔ صوفیەنك صوفدن یعنی یوکدن لباس اکتسا ایتملرندن وصوفدن لباس اکتسا ایتملری دخی زینت دنیایه عدم میل و رغبتلرندن نشأت ایلمشدر. دیکر بر روایته کوره «صوفی» لفظنك اصلی «صفوی» در. یعنی صلاتده حق سبحانه و تعالی حضورنده واقف اولان صفّ اوّله نسبتدن عبارتدر. «صفوی» لفظنك تلفظنده ثقلت اولمغله (واو) حرفی (فا) حرفی اوزرینه تقدیم اولنوب «صوفی» دینلمشدر. دیکر بر روایته کوره «صوفی» لفظی «صفّه» لفظنه نسبت اولنوب طائفهٔ صوفیەیه اطلاق اولنور. رسول اکرم علیه الصلوة والسلام حضرتلرینك زمان سعادتلرنده فقرای مهاجریندن بر جماعته «اصحاب صفّه» اطلاق اولنور ایدی. شو وجه اشتقاق، لغةً مستقیم دکلسەده معناً مستقیمدر. چونکه طائفهٔ صوفیّەنك احوالی اصحاب صفّه احوالنه مشابەدر. زیرا اصحاب صفّەنك مدینهٔ منورەده مسکنلری و اقارب وعشائری اولمیوب (٤٠٠) قدر ذوات کرامدن عبارت ایدیکه مسجد رسول علیه الصلاة والسلامده اقامت ایدوب روز وشب عبادت ایله مشغول اولورلر ایدی.

رضوان الله تعالی علیهم اجمعین



مبحث
﴿ ٢٦ ﴾
﴿ علم ادعيه و اوراد ﴾
[١] [٢]

علم مذكور، ادعيهٔ مأثوره واوراد مشهوره‌نك صورت تصحيح وضبطى ايله روايا‌تندن وخاصّه‌لرينك بيانندن وعدد تكرارندن واوقات قرا‌ئتلرندن وشرائطندن باحث‌در .

(غرض) علم مذكوردن غرض، فوائد دينيّه ودنيويه‌يه نائل اولمق ايچون ادعيهٔ مأثوره واوراد مشهوره‌يه وجه لائق اوزره كسب وقوف ومعرفت ايتمكدر .

علم ادعيه، احاديث شريفه‌دن استمداد ايلديكى جهتله علم حديث شريفك جملهٔ فروعندن عد وشمار اولنديغى و «امام نووى» عليه رحمة البارى حضرتلرينك «كتاب الاذكار» اسمى ايله موسوم اولان كتاب لطيفى و «المولى محمد بن محمد الجزرى» حضرتلرينك «حصن الحصين» اسمى ايله مشهور اولان كتاب شريفى و «المولى عبدالرحمن البسطامى» عليه رحمة البارى حضرتلرينك كتاب مستطابى علم ادعيه‌نك كتب نافعه و لطيفه‌سندن اولديغى و بو كتابلردن غيرى علم مذكوره متعلق پك چوق آثار شريفه بولنديغى علماى كرام حضراتى طرفندن ذكر و بيان بيورلمشدر .

---

[١] «ادعيه» دعاء لفظنك جمعى‌در. «دعاء» لفظى دال حرفنك ضمه حركه‌سى ايله رغبت الى الله معناسنه‌دركه نياز وابتهال ايله حق تعالى حضرتلرينك دركاهندن خير ورحمت رجاسندن عبارتدر.
ادعيهٔ مأثوره، سلف صالحيندن نقل وروايت اولنان ادعيهٔ شريفه‌دن عبارتدر.

[٢] «اوراد»، ورد لفظنك جمعى‌در .
«ورد» لفظى واو حرفنك كسرى ايله قرآن كريمدن بر جزؤه اطلاق اولنور. بهر كون قرائت ايچون وظيفه اتخاذ اولنان جزؤه اطلاق اولنور. دائما لسانده متداول اولان كلامه دخى دينور .



مبحث
(٢٧)
﴿ علم تعبير رؤيا ﴾

علم تعبير رؤيا، تخيّلات نفسانيه ايله امور غيبيه بيننده‌كی مناسبتدن باحث‌در. تخيّلات نفسانيه‌دن امور غيبيه‌يه انتقال اولنور وبو انتقال ايله خارجده اولان احوال نفسانيه وياخود افاقده‌كی احوال جاريه استدلال ايديلور.

علم مذكورك منفعتی بشری [١] وياخود «انذار» [٢]در.

معلوم اولديغی اوزره رؤيا نفس ناطقه‌نك فعلی‌در. اكر رؤيانك حقيقتی اولمامق فرض اولنسه انسانده شو حالتك ايجادنده فائده اولمامق محذوری لازم كلور حال بوكه حكيم مطلق تعالی شانه حضرتلری ايجاد باطلدن منزه اولوب جناب حقك هر برابداع وايجادی حكمت ومصلحتدن خالی دكلدر.

علمای كرام حضراتی جانبندن ذكر وبيان بيورلديغی اوزره عالم رؤيا، عوالم روحانيه‌دن برعالمدركه عامّهٔ افرادبشرده سكون وراحت ايچون نوم يعنی اويقو اطلاق اولنان حالت طبيعيه ظهور ايتدكده روح انسانی ظاهردن باطنه توجه ايدوب لوح غيبدن كندی آيينهٔ ذاتنه منعكس اولان صور كائناتی لحظهٔ واحده‌ده مشاهده وتماشا ايدر. زيرا انسانك نفسی، حال يقظه‌ده كندی جسم وبدننك احوالنی تدبير ايله مشغول وسمع وبصر وسائر قوای ظاهره ايله حس ايتديكی اموروده فكر وتأمله مجبول اولمغله كندی ذاتنی ادراكدن غافل ولوح غيبدن كندويه منعكس اولان علوم ومعارفدن ذاهل‌در. امّا انسان، نوم سببی ايله روزنهٔ [٣] حسی سد وبند ايدوب علائق جسمانيه وعوائق بدنيه‌دن فكر ونظرينی قطع ايله عالم غيبه توجه ايلدكده ملائكهٔ كرام و سائر روحانياتی مشاهده ايدر. روحانيات ايسه علمای محققين عندنده عالمده موجود و واقع اولان امورك جمله‌سنه واقف و ماضی و مستقبلده ظهور

[١] بشری، با حرفنك ضمی والف مقصوره ايله سونجلو خبر وخيرلو خبر معناسنه‌در.
[٢] انذار، لغتده برماده اعلام ايدوب تحذير وتخويف ايتمك وعذاب وعقوبت وعد ايلمك مناسنه‌در.
[٣] روزنه، پنجره ديمكدر.

ايدن اشيايه عارف اولمغله نفس انسانى دخى اثناى نومده جسم وبدنه متعلق امور ايله اشتغالدن فى‌الجمله تخليص كريبان ايدرك برلحظه عالم روحانى‌يه وصوله فرصت بولديغى آنده كندوسى دخى جواهر روحانيه‌دن بر جوهر اولوب نور بصيرت ايله ارواح علويه‌يه ناظر وآنلرك آيينهٔ ذاتلرنده مرسوم ومصوّر اولان علوم غيبيه‌دن نيجه معارفه نائل وزمان مستقبل‌ده ظهور ايده‌جك حوادثدن بعضيسنه واصل اولدقدن صكره ينه فى‌الحال روحانيتدن جسمانيته رجوع وعودت ايدر واخذ واستفاضه ايله واقف اولديغى امورى بطن دماغده موجود اولان قوهٔ متخيّله‌يه عرض ايدر. اكر روح انسانى، علائق بدنيّه‌دن كندوسنى كركى كبى تخليص ايده‌ميوب آيينهٔ ذاتى كدورات علائق ايله مغبرّ ايسه لوح غيبدن منعكس اولان معنايى على وجه الكمال مشاهده وعينى ادراكده قاصر اولور. بو صورتده قواى دماغيه‌دن قوهٔ متخيله، نفسك نقصان و قصور اوزره مشاهده ايتديكى معنايى اكا مناسب برصورتله تصوير وكندويه لايق برقالبه سبك وافراغ ايتمكله اول واقعه تعبيره محتاج اولور. معبرّ دخى اول صورت خياليه‌يه مناسب ومشابه اولان معنايى صاحب رؤيايه بيان ايدوب نفع وضرر وخير وشرّدن نه مقوله امره دلالت ايدر ايسه انى كشف واظهار ايدر. امّا آيينهٔ روح، صاف وتابناك وغبار وهمدن پاك اولوب روى بصيرتدن رفع نقاب وكشف حجاب ايله برلحظه عالم غيبده ارواح علّيين ايله ملاقات ايدوب كندوسنك ويا شخص آخرك احوالنه متعلق بعض امورى كركى كبى مشاهده ومعاينه ايلدكده اول واقعهٔ مباركه، واقعه مطابق رؤياى صالحه وخيالدن خالى اولمغله تعبيردن مستغنى اولوب مشاهده ايتديكى امرك خارجده عينى واقع وظاهر اولور.

روح انسانى، ابتداى خلقتنده علوم ومعارفه وفنون وصنايعه قابل ومستعد بر جوهر روحانى‌در. لكن مستعد اولديغى كمالاتك كندوسنه حصولى تعلق ايلديكى جسم وبدنك داخل وخارجنده خلق اولنان قواى ظاهره وقواى باطنه‌يى وساٴر آلات بدنيه‌سنى محسوسات خارجيه‌ده استعماله موقوفدر. مثلا قواى ظاهره‌دن قوهٔ باصره ايله مرئياتى رؤيت وقوهٔ سامعه ايله مسموعاتى استماع وقوهٔ شامّه ايله روايحى شمّ وقوهٔ ذائقه ايله طعومى درك وقوهٔ لامسه ايله حرارت وبرودتى ورطوبت ويبوستى حس ايدوب بعده بطون دماغده موجود اولان قواى خمسهٔ باطنه ايله دخى محسوسات جزئيه‌نك احوال واعراض جزئيه‌سنى تخيّل وتفكر ايدرك جزئياتدن كليّاته ترقى ايليوب بوصورتده اشيانك طبائع وحقائق كليه‌سنى واحوال وعوارضنى على وجه الكلى ادراك واذعان ملكه‌سى

حاصل ودرجهٔ کماله واصل اولدقدن صکره دائرهٔ حسـدن خارج و آلات بدنیه‌دن عاری اوله‌رق حاصل اولان علوم غیبیّه ومعـارف آلهیه‌یی دخی مجرد کندو ذات روحانیسی وطبع نورانیسی ایله ادراك ایتمکله ارواح علّیینه وملائکهٔ مقرّبینه فی الجمله مشابهت ومناسبت تحصیل ایدر انجق روحانیات اراسـنده نفسك رتبه‌سی ملکیت طبقه‌سـندن ادنی اولوب کمالات علمیه وعملیه‌ده درجهٔ علیای ملاء اعلایه بالغ اوله‌مز زیرا ملائکهٔ کرام علیهم الصلوة والسـلام حضراتنك ذات وصفات حقه وعالم روحانی وجسمانی‌ده موجود اولان سـائر اشیانك حقائقنه علم وادراکلری نفس انسان کبی قوای بدنیه و آلات جسمانیه وساطتیله علی التدریج کسب و تحصیله موقوف اولمیوب بلکه ابتدای فطرتلرنده و اوّل خلقتلرنده انلرك جمیع کمالات علمیه و عملیه‌لری دفعةً حاصل وانسانك ازمنهٔ عدیده‌ده کسب وتدریج ایله تحصیل ایده‌جکی علوم ومعارفه اول امرده علی وجه الکمال واصل اولملریله ذاتلرینی استکمال ایچون نفسلرندن خارج آلات وقوایه محتاج اولمدقلری درکاردر. لکن انسان دخی اصل فطرتنـده ومایهٔ خلقتنده موجود اولان استعدادی فعله کتوروب حقائق اشیایه وطبائع موجوداته علم و ادراك کسب و تحصیل وجوهر ذاتی تکمیل ایلدکدن صکره رفع حجاب حس ایله عالم منامده جسمانیتدن روحانیته ترقی ایدوب بر لحظه انوار ملکیه وذوات روحانیه ایله ملاقات ایلدکده آن واحدده لوح غیبدن استعداد وصفوتی درجه‌سنده علوم غیبیّه‌یه واقف اولور وروح انسانی، مادامکه حلول موت ایله جسم وبدندن علاقه‌یی قطع ایتمیه کندوسنده بو استعداد ذاتی موجود اولوب علائق ومشاغلدن کندوسـنه عالم منامده تجرید حاصل اولدقجه مغیّباتدن نیجه اموره مطّلع اولور ونفس انسـانده مغیّباته وصول استعدادی دخی مختلف وقرب وبعد ایله درجاتی متفاوت اولوب برقسمی عامهٔ افرادك طبیعتلرنده موجود درکه عالم منامده اثری حاصل اولور و برقسمی دخی اولیای کرامه مخصوص استعداد درکه انلر حال منامك غیریده دخی کشف والهام طریقیله بعض مغیّباته واقف ومطّلع اولورلر. امّا انبیای عظام صلوات الله تعالی علیهم اجمعین حضراتنك ذات کروبی صفاتلرنده عالم غیبه وصول استعدادی درجهٔ علیا ورتبهٔ قصوایه بالغ درکه انلرك ارواح مقدسه‌لری اجسـام لطیفه‌لرنده موجود اولان قوای ظاهره وباطنـه‌لری ایله حس ومشـاهده اولنان امورك وسائر مشـاغل بدنیّه‌نك جمله‌سندن علاقه‌یی قطع ایله لمح بصرده دائرهٔ بشریتدن خروج و جمیع روحانیاتك اکمل واعلاسی اولان ملکیت محضه رتبه‌سـنه عروج ایدوب ارواح علّیین و ملائکهٔ مقرّبیندن بر روح اعظم و ملك معظم اولور و بو اثناده سراپردهٔ غیبده

مكنون اولان اسرار آلهيه و علوم ملكيه‌يي طور قياسدن خارج ذات عاليلرينه مخصوص ادراك وشهود ايله مشاهده و اوقات مخصوصه‌ده تلقىٔ وحى الهى بيوررلر . بعده ينه ملكيتدن بشريته رجوع وعودت ايدوب دائرهٔ حس وخيالى تشريف ايتدكلرنده ملائكهٔ كرامى صورت بشريه ايله دخى مشاهده وطرف حقدن كندولرينه تبليغ اولنان كلام الهى‌يي سفير وحى جليلدن اخذ وتلقى بيوررلر .

انبياى كرامك بو حالت سنيه‌لرى سائر افراد بشرك عالم منامده رؤيا طريقيله معاينه ايلدكلرى حالدن پك زياده مرتبهٔ اعلاده ايسه‌ده ينه استفاضهٔ غيبده بينلرنده فى‌الجمله مناسبت ومشابهت واقع اولمغله مفخر موجودات عليه افضل الصلوات حضرتلرى نبوّت ايله رؤيانك مناسبتنى وبينلرنده واقع اولان نسبت تفاوتى امّت واصحابنه بيان بيورمق قصديله «رؤيا، نبوّتك قرق آلتى جزؤندن بر جزؤدر» ديو كهر ريز خطاب مستطاب اولديلر روايت اخراده رؤيا، نبوتك قرق اوچ جرؤندن وبر روايتده دخى يتمش جزؤندن برجزؤ اولمق اوزره كتب احاديث شريفه ده تخريج اولنمشدر. بو روايتلرك جمله‌سنده اجزاى نبوّتك ذكر اولنان عدد معينه انحصارى مقصود بالذات اولميوب بلكه نبوّت ورسالته مخصوص اولان مراتب عليه‌نك كثرتى ورؤيا ايله نبوّت ميانده واقع اولان كمال تفاوتى بيان قصد اولنمشدر. زيرا بو حديث شريفك بعض طرق اسنادنده نقل اولنديغى اوزره كلام عربده يتمش معناسنه اولان « سبعين » لفظى وارد اولوب « سبعين » لفظى عندالعرب كثرتدن كنايه مقامنده استعمال اولنه كلمشدر .

معلوم اولديغى اوزره عامهٔ افراد بشرك نفس وروحلرى كرچه اطّلاع مغيّباته مستعد اولوب هر شخصك جوهر ذاتنده بو استعداد ذاتى موجوددر . لكن هر شخصك قبولنه مستعد اولديغى كمالات علميه وعمليه‌نك كندوسنده بالفعل حصولنه موانع كثيره واردر . او موانعك اعظمى ، انسانك ظاهر وجودنده موجود اولان قواى خمسه دركه انلرك هر بريسى ايله انسان، خارجده موجود اولان محسوسات جزئيه‌يي حس وادراك ايله مشغول اولوب علاقه ايتديكى امور محسوسه ظهر پردهٔ حس وخيالده موجود اولان عالم معنايى وصور روحانيه‌يي مشاهده‌دن نفسنى منع وصرف ايتمكله جناب حكيم مطلق تعالى شانه حضرتلرى طبيعت بشرده حالت منامى خلق وايجاد ايله آيينهٔ روحدن پرده حسى رفع وحرمسراى غيبه بر باب فتح ايلمشدركه روح انسانى عالم منامده اول بابدن

عالم معنایه داخل و لوح غیبده مرسوم اولان صور مغیّباتدن مشتاق اولدیغی بعض اموره واقف اولور. بناءً علی هذا روح انسانی، کاهیجه عالم خوابده علائق وشواغل بدنیه‌دن تخلیص گریبان ایدوب بر لحظه عالم غیبه نظر ایله منزل مقصودینه واصل اولور .

ظهور نوم ایله انساندن حس وشعور گیدوب آلات حسیه‌نك عملی زائل اولمسنك سببی شودرکه انسانك سائر حیواناتدن امتیازینه مدار اولان نفس ناطقه‌سی جسم وجسمانی اولمیوب بلکه ذاتنده حس بصر ایله محسوس ومرئی اولمیان ارواح ملکیه گبی دیده‌دن نهان و بدنده اثاری عیان بر موجود روحانی وجوهر نورانی درکه تعلق ایتدیکی جسم وبدنك زمام تصرفی وابستهٔ رأی وتدبیری اولمغله هیکل محسوس بشرك ظاهر وباطننده امری نافذ وحکمی جاری‌در . نوع بشر حس وحرکتده کندوسنه مشارك اولان سائر حیواناتدن نفس ناطقه ایله ممتاز اولدیغی گبی نفس ناطقه دخی ارواح ملکیه وسائر روحانیتدن جسم وبدنه تعلق ایله ممتاز اولوب کندوسندن صدور وظهور ایدن علم وکمال وسائر اعمال وافعال ، بدنده موجود اولان آلات ظاهره وباطنه‌یی اعمال ایله حاصل اولور. لکن نفس انسانی ارواح ملکیه گبی برجوهر لطیف روحانی وهیکل بدن کثیف وظلمانی اولمغله بینلرنده مناسبت بعیده و مباینت شدیده اولوب شیٔ لطیفك دخی لطیفده تأثیری قانون حکمته موافق وکثیفده اثری وتیرهٔ عادت آلهیه‌یه مخالف اولمغله نفس ناطقه‌نك مستعد اولدیغی علم وکمال وسائر اعمال وافعالنی تحصیل وذاتی تکمیل ایتمك قصد وارادهسی ایله جناب حکیم بی زوال جلّ شانه عن المثال حضرتلری اخلاط اربعه‌نك زیاده لطیفندن وعلی الخصوص صاف دمدن مخلوق ولسان اطباده روح حیوانی عنوانی ایله معروف اولان بخار لطیفی بدن انسانده خلق وتکوین ایدوب نفسك اعمال وافعالنی تحصیله آلت وحکمت وقدرتنه برهان وحجت ایلدی .

رؤسای اطبانك عمده‌سی «جالینوس»دن و انك غیری سائر مهرهٔ فن طبدن نقلاً کتب تشریحده مسطور اولدیغی اوزره بدن انسانده موجود اولان اعضای رئیسه‌نك اشرفی قلبدر. قلب دخی چام اغاجی صالقمی گبی مخروطی الشکل برعضو درکه سیوری طرفی صدرك اسفلنده صول جانبنه مائل ویصی جانبی صدرك وسطنه متصل وملاصقدر.

جرم قلبده بعضاً دم صافی وبعضاً روح حیوانی ایله مملو اوچ عدد مجوّف محل واردرکه بریسی «تجویف ایمن» وبری «تجویف ایسر» ودیگر اوچنجیسی «تجویف اوسط» تسمیه اولنور .

(تجويف ايمن)، درون قلبه جذب غدا ايچون صدرك صاغ جانبی طرفنه مائل اولەرق دم صافی ومقدار قليل روح حيوانی ايله مملودر.

(تجويف ايسر)، صدرك صول جانبنه مائل وروح حيوانی دينيلان بخار لطيفك منبع ومعدنی اولوب مقدار قليل دم صافی دخی موجوددر.

(تجويف اوسط)، تجويف ايمن ايله تجويف ايسر بيننده دهليز شكلنده متوسط اولوب كبد طرفندن مجلوب وتجويف ايمنده مخزون اولان دم صافی ايله قلبی تغذيه وتوليد روح ايچون تجويف ايسره ايصال ايدر.

قلبك تجويف ايسری روح حيوانی اسمی ايله معروف اولان بخار لطيفك معدن ومنبعی اولوب «شريان» دينيلان مجوّف وطولانی طمرلر دخی تجويف ايسردن نابت وكبد و دماغه وسائر اعضايه منتهی اولمغله تجويف ايسردن روح حيوانی شريانلره حلول وحس و حركته مستعد اولان عضولره وصول بولدقده نفس ناطقهٔ انسانيه، اول بخار لطيف واسطەسيله حس و حركت عملنی اعضاده اجرا وهر عضوه لايق اولان كمالنی اذن حق ايله اعطا ايدر.

روح حيوانی وبخار لطيف نورانی قلبك تجويف ايسرنده حاصل وحرارتی كامل اولمغله شريانلر واسطەسيله جوف دماغه واصل اولدقده جرم دماغدن برودت كسب ايدوب روح حيوانی‌نك مزاجی معتدل اولور. بعده جرم دماغده مركوز وبطون ثلثه‌ده موجود اولان قوای خمسهٔ باطنه‌دن قوهٔ واهمه وحس مشترك وقوهٔ حافظه وقوهٔ خياليه ومتفكره‌نك عمللری دخی نفس ناطقه‌دن اشبو روح حيوانی واسطەسيله صادر اولور.

تفصيلات مشروحه‌دن اكلاشيله‌جغنه كوره نفس ناطقه‌دن صدور وظهور ايدن كمالات علميه و عمليه وجمله افعال واعمال بدنيه، قلبك تجويف ايسرنده موجود اولان روح حيوانی واسطەسی ايله حاصل اولور و روح حيوانی اجزای بدنك الطف و اشرفی اولمغله نفس ناطقه‌يه لطافت جهتيله فی الجمله مناسبت وملايمتی و اشبو جوهر نفسدن صدور وظهور ايدن آثار و افعاله الت اولمغله لياقتی ظاهر اولەرق سائر اعضای ظاهره وباطنه‌ده نفسك آثاری اشبو روح حيوانی وساطتيله صادر اولديغی ثابت اولور.

كذلك مقدما ذكر اولنديغی اوزره انسانك علم وادراكی ايكی وجهله حاصل اولور.

وجـه اوّل ظـاهر بدنده موجود اولان سمع وبصر مقولهسی آلات حسیه واسطهسـیله ادراکدن عبارتدر. وجه ثانی دخی جرم دماغده مرکوز اولان قوهٔ واهمـه وقوهٔ متخیّله کبی قوای باطنه ایله تحصیل ایلدیکی ادراکدر. اشبو ایکی وجه ایله اولان حس وادراك، نفس ناطقهیی کندو فوقنـده عالم غیبده موجود اولان روحانیاتی مشاهدهدن منع ایتمش وفطرت وجبلتی ایله مستعد اولدیغی صور علوم غیبیهیی معاینهدن صرف ایلمشدر. کذلك آلات حس وشعوردن خارج بدنده موجود اولان حواس خمسهٔ ظاهره اعضای بدنیهدن بر عضوده موجود اولوب قوهٔ باصره عینـده و قوهٔ سامعه اذنده و قوهٔ شـامّه انفده وقوّهٔ ذائقه لسانده وقوهٔ لامسه اکثر اجزای بدنده واقع امور جسمانیهدن اولمغله نفس ناطقه، بو آلات وقوای محسوسـاتی ادراك اولنان اشـیاده استعمال ایلدکده بوقوتلره تعب وکلال ومشقت وملال کلوب کثرت تصرّف واعمال ایله روح حیوانی دخی اطرافه منتشر اولمغله قوای حس وشعوره ضعف وفتور ووهن وقصور عارض اولدقده جناب حکیم بی زوال جلّ شـانه عن الوهم والخیـال حضرتلری قوای حسـیهیه راحت ویرمك ایچون نفس انسانده بر داعیـه خلق ایلدیکه اثنای لیل ونهارده عارضهٔ نوم ایله آلات حس وشعورك استراحت و آرامنه طالب اولوب کثرت استعمال ایله حاصل اولان تعب وکلالی انکله دفع ایلدکدن صکره مجدداً کسب ایدهجکی علم وکمال وسائر اثار وافعالنـه قدرت کامله تحصیل ایلیه وحواسّ ظـاهره ایچون مطلوب اولان راحت وحضور میسر اولمیوب انجق مرکز قلبدن جرم دماغه و سـائر اعضایه صعود ایدن بخار لطیـفك ظاهردن باطـنه عودت ورجوع ایتمسـیله حاصل اولوب خصوصاً شمسـك غروبی وحرارتك زوالی ایله اثنای لیـلده بدن انسـانه مس ایدن برودتك اعانتی ایله واقع اولور. بو صورتده طبیعت بشر، برودت لیلی حس ایتمکله حرارت غریزیه اعماق بدنه میل وتوجه وظاهردن باطنه عودت ورجوع ایدوب نفس ناطقهنك قطع مسافهٔ کمالده مطیّـه ومرکبی مثابهسـنده اولان روح حیوانیی خارجدن داخل بدنه سوق ایدر بوسـببدن درکه نوم انسان، غالب حالده اکثر اوقاتده اثنای لیلده واقع اولور. روح حیوانیکه بخار لطیفدر حواس ظاهردن داخل بدنده واقع قوای باطنـهیه رجوع ایتـدکده نفس ناطقهنك حواس ظاهره واسطهسـیله حاصل اولان علائق وموانعی بر طرف اولوب مشغلهسـنه خفت کلمکله قوای دماغیهدن قوهٔ حافظـهده موجود وحاضر اولان صور حسـیهیه مراجعت ایدوب قوّهٔ متخیّله دخی اول صورتلری بربرینـه ضم وتألیف ویاخود بینلرینی تفریق وتحلیل ایله صحیفهٔ خیالده

برتركيب ترتيب ايدر واكثريا صورت تركيب واقعه، نفسك عهد قريبده مشاهده ايدوب حال يقظه‌ده مألوف ومعتاد اولديغى امور جنسندن واقع اولور بعده حواس ظاهره ايله حس اولنان محسوسات جزئيه‌نك جرم دماغده مجمعى اولان حس مشترك قوتنه اول صورتلرى تنزيل ايدوب حواس ظاهره ايله خارجده حس اولنان وجه اوزره مشاهده ايدر وعالم خوابده وقت اولوركه انسانك نفس وروحى قواى ظاهره ايله حاصل اولان مشاغل حسيّه‌دن خلاص اولديغى كبى قواى دماغيه ايله تخيّل ايتديكى صور خياليه‌دن دخى تخليص كريبان ايدوب بر لحظه كندى ذات روحانيسى دخى ادراك معنوى ايله مشاهده‌يه موفق اولوب لوح غيبدن كندى آيينهٔ ذاتنه منعكس اولان معارف غيبيه‌يى دخى معاينه ايدر. بعدذا روح انسانى بلا واسطه كندى ذاتيله طرف حقدن اخذ ايلديكى امور مغيّباتى قوهٔ متخيّله‌يه عرض ايدوب متخيّله دخى او معنالرى يا حقيقى اوزره نقش وتصوير وياخود اومعنايه مناسب برقالبه سبك وافراغ ايله تخيّل ايدر. اكر اخذ اولنان معنانك عينى رسم وتصويرده عاجز اولوب مناسب برصورته افراغ ايدر ايسه او واقعه تعبيره محتاج اولور. امّا نفس ناطقه علائق بشريه‌دن كنديني تخليص ايله بر لحظه عالم ارواحه واصل وآيينهٔ ذاتنه منعكس اولان صور مغيّباتى مطالعه حاصل اولميوب بلكه حواس ظاهره واسطه‌سى ايله حال يقظه‌ده خارجدن داخله وارد وقوهٔ حافظه‌ده مخزون و موجود اولان صور حسيه‌يى قوهٔ متخيّله تركيب وتحليل ايله تصرف ايدر ايسه او واقعهٔ كاذبه اضغاث احلام يعنى قاريشق رؤيا اولور.

عالم منامده مرئى اولان واقعه‌لر بالاده ذكر اولنان اوچ مرتبه اوزره واقع اولديغى سلطان انبيا عليه افضل التحايا حضرتلرندن روايت اولنان حديث صحيح دخى تأييد ايدر. زيرا صاحب سعادت حضرتلرندن مروى‌دركه رؤيا اوچ نوع اوزره واقع اولور. بر نوعى بالذات جناب حقدن وبرنوعى ملك واسطه‌سيله وبرنوعى دخى شيطان القاسيله حاصل اولور ديو بيوردقلرى كلام نبوى مراتب مذكوره‌يه اشارتدر.

اول واقعه‌كه نفس انسانى بلاواسطة الآلات كندى ذاتى ايله اخذ ايدوب قوهٔ متخيّله دخى حقيقى اوزره عينى تصوير ايدر اول واقعه بالذات طرف حقدن لوح روحه منعكس اولوب تعبيردن غنى وعينى واقع اولور. اول رؤياكه روح آنى لوح غيبدن اقتباس ايليوب لكن قوهٔ متخيّله عينى ادراكدن عاجز اولمغله اومعنايه مناسب بر قالبه افراغ ايدر اول واقعه ملك واسطه‌سيله صحيفهٔ خيالده تعبيره محتاجدر. اول واقعه‌كه روح انسانى، انى عالم

روحانیدن اخذ ایتمیوب بلکه قوۂ متخیّله وحافظه‌ده مخزون وموجود اولان معنالری ترکیب وتحلیل ایله تحصیل وملاحظه ایدر اول واقعه شیطانی وکاذب‌در. زیرا بو واقعه اوهام فاسده وخیالات باطله اولوب وشیطان دخی دائما نفسه امر باطل القا ایلمکله شیطانه نسبت اولنمشدر.

رؤیاء نفس انسانه مخصوص وعامّهٔ افراد بشرک طبیعتلرنده موجود برحالت اولوب افراد بنی آدمدن بر فرد اندن خالی دکلدر بلکه اشخاص بشردن هرکس عالم منامده نیجه واقعه‌لر مشاهده ایدرکه حال یقظه‌ده ظاهر اولدقده نفس ناطقه‌نک اثنای نومده مغیّباته واقف اولدیغنه قطع وجزم ایدر چونکه عالم خوابده نفس ایچون غیبه وقوف جائز اولدقده سائر وقتده دخی طریق آخر ایله نفس ناطقه ایچون مغیّباته وصول ممکن اولور. زیرا نوم ویقظه اثنالرنده غیبی ادراک ایدن شی انجق نفس واحد اولوب انسانک اصل وخلقتندن موجود اولان خاصهٔ طبیعیه‌سی واستعداد ذاتیسی هرحالده دائم وباقیدر.

عالم منامده مشاهده اولنان رؤیالر انسانک قصد وقدرتی ایله حاصل اولمیوب بلکه روح انسانی کندوسنک و یاخود شیئ اخرک احوالنی بیلمک ایچون طرف غیبه متوجه ومنتظر اولدقده لطف باری وعون الهی مقارنتی ایله اول شیئک حقیقتی وتوجه ایلدیکی امرک کیفیتی منظرهٔ غیبدن لوح نفسه منعکس ومنکشف اولور یوخسه روح انسانی ایستدیکی وقتده مراد ایتدیکی خصوصی عالم منامده رؤیت ومشاهد ایتمکه قادر دکلدر.

علمای کرام حضراتی جانبندن تعبیر رؤیایه متعلق کتب کثیره تألیف بیورلمشدر. کتب مؤلفه‌نک بعضیسی «ابن الدقاق»ک فوائد الفرائد اثری کبی مختصر و «امام حنبلی» حضرتلرینک «شرح البدر المنیر» اثری کبی متوسط و «ابوالسهل المسیحی» ایله «المولی محمد بن قطب الدین الازنیقی حضرتلرینک» تألیفاتی کبی مبسوط اولوب «قطب الدین الازنیقی حضرتلرینک علم وفضل وزهد وورعده نادر الوجود برذات حمیده صفات اولدقلری وریاست علمیه ایله ریاست کشف بیننی جامع بولندقلری علمای کرام حضراتی طرفندن ذکر وبیان بیورلمشدر.

سلف صالحیندن علم تعبیر رؤیاده تمهر ایتمش اولان ذات عالی قدر «محمد بن سیرین» رضی‌عنه رب العالمین حضرتلری اولدیغی متفق‌علیه اولوب مشارالیه حضرتلرینک تعبیرنامهٔ مخصوصی اطراف عالمده زیور ایدیٔ اعتبار و اشتهاردر.

مبحث

(٢٨)

﴿ علم كلام ﴾

(كلام)، اهل نحو عندنده « ماتضمن الكلمتين بالاسناد » تعريفى ايله معرّف در. يعنى اسناد تامّ ايله ايكى كلمه‌يى متضمن اولان جمله‌يه «كلام» تعبير اولنور. « زيدٌ قائمٌ » جمله‌سى، تعريفه مثال اولوب معناسى « زيد قائم در » ديمكدن عبارتدر. اسناد، «قيام» فعلنى زيد اوزرينه حكم ونسبت ايتمكدن عبارتدركه تفصيلى، كتب نحويه‌ده مسطور ومندرجدر.

(كلام)، علماى علم عقائد اصطلاحنده قواعد اسلاميه اوزره جناب حقك ذات وصفاتندن ومبدأ ومعاد اعتبارى ايله احوال ممكناتدن باحث اولان علمه اطلاق اولنور. ديكر بر تعريفه كوره علم كلام، ادلّه‌دن مكتسب اولان قواعد شرعيۀ اعتقاديه‌يه علمدن عبارتدر.

علم كلامك اكثر مباحثى «كلام الهى» مسئله‌سى اولمق وعلم مذكور تحقيق شرعيات والزام خصومده ايراد كلامه ايراث قدرت ايلك مناسبتنه وامثالى وجوه مناسباته مبنى علم اصول دين، « علم كلام » اسمى ايله تسميه اولنمشدر.

(موضوع) علم كلامك موضوعى، حق سبحانه وتعالى حضرتلرينك ذات وصفاتى‌در.

(منفعت) علم كلامك منفعتى، سعادت ابديّه وسيادت سرمديّه‌يه نائل اولمقدر.

(مبادى) علم كلامك مباديسى، علوم شرعيه وصناعات منطقيه‌در.

صحابۀ كرام وتابعين ذوى‌الاحترام حضراتنك صحبت نبويه بركاتى وزمان سعادت نشان رسالتپناهى‌يه قربيت حيثيتى ايله صفوت عقيده‌لرى اولديغندن بشقه او عصرده وقايع واختلافات قلت اوزره اولوب ظهور ايدن مشكلات دخى خلفاى راشدين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين حضراتى ايله ثقات كاملين طرفلرندن حل اولنديغى جهتله اثبات عقائد دينيه ايچون بحث و مناظره‌يه و تدوين علم توحيده لزوم و احتياج مفقود ايدى. وقتاكه صحابۀ كرام ومرجع انام اولان علماى معالى اتسام حضراتنك عصر و زمانى مرور ايلدى

ناس بیننده فتن کوناکون حدوث ایتمکله اختلاف آرا وتشعب اهوا وبدع ومحدثات یوماً فیوماً بارز اوله‌رق وفتاوی وواقعات تکثر ایدرك مهمات دینیه‌ده علمای کرامه مراجعت متزاحم اولمسیله مجتهدین عظام، آیات کریمه واحادیث شریفه‌یه نظر ایله استنباط ایلدکلری احکامی ضبط ایچون قواعد واصول و ابواب و فصول وضع ایدوب ادلّهٔ تفصیلیه‌دن احکام عملیه معرفتنی مفید اولان علمه «علم فقه» واجمالاً احوال ادلّه‌نك معرفتنی مفید اولان علمه «اصول فقه» وادلّهٔ یقینیه‌دن معرفت عقائدی مفید اولان علمه «علم کلام» تسمیه بیورمشلردر.

علم کلامده اهل سنت و جماعتك رئیسی ایکی ذات عالیقدر اولوب بریسی «ابو منصور ماتریدی» ودیکری «ابو الحسن الاشعری» حضرتلری‌در.

مشارالیهمادن «امام الهدی ابو منصور محمد بن محمد بن محمود الماتریدی» رضی عنه الباری حضرتلری حنفی المذهب ایدی. مشارالیه حضرتلری «کتاب التوحید» و«کتاب المقالات» و «کتاب تأویلات القرآن» و «کتاب مآخذ الشرایع فی اصول الفقه» و «کتاب الجدل فی اصول الفقه»ناملری ایله موسوم اولان کتابلری تألیف بیورمش اولدقلری کبی فرقهٔ معتزله [١] ایله سائر فرقهٔ مخالفه‌نك ردینه متعلق کتابلر دخی تألیف بیورمش وهجرت نبویه‌نك (٣٣٣) نجی سنه‌سنده «سمرقند»ده ارتحال دار بقا ایلمشدر.

«ابو الحسن الاشعری البصری» رضی عنه الباری حضرتلری شافعی المذهب ایدی. مشارالیه هجرت نبویّه‌نك (٢٦٠) نجی سنه‌سنده زیور کهوارهٔ وجود اولوب روایت صحیحه‌یه کوره (٣٣٠) ایله (٣٢٠) سنه‌لری آره‌سنده ودیکر بر روایته کوره (٣٢٤) نجی سنه‌سنده ودیکر بر روایته کوره دخی (٣٣٠) بوقدر سنه‌ده عازم کلزار جنان اولمشدر.

---

[١] معتزله، «اعتزال» لفظندن اسم‌فاعل اولوب فرقهٔ معتزله سبکننده‌در. «اعتزال»، لغتده آیرلمق معناسنه‌در. فرقهٔ «معتزله» فرق غیر ناجیه‌دن برفرقه اولوب رئیسلری «واصل بن عطا»درکه «حسن بصری» علیه رحمة الباری حضرتلرینك مجلسنه مداوم اوله‌رق برکون اثنای محاوراتده «مرتکب کبیره‌یه مؤمن وکافر اطلاق اولنمز» دیوب کفر وایمان بیننده برمنزله اثبات ایلکله مشارالیه حسن بصری حضرتلری، «واصل بزدن اعتزال ایلدی» کلامنی کویان‌اولمغله مرقوم واصل و توابعنك معتزله ایله ملقب اولدیغی وفرقهٔ مرقومه حق‌تعالی اوزرینه مطیعه ثواب وعاصی‌یه عقابك وجوبنه وصفات قدیمه‌نك نفینه ذاهب اولمغله کندو ملتلرینه اهل توحید و اهل عدل اطلاق ایلدکلری وقدری انکار ایتملری ایله انلره قدریه دخی تسمیه اولندیغی کتب کلامیه‌ده مسطوردر.

مجتهدين كرام حضراتى طرفندن علم كلام حقنده منع وتحذير وقوعبولديغى منقول ومروى اولوب بو منع وتحذيرك كلام فلاسفه‌يه وغير مشروع مناظره ومجادله‌يه وبحث ايله عجب و غروره عائد اولديغى وعلم كلام، قواعد اسلاميه اوزره جناب حقك ذات وصفاتندن و نبوتدن وامثالى عقائد دينيه‌دن باحث اولمق حسبيله علم مذكورك حاوى اولديغى مسائل اعتقاديه علوم شرعيه ودينيه‌نك اصلى اولديغندن مباحث اعتقاديه‌يه على وجه الاجمال كسب و وقوف ومعرفت ايتمك هر مسلم اوزرينه فرض عين اولديغى كبى على وجه التفصيل كسب معلومات ايتمك دخى عند الحنفيه فرض كفايه وعند الشافعيه فرض عين اولديغى علماى كرام حضراتى جانبندن ذكر وبيان بيورلمشدر.

حديث شريف ايله ثابت اولديغى اوزره امت محمد عليه الصلوة والسلام عقائد جهتيله يتمش اوچ فرقه اولوب بونلردن بر فرقه‌سى رسول اكرم صلى الله تعالى عليه وسلّم حضرتلرى ايله اصحاب كرامنك اعتقادلرى اوزره اولان فرقه‌دركه بو فرقه‌يه فرقهٔ ناجيه واهل سنت وجماعت اطلاق اولنور. باقى يتمش‌ايكى فرقه، فرق غيرناجيه‌در.

فرق غير ناجيه‌نك اصولى يدى فرقه‌دن عبارت اولوب فرقهٔ اولى «معتزله» وفرقهٔ ثانيه «شيعه» وفرقهٔ ثالثه «خوارج» وفرقهٔ رابعه «مُرجئه» وفرقهٔ خامسه «نجّاريه» وفرقهٔ سادسه «جبريه» وفرقهٔ سابعه «مشبّهه» در. اشبو يدى فرقه‌نك فروعات وتوابعى اولوب جمله‌سى يتمش ايكى فرقه‌يه بالغ اولور.

افاخم علماى كرامدن «المولى محمد بن عبدالكريم الشهرستانى» حضرتلرينك «ملل ونحل» اسمى ايله مسمى اولان كتابنده كرك فرقهٔ ناجيه‌نك وكرك فرق غيرناجيه‌نك احوال وكيفيات وعقائدى على وجه‌التفصيل ذكر و بيان اولنديغى كبى علم كلامه متعلق سائر معلومات تفصيليه دخى كتب كلاميه‌ده مسطور و محرر در. اهل سنت وجماعتك عقائد صحيحه‌سنى حاوى اولان كتابلردن اسوة العلماء المحققين وقدوة الفضلاء المدققين سراج الملة والدين «على بن عثمان الاوشى» عليه رحمة البارى حضرتلرينك بين‌العلماء والطلاب «امالى» اسمى ايله شهرتياب اولان منظومهٔ فاخرهٔ پر بها ونشيدهٔ ذاخرهٔ بى بهالرى كافهٔ اصول دينيه وعامّهٔ عقائد يقينيه‌يى حاوى اولمسيله منظومهٔ مذكوره تبركاً وتيمناً اشبو علم كلام بحثنه تذييل ومبحث مذكور منظومهٔ مذكوره ايله تزيين اولنمش وعمومك تسهيل استفاده‌لرى مقصديله هربيتك زيرينه ممكن مرتبه تركجه معنالرى ثبت وتحرير ايدلمشدر.

(١)

يقول العبد فى بدأ الامالى [١] [٢] [٣] لتوحيد بنظم كالالآلى [٤] [٥] [٦]

(مآل بيت)

ناظم منظومه عليه الرحمه علم توحيدك بيانى ايچون مانند لآلى نظم ايله املا ايلديكى اثرك اوّلنده كلامه شروع ايدر.

---

[١] عبد ، عبد الله تقديرنده اولوب مراد ، نفس ناظم عليه الرحمه در . مفهوم عبوديت، لازمهٔ ذمت مخلوق اولان تذلل و خضاعت اظهارندن بشقه اعتراف ربوبيت حق سبحانه و تعالى حضرتلرينى دخى متضمن اولمغله ناظم عليه الرحمه كندو نفسنى عنوان عبوديتله توصيف ايلمشدر .

(بيت)

(لا تدعنى الّا بياعبديا فانه اشرف اسمائيا)

مدلولى اوزره «عبد» اسمى اشرف اسماء مؤمنين در .

انبياء عظام عليهم الصلوة والسلام حضراتنك خاصهٔ عبوديتلرى خاصهٔ رسالتلرندن اشرفدر. زيرا عبوديتله خلقدن حقه منصرف ورسالتله حقدن خلقه منعطف اولورلر. بناءً عليه كلمهٔ شهادتده عبد عنوانى رسول اوزرينه تقديم اولنمشدر .

[٢] بدأ ، ابتدا معناسنه در. لكن ابتدا لفظنك مفهومى كلفتى متضمن در حمل واحتمال كبى .

[٣] امالى ، املاء كلمه سنك جمعى در . عن ظهر الغيب يعنى بركتابدن استعانه ايتميه رك تحرير وكتابت ايتمك معناسنه در . بعض قوله كوره « امالى » منظومهٔ مذكوره نك اسمى در . بعض قوله كوره دخى « بدأ الامالى » منظومه نك اسمى در .

[٤] توحيد ، تفعيل بابندن مصدردر . صانع عالم حق سبحانه و تعالى حضرتلرينك ذاتاً وصفاتاً واحد حقيق يعنى شريك و نظيردن منزه اولديغنى قلب ايله تصديق ولسان ايله اقرار ايلكدن عبارتدر . نظم مذكورده « توحيد » كلمه سندن مراد ، علم توحيد اولوب علم مذكور، علم كلام ايله شهرتشعاردر .

[٥] نظم ، لغتده اينجويى ايبلكه دزمكه دينور . اصطلاحده مرتّبة المعانى ومتناسقة الدلالات اولان كلماتى مقتضاى عقل اوزره جمع وتأليف ايلكدن عبارتدر .

[٦] لآلى ، « لؤلؤ » كلمه سنك جمعى در . لؤلؤ ، اينجو معناسنه در .

(۲)

اله الخالق مـولانا قديم وموصوف باوصاف الكمال
[۱] [۲] [۳] [۴] [۵]

(مآل بيت)

جملهٔ مخـلوقك خالق ومعبودی قديم‌در . وجودی كنديدن اولوب غيريدن دكلدر وكافهٔ صفات كمال ايله موصوفدر .

[۱] «اله» لفظی «فعال» وزنی اوزره امام مأموم معناسنه اولديغی كبی لام حرفنك فتحی ايله «اله»دن مأخوذ اولديغنه كوره «اله الخلق»، معبود الخلق معناسنه‌در. بعض قوله كوره لام حرفنك كسری ايله « اله » دن مأخوذ اولوب تحير ودهشت معناسـنه‌در. زيرا اوهام مخلوقات، معرفت ذات آلهيده متحير ومتدهشـدر . بعض قوله كوره ينـه لام حرفنك كسری ايله «اله»دن مأخوذ اولوب «دام» و«ثبت» معناسـنه‌در. بعض قوله كوره لام حرفنـك كسری ايله «اله»دن مأخوذ اولوب «سكن» معناسنه‌در. زيرا قلوب، لفظهٔ جـلاله‌نك ذكری ايله مطمئن و ارواح دخی معرفت خدا ايله ساكن اولور. بعض قوله كوره لام حرفنك فتحی ايله «اله»دن مأخوذدركه «رجع اليـه» و«اعتمد عليه» معناسنه‌در. زيرا هر حالده مخلوقاتك مرجع ومعتمـدی ذات آلهی‌در. ديكر بعض قوله كوره ينه لام حرفنـك فتحی ايله «اله»دن مأخوذ اولوب «ارتفع» معناسـنه‌در زيرا ذات‌باری، ممكـناته مشابهت ومحدثاته مناسبتدن رفيع وعالی‌در. بعض قوله كوره لام حرفنـك كسری ايله «وله»دن مأخوذ اولوب «تحير» معناسـنه‌در. ياخود كسر لام ايله «وله»دن مأخوذ اولوب «فزع» و«لجیء» معناسـنه‌در زيرا جملهٔ مخلوقات ، امور و حوايجـنده جانب آلهی‌يه التجا ايدر . ياخـود « لاه يلوه » كلمه‌سـندن مأخوذ اوله‌رق «علا يعلو» معناسـنه‌در. ياخود «احتجب» معناسـنه اوله‌رق «لاه يليه» كلمه‌سندن مأخوذدر زيرا عالم دنياده ابصار اهل دنيادن محتجب‌در. ياخود «استتار» معناسـنه «لاه» كلمه‌سـندن مأخوذدر زيرا جناب حق، كمال صمـديت ايله محتجب اولديغی كبی كمال ظهوری ايله دخی عقول و ابصاردن محتجب‌در . امام اعظم رضی الله تعالی عنه حضرتلرينـك لفظ شريف مذكورك اشـتقاق امرنده تأدباً سكوت بيورمش اولدقلری مرويدر . ائمهٔ نحاتدن امام سيبويه عـندنده دخی لفظ مذكور علم مرتجل‌در .

[۲] مولی، الفاظ مشتركه‌دن اولوب «ولی» كلمه‌سندن مشتق‌در «مفعل» وزننده اولوب «فعلی» وزننده دكلدر. «معتق» و«معتق» و«سيد» و«مربی» و«قريب» و«متصرف فی الامور» و«ناصر» و «محبوب» معنالرينـه‌در. مولانا جلال الدين الدوانی حضرتلری «نصاب» شرحـنده لفظ مذكورك (۱٤) معناسنی بيـان بيورمشدر .

[۳] قديم، دال حرفنك ضمی ايله «قدم قدما» صيغه‌سندن صفت‌در وجودی عدم ايله مسبوق اولميوب بقاسی مستمر اولان موجوده دينور. مآلی، اول و اخری اولميان موجوددر.

[٤] موصوف لفظنك مصدری اولان وصف وصفت، اهل لغت عندنده مترادف‌در. آخرنده اولان «تا» حرفی «واو» حرفندن عوض‌در «وعد، يعد، عدة» كبی.

[٥] ناظم عليـه الرحمه حضرتلرينـك صفـات كمالدن مرادی صفـات ثبوتيـهٔ ذاتيـه اولوركه

(٣)

هو الحی المدبّر کل امر [١] هو الحق المقدّر ذوالجلال

(مأل بيت)

حق سبحانه وتعالى حضرتلرى حيات صفتى ايله متصف‌در. حيات، ذاتنـدن اصلا زائل اولماز. جمله امور واحكامى مشيتى تعلّق ايلديكى اوزره تدبير وقضـا وعلم ازليسى مقتضاسى اوزره اصـلاح ايدر وجمله امور وافعالى قَدَر مخصوص اوزره تقدير ومقتضاى حكمتى اوزره ترتيب ايلر.

(٤)

مريد الخير والشر القبيح [٢] ولـكن ليس يرضى بالمحال [٣]

(مأل بيت)

صفات ذاتيۀ الهيه‌دن بريسى (اراده) در. حق سبحانه وتعالى حضرتلرى خير وشرّى اراده ايدر. لـكن شرّه رضاى شريفى تعلق ايلمز.

«حيـات» «علم» «قدرت» «كلام» «سمع» «بصر» «اراده» در ماتريديه عنـدنده «تكوين» و اشعرى عنـدنده «بقا» صفتى دخى داخلدر. زيرا كمال، اول معنادركه عدمى نقصـان اولور ذاتده و افعـال وصفاتده جارى‌در. «تمام» ايله فرق بودركه «تمام»ك مفهومنده تزايد محتملدر. لـكن كمال، كامل‌در. حق سبحانه وتعالى حضرتلرى صفات كمال ايله متصف اولمسـه اوصاف ناقصه ايله متصف اولمق لازمكلور لازم وملزوم باطل اولمغله جنـاب رب العـالمين «حى» و «عليم» و «متكلم» و «سميع» و «بصير» و «مريد» و «مكوّن» در.

[١] مدبر، تدبير لفظـندن اسم‌فاعل‌در «تدبير» كلـمه‌سى لغتده عواقب امورى تأمل وتفكر معناسنه‌در. حق سبحانه وتعالى حضرتلرينه نسبتله علم شريفى عواقب امورى محيط اولوب جملۀ امور واحكامى منزلنه تنزيلدن عبارتدر.

[٢] مريد، اراده لفظندن اسم فاعل‌در.

[٣] محال، ميم حرفنك ضمى‌ايله ممكن كلمه‌سنك ضدى‌در. محال ايكى نوعدر. بريسى عقلى وديكرى شرعى‌در. (محال عقلى) اول شيدركه عقل، اوشيئك خارجده وجودينى منع ايدر محل واحدده اجتماع نقيضين كبى. «اجتماع نقيضين» سواد ايله بياضك برمحلده اجتماعى كبيدر. (محال شرعى) اول‌شيدركه، اوشيئك ارتكابى عقابى موجب اولور كفر وسائر معاصى كبى. بيت مذكورده اولان محالدن مراد، محال شرعى‌در. ايمدى حق سبحانه وتعالى حضرتلرى عبادك ايمان وطاعتنى وكفر ومعصيتنى اراده‌ايدر. لـكن كفر ومعصيته رضاسى يوقدر.

(٥)

صفات الله ليست عين ذات ولا غيرا سواه ذا انفصال

(مآل بيت)

ذات الهی صفات کمال ایله موصوف وصفات کمال، جناب حقك ذات شریفی ایله قائمدر. لکن صفات، ذات شریفنك عینی اولمدیغی کبی ذاتدن منفصل غیری دخی دکلدر.

(٦)

صفات[١] الذات والافعال طرا[٢] قديمات مصونات[٣] الزوال

(مآل بيت)

حق سبحانه وتعالی حضرتلرینك مجموع صفات ذاتیه وفعلیه‌سی قدیم اولوب فنا وزوال تطرّقندن محفوظدر.

(٧)

نسمى الله شيئا لا كالا شياء وذاتا عن جهات الست خال[٤]

(مآل بيت)

حق تعالی حضرتلرینه شرع شریفده شیٔ لفظی اطلاق اولنور لکن حقیقت وصفتده اشیای سائره‌یه مماثل دکلدر. وجناب حق ذات ایله تعبیر اولنور لکن جهات ستّه‌دن[٥] منزه ومبرّادر.

---

[١] صفات، صفت کلمه‌سنك جمعی‌در. صفات شریفهٔ الهیه ایکی نوعدر. نوع اوّل (صفات ذاتیه) در حیات، علم، سمع، بصر کبی. نوع ثانی (صفات فعلیه) در انشا، ابداع، اماته، احیا ترزیق، انماء، تصویر کبی.

[٢] طرا، طا حرفنك ضمی ایله جمیعاً معناسنه‌در.

[٣] مصونات، مصون کلمه‌سنك جمعی‌در. مصون محفوظ معناسنه‌در.

[٤] خال، خلو کلمه‌سندن مشتق اسم فاعلدر. خلو، خالی اولمق معناسنه‌در.

[٥] جهات سته، «فوق» «تحت» «امام» «خلف» «یمین» «یسار» دن عبارتدر.

(٨)

وليس الاسم غيرا للمسمى	لدى[١] اهل البصيرة[٢] خير آل[٣]

(مأل بيت)

اهل سنت عندنده اسم ، مسمّانك يعنى ذاتك غيرى اولميوب بلكه عينى‌در .

(٩)

وما ان جوهر[٤] ربى[٥] وجسم	ولا كلّ وبعض ذو اشتمال

(مأل بيت)

حق سبحانه وتعالى حضرتلرى « جوهر » و « جسم » و « كلّ » و « بعض » دكلدر .

---

[١] « لدى » ، ظرف مكان اولوب « عند » معناسنه‌در . « امام حريرى » ايله سائر ائمهٔ نحاة « لدى » كلمه‌سى ايله « عند » كلمه‌سى بينلرينى تفريق ايدوب « عند » كلمه‌سنى اعيـان ومعانى‌يه ظرف و «لدى» كلمه‌سنى اعيانه مخصوص اولمق اوزره بيان ايلمشلردر. بعض اهل نحوعندنده كلمتين مذكورتين بيننده فرق يوقدر .

[٢] «بصيرت» ، قلبده برنوردركه انكله اشيا ادراك اولنور نته‌كيم بصر، «عين» ده برنوردركه انكله محسوسات رؤيت اولنور .

[٣] «آل » كلمه‌سنك اصلى اهل‌در . آل كلمه‌سى بلاد وصنايعه مضاف اولمز بوصورتده آل مصر وآل التجـاره ديمز . امر دنيـا ودينده و ياخود يالكز امر دنيـاده خاطر وشرف اصحابنـه مضاف اولور آل النبى عليه الصلوة والسلام وآل فرعون كبى .

[٤] جوهر، جورب وزننده على الاطلاق شول حجره دينوركه اندن انتفاع اولنه‌جق نسنه استخراج اولنور. مراد، جواهر معدنيه اولان احجاردركه فلزاتدن عبارت اولور و«جوهر الشى» برنسنه‌نك اصل مايه ومادّه‌سى‌دركه اونسنه‌اندن صورت‌پذير حصول اولور. مثلا جوهر انسانى، مايهٔ جبليت‌دركه نشو ونمانك وبالجمله اوضاع واطوارك موضوع عليهى‌در. احجار معروفه‌يه جوهر اطلاق ، معناى اوّلدن مأخوذدر. بعض قوله كوره جوهر، عربى اولوب « جهر» دن مأخوذدر . لكن متعـارف اولان جوهر لفظى، فارسى اولان كوهر لفظندن معرّبدر. اهل حكمت اصطلاحنده جوهر، بنفسه قائم وموضوع مقومدن مستغنى موجوددر. متكلمين عندنده متحيز بالذات در مقابلى عرض در و عرض جوهر ايله قائم‌در.

[٥] رب ، اصلنده تربيه معناسنه‌دركه برشيئى تدريج ايله كماله ابلاغ وايصال ايتمكدن عبارتدر. بعده مبالغةً حق تعالى حضرتلرينه وصف اولمشدر. رب كلمه‌سى، جناب حقك غيرى‌يه مقيداً اطلاق اولنور .

(١٠)

وفى الاذهان حق كون جزء [١] بلا وصف التمكن يا ابن خال [٢]

(مآل بيت)

جزء لايتجزى‌كه جوهر فرددن عبارتدر انك وجودى عقولده ثابت ومتحققدر.

(١١)

و ما القرآن مخلوقا تعالى كلام الرب عن جنس المقال

(مآل بيت)

قرآن كريم كه حق سبحانه وتعالى حضرتلرينك كلامى‌در، حادث ومخلوق دكلدر. جناب حقك ذات اقدسى ايله قائم اولان صفتى‌در.

(١٢)

ورب العرش فوق العرش لكن [٣] بلا وصف التمكن و اتصال

(مآل بيت)

حضرت رب العزه عرشدن عالى‌در و عرشك خالقى‌در. عرشده مستقر وعرشه متصل دكلدر.

---

[١] اذهان، ذهن كلمه‌سنك جمعى اولوب عقل معناسنه‌در.
[٢] خال، برادر مادر معناسنه اولوب بيت مذكورده تكملهٔ نظم ايچون ايراد اولنمشدر.
[٣] عرش، اعظم مخلوقات الٓهيه‌در. لسان حكماده «فلك تاسع» ايله تعبير وتسميه اولنوركه فلك اعظم ومحدّد جهات دخى دينور مجموع موجوداتى محيطدر.

(١٣)

و ما التشبيه للرحمن وجها   فصن عن ذاك اصناف الاهال
[١] [٢]

(مآل بيت)

حق سبحانه وتعالى حضرتلرى ذاتاً وصفةً مخلوقنه مشابه دكلدر. دليل عقلى ونقلى ايله اهل اسلامك بواعتقاد اوزرينه ثباتنه سعى واهتمام ومشبّهه طائفه‌سى كبى باديهٔ تشبيهده سركردان اولماملرى خصوصنه اقدام ايله.

(١٤)

ولا يمضى على الديّان وقت   واحوال وازمان بحال
[٣] [٤] [٥] [٦]

(مآل بيت)

حق تعالى حضرتلرى اوزرينه (وقت) و (احوال) و (ازمان) كذران ايتمز. حق تعالى حضرتلرى مكاندن منزه ومبرّى اولديغى كبى زماندن وتحولات وتبدلاتدن وترقيات وتنزلاتدن دخى منزه ومبرّادر.

---

[١] اصناف، صنف لفظنك جمعى اولوب نوع معناسنه‌در.
[٢] اهالى، اهل لفظنك جمعى‌در ارض لفظنك جمعى اراضى اولديغى كبى.
[٣] ديّان، دين لفظندن مبالغه صيغه‌سيدر. دين، جزا معناسنه اولمغله ديّان، مجازى معناسنى مفيد اولوب حق تعالى حضرتلرينك اسمى‌در. يوم قيامت، يوم مجازات اولمغله «يوم الدين» ايله تسميه اولنمشدر.
[٤] «وقت» لفظندن وقت معين ياخود جزء وقت مراد اولنور.
[٥] احوال، حال كلمه‌سنك جمعى‌در. موصوفده راسخ اولميان صفته وهيئت نفسانيه‌يه اطلاق اولنور بعد الرسوخ او صفته «حال» دينلميوب «ملكه» اطلاق اولنور.
[٦] ازمان، افعال وزننده زمان كلمه‌سنك جمعى‌در. «ازمان» دن ازمنهٔ مختلفه وياخود زمان طويل مراد اولنور. ياخود «زمان» دن مدت مقسومه و «وقت» دن برامر ايچون مفروض اولان مدت مراد اولنور. بعض قوله كوره وقت لفظنك اكثر استعمالى زمان ماضى‌يه مخصوص‌در.

(١٥)

ومستغن الهى عن نساء واولاد اناث او رجال [١]

(مأل بيت)

حضرت خالق بيهمتا تعالى شانه عن‌الاشياء، زوجه اتخاذندن واولاد توليدندن منزه ومبرّادر.

(١٦)

كذا عن كل ذى عون ونصر [٢] تفرّد ذوالجلال وذو المعالى [٣]

(مأل بيت)

حق سبحانه و تعالى حضرتلرى ذات و صفاتنده واحد و ملك و قدرتنده و جلال وعظمتنده منفرددر انفاذ اوامر واحكامنده معين وناصره محتاج دكلدر. جملهٔ مخلوقات جميع ازمنه و امكنه‌ده جناب خالق تعالى حضرتلرينه مفتقر و محتاجدر احتياج علامت عجزدر حق سبحانه وتعالى عجزدن منزه اولوب قادر وغنى وقيّومدر.

(١٧)

يميت الخلق قهرا ثم يحيي [٤] فيجزيهم على وفق الخصال [٥]

(مأل بيت)

حضرت قادر بيچون جل شانه، مجموع خلقى على سبيل القهر والغلبه افنا و اعدام ايدوب بعده جمله‌سنى احيا وعرصهٔ قيامتده عمللرينه موافق جزا ايدر.

[١] اولاد، ولد لفظنك جمعى‌در. «ولد» لغة وشرعاً ذكور واناثه شاملدر.
[٢] عون ونصر، ياردم معناسنه‌در،
[٣] معالى، «معلات» لفظنك جمعى‌در. «معلاة» علوّ وشرف معناسنه‌در.
[٤] خلق، مخلوق معناسنه‌در.
[٥] خصال، خصلت لفظنك جمعى‌در.

(١٨)

ولكفار ادراك النكال [٢] [٣]	لاهل الخير جنات و نعمى [١]

(مأل بيت)

حق سبحانه وتعالى حضرتلرى اهل خيرى يعنى مؤمن مطيعى جنت ونعمت ايله اثابه وتنعيم وكفارى دركات جحيم ايله تعذيب وتنقيم ايدر .

(١٩)

وما اهلو هما اهل انتقال	ولايفنى الجحيم ولاالجنان

(مأل بيت)

جنان و نيران الآن موجوددر. اوزرلرندن احوال خاليه مرور ايتمكده‌در. جنت وجهنم وسكانى فناپذير اولمديغى كبى محال اخرايه دخى انتقال ايتميوب صفت خلود وتأبيد ايله متصفدر.

(٢٠)

وادراك وضرب من مثال [٤]	يراه المؤمنون بغير كيف

(مأل بيت)

حق سبحانه وتعالى حضرتلرى جنتده مؤمنين مكرّمينه عرض ديدار ايدر . مؤمنين دخى كنه وحقيقتنى غير مدرك و صور مخلوقه‌دن بر صورته مشابهتسز اوله‌رق جمال خداى لايزالى رؤيت شرفى ايله شرفياب اوله‌جقدر .

[١] «نعمى» لفظى نون حرفنك ضمى وقصر ايله نعمت معناسنه‌در. «بشرى» و «رجعى» لفظلرى بشارت ورجوع معنالرينه اولديغى كبى.
[٢] ادراك، درك لفظنك جمعى‌در. «درك» لفظى «دال» و «را» حرفلرينك فتحه حركه‌لرى ايله حفرهٔ نيراندن برحفره ياخود طبقات ناردن برطبقه‌در .
[٣] نكال، عقوبت معناسنه‌در.
[٤] ضرب، نوع معناسنه‌در.

(٢١)

فينسـون النعيم اذا رأوه   فياخسران اهل الاعتزال

(مآل بيت)

مؤمنين مكرّمين دار السرورده لقاى شرف التقاى ربانى ايله مسرور و استفاضهٔ نور حبور ايله پرسرور اولدقده جنتك جملهٔ نعم ابديه‌سنى خاطرلرندن فراموش ايدرلر. زيرا جنت و جنتـك جملهٔ لطـائف ونعمتى ديدار الهى‌يه نسبـةً نير اعظمه مقابل ذرّه وغيرمتناهى اعداده محاذى مرّه مثابه‌سنده‌در . اهل اعتزال، رؤيتى انكار ايدر.

(٢٢)

ومان فعل اصلح ذوافتراض [١]   على الهادى المقدّس ذوالتعالى [٢]

(مآل بيت)

حق سبحانه وتعالى حضرتلرى اوزرينـه عبادى ايچون اصلح اولان شيلرى اراده وخلق ايلمك واجب دكلدر . زيرا حق تعالى حضرتلرى فاعل مختاردر.

(٢٣)

وفرض لازم تصديق رسل [٣]   و املاك [٤] كرام [٥] بالنوال [٦]

(مآل بيت)

عاقل وبالغ اولان مكلف اوزرينه وحدانيت آلهيه‌يه ايمان ايتمك فرض اولديغى كبى رسل وانبياى عظام ايله ملائكهٔ كرامه دخى ايمان ايلمك فرض‌در .

[١] ذوافتراض، صاحب وجوب معناسنه‌دركه واجب تأويلنده‌در .

[٢] ذوالتعالى، رفعت وعظمت صاحبى ديمكدر .

[٣] رسل ، رسـول كريمهٔ شريفه‌سـنك جمعى‌در. تصديق انبياده تعيين عدد لازم دكلدر. اكرچه بعض قوله كوره انبياى عظام يوز يكرمى درت بيك و رسـل كرام عليهم الصلوة والسـلام حضراتى اوچ يوز اون اوچ ذوات فخامدن عبارت اولمق اوزره مروى ايسه‌ده بونده قطعيت يوقدر.

[٤] املاك، ملك لفظنك جمعى‌در .

[٥] كرام، كريم لفظنك جمعى‌در. مكرّم معناسنه‌در .

[٦] نوال، عطا ونصيب معناسنه‌در .

(٢٤)

وختم الرسل بالصّدر المعلّى [١] نبىّ هاشمىّ ذى جمال

(مآل بيت)

حضرت محمد عليه الصلوة والسلام خاتم الانبيا و المرسلين اولەرق نبوّت و رسالت ذات رسالتپناهيلريله ختام بولمشدر .

(٢٥)

امام الانبياء بلا اختلاف [٢] وتاج الاصفياء بلا اختلال [٣]

(مآل بيت)

شاه سرير اصطفا عليه ازكى التحايا حضرتلرى امام انبيا وپيشواى اصفيادر .

(٢٦)

وباق شرعه فى كلّ وقت [٤] الى يوم القيمة و ارتحال

(مآل بيت)

رسول اكرم صلى الله تعالى عليه وسلّم حضرتلرينك شريعت سمحا وملت بيضالرى نسخ وتبديلدن عارى والى يوم القيامه باقيدر .

[١] صدر، هرشيئك مقدّم واوّلنه دينور. سينه يعنى كوكس معناسنده دخى استعمال اولنور.

[٢] امام، مقتدابه معناسنەدر.

[٣] آصفياء، صفى لفظنك جمعيدر . (صفى) كلمەسى صفات ذميمەدن مبرّا وكدورات نفسانيەدن معرّا اولان ذات عاليقدره اطلاق اولنور . نظم مذكورده اصفيادن مراد ، ملائكهٔ كرام واولياى ذوى الاحترام حضراتيدر .

[٤] شرع، لغتده اظهار وبيان وطريق معنالرنده مستعملدر . بعده وضع الهى ايله موضوع وانبياى كرام عليهم الصلوة والسلام حضراتندن برنبىّ ذيشان ايله ثابت اولان طريقده استعمال اولندى. بعض علماى كرام حضراتنك بيانته كوره ابنياى كرام عليهم الصلوة والسلام حضراتندن ثابت اولان (طريق مخصوصه) مابه الجزا اولمق حيثيتى ايله «دين» واجتماع حيثيتى ايله «ملت» وواجب الاذعان اولمق حيثيتى ايله «ايمان» وتسليم اولمق اعتبارى ايله « اسلام » و زلال كالنه متعطشينك ورودى اعتباريله «شريعت» وجبريل عليه السلام حضرتلرينك اسم شريفلرى ناموس اولمغله حضرت جبريل عليه السلام واسطه سيله وارد اولديغى اعتباريله «ناموس» اطلاق اولنور.

(۲۷)

وحق امر معراج وصدق	ففیه نص اخبار عوالی [۱] [۲]

(مأل بیت)

حضرت رسول اللهك خصيصۀ معراجی ثابت ومتحقق وواقعه مطابقدر. زیرا ثبوتی بابنده متواتر ومشهور کبی اخبار عالیه منصوصدر.

(۲۸)

وانّ الانبیاء لفی امان [۳]	عن العصیان عمداً وانعزال

(مأل بیت)

انبیای عظام علیهم الصلوة و السلام حضراتنك جمله‌سی بالقصد صدور ایدن کفر ومعاصیدن معصوم ومصون ومنصب والای نبوّتدن معزول ومهجور اولمقدن مأموندر.

(۲۹)

و ماکانت نبیا قطّ انثی	ولا عبد وشخص ذو افتعال

(مأل بیت)

انبیای عظام علیهم الصلوة والسلام حضراتی قطعاً انثی دکلدر. یعنی نسوان طائفه‌سندن و عبد جنسندن قطعاً پیغمبر کلمز وپیغمبر ساحر و مشعوذ اولمز.

---

[۱] نص، لغتده تصریح معناسنه‌در.

[۲] عوالی، عالیه یاخود عالی لفظلرینك جمعی‌در. زیرا صفت اولان فاعل، ذوی العقولك غیریده اولور ایسه «فواعل» وزنی اوزره قیاسی جمعلنور.

[۳] امان، امن معناسنه‌در.

(۳۰)

وذو القرنين لم يعرف نبيّا [۱] كذا لقمان فاحذر عن جدال [۲]

(مآل بيت)

ذوالقرنين ولقمان حضرتلرينك نبوّتلری ثابت اولمديغندن نبوّتلری خصوصنده مجادله‌دن كف لسان ايدوب علم الهی‌يه احاله ايلك اسلمدر .

(۳۱)

وعيسى سوق يأتى ثم يتوى [۳] لدجال شـقى ذى خبـال [٤]

(مآل بيت)

علامت قيامت اولمق اوزره محمد مهدی خروج ايدوب بعـده دجّال ظهور وقرق كون شرق وغرب عالمده نشر شرارهٔ فساد ايلدكدن صكره حضرت عيسى عليه الصلوة والسلام آسماندن آيت سيف كبى نازل اولوب اول شقئ فتّانى اهلاك ايليه‌جكدر .

---

[۱] ذوالقرنين، لقب اسكندردر واسكندر ايكى پادشاهدر . بريسى رومى و بريسى يونانيدر . اسكندر رومى، «قاتل دارا بن بهمن اسفنديار» دركه صاحب خضر عليه‌السلامدر. اسكندر يونانى، فيلفوس اوغلی‌دركه صاحب ارسطودر. محل اختلاف اولكى ذاتدر يعنى پيغمبر وياخود ولی‌می‌در ديو اختلاف اولندى . حضرت ذو القرنين ايله حضرت لقمانه متعلق معلومات تفصيليه كتب تفاسير شريفه ايله كتب تواريخده مسطور ومحرردر.

[۲] جدال، مجادله معناسنه‌در .

[۳] عيسى، لفظى بعض روايته كوره سريانى وبعض روايته كوره عبرانی‌در. «علامهٔ زمخشری» «كشـاف» ده حضرت عيسى عليه السـلامك اصل اسمى « ايشـوع » اولمق اوزره بيان ايلشـدر . صاحب « تيسـير » « موشى » كبى شين معجمه ايله عيشى اولوب عربی‌يه نقل اولندقده شين حرفنك نقطه‌لری اهمال اولنديغنى بيان ايلمشدر. معناسى سيد ياخود مبارك ديمكدر.

[٤] دجّال، دجل لفظندن مأخوذ اولوب كذّاب وسحّار معناسنه‌در .

(٣٢)

كرامات الولى بدار دنيا [١] [٢] لها كون فهم اهل النّوال

(مأل بيت)

دار دنيـاده اولياء الله يدلرنده ظهور ايدن خارق عاده كرامتلر حق وثابتدر. زيرا اولياى كرام، مظهر الطاف مخصوصهٔ ربانيه‌در.

(٣٣)

ولم يفضل ولى قطّ دهراً نبيّا او رسولا فى انتحال [٣]

(مأل بيت)

اولياى كرام، رسل وانبياى عظام عليهم الصلوة والسلام درجه‌سنه قطعاً بالغ دكلدر.

(٣٤)

و للصـديق رجحان جلى على الاصحاب من غير احتمال

(مأل بيت)

اقدم خليفهٔ رسول الله اولان ابوبكر الصديق رضى الله تعالى عنه حضرتلرى سائر اصحاب كرام حضراتندن ارجح وافضل‌در. افضليتى شك واحتمالدن عارى اوله‌رق قطعى الثبوت‌در.

[١] كرامات، كرامت لفظنك جمعى‌در. دعواى نبوته مقارن اولمديغى حالده طرف اوليـادن خارق العاده اولان امرك ظهورى‌در. ايمانه وعمل صالحه مقرون اولمزايسه استدراج تعبيراولنور. دعواى نبوّته مقرون اولور ايسه معجزه‌در. سحر، نفوس خبيثه اصحابندن ظهور ايتمكله «كرامت»دن مفترق اولور.

[٢] ولى لفظى، «ولى» وياخود «ولايت»دن مأخوذ اولوب قريب ومحب معناسنه‌در. اصطلاحده ممكن اولديغى مرتبه عارف بالله وعارف صفات الله اولوب طاعاته مواظب ومعاصيدن مجتنب ولذّات وشهوات حيوانيه‌دن معرض اولان ذات شريفه اطلاق اولنور.

[٣] انتحال، شرف معناسنه‌در.

(٣٥)

و للفاروق رجحان وفضل [١] على عثمان ذی النورین عال [٢]

(مآل بيت)

فاروق اعظم عمر بن الخطاب رضی الله تعالى عنه حضرتلری دخی عثمان بن عفان رضی الله تعالى عنه حضرتلرندن ارجح وافضل‌در .

(٣٦)

و ذو النورین حقاً کان خیرا من الكرّار [٣] فی صف القتال

(مآل بيت)

«عثمان بن عفان» رضی الله تعالى عنه حضرتلری دخی حیدر کرّار «على بن ابی طالب» رضی الله تعالى عنه حضرتلرندن افضل‌در.

(٣٧)

وللكرّار فضل بعد هذا على الاغيار طُرّا لا تبال

(مآل بيت)

« امام على » رضی الله تعالى عنه حضرتلری دخی سائر صحابهٔ کرام رضوان الله تعالى عليهم اجمعين حضراتندن افضل‌در. بو بابده بعض کیمسه‌لرك کونا کون اقوالنه توجیه سامعهٔ اعتبار اولنمز .

---

[١] فاروق، فرق لفظندن مأخوذ صيغهٔ مبالغه‌در «حضرت عمر» رضی الله تعالى عنه، قضايا‌ده حق وباطلك بينني فرق ايلديکی جهتله «فاروق» ايله ملقب اولمش‌در .

[٢] ذی النورين، ایکی نور صاحبی دیمکدر. «حضرت عثمان» رضی الله تعالى عنه، رسول اکرم صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرينك كريمهٔ محترمه‌لری «رقيه» و «ام كلثوم» رضی الله تعالى عنهما حضرتلرينی تزوّج ايلمكله «ذی النورين» ايله ملقب اولمشدر .

[٣] كرّار، كر لفظندن مأخوذ صيغهٔ مبالغه‌در . (كر) لفظی حمله وصولت معناسنه‌در. حضرت على رضی الله تعالى عنه، بغايت شجيع وجنكاور اولمغله كرّار ايله ملقب اولدی.

(٣٨)

و للصديقـة الرجحان [١] فاعلم على الزهراء [٢] فى بعض الخلال [٣]

(مآل بيت)

ام المؤمنين زوجهٔ سيد المرسلين «حضرت عائشــه» رضى الله تعالى عنها حضرتلرى بعض خصالده «فاطمة الزهراء» رضى الله تعالى عنها حضرتلرندن ارجحدر.

(٣٩)

ولم يلعن يزيدا بعــد موت [٤] سوى المكثار [٥] فى الاغراء غال [٦]

(مآل بيت)

سلفدن بركيمسه «يزيد بن معاويه» حقنده لعنت ايلمدى انجق حدى تجاوز ايدن رفضه وخوارج كبي بعض اشخاص لعنت ايلديلر.

---

[١] صديقه، ام المؤمنين «حضرت عائشه» رضى الله تعالى عنهانك لقب شريفلرىدر.

[٢] زهراء، ام رسول الله صلى الله تعالى عليــه وسلم «حضرت فاطمه» رضى الله تعـالى عنهانك لقب شريفلرىدر. وجوه تلقيبات، «حضرت صديقه» رضى الله تعالى عنهانك خدمت نبويده كمال صداقتندن و «حضرت فاطمه» رضى الله تعـالى عنهانك اشراق جمال تابدارلرى اولمسندن عبارت اولوب تفصيلى، كتب سير وتواريخده مسطور ومذكوردر.

[٣] خلال، خصال معناسنهدر.

[٤] لعن، لغتده طرد معناسنهدر. اصطلاحده برشخصى حضرت حقك رحمت آلهيهسندن طرد وتبعيد ايلك معناسنده استعمال اولنور.

[٥] مكثار، مفعال وزننده كثرتدن مبالغه معناسنى مفيد اولوب «قوّال» معناسنهدر. «قوّال» چوق سوزلى كيمسه ديمكدر.

[٦] غالى، غلو لفظندن مأخوذ اسم فاعلدر. «غلو»، حـدى تجاوز ايتمك، «غالى» حـدى تجاوز ايديجى ديمكدر.

(٤٠)

و ايمان المقلّد ذو اعتبـار [١] [٢]   بانواع الدلائل كالنصال [٣]

(مأل بيت)

مقلّد اولان مؤمنك ايمانى معتبر واعتبارى ادلّهٔ قاطعهٔ نافذه ايله مدلّل ومبرهن‌در .

(٤١)

وما عذر لذى عقل بجهل [٤] [٥]   بخلّاق الاسافل والاعالى [٦] [٧]

(مأل بيت)

عاقل وبالغ اولان كيمسه جهلى سببى ايله معرفت آلهى‌دن محروم اولسه حضور رب العالمين‌ده اوكيمسه‌نك عذرى قرين قبول اولمز .

[١] ايمان، لغتده مطلقا تصديق معناسنه در . امن كلمه‌سندن افعالدر. اكا ايمان ايتدى ديمك، انى تكذيب ومخالفتدن امين ايتدى ديمك اولمغله تصديق، حاصل معنا اولور .
[٢] مقلد، تقليددن اسم فاعلدر.
[٣] نصال، نصل لفظنك جمعى‌در. «نصل» اوق دميرينه اطلاق اولنور.
[٤] عذر كلمه‌سنك اوچ معناسى واردر. بريسى «فعل معهودى بن ايشله‌دم» ديمكدر. ديكرى «فعل معهودى شو سبب ايله ايشله‌دم » ديمكدر وديكر بريسى دخى « فعل معهودى ايشله‌دم لكن من بعد ايشله‌مم» ديمكدر. نظم مذكورده مراد، معناى ثالث‌در .
[٥] عقل ، لغتده منع وقيد معنالرينه در . عرفده بر نور روحانيدركه انكله علوم ضروريه ونظريه ادراك اولنور .
[٦] اسافل، اسفل لفظنك جمعى‌در. «اسافل»دن مراد قمرك فلك ماتحتى‌در .
[٧] اعالى، اعلى لفظنك جمعى‌در. «اعالى»دن مراد، فلك قمرك مافوقى‌در.

(٤٢)

وماايمان‌شخص‌حال بأس [١] بمقبول لفقـد الامتثال

(مآل بيت)

معاينۀ عذاب وقتنده حادث اولان ايمانكه «ايمان بأس» و«ايمان يأس» دينور، مقبول دكلدر. يعنى ايمان يأس صاحبى اولان كيمسه عندالله مؤمن اولمز. زيرا مقدما امر آلهى‌يه امتثال ايدوب ايمان ايلامشدر.

(٤٣)

وما افعـال خير فى الحسـاب من الايمان مفروض الوصال

(مآل بيت)

وصالى مفروض اولان «صوم» و«صلوة» كبى اعمال حسنه، ايماندن محسوب دكلدر.

(٤٤)

ولايقضى بكفر [٢] وارتداد بعهر [٣] او بقـتل و اختزال [٤]

(مآل بيت)

بر كيمســه‌يه محظورات شرعيه‌دن اولان زنا وقتل نفوس وغصب اموال كبى افعـال منهيه ارتكاب ايله كفر و ارتداد حكم ايتمك جائز دكلدر.

[١] بأس، شدت ومضرت وعذاب معنالرينه‌در.

[٢] كفر، لغتـده ستر و انكار معنالرينـه‌در. اهل كفر، حق ستر و انكار ايلدكلرى ايچون كافر ايله تسميه اولنور. عرف شرعده، ايمان شانندن اولان كمسنه‌نك عدم ايماننـه اطلاق اولنور. بوحالده ايمان ايله كفر بينـنده تقابل العدم و الملكه اولور. كفر، واجب الايمان اولنـلرى انكار ايتمكدن عبارت اولمق ذهابنده بولنانلرك كلامنه كوره بين الكلمتين تقابل وتضاد اولور. كفران، اكثريا نعمتده استعمال اولنوركه شكر مقابلى‌در. كفور، انكار دينـده وانكار نعمتده‌ده استعمال اولنور. كفر، قول و فعل ايله دخى اولور. ايمان كلمه‌سـنى معرفت لفظى ايله تفسير ايدنلره كوره كفر، جهل بالله اولور. ايمان كلمه‌سنى طاعات لفظى ايله تفسير ايدنلره كوره كفر، معاصيدن عبارت اولوركه طائفۀ خوارج اومسلكه ذاهب‌در.

[٣] عهر، عين مهمله‌نك فتحى وهانك سكونى ايله زنا معناسنه‌در.

[٤] اختزال، انقطـاع معناسـنه اولمغله نظم مذ كورده « اختزال » دن مراد، قطع اعضـا وغصب اموال كبى ظلم وجنايت‌در.

(٤٥)

ومن ينو ارتدادا بعد دهر   يصر عن دين حق ذا انسلال [١]

(مأل بيت)

نعوذبالله تعالى موقتاً ارتداد قصد ونيت ايدن كيمسه فى‌الحال ديندن چيقوب كافر اولور.

(٤٦)

ولفظ الكفر من غير اعتقاد   بطوع رد دين بالاغتفال [٢]

(مأل بيت)

بر كيمسه جهالتى سببى ايله كفر اولديغنى بيلميه‌رك طوع واختيارى ايله العياذبالله بر كلمهٔ كفر تفوه ايلسه اول كيمسه دائرهٔ اسلامدن چيقوب ظلمت آباد كفره داخل اولور.

(٤٧)

ولا يحكم بكفر حال سكر [٣]   بما يهذى [٤] و يلغو [٥] بارتجال [٦]

(مأل بيت)

كيفيت خمر ايله سرخوش اولان كيمسه‌يه حال سكرنده كلمهٔ كفر تفوه ايلسه كفرى ايله حكم اولنمز.

[١] انسلال، خفيةً چيقمق معناسنه اولوب تركجه‌ده صيبيرلق لفظى ابله تعبير اولنور.

[٢] اغتفال، افتعال وزننده غفلت لفظندن مشتق‌در.

[٣] سكر، اول برحالت‌دركه شارب ايله عقلى بيننه عارض اولور. بعض قوله كوره سكر، بر سروردركه بعض اسبابنه مباشرتله عقله غالب اولوب انسانى موجب عقلى ايله عملدن منع ايدر. حد سكرى، امام اعظم وهمام افخم حضرتلرى ارضى سمادن ورجلى مرأه‌دن تميز ايده‌مامكدن عبارت اولمق اوزره بيان بيورمشدر. امامين حضرتلرى كلامك مختلط اولوب مستقيم اولمامسى ايله تفسير بيورمشلردر. ايكى مرجعك بيانى بردر. سكرانك وجه مشروح اوزره عدم‌كفرى استحسانى‌در. قياس اولان كفرى‌در. وجه استحسان بودركه سكران، اول هذيان ايله‌كفرى قصد واعتقاد ايلديكندن بشقه عقلنده نوع خلل عارض اولمشدر.

[٤] يهذى، هذيان لفظندن مشتق فعل مستقبل معلوم‌در. هذيان، ساقط الاعتبار اولان كلام، ياخود كلام فاحش معناسنه‌در.

[٥] يلغو، لغو لفظندن فعل مستقبل‌در. (لغو)، عبث وبيهوده اولان كلام معناسنه‌در.

[٦] ارتجال، من غير تفكر تكلم ايتمك معناسنه‌در.

(٤٨)

وما المعدوم مرئيًا وشيئًا | لفقه لاح فى يمن الهلال
[١] [٢] [٣] [٤]

(مآل بيت)

معدومه حال عدمنده رؤيت آلهى تعلق ايلمز و اكا «شى» لفظى دخى اطلاق اولنمز بو دعوايه هلالدن ظاهر اولان علم دليل اولور.

---

[١] مرئى، «رؤيت»دن اسم مفعول معناسنه‌در.

[٢] فقه، لغتده فهم وعلم معناسنه‌در.

[٣] لاح، ظهر معناسنه‌در.

[٤] هلال، ها حرفنك كسرى ايله بركيجه‌لك على‌قول ايكى كيجه‌لك يكى آيه دينور. ماه نو معناسنه ياخود اوچ كيجه‌يه قدر وياخود يدنجى كيجه‌يه قدر هلال اطلاق اولنور وهر آيك اخرنده يكرمى التنجى ويكرمى يدنجى كيجه‌لك آيه دخى هلال اطلاق اولنور ماعدايه يعنى مابينه قمر دينور. ناظم مرحومك رؤيت مسئله‌سنده هلالدن ظاهر اولان علم دليلدر بيورمسندن مقصدى شودركه هلال، قبل الطلوع معدوم اولمغله غيرمرئى اولوب طلوع ايلدجكه تدريجاً مرئى اولور قبل الطلوع مرئى اولمديغندن معلوم اولدى‌كه رؤيتك انتفاسى علتك و رؤيتدن اولان شرطك يعنى وجودك انتفاسندن ناشى‌در و وجود شاهدده علت اولمغله غائبده دخى علت اولور زيرا شاهد و غائبده علتك تبدلى ممتنع‌در. معلوم اولديغى اوزره معدومك ايكى نوعى واردر بريسى «معدوم ممتنع» و ديكرى «معدوم ممكن» در. «معدوم ممتنع» وجودى ممتنع وعدمى واجب اوله شريك بارى واجتماع ضدين كبى. «معدوم ممكن» وجود وعدمى كندوسنه نسبتله مساوى اوله. نوع اوّله بالاتفاق رؤيت تعلق ايلمز وبالاتفاق شى اطلاق اولنمز. زيرا من كل الوجوه ثبوتى ممتنع‌در نوع ثانى‌يه قبل وجوده رؤيتك تعلقنده اختلاف واردر. اهل سنتك بيانه كوره معدوم ممكنه رؤيتك تعلقى ممتنع‌در زيرا علت رؤيت، وجوددر وجود ايسه منتفى‌در كذلك حال عدم من حيث هوهو رؤيت وعدم رؤيت ايله متفاوت اولمز معدوم ممتنعه بالاتفاق رؤيتك تعلقى ممتنع اولنجه ممكن الوجود اولان معدومه دخى تعلقك امتناعى لازم اولور زيرا الحالة هذه او دخى معدوم‌در.

(٤٩)

و دنيـانا حـديث والهيولى [١] [٢] عديم الـكون فاسمع باجتذال [٣]

(مآل بيت)

دنيا كه اشبو عالم كون وفساددر، جميع اجزاسيله حادثدر. يعنى صكره‌دن وجوده كلمشدر وفلاسـفه‌نك «هيولى» ديدكلرى‌كه اصل عالم اوله‌جقـدر اصلى يوقدر. عـديم وغيرموجوددر. بوكلامى آويزهٔ كوش هوش ايلمك لازمدر.

(٥٠)

وان السُحت رزق مثل حِلّ [٤] [٥] وان يكره مقـالى كلّ قال [٦]

حرام دخى حلال كبى رزقدر. سـوق الهى ايله انسـانه واصلدر. اهل اعتزال بوعقيده‌نك خلافنده‌در.

[١] دنيا، فلك قمرك ماتحتيدر. لكن نظم مذكورده مراد، اخرت مقابليدركه اشبو عالم علوى وسفليدر وحدوث عدمدن وجوده خروجدر كافهٔ اهل سنت عندنده جملهٔ سموات وارضين ومافيها جميع اجزاسيله محدثدر معدوم ايكن ايجاد رب العالمين ايله موجود اولدى.

[٢] هيولى، ها حرفنك فتحى ويا حرفنك ضمى والف حرفنك قصرى ايله و «ابن قطاع» نقلى اوزره ياى مضمومه‌نك تشديدى ايله دخى جائز اولمق اوزره لفظ يونانى اولوب قطن يعنى پموق معناسنه‌در. حكماى سلف طينت عالمه بالتشبيه هيولى اطلاق ايلديلر. پموق، اصل انواع ثياب اولديغى كبى سرشت عالم دخى اصل انواع صور كونيـه‌در. بعدذا عالمك بذواتها و صفاتها حدوثنه اهل اسـلام بووجهله اسـتدلال ايلديلركه عالم دنيلان شى، اعيان واعراضدن عبارتدر (اعيان)، بنفسـه قائم اولان شىٔدر جسم وجوهر كبى. (اعراض)، غير ايله قائم اولان شىٔدر حركت وسكون ولون وصوت كبى. اما اعيانك حدوثى ثابتدر.

[٣] اجتذال، فرح وسرور معناسنه‌در.

[٤] سحت، سين حرفنك ضمى ايله حرام معناسنه‌در.

[٥] حل، حا حرفنك كسرى ايله حلال معناسنه‌در.

[٦] «قال» كلمه‌سى «قلا» لفظنـدن اسم فاعل اولوب بغض ايديجى معناسنـه‌در. «مقال» ايله «قال» بيننده جناس ناقص واردر.

(٥١)

وللدعـوات تأثير بليغ [١] وقد ينفيه اصحاب الضلال [٢]

(مآل بيت)

صلحا و زهّاد وعامهٔ مؤمنينك احياء و اموات حقنـده دعالری مؤثر و اثار منـافعی متواصل‌در. لكن معتزله طائفه‌سی انكار ايدرلر.

---

[١] دعوات، عين حرفنك فتحی ايله «دعوة» لفظنك جمعی اولوب دعا معناسنه‌در.
علمای كرام حضراتی طرفنـدن بيان بيورلديغی اوزره بعضاً اثر دعانك فی الحال ظهور ايتامسی وجوه عـديده‌يه مبنی‌در . (وجه اوّل) اجابت ، لامحاله حاصل‌در . زيرا اجابت دعا، قضـای حاجتك غيری‌در زيرا اجابت دعا ، عبد يا رب ديدكده حضرت حقك لبيك ياعبد قول شريفنـدن عبارتدر بوايسه هرموحّد ايچون موعود وموجوددر. وقضای حاجت، اجابتك لازمی‌دركه مسئولی اعطا ايلكدر. بوايسه فی‌الحال وبعضاً فی المآل اولور. (وجه آخر)، اجابت، جهت واحده ايله اولمز بلكه جهات عديده ايله اولور نتـه‌كيم « لاترد دعوة المسلم الا لاحدی ثلث اما ان يعجل له فی الدنيـا واما ان يؤخر فی الآخره واما ان يصرف من السوء بقدر مادعی » حديث شريفی اكا دال‌در. (وجه آخر) ، اجابت دعا، هر نقدر « اجيب دعوة الداع اذا دعان » كريمه‌سـنده مطلق ايسه‌ده «بل اياه تدعون فيكشف ماتدعون اليـه ان‌شاء » آيت كريمه‌سـنده مشيته تعليق ايله مقيد اولمغله مطلق مقيده محمول اولور . (وجه آخر) اجابت الٓهی، اجابت عبد ايله مشروطدر نته‌كيم «فليستجيبوالی وليؤمنوابی» آيت كريمه‌سی اكا دلالت ايدر . «فليستجيبوا عمـلا و ليؤمنوابی اعتقادا» عباره‌سی ايله تفسـير اولنمشـدر . ايمدی بوصفت ايله موصـوف اولان مرد، تحريك شـفه ايلديكی آنده دعاسی مستجـاب اولور. امام جزری عليه رحمة الباری حضرتلری طرفنـدن تحقيق وبيان بيورلديغی اوزره دعانك اجابتی خصوصنـده شروط عديده اولوب شروط مذكوره، مأكولات ومشروبات وملبوسات ومكسوباتده حرامدن اجتناب واخلاص وتنظيف لباس وتطهر ووضوء واستقبال قبله ودیز اوزره قعود ونافله نماز وتقديم عمل صالح وحمد وثنا وصلوات شريفه ورفع يدين وتأدب وخشوع وتذلل واسماء حسنی ايله سؤال وانبيـای عظام عليهم الصلوة والسلام حضراتنه وعباد صالحينه توسل وخفض صوت وكناهه اعتراف وتوبه واستغفار وادعيـهٔ صحيحه اختيار وعزم واستحضار قلب ورغبت والحاح واجتهاد و تكرار ايله دعا واثم وقطيعهٔ رحمله عدم رجا وآخرنده تأمين واللری يوزه مسح وبنـه حمد وثنا وصلوات شريفه قرائت ايتمك كبی اموردن عبارتدر .

[٢] (ينفيه) نفی كلمه‌سندن فعل مستقبلدر.

(۵۲)

وفى الاجداث عن توحيد ربى [۱] سيبلى كل شخص بالسؤال [۲]

(مأل بيت)

جمله انسان فوت اولوب قبره دفن اولندقدن صكره لامحاله توحيد الهى‌دن سؤال اولنه‌جقدر.

(۵۳)

وللكفّار والفسّاق بعضا عذاب القبر [۳] من سوء الفعال [٤]

(مأل بيت)

نفخهٔ اولايه قدر جميع كفّار عذاب برزخه كرفتار وبوحال من غير توبةٍ وفات ايدن بعض عصاة مؤمنين حقنده دخى دركار اولور.

---

[۱] اجداث، «جدث» لفظنك جمعى‌در. «جدث، جيم و دال حرفلرينك فتحه حركه‌لرى ايله قبر معناسنه‌در.

[۲] سيبلى كلمه‌سنده‌كى سين حرفى ادات استقبالدر. يبلى «بلا» لفظندن فعل مستقبل مجهول‌در. «بلا» لفظى امتحان معناسنه‌در.

[۳] معلوم اولديغى اوزره اهل‌سنّت متفق‌دركه قبرده سؤال وجملهٔ كفّاره وبعض عصاته عذاب واقعدر. اهل سنتك دليلى «القبر روضة من رياض الجنة اوحفرة من حفر النيران» و «نعوذ بالله من عذاب القبر» و «استنزهوا من البول فان عامة عذاب القبر منه» و «ان الميت ليعذب ببكاء اهله عليه» حديث شريفلرى‌در ورسول اكرم صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرى بركون ايكى قبر اوزرينه اوغرايوب «انهما ليعذبان وما يعذبان فى كبيرة بل لان احد هما كان لايستنزه من البول والآخر كان يمشى بالنميمة» بيورمشلردر.

[٤] فعال كلمه‌سى فا حرفنك كسرى ايله شرده وفتحى ايله خيرده استعمال اولنور.

(٥٤)

حساب الناس بعدالبعث حق فكونوا بالتحرّز عن وبال
[١] [٢]

(مأل بيت)

نفخهٔ ثانیه ایله جمله موتا دیریلوب عرصهٔ محشرده هر کس اقوال و افعالندن حساب اولنمق حق‌در اعتقادی واجب‌در وخلاف شریعت غرا اعمالدن احتراز ایلمك لازم‌در.

(٥٥)

ويعطى الكتب بعضا نحو يمنى و بعضا نحو ظهر و الشمال
[٣]

(مأل بيت)

بعد البعث هر کسك خیر وشری محتوی دفتر اعمالی‌که ایام حیاتنـده قید و تحریره مؤکل اولان کرام کاتبین ملکلری ثبت ایلمشلرایدی او دفترلر مؤمنلرك صاغ جانبلرندن وکفّارك ارقه وصول جانبلرندن ویرلمسی حق و واقع‌در.

(٥٦)

وحق وزن اعمال وجرى على متن‌الصراط بلااهتبال
[٤] [٥]

(مأل بيت)

عرصهٔ محشرده هرکسك خیر وشر عمللری وزن اولنمق حق‌در. کذلك جملهٔ عبادك جهنّم اوزرینه ممدود اولان صراط اوزرندن مرور ایتملری حق و واقعدر.

---

[١] تحرز، لغتده صاقنمق معناسنه‌در.
[٢] وبال، واو حرفنك فتحی ایله عبد جهتندن اولان کناهدر ظلم وقتل کبی.
[٣] نحو، ظرف اولوب جهت معناسنه‌در.
[٤] متن، ظهر یعنی ارقه معناسنه‌در.
[٥] اهتبال، کذب معناسنه‌در.

(٥٧)

ومرجوّ شفاعة اهل خير [١] لاصحاب الكبائر كالجبال [٢]

(مأل بيت)

انبیای عظام علیهم الصلوة والسلام حضراتی ایله اولیای کرام وعلمای ذوی الاحترام حضراتنك وسائر اخیارك روز قیامتده جبال کبی کناه کبائر مرتکبلرینه شفاعت ایدوب مستحق اولدقلری عذاب وعقابدن تخلیصه وسیله اوله‌جقلری مأمولدر.

(٥٨)

وذو الایمان لا یبقی مقیما بشوم [٣] الذنب فی دار اشتعال [٤]

(مأل بيت)

ذنوب کبیره صاحبی اولان کمسنه من غیر توبةٍ فوت اولوب شئامت عصیانی سببی ایله جهنمه داخل اولسه کفّار کبی ابدی قالمیوب لامحاله خروج و جنته دخول و ولوج ایلیه‌جکدر.

(٥٩)

وما المقتول مقطوعا علیه سوی ذا عند اصحاب الضلال

(مأل بنت)

مقتول اولان میتك اجلی منقطع دکلدر. یعنی قتل اولنمسه‌ده او زمانده فوت اولوب اولمیه‌جغی مقطوع ومعین دکلدر.

[١] مرجوّ، رجا لفظندن اسم مفعولدر.
[٢] کبائر، قتل نفس وزنا وشرب خمر وامثالی بیوك کناهلردن عبارتدر.
[٣] شوم، سعادتك ضدی اولوب اغورسزلق معناسنه‌در.
[٤] اشتعال، علولنمك معناسنه‌در. «دار اشتعال» لفظندن مراد، جهنمدر.

(٦٠)

لقد البست للتوحيد نظما [١] بديع الشكل [٢] كالسحر [٣] الحلال

(مآل بيت)

توحيد حضرت واحد بيچون چرايه شكل وهيئتى بديع وزيبا وسحر حلال آسا دلربا اولان خلعت نظم الباس ايله تزيين وترصيع ايلدم ديمكدر.

---

[١] نظم، منظوم معناسنه‌در.
[٢] شكل، برشيئى حدودى ايله محيط اولان هيئته اطلاق اولنور.
[٣] سحر، سين حرفنك فتحى وحا حرفنك سكونى وفتحى ايله وكذلك سين حرفنك ضمى ايله لغتدر. آق‌جكره دينوركه رئه دخى دينور. جمعى، سحور واسحار كلور. سحر، جادولق معناسنده دخى استعمال اولنور. سحر، اوچ وجه اوزره‌در بريسى محض خداع وتخيلاتدركه حقيقتى يوقدر. شعبده وكوز باغيجيلق تعبير اولنور خفت يد وسرعتدن نشأت ايدر. ديكرى شياطينه تقرب سببى ايله بعض مرتبه معاونتلرينى استجلاب ايله اولور. اوچنجيسى العياذ بالله ارتكاب كفر ايله افسون ايدرك صور و طبايعى كوياكه تغيير ايدرلر مثلا بعض ادمى حمار ايدرلركه بو دخى كرچه مؤثردر لكن، حقيقتى يوقدر مسحور اولان ادم، كندوسنى حمار قياس ايدر. هرحالده سحرك وقوعى واردر نته‌كيم «سورهٔ معوذتين» اولبابده شرف نازل اولديغى معلومدر. سحر، شرعاً مذموم وحرام‌در. بعض علماى كرام حضراتنك بيانه كوره سحر كلمه‌سنك ايكى معناسى واردر. بريسى، باطلى صورت‌حقده اظهار وديكرى بعض معجز ومحير اولان علم وعمل ايله نفوس شخصيه‌ده تأثيردر تأثير مذكور، يا مسحور اولان شخصك عقلنى سلب وياخود قوتنى اخذ وياخود طبيعتنى تنفير ايله اولور. ايكى نوعى دخى شرعاً حرام‌در. لكن بعض بليغ وبديع كلامه اطلاق اولنوركه بوده اومثللو كلامك غرابت وبداعتى نفوسده مؤثر اولوب طباع و قلوب بى اختيار مشتمل ومجذوب اولمق علاقه‌سى ايله‌در. نته‌كيم «ان من البيان لسحرا» حديث شريفنده واقع اولمشدر. ناظم مرحوم حضرتلرى سلاست الفاظ وعذوبت عبارات وحسن نظم وترتيب ايله بى اختيار كندوسنه قلوبك مصطاد ومنقاد اولديغى جهتله منظومهٔ مباركه‌سنى ابتدا سحره تشبيه وبعده حلال ايله توصيف بيورمشدر، زيرا مطلق سحره تشبيه ايلسه حرام اولان سحرك ذهنه متبادر اولمسيله طباع اسلامه تنفر حاصل اولور ايدى. لكن حلال ايله موصوف اولدقده اتيان مثلندن غيرى معجز اولديغنى افاده مراد اولديغى مستبان اولمغله هركس شوق درون ايله راغب اولور.

(٦١)

يسلى القلب كالبشرى بروح ويحيي الروح كالماء الزلال
[١] [٢] [٣] [٤] [٥]

(مأل بيت)

اشبو منظومهٔ غرا قلوب اهل ايمانى مژدهٔ عظيم كبى ايراث طرب وراحت ايله متسلى ومنبسط ايدوب مانند آب زلال روحك حيات ابديه‌سنه وسيله اولور.

(٦٢)

فخو ضوا فيه حفظا و اعتقادا تنالوا جنس اصناف المنال
[٦] [٧]

(مأل بيت)

اشبو منظومهٔ غرانك مطالعه‌سى ايله اكتفا ايتميوب بلكه ازبر واعتقادينه همت اولنمق لازمدركه انواع الطاف ربانيه و اصناف اعطاف صمدانيه‌يه نائليت ميسر اولسون.

[١] يسلى، تسليه‌دن فعل مستقبل‌در. تسليه، كشف وتجليه معناسنه‌در.

[٢] قلب‌كه، فارسيده دل وتركيده كوكل تعبير اولنور، مقلوبيت وقابليت وسرعت خواطر وتلوّن سببى ايله متقلب اولديغى ايچون قلب لفظى ايله تسميه اولنمشدر صدرك يسارنده مودوع صنوبرى‌الشكل مضغه‌در انكله قائم اولان لطيفهٔ ربانيه‌كه بصيرت لفظى ايله تعبير اولنور قلب دخى اطلاق اولنور «لايسعنى ارضى وسمائى ولكن يسعنى قلب عبدى المؤمن التقى الوراع» حديث قدسيسى موجبنجه طرف حقدن «سعه» ايله موصوف اولان اشيانك اعظميدر ونفس انسانى‌يه متعلق روح حيوانى‌نك معدنى‌در حكما اكا نفس باطنه وروح باطنه اطلاق ايدرلر بعض محققين طرفندن قلبك يدى طبقه‌سى اولديغى بيان بيورلمشدر. طبقهٔ اولى (صدر) دركه محل‌وسواسدر. طبقهٔ ثانيه (قلب) دركه محل ايمان در. طبقهٔ ثالثه (شغاف) دركه محل محبت خلق‌در. طبقهٔ رابعه (فؤاد) دركه محل رؤيت حق‌در. طبقهٔ خامسه (حبة القلب) دركه محل محبت حق‌در. طبقهٔ سادسه (سويدا) دركه محل علوم دينيه‌در. طبقهٔ سابعه (مهجه) دركه محل تجلئ صفات‌در.

[٣] روح، را حرفنك فتحى ايله راحت معناسنه‌در.

[٤] روح، را حرفنك ضمى ايله حيات معناسنه‌در.

[٥] زلال، قطعا متغير اولميان عذب و صافى صويه دينور. ناظم عليه الرحمه اشبو منظومه‌سنى قلوب جاهله‌يه دفع عطش جهالتله ايراث حيات وياخود قلوب عالمه‌يه ابقاى حياتده آب زلاله تشبيه ايلمشدر.

[٦] خوضوا، خوض لفظندن فعل امردر «خوض» شروع ايتمك معناسنه‌در.

[٧] منال، عطا واحسان معناسنه‌در. اصنافك مناله اضافتى خاتم‌فضه قبيلندن‌در. جنس تعبيرنده مبالغه اولديغى ظاهردر زيرا توحيد وايمان جملهٔ عطاياى الٓهيه‌يه وسيله‌در.

(٦٣)

وكونوا عون هذالعبد دهرا [۱] [۲] [۳] — بذكر الخير فى حال ابتهال [٤]

(مآل بيت)

درکاه آلهی‌یه حضور وخضوع ایله متوجـه اولدیغکز وقتـلرده اشبو منظومه‌نك سبب نظمی اولان عبد ضعیفه ذکر بالخیر واستغفار ایله اعانه ایلیه‌سکز.

(٦٤)

لعل الله يعفوه بفضل — ويعطيه السعادة فى المآل [٥]

(مآل بيت)

مرجو ومسئول‌درکه دعای خیرکز برکاتی ایله حق جل وتعـالی بو عبـد حقیرك سیئـاتی فضل وکرمی ایله عفو ایدوب اخرتده فوز عظیم اولان دیدار شریفلری ایله مظهر سعادت ابدیه ایلیه.

---

[۱] کونوا، کون کلمه‌سندن فعل امردر.
[۲] عون، معین معناسنه‌در.
[۳] دهر، اکر معرف اولور ایسـه ابد و مدة العمر معناسـنه‌در ومنکّر یعنی نکره اوله‌رق استعمال اولنور ایسـه زماندن بر قطعـه‌یه اطـلاق اولنور. امامین یعنی امام محمد و امام یوسـف رضی الله تعالی عنهما حضراتی عندنده دهر، منکّر اولورایسه «حین» معناسنه اولوب «حین» مقامنه قائم اولور دیو بیورمشـلردر. «حین» لفظی معرّفاً ومنکّراً التی ماه مدته اطلاق اولنور بوحمل، اعـدل و اوسط محامل اولمق حسبیله‌در. یوقسه بعضا وقت صلوة کبی مدت قصیره‌ده دخی استعمال اولنور. بعض علمای کرام حضراتی طرفندن دهر کلمه‌سنك «اسماء حسنی» جمله‌سندن اولدیغی بیان بیورلمشدر.
[٤] ابتهال تضرع معناسنه‌در.
[٥] مآل، اول لفظندن اسم مکان اولوب مرجع معناسنه‌در. نظم مذکورده مآل لفظندن «اخرت» مراد اولنور.

(٦٥)

وانى الدهر ادعو كنه وسعى	لمن بالخير يوما قد دعالى

(مأل بيت)

بركيمسه بنم ايچون بركونكه مراد بروقتدر دعاى خير ايدر ايسه مدت عمرمده نهايت قدرتمى انك خير دعاسنده صرف افراغ ايدرم.

فنرجو من الله العميم المراحم البسيط المكارم ان يعفو عنا وعن الناظم ويرحمنا ويرحمه ويرحم آبائنا و امّهاتنا و مشايخنا واحبائنا وجميع المؤمنين بحرمة رسوله الامين ولله الحمد اوّلا و آخرا



مبحث
(٢٩)
﴿ علم اصول فقه ﴾

(اصول)، اصل لفظنك جمعیدر.

(اصل)، «اسفل الشی» معناسنه‌در. مرجوحه نسبةً راجحه دخی (اصل) اطلاق اولنور.

جزئیاتنه شامل ومنطبق اولان قانون وقاعده‌یه (اصل) اطلاق اولنور .

مدلوله نسبتله دلیله (اصل) اطلاق اولنور .

«الاصل علی ماینبی علیه غیره» تعریفی ایله دخی معرّفدر.

(اصل)، محتاج الیه معناسنه دخی کلور نته‌کیم حیوانده اصل اولان غدادر دینور .

اولی و احری اولان شیئه دخی (اصل) اطلاق اولنور نته‌کیم انسانده اصل اولان علمدر دینورکه علم، جهلدن اولا و احرادر معناسنی متضمندر .

متفرع علیهه دخی (اصل) تسمیه اولنور فرزنده نسبتله پدر کبی .

حالت قدیمه‌یه دخی (اصل) اطلاق اولنور نته‌کیم اشیاده اصل اولان اباحه وطهارتدر دینلور.

اشیاده (اصل) اولان، عدم درچونکه عدم، اشیاده وجود اوزرینه مقدّمدر.

کلامده (اصل) اولان حقیقتدر .

مسبّبك سببه مبنی ومحتاج اولمسی جهتیله سبب دخی (اصل)در.

دینده (اصل) اولان توحیددر.

« الاصل بقاء الشی علی ما کان » عبارەسی ایله دخی تعریف اولنورکه بر شـیئك بولندیغی حال اوزره بقاسی (اصل)در دیمکدر .

اسماده (اصل) اولان تنکیردر. یعنی نکره اولمقدر.

شرعیاتده (اصل) اولان برائت ذمتدر.

اسمده (اصل) اولان ثبوت اوزرینه دلالتدر كرك صفت اولسون عالم كبی و كرك صفتك غیری اولسون غلام كبی. اما تجدّد اوزرینه دلالت، صفاتده امر عارضیدر.

اسم اشارتده (اصل) اولان، محسوس مشاهده اشارتدر كرك قریب اولسون وكرك بعید اولسون .

افعالده (اصل) اولان تصرّف در .

عواملدن عاری اولان اسماده (اصل) اولان، سكون اوزرینه وقفدر.

تعریفده (اصل) اولان عهددر .

صفاتده (اصل) اولان توضیح وتخصیصدر.

وصفده (اصل) اولان تمییزدر.

رفعده (اصل) اولان فاعل اولمقدر.

مبتداده (اصل) اولان معرفه‌در.

خبرده (اصل) اولان افراددر.

عملده (اصل) اولان فعلدر.

جوابده (اصل) اولان سؤاله مشاكله ومماثله‌در.

اسمده (اصل) اولان اعرابدر .

فعلده (اصل) اولان بنادر.

جمله‌لرده (اصل) اولان جملهٔ فعلیه‌در.

مثنّاده (اصل) اولان معرب اولمقدر.

خبرده (اصل) اولان مبتدادن متأخر اولمقدر.

عاملده (اصل) اولان معمول اوزرینه تقدم ایتمكدر.

حروف قَسمده (اصل) اولان با حرفیدر.

تشبیهده (اصل) اولان مشبه‌در.

(علم اصول فقه)، علوم شرعیه‌دن اولوب ادلّهٔ اجمالیهٔ یقینیّه‌دن احكام شرعیهٔ فرعیه‌نك صورت استنباط و استخراجندن باحثدر.

(موضوع)، علم اصول فقهك موضوعی احكام شرعیـه‌نك كیفیت استنباطی حیثیتی ایله ادلّهٔ شرعیهٔ كلیه‌در.

(مبادی)، علم اصول فقهك مبادیسی علوم عربیه ایله بعض علوم شرعیه و عقلیه‌دن مأخوذدر.

(غرض)، علم اصول فقهك غرضی ادلّهٔ اربعه‌دن احکام شرعیه‌نك صورت استنباطنه تحصیل ملکه ایتمکدر. ادلّهٔ اربعه (کتاب)، (سنّت)، (اجماع)، (قیاس)در.

(فائده)، علم اصول فقهك فائده‌سی علی‌وجه الصحّه احکام شرعیه‌یی استنباط ایتمکدر.

(کتاب) لفظ شریفندن مراد، قرآن عظیم الشان‌در. لفظ مذکورك ذکری، علم تفسیر شریف مجثنده قرآن کریمك بیان اسامیٔ جلیله‌سی صره‌سنده کذران ایتمشدر.

(سنّت)، لغتده طریقت معناسنه‌در. کرك مرضی اولسون وکرك غیر مرضی اولسون. شرعده فرض وواجب اولمیه‌رق طریقهٔ مسلوکه‌در. سنّت احیاناً مع الترك رسول اعظم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرینك مواظبت بیوردقلری عادت حسنه‌در. اکر مواظبت مذکوره، عبادت طریقیله اولور ایسه (سنن هدی)در. اکر عادت طریقیله اولور ایسه (سنن زوائد)در. (سنن هدی) اقامتی تکمیل دین ایچون اولان سنّت اولوب ترکنده کراهت ویا اسائت واردر. (سنن زوائد)، اول بر سنّت‌درکه انك اقامتی حسناتدن اولوب ترکنده کراهت واسائت یوقدر. سنن زوائد رسول اکرم صلی‌الله تعالی‌علیه وسلّم حضرتلرینك قیام وقعودنده و لباس و اکلنده اولان عادت سنیه‌لری کبی‌در.

(اجماع)، لغتده عزم واتفاق معناسنه‌در. اصطلاحده امت محمدیه علیه الصلوة والسلامدن اولان مجتهدینك برعصرده دینه منسوب اولان امر اوزرینه اتفاقی‌در. دیکر برتعریفه‌کوره جماعت اهل حل وعقددن بر جماعتك بر امر اوزرینه عزم تام ایتمسندن عبارتدر. (اجماع مرکب)، مأخذده اختلاف ایله برابر حکمده اتفاقدن عبارتدر. لکن ایکی مأخذدن بریسنك فسادی ایله حکم مختلف‌فیه اولور. بونك مثالی «قی» ایله «مس»ك معاً وجودنده انتقاض طهارت اوزرینه اجماعك انعقاد ایتمسیدر لکن مأخذ انتقاض، عندالحنفیه «قی» و عندالشافعیه «مس»در. «قی»ك ناقض طهارت اولماسی فرض وتقدیر اولنسه عندالحنفیه انتقاض ایله حکم اولنمز واوحالده اجماع باقی اولمز. کذلك «مس»ك ناقض طهارت اولماسی فرض وتقدیر اولنسه عندالشافعیه انتقاض ایله حکم اولنمز واوحالده کذلك اجماع باقی اولمز.

(قیاس)، قافك کسری ایله لغتده بر شیئی اخر شی ایله تقدیر ایتمك معناسنه‌در.

مساوات معناسنه دخی کلور. جمعی اقیسه‌در. بر روایتـه کوره اصل قیـاس (سبق)در. شرعده «القیاس عبارة عن المعنی المستنبط من النص لتعدیة الحکم من المنصوص علیه الی غیره وهو الجمع بین الاصل و الفرع فی الحکم» تعریفی ایله معرّف‌در. یعنی قیـاس، حکمك منصوص علیهدن غیری‌یه تعدیسی ایچون «نص»دن مستنبط اولان معنادن عبارتدرکه حکمده اصل ایله فرع بیننی جمع ایتمـکدر.

(نص)، نونك فتحی و صادك تشدیدی ایله لغتده دلیل وخبر وظهور معنالرینـه‌در. جمعی «نصوص» و «نصاص» کلور. اصطلاحـده معنای واحددن غیری معنایه احتمـالی اولمیان و بر روایته کوره تأویله احتمالی اولمیان لفظدن عبارتدر.

علم اصول فقهده اکابر مؤلفیندن بر ذات عالیقـدر «احمد بن علی ابو بکر الرازی» علیه رحمة الباری حضرتلری‌در. مشارالیه حضرتلری تاریخ هجرت نبوّیه‌نك (٣٠٥) نجی سنه‌سنده زیور مهد وجود اولوب (٣٧٠) نجی سنه‌سـنده بغدادده ارتحال دارجنـان بیورمشدر.

علم اصول فقهده اکابر مؤلفین کرامدن برذات معالی سمات دخی «عبیدالله بن عمر بن عیسی ابو زید الدبوسی» [١] حضرتلری‌در. مشارالیه حضرتلری هجرت نبویّه‌نك (٤٣٠) نجی سنه‌سنده بخاراده عازم کلشنسرای جنان اولمشدر.

علم اصول فقهده اکابر مؤلفین کرامدن بر ذات ستوده صفات دخی «علی بن محمد بن الحسین بن عبدالکریم بن موسی بن عیسی بن مجاهد ابوالحسن فخر الاسلام البزدوی» در. مشارالیه حضرتلری تاریخ هجرت نبویه‌نك (٤٠٠) سنه‌سی حدودنده قدم زن مهد وجود اولوب (٤٨٢)نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

علم اصول فقهده اکابر مصنّفین کرامدن برذات جلیل‌الصفات دخی فخرالاسلام البزدوی حضرتلرینك «ابو الیسر» دیمکله معروف اولان برادر مکرّملری «محمد بن محمد بن الحسین بن عبـدالکریم ابو الیسر البزدوی» حضرتلری‌در. مشـارالیه حضرتلرینـك تصانیف معتبره‌سنده یسر وسهولت اولمق حسبیله «ابوالیسر» دیمکله شهرت‌شعار اولدیغی وفخرالاسلام حضرتلرینك دخی تصانیفنده عسرت اولمق حسبیله «ابوالعسر» دیمکله اشتهـار ایلدیکی

[١] دبوسی، دبوسه منسوب دیمکدر. (دبوسه)، دال حرفنك فتحـه حرکه‌سی وبا حرفنـك ضمی ایله بخارا ایله سمرقند بیننده برقریه‌نك اسمی‌در.

مروی‌در. مشارالیه «ابوالیسر» حضرتلری مناقب جلیله و فضائل کثیره اصحابندن ایدی. تاریخ هجرت نبویه‌نك (٤٢١) نجی سنه‌سنده زیور بزم شهود اولوب (٤٩٣)نجی سنه‌سنده بخاراده عازم کلشنسرای جنان اولمشدر.

علم اصول فقهده اکابر مؤلفین کرامدن برذات حمیده صفات دخی «شمس الائمه محمد بن احمد بن ابی سهل ابو بکر السرخسی» حضرتلری‌در. تاریخ هجرت نبویه‌نك (٥٠٠) نجی سنه‌سی حدودنده ارتحال دارنعیم بیورمشدر.

علم اصول فقهده اکابر مؤلّفین کرامدن برذات ستوده صفات دخی «المولی ابوالعباس احمد بن علی بن ثعلب بن ضیا مظفرالدین بن الساعاتی البغدادی» حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (٦٨٣) وبرروایته کوره (٦٨٢) نجی سنه‌سنده عازم کلزار جنان اولمشدر.

علم اصول فقهده افاخم مؤلّفین کرامدن بر ذات جلیل القدر دخی «المولی عبدالله بن احمد بن محمود ابو البرکات حافظ الدین النسفی» حضرتلری‌در.

علم اصول فقهده اعاظم مؤلّفین کرامدن بر ذات عالیقدر دخی «عمر بن محمد بن عمر الشیخ جلال الدین الخبّازی» حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (٦٩١) نجی سنه‌سنده ارتحال داربقا بیورمشدر.

علم اصول فقهده اکابر مؤلّفین کرامدن برذات معالی سمات دخی «ابو عبدالله محمد بن‌محمد بن عمر حسام الدین‌الاخسیکثی»[١] حضرتلری‌در. تاریخ هجرت نبویه‌نك (٦٤٤) نجی سنه‌سنده ارتحال دار جنان بیورمشدر.

اعاظم فقهای کرامدن «امام ارموی» و «امام فخرالدین الرازی» و «المولی الفاضل صدر الشریعه عالم محقق وحبر مدقق عبیدالله بن مسعود بن محمود بن عبیدالله بن‌محمود صدر الدین محبوبی» و «المولی العالم العامل و الفاضل الکامل شمس الدین الفناری» و «قاضیٔ بیضاوی» و «المولی محمد بن فرامرز بن خواجه علی‌الشهیر بمولانا خسرو» حضراتی دخی علم اصول فقهده تألیفات نفیسه ومعتبره اصحاب ذوی الاحترامندن‌در.

بالاده اسامیٔ شریفه‌سی ذکر وبیان اولنان ذوات معالی سمات حضراتنك علم اصول

[١] اخسیکث ، خای معجمه‌دن صکره سین مهمله واخرنده ثای مثلثه ایله ماوراء النهرده برقریه‌نك اسمی‌در .

فقهده تأليف بيورمش اولدقلری كتب شريفه علم مذكورك كتب معتبره ونفيسه‌سندن اولوب علمای كرام حضراتی طرفلرندن كتب مذكوره اوزرينه پك چوق شرح وحاشيه‌لر تحريرينه بذل نقدينهٔ عاطفت بيورلمشدر . رحمهم الله



[علم فقه]

(فقه) ، لغتده « العلم بالشی » يعنی شيئه علم معناسنه‌در . اصوليين اصطلاحنده ادلهٔ تفصيليه‌دن مكتسب اولان احكام شرعيهٔ فرعيه‌يه علم معناسنه‌در . عند الفقهاء حفظ الفروع معناسنه‌در . اهل حقيقت عندنده علم ايله عمل بينني جمع ايتمكدن عبارتدر .

(موضوع) علم فقهك موضوعی، فعل مكلّف‌در .

(غايت) ، علم فقهك غايتی فوز سعادت دارين‌در .

علم فقه، «كتاب» و « سنّت » و « اجماع » و « قياس » دن استمداد ايدر .

علم فقهك فضل وشرفی سائر علملردن كثير وشهير اولديغی فقهای كرام حضراتی نزدنده متفق عليه‌در .

(نظم)

اذا ما اعتزّ ذو علم بعلم فعلم الفقه اولی باعتزاز
فكم طيب يفوح ولا كمسك وكم طير يطير ولا كباز

« ومن يؤت الحكمة فقد اوتی خيرا كثيراً » آيت كريمه‌سنده كی « حكمة » كلمهٔ شريفه‌سنك ارباب تفسير عندنده « علم فروع » يعنی «علم فقه» ايله مفسّر اولمسی حسبيله علم فقه شريفك مظهر مدح خدا اولديغی علمای كرام حضراتی جانبندن بيان بيورلمشدر .

(نظم)

وخير علوم علم فقه لانّه يكون الی كلّ العلوم توسّلا
فانّ فقيها واحدا متورعا علی الف ذی زهد تفضل واعتلی

معلوم اولدیغی اوزره علومك تعلمی یا «فرض عین» و یا «فرض کفایه» ویا «مندوب» و یاخود «حرام» ویا «مکروه» و یا «مباح» در.

(فرض عین) اولان علملر، فرائض اسلامدن انسانك دیناً وعملاً محتاج اولدیغی علملردن عبارتدر. انسانك دیناً محتاج اولدیغی علملر «مسائل اعتقادیه» در. عملاً محتاج اولدیغی علملر، «وضؤ» و «غسل» و «صلوة» و «صوم» و «زکاة» و «حج» و «بیوع» وسائر علوم ضروریه‌در.

(فرض کفایه) اولان، اول علملردرکه امور دنیانك قوامنده او علملردن استغنا حاصل اولمیوب آنلرك تعلّمی فرض کفایه در. او قبیلدن اولان علملر، علم طب، علم حساب، علم نحو، علم لغت، علم کلام، علم قراآت، علم اسانید احادیث، قسمت وصایا ومواریث، کتابت، معانی، بدیع، بیان، اصول، معرفت ناسخ ومنسوخ، علم اثار واخبار، اصول صناعات وفلاحت وسائر امثالی علملردر. فرض عین، فرض کفایه‌دن افضل‌در، چونکه فرض عین، نفس ایچون حقاً مفروض اولمغله اهم ومشقّتاً اکثردر. بوحال، فرض کفایه‌نك خلافنه ملابس‌در. چونکه فرض کفایه، کافةً مفروض‌در. هربرامرکه عمومی‌در، اخف اولور. هر بر امرکه خصوصی‌در، اثقل اولور. بعض قوله کوره فرض کفایه افضل‌در. چونکه فرض کفایه‌نك فعلی امتّدن باسرها خرج ومشقتی اسقاط ایدر. فرض کفایه‌نك ترکی ایله بلده‌ده متمکن اولان کافهٔ ناس عاصی اولور. شو حال، فرض کفایه‌نك مهم اولدیغنده شك اولمدیغنه دلالت ایدر ایسه‌ده معتمد اولان صورت، فرض عینك فرض کفایه‌دن افضل اولمسیدر.

(مندوب)، لغتده سوکیلو ومستحسن معنالرینه‌در. عندالفقهـا «هوالفعل الذی یکون راجحا علی ترکه فی نظر الشارع و یکون ترکه جائزا» تعریفی ایله معرّف‌در. علمده مندوب اولان فقهده وعلم قلبده تبحر ایتمکدن عبارتدر. «تبحّر» ك معناسی علم فقه شریفده توسّع وعلم فقهك مسائل غامضه‌سنه اطلاع کسب ایتمکدر. سائر علوم شرعیه‌ده تبحّر دخی اوقبیلدندر. «علم قلب»، علم اخلاق دیمکدر. علم اخلاق، «علم یعرف به انواع الفضائل وکیفیة اکتسابها وانواع الرذائل وکیفیة اجتنابها» تعریفی ایله معرّف‌در. یعنی علم اخلاق، برعلم‌درکه انکله فضائل انسانیه‌نك انواعی واوفضائلك کیفیت اکتسابی ورذائلك انواعی ایله رذائلدن اجتنابك کیفیتی معلوم اولور.

(حرام) اولان علملر، علم فلسفه، علم شعبذه [١]، علم تنجیم، علم رمل، علوم طبیعیه، علم سحر، علم کهانتدر.

(فلسفه) لفظی، یونانی اولوب بونك عربیسی «الحکم المموّحه» یعنی «مزيّنة الظاهر فاسدة الباطن» دیمکدر. بونك مثالی، فلاسفه‌نك قدم عالمه قائل اولملری وبونك غیری مکفّرات و محرّمات کبیدر. «احیاء علوم» اسمی ایله مسمی اولان کتابده ذکر وبیان بیورلدیغی اوزره فلسفه، رأساً علم اولمیوب بلکه اجزاء اربعه‌دن عبارت اولور. (جزء اوّل) هندسه وحسابدر. اشبو علملر مباح اولوب بوندن هرکیم اولور ایسه اولسون منع اولنمز. الّا حساب وهندسه علملرندن فلسفه‌نك مذموم اولان علملرینه تجاوز ایتمسندن خوف اولنان کیمسه منع اولنور. (جزء ثانی) علم منطق در. بو علم، وجه دلیلدن وشروطندن و وجه حدّ وشروطندن بحث ایدر. بونلر علم کلامده داخلدر. (جزء ثالث) آلهیاتدر. علم مذکور، جناب حقك ذات وصفاتندن بحث ایدر. آلهیات بحثنده مذاهب فلسفه‌نك بعضیسی کفر وبعضیسی بدعتدر. (جزء رابع) طبیعیاتدر. اشبو قسم رابعك بعضیسی شرعشریفه مخالفدر. بعضیسی اجسامدن و خواصندن وکیفیت استحاله‌سی ایله تغیرندن باحث اولوب بو حال، نظر اطبایه شبیه‌در. چونکه طبیب، بدن انسانده مرض وصحت حیثیتی ایله نظر ایلدیکی کبی فلاسفه دخی جمیع اجسامده تغیر وتحرك حیثیتی ایله نظر ایدر. لکن طب ایچون طبیعیات اوزرینه فضل ورجحان واردر. چونکه طب ایچون احتیاج بدیهی اولوب طبیعیاتده فلاسفه‌نك علملرینه حاجت یوقدر.

(علم تنجیم)، «علم یعرف به الاستدلال بالتشکلات الفلکیة علی الحوادث السفلیة» ایله تعریف اولنمشدر. یعنی علم تنجیم تشکلات فلکیه ایله حوادث سفلیه اوزرینه استدلاله کسب معرفتدن عبارتدر. حوادث سفلیه‌دن مراد، حوادث دنیا دیمکدر. فقهای کرام حضراتی طرفندن بیان بیورلدیغی اوزره علم نجوم، فی نفسه حسن اولوب غیر مذمومدر. چونکه علم مذکور، ایکی قسمدر. بریسی (حسابی) ودیکری (استدلالی) در. (حسابی) اولان نجوم، حق اولوب بو صورت قرآن کریمده شرفوارد اولمشدر. قال الله تعالی «الشمس والقمر بحسبان «ای سیرهما بحساب» ایله مفسّردر. (استدلالی) اولان نجوم، سیر نجوم وحرکت افلاك ایله حوادث اوزرینه الله تعالی حضرتلرینك قضا وقدرینه استدلال اولوب بوده جائزدر. بو استدلال،

---

[١] شعبذه لفظنده صواب اولان صورت، «شعوذه» در. (شعوذه)، خفیة الید معناسنه‌در سحر کبی. یعنی برشیئك حال اصلیسنك غیری حال ایله کورلمسندن عبارتدر.

طبیبك نبض ایله صحت ومرضدن استدلال ایتمسی کبیدر. اکر منجّم اولان کمسنه جناب حقك قضا وقدرینی اعتقاد ایتمدیکی وبنفسه غیبی ادعا ایلدیکی حالده کافر اولور. بعدذا علم نجومك مواقیت صلوة ایله قبله تعیین اولنه‌بیله‌جك مقداری تعلمنده بأس اولمدیغی وبو مقداردن زیاده‌سنك تعلّمی حرام اولدیغی وشو جواز وحرمت قیدی علم نجومك حسابی قسمنده اولمیوب استدلالی قسمنه تعلق ایلدیکی علمای کرام حضراتی طرفندن بیان بیورلمشدر.

(علم رمل)، «علم بضروب اشكال من الخطوط والنقط بقواعد معلومة تخرج حروفا تجمع ویستخرج جملة دالة علی عواقب الامور» تعریفی ایله معرّف اولوب قطعیاً حرامدر. «فتاوای ابن حجر» ده علم مذکورك تعلیم وتعلّمی شدیداً حرام اولدیغی بیان بیورلمشدر.

(علم طبیعی)، «علم یبحث فیه عن احوال الجسم المحسوس من حیث هو معرض للتغیر فی الاحوال والثبات فیها» تعریفی ایله معرّف اولوب «فتاوای ابن حجر» ده بیان بیورلدیغی اوزره علم طبیعیدن طریق فلاسفه اوزره اولان مسائل حرام در. چونکه او مسائل، قدم عالمه اعتقاد وسائره کبی مفاسده مؤدی در وعلم طبیعی جهتنده اولان حرمت، علم نجومك حرمتنه مشابهدر. هرایکیسنده علت حرمت، مفاسده مؤدی اولمقدن عبارتدر.

(علم سحر)، «علم یستفاد منه حصول ملكة نفسانیة یقتدر بها علی افعال قریبة لاسباب خفیة» تعریفی ایله معرفدر. بوعلمك تعلیم وتعلّمی حرامدر.

(علم کهانت)، «هی تعاطی الخبر عن الكائنات فی المستقبل وادّعاء معرفة الاسرار» تعریفی ایله معرّف وعلم مذکور حرام در.

(علم حرف وموسیقی) دخی تعلّمی حرام اولان قسمدندر. (علم حرف) دن مراد، «علم الكاف» اولوب اوده کیمیایه اشارت اولدیغی محتملدر. کیمیاده ضیاع مال وفائده‌سز شی ایله اشتغال اولدیغی جهتله حرمتنده شبهه یوقدر. «علم حرف» دن مراد، علم طلسمات وسائره کبی علملره اشارت اولمق احتماللری دخی علمای کرام حضراتی طرفندن ذکر وبیان بیورلمشدر.

(مکروه) اولان علم، شرعاً حرام ومکروه اولان الفاظی جامع اشعار وهجودر.

(مباح) اولان علم، شرعاً غیرممنوع الفاظ ایله انشاد اولنان شعردر.

فقه شریف، حدیث شریفك ثمره ونتیجه‌سیدر.

فقيه اولان ذاتك اجر ومثوباتی محدّث اولان ذاتك اجر ومثوباتندن اقل دكلدر .

فقه شريفی، «عبد الله بن مسعود» رضی الله تعالی عنه حضرتلری زرع بيورمش و«حضرت علقمه» اسقا و«ابراهيم نخعی حضرتلری» حصاد ايلمش و «حماد بن مسلم الكوفی» حضرتلری تنقيح وتوضيحنه صرف اجتهاد ايتمش وامام الامة وسراج الملة «ابو حنيفة النعمان» حضرتلری طحن يعنی اكثار اصول وتفريع فروع بيورمش وتلميذ امام اعظم «ابو يوسف يعقوب بن ابراهيم قاضی القضاة» حضرتلری دخی امام اعظم وهمام افخم حضرتلرينك قواعد واصولنی تدقيق ايله تزييد فروعاته صرف عنايت ايلمش و «الامام محمد بن الحسن الشيبانی» حضرتلری دخی فقه شريفی خبز حالنه كتورمش وسائر ناس دخی مشاراليهم حضراتنك محصول سعی واجتهادلری اولان احكام شرعيه‌يی حاضر بوله‌رق اندن انتفاع وتناول ايلمشدر .

(نظم)

الفقه زرع ابن مسعود وعلقمة ... حصاده ثم ابراهيم دوّاس
نعمان طاحنه يعقوب عاجنه ... محمد خابز والآكل الناس

علمای كرام حضراتی جانبندن ذكر وبيان بيورلديغی اوزره علمای سلف، احكام شرعيه‌يی ادلّهٔ اربعه‌دن استنباط واستخراجده بذل مجهود ايدوب لكن داعيهٔ ضرورت ايله بينلرنده اختلافات كثيره واقع اولمشدر. زيرا ادلّهٔ شرعيه‌نك غالبی نصّ قرآن وحديث اولوب انلر دخی لسان عرب اوزره نازل ووارد اولمسندن والفاظ عربيه، معانئ وفيره‌يی وخصوصيله احكام شرعيه‌دن اشياء كثيره‌يی اقتضا ايتمسندن ناشی بين العلما خلاف وقوعی معروف اولمغله بوحال مجتهدين كرامك اختلافلرينی ايجاب ايلمشدر. بوندن بشقه سنّت وحديثك مشكات صدر نبوّتدن صدور وثبوتنده طريقلری مختلف واكثرينك احكامی بحسب الظاهر متعارض اولوب ترجيحه محتاج واسباب ترجيح دخی بين العلما مختلف فيه‌در . كذلك نصوص قرآنيه واحاديث نبوّيه‌نك غيری ادلّهٔ شرعيه‌ده دخی اختلاف اولنمغله ائمهٔ اجتهادك رأيلری مختلف اولمشدر. ينه حوادث يوميه ووقايع متجدده‌نك جميع احكامی «كتاب» و«سنت» ده منصوص اولمامغله نصوصده داخل اولميان احكام ايله حكم منصوص ميانده علّده مناسبت ومشابهت اعتبار اولنوب اول مشابهت ومناسبة بناءً حكم غير منصوص، منصوصه حمل ايدلمشدر.

ذکر اولنان امورك جملةً وقوعی ضروری اولوب خلاف ظهورینی اقتضا ایتمکله سادات اسلاف وائمهٔ اخلاف میانده اختلاف واقع اولمشدر. بوحالدن صکره دخی اصحاب کرامك مجموعی اهل فتوی اولمدیغندن احکام دینیّه اصحاب کرامك جمله‌سندن اخذ اولنمیوب بلکه ایچلرندن قرآن مبینی حامل وناسخ ومنسوخ ومحکم ومتشابه وسائر وجوه قرآنیه‌یی عارف اولان کبار اصحاب کرامدن اخذ اولنمشدر. بومثللو اصحاب کرام دخی وجوه قرآنیه واحکام ربانیّه‌یی بالذات مشکاة صدر نبوّتدن یاخود رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلم حضرتلرندن استماع ایدن عظمای اصحابدن اخذ و تلقی بیورمشلردر. بو سببدن ناشی ذوات مشارالیهم حضراتی قرّا اسمی ایله تسمیه اولنوب قرآن مبینی قرائت ایله کسب امتیاز و اختصاص ایلمشلردر. زیرا طائفهٔ عرب فی الاصل قرائت و کتابتدن عاری امّت امیّه اولوب قرائت وکتابت کندی بینلرنده غریب وعجیب اولمغله علمای اصحابه قرّا اطلاق ایدرك صدر نبوّتده علمای اصحاب بواسم ایله موسوم ومعروف اولمشلردر. ممارسهٔ کتابت ایله طائفهٔ عربدن امیّت زائل و استنباط احکامه قدرت و فقاهته مکنت حاصل اوله‌رق فقه شریف علم وصنعت اولدقده احکام فقهه عالم اولان رجال کرامه قرّا یرینه «فقها» و «علما» اسمی تعیین اولنمشدر .

علم فقه بین الفقها ایکی طریقه منقسم اولوب (طریقهٔ اولی) طریقهٔ اهل رأی وقیاس درکه انلر اهل عراقدر. (طریقهٔ ثانیه) طریقهٔ اهل حدیثدرکه انلر اهل حجازدر. اهل عراق عندنده تصحیح اسناد، شروط کثیره ایله مشروط اولمغله انلرده روایت حدیث قلیل اولوب احکام شرعیه‌یی اکثریا قیاسدن اقتباس ایدرك انده ماهر اولملریله انلره اهل رأی اطلاق اولنمشدر. اهل رأی وقیاسك پیشوا ومقتدالری امام اعظم وهمام افخم «ابو حنیفه نعمان بن ثابت الکوفی» وامام اهل حجاز «مالك بن انس» حضراتی اولوب بعده «محمد بن ادریس الشافعی» حضرتلریدر. بوندن صکره طریق قیاس ایله اقتباس احکامی علمادن بر طائفه ردّ وانکار ایدوب انکله عمل واحتجاجی ابطال ایتمشلردر. اشبو طائفه، فرقهٔ ظاهریه درکه مسالك شرعی، نصوص واجماعه حصر وقیاس جلی‌یی وعلت منصوصه‌یی نصّه رد ایلیوب «علت اوزرینه تنصیص، جمیع مواضعده حکم اوزرینه تنصیص‌در» دیدیلر. مذهب ظاهرینك امامی «داود بن علی» و ولدی ایله انلرك اصحابی‌در. اشبو مذاهب ثلثه «مذهب حنفی» و «مذهب شافعی» و «مذهب داودی» درکه بین الائمه مشهور اولان مذاهب جمهور اولوب عامهٔ اهل‌اسلام، مذاهب مذکوره اصحابنه تقلید ایتمشدر. لکن اهل‌بیت نبوّت

اصول و فروع احکامده برمذهب ابتداع وبر فقه اختراع ایدرك انکله تفرّد ایتمشلردر. اختراع ایتدکلری رأی سخیف وفقه ضعیفی بعض اصحاب کرام حقنده واقع اولان سوء اعتقادلرینه و امام‌لرینك عصمت ونزاهتنه و قوللرینك صدق وصحتنه اولان اعتمادلرینه بنا ایلمشلر درکه جمله‌سی اصول واهیه‌در. اشبو مذهب سخیف مثللو طائفهٔ خوارج دخی شذوذ ایدوب جمهوره مخالفت ایتمشلردر. لکن عامهٔ اهل اسلام، انلرك رأی ومذهبلرینه اعتبار ایتمیوب بلکه دائرهٔ قدح وانکاری توسیع ایلدیلر. بو سببدن ناشی انلرك مذاهب واهیه‌لرندن بر شی معروف اولمیوب کلاملری دخی منقول ومروی دکلدر. شویله که مذاهب شیعه وخوارجك اثاری انجق موطنلرنده موجود اولوب اعتقاد وعمله متعلق کتابلری بلده‌لرنده موجوددر. بعدذا اهل ظاهرك مذهبلری دخی امام‌لرینك اندراسی وجمهور اهل اسلامك ردّ وانکاری سببی ایله مندرس اولوب اثرلری انجق کتب مخلّدهٔ قدیمه‌ده باقی قالمشدر. اکثریا بطّالیندن طائفهٔ کثیره مذهب اهل ظاهره وقوف قصدیله کتابلرینی مطالعه ایدرك مذهبلرینی اخذ وموجبیله عمل ایتمکه سعی واهتمام ایتمشلر ایسه‌ده جمهور اهل اسلامك مختاری اولان مذاهب اربعه‌یه مخالفتدن غیری برفائده‌یی منتج اولمیوب بلکه تلقیٔ علمی کتابلره حصر ومعلّمیندن اخذی ترك ایتملری ایله اهل بدعتدن عد اولنمشدر علمای اندلسدن «ابن حزم» حفظ حدیثده عالی کعب ایکن بو مسلکه سالك اولوب کتب اهل ظاهری مطالعه‌یه قیام ومذهبلرینه میل تام ایدوب زعمی اوزره انلرك اقوالندن اجتهاد ایله تحصیل مهارت وامام اهل ظاهر اولان داوده بعض مسائلده مخالفت ایلمش وائمهٔ مسلمیندن چوق کیمسه‌یه دخل وتعرض ایتمکله ناس دخی «ابن حزم» ه بغض ایدوب مذهبنی استهجان وانکار وکتابلرینی ترك واغفال ایله تلقی ایتمشدر. حتی «ابن حزم» ك کتب مؤلفه‌سی اسواقده بیعدن منع اولنوب بعض احیانده حرق وتمزیق اولنمشدر. بوتقدیرجه بلاد اسلامده جمله مذاهب، متروك ومرفوض اولوب انجق دیار عراقده اهل رأی وقطر حجازده اهل حدیث مذهبی باقی قالمشدر.

اهل عراقك مذهبده متبوع ومقتدالری امام اعاظم وهمام افخم «ابو حنیفه نعمان بن ثابت الکوفی» حضرتلری‌درکه ملکهٔ فقهده مشارالیه حضرتلرینك منزل ومقامنه اعلام علمادن برفرد لاحق اولمیوب اجتهادده احراز رتبهٔ تقدم بیورمش اولدیغنه اصحابی وخصوصا امام مالك وامام شافعی حضرتلری شهادت بیورمشلردر.

اهل حجازك متبوع ومقتدالری امام دارالهجره «مالك بن انس الاصبحی»

حضرتلری‌در که قطر حجـازده مقام اجتهادده قائم اولوب احیاء معالم دین مبین ایلمشدر . امام مشارالیه حضرتلری استنباط احکام شرعیه‌ده اهل مدینه‌نك عملنی دخی مأخذ اتخاذ ایدوب سائر ائمۂ اجتهـاد عندنده معتبر ومرعی اولان اصول وادلّه‌دن ماعدا بومأخذ ایله عمل واجتهادده تفرد ایلمشدر . زیرا «امام مالك» رأیی، مدینۂ منوره‌نك دارالهجره ومعدن رسالت اولوب خلفای راشـدین وعظمای اصحاب کزین رضوان الله تعـالی علیهم اجمعین حضراتی انده سـاکن اولمغله اهل مدینه امور دینیه‌ده اتفـاق ایتدکلری فعل وترکده سلفلرینه متابعت واقتدا ایدوب سلسلۂ اخذلری افعال واحوال نبویّه‌یی مشـاهده ومعاینه ایدن اصحاب کرامه منتهی اولمسندن عبارت اولدیغی جهتله اهل مدینه‌نك فعل وعملی امام مالك عندنده اصول شرعیه‌دن عد اولنمشدر . اکثر ناس طرفندن «امام مالك» حضرتلرینك عمل اهل مدینه ایله استدلالی مسائل اجماعدن عد ایله ردّ وانکار اولنه‌رق دلیل اجماع، عامّۂ امته شامل وعامۂ امت انکله عامل اولوب اهل مدینـه‌یه مخصوص اولمدیغی بیـان وبو وجهله امام مشارالیه حضرتلرینك اولبابده‌کی رأینه دخل وتعرض اولنمشدر . معلوم اولدیغی اوزره اجماع شرعی ائمۂ مجتهدین حضراتنك عصر واحدده برامر دینی اوزرینه علی وجه الاجتهاد اتفاقلرندن عبارت اولوب استنباط احکامده اصل ومناط اولمق اوزره اجماع واتفاق اولنمشدر. امام مالك حضرتلرینك عمل اهل مدینه‌یه اعتباری رأی واجتهاده مبنی اجماع جهتیله اولمیوب بلکه زمان بعث ورسالته منتهی اولنجه‌یه قدر اخلافك اسلافدن بالمشاهده اخذ واقتباس وعمللرینه اتباع واقتدالرینه منتهی‌در . شو قدرکه مسئلۂ مذکوره ایله اجماع شرعی میانـنده مطلق اتفاقده منـاسبت وموافقت اولوب بونك باب اجماعده ذکری سائر ابوابدن الیق وانسب اولمغله مسـئلۂ مذکوره اصول مالکیده باب اجماعده ذکر وایراد اولنمشدر. لکن اهل اجماعك اتفاقلری ادلۂ شرعیه‌ده نظر ایله رأی واجتهاده مبنی اولوب اهل مدینه‌نك فعل وترکده اتفاقلری اخلافك اسـلافه بالمشـاهده اقتدالرینه مبتنی‌در . مسئلۂ مذکوره‌نك باب اجماعده ذکر اولنمیوب رسول اعظم صلّی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرینك فعل وتقریری بابنده ویاخود ادلۂ مختلفه‌یی حاوی اولان ابوابده ذکر وایرادی انسب اولدیغی علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلمشدر .

معلوم اولدیغی اوزره «امام مالك بن انس» رحمه الله حضرتلرندن صکره «محمـد بن ادریس المطلبی الشافعی» رحمه‌الله حضرتلری بلاد عراقه رحلت و«امام ابوحنیفه» حضرتلرینك اصحابی ایله ملاقات ایدوب انلردن اخذ وتلقی وطریقت اهل حجاز ایله طریقت اهل عراقی

جمع ایتمکله بر مذهب مخصوص اختیار ایدوب مسائل کثیره‌سنده امام مالکه مخالفت ایلمشدر.

امام مالك وشافعی رحمهماالله حضراتندن صکره امام احمد بن حنبل رحمه‌الله حضرتلری ظهور ایتمشدرکه مشارالیه کبار محدثیندن اولوب اصحابی علم حدیثده جد کماله واصل و اصحاب ابی حنیفه‌دن اخذ وتلقی ایله کامل اولمغله حنبلیلر دخی مذهب اخر اتخاذ ایتمشلردر. بناءً علیه امصار اسلامده مذهبده تقلید، ذکر اولنان ائمهٔ اربعه‌یه مختص اولوب مقلدین سائر مذاهبی ترك وردّ وابواب خلافی سد وبند ایلمشلردر. زیرا علوم دینیه‌ده اصطلاحات کثیره ورتبهٔ اجتهاده وصوله مانع اسباب وفیره ظهور ایدرك مذهبی ناهل اولان و رأیی موثوق‌به اولمیان رجاله اسناددن خوف وخشیت حاصل اولوب اهل اسلام، اجتهادده عجز و اضطرابی تصریح وتقلیدناسی مذاهب اربعه اصحابی اولان ائمهٔ دین و انلره تقلید ایدن علمای شرع مبین مذهبلرینه سوق ایله غیره تقلیددن منع ایلدیلر. بوتقدیرجه الیوم محصول فقه شریف، مذاهب اربعه‌دن عبارت اولوب هرمقلد اقتدا ایلدیکی امامك مذهبی ایله عمل ایدرك بوندن غیری برشی قالمامشدر بوسببدن ناشی باب اجتهاد مسدوددر.

علمای کرام حضراتی جانبندن ذکر وبیان بیورلدیغی اوزره مذاهب اربعه بیننده احق و اولی اولان مذهب، «ابو حنیفه نعمان بن ثابت» حضرتلرینك مذهبی‌در.

امام اعظم وهمام افخم «ابوحنیفه» حضرتلری اتقان [۱] و احکامده وجودت قریحه وعلم احکامده قوت رأی وکتاب وسنّته کثرت معرفت و صحت رأی ورویت ودها سائر خصائل سببی ایله ائمهٔ سائره بیننده متمیّز ومتحیز برذات بی‌همال‌در. لکن فروعده معین برمذهبه مقلد اولان کیمسه ایچون لایق اولان شیٔ کندو اختیار ایلدیکی مذهبك مذهب صواب اولمسیله برابر خطا احتمالی دخی اولدیغنه ومذهب مخالفك خطا اولوب صواب اولمق احتماله دخی حکم ایلکدر. شوحال، لوازم ظنیه‌دن اولوب اعتقادیاتك خلافنه ملابس‌در. اعتقادیاتده «یقین» طلب اولنور. چونکه اعتقادیاتك دلائلی، دلائل عقلیهٔ یقینیه اولوب اعتقادیاتده مذهبك حق اولدیغنه جزماً حکم اولنور ومذهب مخالفك خطا اولدیغنه قطعاً حکم ایدیلور.

ائمهٔ مذاهب اربعه‌نك اوّل و افضلی و اولا و اعلاسی امام المسلمین وسید التابعین

[۱] اتقان، ادله‌یه علتلری ایله کسب معرفت وقواعد کلیه‌یی جزئیاتی ایله ضبط ایلك وبرروایته کوره شیئی یقیناً بیلك معناسنه‌در.

وسراج الامه وفخر الائمه «ابو حنیفه نعمان بن ثابت» رضی عنه الباری حضرتلری‌در. مشارالیه حضرتلرینك مناقب جلیله و احوال مرضیه‌سی حد احصادن بیرون اولوب علمای کرام حضراتی جانبندن منقول اولان مناقب علیه‌سنك بعضیسی تبرکاً بومحلده ذکر وبیان اولنور.

امام اعظم «ابو حنیفه» حضرتلرینك زماناً وقدراً ومعرفةً وعلماً ائمهٔ سائره اوزرینه تقدّملری بین العلما متفق علیه‌در. امام مشارالیه حضرتلری بر روایته کوره هجرت نبویه‌نك (٨٠) نجی سنه‌سنده و برروایته کوره (٦١) نجی سنه‌سنده و امام مالك حضرتلری دخی هجرت نبویه‌نك (٩٥) نجی سنه‌سنده زیور کهوارهٔ وجود اولمشدر. شو حالده امام مالك حضرتلری متأخردر. کذلك امام شافعی حضرتلری دخی روایت مشهوره‌یه کوره امام اعظم ابو حنیفه حضرتلرینك ارتحال دار نعیم بیوردقلری کونی زینندهٔ عالم شهود اولمسیله امام مشارالیه حضرتلرینك دخی متأخر اولدقلری درکاردر.

امام اعظم ابو حنیفه حضرتلرینك شرفاً تقدّملری امام مشارالیه حضرتلری حقنده روایت بیوریلان حدیث شریف ایله ثابت‌در. فخر عالم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلری حدیث شریفنده امام مشارالیهی قبل الوجود «سراج الامه» و «محیی الشرع» و «السابق» اوصافی ایله وصف بیورمش اولدقلرندن شو شرف، امام مشارالیهك ائمهٔ سائره اوزرینه ترجیح وتقدیمنه دلیل کافی اولدیغی علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلمشدر.

امام اعظم ابو حنیفه حضرتلرینك حائز اولدقلری شرفك بریسی دخی بین الائمه مشارالیهدن غیری تابعیندن برذات بولنمامسی‌در.

«ابن الصلاح» حضرتلرینك ذکر و بیانه کوره امام مالك حضرتلری تبع تابعیندن در.

امام اعظم ابوحنیفه رضی الله تعالی عنه حضرتلری ائمهٔ سائره طرفندن لسان مدح وثنا ایله یاد وتذکار بیورلمش‌در.

امام شافعی علیه رحمة الباری حضرتلری امام اعظم ابو حنیفه رضی الله تعالی عنه حضرتلرندن افقه برذات بیلمدیکنی وتفقه مراد ایدن کیمسه ایچون مشارالیه حضرتلرینك

واصحابنك اثرينه تبعيت ايتمك لازم كلديكنى وبرروايته كوره ناس، قياس واستحسانده امام ابو حنيفه حضرتلرينك عيالى حكمنده اولديغنى بيان ايله مدح وثنا بيورمش اولدقلرى اكابردن « هارون بن سعيد » حضرتلرى طرفندن مروىدر .

امام مالك حضرتلرينك دخى امام اعظم ابو حنيفه حضرتلرى حقنده بو وجهله مدح وثنا بيوردقلرى امام واقدى حضرتلرى طرفندن روايت اولنمش وامام مالك حضرتلرينك اكثر مسائلده امام اعظم ابو حنيفه حضرتلرينك قولنه اعتبار بيوردقلرى دخى اكابردن اسحق بن محمد حضرتلرى طرفندن ذكر وبيان بيورلمشدر .

كذلك امام شافعى حضرتلرى امام اعظم ابو حنيفه رضى الله تعالى عنه حضرتلرينك ستايشلرى بابنده علم مغازيده امام محمد بن اسحق حضرتلرينك وعلم فقهده امام اعظم ابو حنيفه حضرتلرينك وعلم نحوده امام كسائى حضرتلرينك وعلم تفسير شريفده محمد بن مقاتل حضرتلرينك وعلم شعرده « زهير » ك مقتدابه اولدقلرينى وعلوم مذكورهده تبحر مراد ايدن كيمسه ايچون ذوات مشاراليهم حضراتنه اقتدا ايتمك لازم اولديغنى وامام اعظم ابو حنيفه حضرتلرينك كتب شريفهسنه نظر ايتميان كيمسهنك علم فقهده متبحر اولهميهجغنى ذكر وبيان بيورمشدر .

امام اعظم ابو حنيفه رضى الله تعالى عنه حضرتلرينك التمش بيك (٦٠٠٠٠) مسائل شرعيه وضع بيورمش اولدقلرى مروى اولديغى كبى بش يوز بيك (٥٠٠٠٠٠) مسئله وضع واجتهاد بيوردقلرى دخى « الامام ابو بكر بن عتيق » حضرتلرى طرفندن روايت اولنمش وخطيب خوارزمى حضرتلرى دخى امام اعظم ابو حنيفه حضرتلرينك اوچ يوز بيك (٣٠٠٠٠٠) مسئله وضع واجتهادينه موفق اولوب بو مقدار مسائلدن (٣٨٠٠٠) اوتوزسكز-بيك مسئلهنك عبادته ومسائل متباقيهنك معاملاته متعلق اولديغنى ومسائل مذكورهنك وضع واجتهادى ايله ناسك ضلالات ومشكلاتدن تخليص بيورلمش ايدوكنى بيان بيورمشدر .

الحاصل سلطان الائمه والمجتهدين وعارف اسرار المحققين خليل الرحمن ابو حنيفه بن النعمان رضى عنه المنّان حضرتلرينك مناقب جليلهسنه حد وپايان يوقدر . « ابن مبارك » حضرتلرى طرفندن امام مشاراليه حضرتلرينك مدايحى بيانده انشاد بيوريلان نظم بليغ تبركاً اشبو محله ثبت و تحرير اولندى .

(نظم)

لقد زان البلاد ومن عليها — امام المسلمين ابو حنيفه
باحكام و آثار و فقه — كآيات الزبور على صحيفه
فما فى المشرقين له نظير — ولا فى مغربين ولا بكوفه
يبيت مشمراً سهر الليالى — و صام نهاره لله خيفه
وصان لسانه عن كلّ افك — وما زالت جوارحه عفيفه
يعف عن المحارم والملاهى — ومرضاة الاله له وظيفه
فمن كأبى حنيفه فى علاه — امام للخليقة و الخليفه
رأيت العائبين له سفاها — خلاف الحق مع حجج ضعيفه
وكيف يحل ان يؤذى فقيه — له فى الارض آثار شريفه
وقد قال ابن ادريس مقالاً — صحيح النقل فى حكم لطيفه
بانّ الناس فى فقه عيال — على فقه الامام ابى حنيفه

فلعنة ربنا اعداد رمل
على من ردّ قول ابى حنيفه

مجتهدين كرامدن «ابو عبد الله مالك بن انس بن مالك بن عامر الاصبحى» حضرتلرى هجرت نبويه‌نك (٩٠) ياخود (٩٣) ياخود (٩٤) ياخود (٩٥) سنه‌لرنده قدم‌نهادهٔ عالم شهود اولوب (١٧٨) وياخود (١٧٩) سنه‌سنده مدينهٔ منوّره‌ده ارتحال دارجنان بيورمشدر. مشار اليه حضرتلرى عالم مدينه اولوب پك چوق ذوات كرامدن اخذ علوم ايلمش وپك چوق ذوات كرامه مأخذ علوم اولمشدر. علم حديث شريف ايله علم فقه شريفده امام اولوب علم ودينه مبالغةً تعظيم ايدر ايدى. امام مالك حضرتلرينك مناقب جليله و احوال سنيه‌سى حد احصادن بيرون اولوب تفصيلى كتب سير و تواريخده مذكور ومسطوردر.

مجتهدين كرامدن «الامام ابو عبد الله محمد بن ادريس بن العباس بن عثمان بن الشافع

بن السايب بن عبيد بن عبيد يزيد بن هاشم بن المطلب بن عبد مناف القرشى المطلبى» حضرتلرى امام اعظم ابو حنيفه حضرتلرينك ارتحال دار بقا بيوردقلرى سنه‌ده ياخود كونده تاريخ هجرتك (۱۵۰)نجى سنه‌سنده يمنده ياخود «عسقلان»ده زيور مهد وجود اولمشدر. امام مشاراليه حضرتلرى علوم وفضائلده نادر الوجود اولوب پك چوق ذوات كرام امام مشاراليه حضرتلرندن اخذ علوم بيورمشلردر. تاريخ هجرتك (۱۹۵)نجى سنه‌سنده بغدادى شرف قدوملرى ايله تشريف ايدوب بر قاچ آى اوراده اقامتدن صكره مصره عزيمت بيوروب (۲۰٤)نجى سنه‌سنده (٥٤) ياشلرنده اولديغى حالده ارتحال دارنعيم بيورمشدر . علماى كرام حضراتى جملةً مشاراليه حضرتلرينك امين ، عادل، زاهد، صاحب ورع وتقوى اولدقلرينه وحسن سيرت وعلوّ قدرينه اتفاق وشهادت بيورمشلردر. مشاراليه حضرتلرينك مناقب جليله واحوال‌سنيه‌سى ذكر وبيان اولنان معلومات جزئيه‌دن عبارت اولميوب تفصيلاتى كتب مناقب وسيرده مذكور ومسطوردر .

مجتهدين كرامدن « ابو عبد الله احمد بن محمد بن حنبل الشيبانى المروزى» حضرتلرى تاريخ هجرتك (١٦٤)نجى سنه‌سنده بغدادده قدم زن مهد وجود اولوب (۲٤۱) سنه‌سنده (۷۷) ياشلرنده اولدقلرى حالده بغدادده عازم كلشنسراى جنان اولمشدر. مشار اليه حضرتلرى فقه شريف ايله حديث شريفده امام ايدى. زهد وورع وعبادتده نادر الوجود بر ذات معالى‌صفات اولوب بغدادده نشأت ايدرك بغدادك اكابر كرامندن تحصيل فضائل واخذ احاديث بيوردقدن‌صكره كوفه وبصره ايله مكهٔ مكرّمه ومدينهٔ منوره‌يه ويمن وشام وجزيره طرفلرينه رحلت ايدرك عصرينك علماى كرامندن علومى اخذ وتلقى وكتب وتحرير بيورمش وپك چوق اكابر كرام حضراتنه مأخذ علوم اولوب اسلامده آثار جليله ايله اشتهار وامر دينده مقامات عاليه ودرجات سنيه احراز بيورمش و آفاق وبلاد، مشاراليه حضرتلرينك زيور فضائل وكمالاتى ايله تزيّن ايلمشدر. امام مشاراليه حضرتلرينك جنازه نمازنده بولنان اهل اسلامك عددى حد احصادن بيرون وخبر ارتحالى منتشر اولدقدن صكره آفاق وبلاددن كلوب مقبرهٔ شريفه‌لرى اوزرنده اداى صلوة ايتمش اولنلرك دخى مقدارى فوق‌العاده افزون اولديغى وزمان ارتحاللرنده دهابعض حالت‌عجيبه كورلديكى مشهور ومتعارف اولوب تفصيلى كتب سير وتواريخده مسطوردر.

مجتهدين كرامدن « الامام ابو يوسف يعقوب بن ابراهيم بن حبيب بن سعد »

حضرتلری هجرت نبویّه‌نك (۱۱۳) نجی سنه‌سنده کوفه‌ده زیور کهوارهٔ وجود اولمش وصکره بغدادده ساکن اوله‌رق «امام اعظم ابو حنیفه» حضرتلرندن وسائر اکابر کرامدن تحصیل فضائل و کمالات بیورمش و پك چوق ذوات کرام حضراتنه مرجع علوم و مأخذ کمالات اولمشدر . بر روایته کوره تاریخ هجرتك (۱۸۲)نجی سنه‌سنده ارتحال داربقا بیورمشدر . امام مشارالیه حضرتلری تفسیر شریف و حدیث شریف ایله ایام عمرینك حفظنه اعتنا بیورر ایدی . اهل اسلامك مردمك چشم افتخاری برامام همام اولوب مناقب جلیله و سیر مرضیه و اخلاق حسنه‌سی و علم فقه شریف ایله علوم سائره‌ده احراز بیورمش اولدقلری درجات عالیه‌سی کتب سیر و تواریخده مسطور و محرردر.

مجتهدین [۱] کرامدن «الامام ابو عبدالله محمد بن الحسن الشیبانی» حضرتلری کوفه‌ده نشأت وبغدادی شرف قدوملری ایله تشریف ایدوب امام اعظم ابو حنیفه حضرتلری ایله سائر ذوات ستوده صفات حضراتندن اخذ فضائل و کمالات ایلمش و پك چوق ذوات کرامه مأخذ فضائل وکمالات اولمش و تاریخ هجرتك (۱۸۹)نجی سنه‌سنده (۵۸) یاشلرنده اولدقلری حالده «ری» شهرنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر. امام مشارالیه حضرتلری ایله «امام کسائی» حضرتلرینك شهر مذکورده یوم واحدده ارتحال داربقا بیورمش اولدقلری مروی‌در. مشارالیه حضرتلری وجهاً ولباساً احسن ناسدن ومناقب جلیله اصحاب کرامندن برذات معالی‌سمات اولوب تفصیل احوال وفضائلی کتب سیر وتواریخده مذکور ومحرردر.

---

[۱] مجتهد، «اجتهاد» دن اسم فاعل‌در .

(اجتهاد)، لغتده «بذل الوسع» معناسنه در . اصطلاحده «استفراغ الفقیه الوسع لیحصل له ظن بحکم شرعی» تعریفی ایله معرّف‌در. یعنی فقیه اولان ذات عالی قدرك حکم شرعی‌یه کندوسی ایچون ظن حاصل اولمق اوزره وسعنی صرف ایلمسندن عبارتدر . کذلك اجتهاد، «بذل المجهود فی‌طلب المقصود من جهة الاستدلال» تعریفی ایله دخی معرف در . یعنی اجتهاد، استدلال جهتندن طلب مقصودده بذل مجهود ایلمکدر .

[مشاهير ائمۀ حنفیه]

معلوم اولديغى اوزره امام اعظم وهمام افخم «ابوحنيفه» رضى‌الله‌تعالى عنه حضرتلرندن اخذ علوم ايدن ائمۀ كرامك حد وحسابى يوقدر . ائمۀ مشاراليهمدن بلاد و امصارده كسب اشتهار ايدن (٧٣٠) دن زياده مشايخ بلدان و ائمۀ مسلمينك سعى و اجتهادلرندن اهل عالم مستفيد اولمشدر. ذوات مشاراليهم بيننده الك مشهور اولنلرى آتياً و تبركاً ذكر و بيان اولنور.

مشاهير ائمۀ حنفيه‌دن بر ذات عاليقدر «عبدالله بن المبارك المروزى» عليه رحمة البارى حضرتلرى‌در. تاريخ هجرتك (١١٨) وياخود (١٢٩) نجى سنه‌سنده زيور كهوارۀ وجود اولوب (١٨٠) نجى سنه‌سنده ارتحال‌دارجنان بيورمشدر. امام مشاراليه حضرتلرى حسن‌ادب اصحابندن اولوب تابعين كرامدن «يحيى بن سعد الانصارى» و «سليمان التيمى» و «حميد الطويل» حضراتى و امثالى ذوات كرام و ائمۀ كباردن «سفيان» و «ابن جريج» و «شعبه» و امثالى ذوات ستوده صفات ايله ملاقى اولمشدر. «ابن مبارك حضرتلرندن اشبو «ان اول العلم النيّة ثم الفهم ثم العمل ثم الحفظ ثم النشر» كلام جليلى روايت اولنمشدركه كلام مذكورك معناسى، علم وعرفان طرق خمسه‌دن عبارت اولوب اولكيسى «نيت» ايكنجيسى «فهم» اوچنجيسى «عمل» دردنجيسى «حفظ» و بشنجيسى «نشر ديمكدر. مشاراليه حضرتلرينك مناقب سنيه وفضائل جليله‌سى بى‌حدوحساب اولوب تفصيلى كتب سيرده مذكور ومحرردر.

اجلّۀ ائمۀ حنفيه‌دن بر ذات ستوده صفات دخى «زفر بن الهذيل بن صباح الكوفى» حضرتلرى‌در. تاريخ هجرتك (١٥٨) نجى سنه‌سنده بصره‌ده ارتحال دار نعيم بيورمشدر. مشاراليه حضرتلرى مناقب جليله وفضائل كثيره اصحاب كرامندن برذات نادر الوجود اولوب تفصيل احوالى كتب سيرده مسطوردر.

افاخم ائمۀ حنفيه‌دن بر ذات معالى سمات دخى «الامام داود بن نصير الطائى» حضرتلرى‌در. تاريخ هجرتك (١٦٥) نجى سنه‌سنده ارتحال دار بقا بيورمشدر. مشاراليه حضرتلرى اصحاب زهد و ورعدن و مناقب جليله وفضائل كثيره اصحابندن اولوب تفصيل احوالى كتب سيرده محرردر.

اکابر ائمهٔ حنفیه‌دن «وکیع بن الجراح بن ملیح بن عدی ابو سفیان» حضرتلری تاریخ هجرتك (۱۲۸) و یاخود (۱۲۹) نجی سنه‌سنده قدم زن مهد وجود اولوب (۱۹۸) و یاخود (۱۹۹) نجی سنه‌سنده ارتحال دار جنان بیورمشدر. مشارالیه حضرتلری صومه دوام بیورر وهر کیجه ختم شریف ایدر ایدی. بر روایته کوره هر کیجه ثلث قرآن قرائت ایتمکسزین نوم ایله مشغول اولمز ایدی. اخر لیلده قیام ایدرك قرائت و استغفار ایله مشغول اولورایدی. زهد وتقواده و علم وحفظده نادر الوجود برذات جلیل‌الصفات اولوب مناقب جلیله وفضائل سنیّه‌سی کتب سیرده مسطوردر.

مشاهیر ائمهٔ حنفیه‌دن «ابو عمرو النخعی الکوفی» علیه رحمة الباری حضرتلری تاریخ هجرتك (۱۹٤)نجی سنه‌سنده عازم کلزار جنان اولمشدر. مشارالیه حضرتلرینك مناقب جلیله وفضائل کثیره‌سی کتب متعلقه‌سنده محرردر.

مشاهیر ائمهٔ حنفیه‌دن «الامام یحیی بن زکریا ابی زائده بن میمون بن فیروز» حضرتلری اهل زهد و ورعدن اولوب تاریخ هجرتك (۱۸۳) ویاخود (۱۸٤)نجی سنه‌سنده (٦۳) یاشلرنده اولدقلری حالده ارتحال داربقا بیورمشدر. مشارالیه حضرتلری کوفه‌ده تصنیف کتاب ایدن ذوات کرامك اوّلی اولوب مناقب جلیله‌سی متعلق اولدیغی کتابلرده مسطوردر.

مشاهیر ائمهٔ حنفیه‌دن «الحسن بن زیاد» علیه رحمة رب العباد حضرتلری بر ذات عالیقدر اولوب تاریخ هجرتك (۲۰٤)نجی سنه‌سنده عازم کلزار جنان اولمشدر.

اجلّهٔ ائمهٔ حنفیه‌دن «الامام العالم العارف ابواسماعیل حماد» علیه رحمة رب العباد حضرتلری تاریخ هجرتك (۲۱۲)نجی سنه‌سنده ارتحال دارنعیم بیورمشدر. مشارالیه حضرتلری صاحب زهد و ورع برذات جلیل‌الصفات ایدی.

اکابر ائمهٔ حنفیه‌دن برذات ستوده صفات دخی «یوسف بن خالد» علیه الرحمه حضرتلریدر.

اعاظم ائمهٔ حنفیه‌دن برذات معالی سمات دخی «عافیه بن یزید الاوری الکوفی» حضرتلریدر.

افاخم ائمهٔ حنفیه‌دن ایکی ذات عالیقدر دخی «حبان» و«مندل» ابنا علی الغزی الکوفی» حضراتیدر. بر روایته کوره «مندل» لفظی لقب اولوب مشارالیهك اسم شریفی «عمرو»

اولدیغی حالده لقب شریفی اسمنه غلبه ایلمشـدر. «مندل» «حبـان»دن اشهر اولوب تاریخ هجرتك (۱٦۷) ویاخود (۱٦۸)نجی سنه‌سنده کوفه‌ده ارتحال دار جنان بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ حنفیه‌دن برذات ستوده‌صفات دخی «علی بن مسهر الکوفی» حضرتلری‌در.

اجلّهٔ ائمهٔ حنفیه‌دن برذات معـالی‌سمات دخی «قاسم بن معن بن عبدالرحمن بن عبدالله بن مسعود الکوفی» حضرتلری‌در.

اعلام ائمهٔ حنفیه‌دن برذات جلیل‌الصفات دخی «اسد بن عمرو بن عامر بن اسلم بن مغیث بن یشکر بن ادهم ابو المنذر البجائی الکوفی» حضرتلری اولوب تاریخ هجرتك (۱۸۹)نجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا بیورمشدر.

اعاظم ائمهٔ حنفیه‌دن برذات عالیقدر دخی «احمد بن حفص» حضرتلری‌در.

اکابر ائمهٔ حنفیه‌دن برذات ستوده‌صفات‌دخی «نوح بن ابی مریم یزید بن جعونة‌المروزی» حضرتلری‌در. مشارالیه حضرتلری «جامع» لقبی ایله ملقّب‌در. چونکه فقه ابی حنیفه‌یی جمع ایدن ذوات کرامك اوّلی‌در. بر روایتـه کوره مشارالیه حضرتلری نفائس علومی جامع اولمسیله لقب مذکور ایله ملقّب‌در. تاریخ هجرتك (۱۷۳) نجی سنه‌سـنده ارتحال کلشنسرای جنان بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ حنفیه‌دن برذات جلیل‌الصفات‌دخی «خلف بن ایوب» حضرتلری اولوب تاریخ هجرتك (۲۲۰) ویاخود (۲۱۵) ویاخود (۲۰۵)نجی سنه‌سنده ارتحال دارنعیم بیورمشدر.

مشـاهیر ائمهٔ حنفیه‌دن برذات معالی‌سمات دخی «شداد بن حکم» حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (۲۱۰)نجی سنه‌سنده ارتحال داربقا بیورمشدر.

اجلّهٔ ائمهٔ حنفیه‌دن برذات ستوده صفات دخی «موسی بن نصر» حضرتلری‌در.

مشـاهیر ائمهٔ حنفیه‌دن برذات عالیقدر دخی «ابوسلیمان موسی بن سلیمان الجوزجانی» حضرتلری‌در.

ائمهٔ حنفیـه‌دن بر ذات فضائل سمات دخی «هلال بن یحیی بن مسلم» حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (۲٤۵)نجی سنه‌سنده ارتحال دارجنان بیورمشدر.

مشـاهیر ائمهٔ حنفیه‌دن بر ذات جلیل الصفات دخی «ابو عبدالله محمد بن سماعه بن عبید

بن هلال بن وكيع» حضرتلرى‌در. تاريخ هجرتك (۲۳۳) نجى سنه‌سنده عازم كلشنسراى جنان اولمشدر.

مشاهير ائمهٔ حنفيه‌دن برذات ستوده‌صفات دخى «ابو مطيع الحكم بن عبدالله بن سلمه بن عبدالرحمن» حضرتلرى‌در. تاريخ هجرتك (۱۷۷) نجى سنه‌سنده ارتحال دار جنان بيورمشدر. مشاراليه حضرتلرى امام اعظم «ابوحنيفه» رضى الله تعالى عنه حضرتلرندن «كتاب فقه اكبر»ى روايت ايلمشدر.

مشاهير ائمهٔ حنفيه‌دن بر ذات عاليقدر دخى «الشيخ بدر الدين محمود بن اسرائيل بن عبدالعزيز» حضرتلرى اولوب «ابن قاضىٔ سماونه» ديمكله مشهوردر. مشاراليه حضرتلرى مناقب جليله اصحابندن اولوب تاريخ هجرتك (۸۱۸) نجى سنه‌سنده ارتحال دارجنان بيورمشدر.

مشايخ حنفيه‌دن برذات جليل الصفات دخى صاحب مثنوى «محمد بن محمد بن محمد بن حسين بن احمد بن قاسم بن مسيب بن عبد الله بن عبدالرحمن بن ابى بكر الصديق بن قحافه التيمى» رضوان الله تعالى عليهم اجمعين حضرتلرى اولوب مولانا «جلال الدين» و «خداوندكار» لقبلرى ايله معروف ومشهوردر. (خداوندكار) لفظى فارسى اولوب سلطان معناسنه‌در. پدرلرينك اسم شريفى «محمد» اولوب لقبلرى «بهاء الدين» اولديغى كبى «سلطان علما» دخى لقبلرى‌در. نسبتلرى «چهاريار كزيندن ابو بكر الصديق» رضى الله تعالى عنه حضرتلرينه منتهى در. سلطان علما حضرتلرى «بلخ» شهرنده تمكن ايدوب «مولانا جلال الدين رومى» قدس سره السامى حضرتلرى تاريخ هجرتك (۶۰۴) نجى سنه‌سنده شهر مذكورده زيور كهوارهٔ وجود اولمشدر. مؤخراً پدرلرى سلطان علما حضرتلرى قونيه‌ده توطن بيورمسيله مشاراليه مولانا حضرتلرى طفل ايكن «جلال الدين رومى» لقبى ايله تلقيب اولنمشدر. مشاراليه حضرتلرى تاريخ هجرتك (۶۷۲) نجى سنه‌سنده عازم كلزار جنان اولمشدر. سلطان العارفين حضرتلرى انواع علومده و علم فقه شريفده بحر عميق اولوب مناقب جليله‌سى وفضائل وكمالاتى حد احصادن بيرون‌در. اصحابنه ايراد بيوردقلرى وصاياى بركزيده‌دن بعضيسى بومحلده تبركاً ذكر اولنور.

(وصايا)

او صيكم بتقوى الله في السّر و العلانيّـة و بقـلة الطعام
وقلة الكلام وهجران المعاصى والآثام ومواظبة الصيام ودوام القيام
وترك الشهوات على الدوام و احتمال الجفـا من جميع الانام
وترك مجالسة السفها والعوام وملازمة مصاحبة الصالحين والكرام
و انّ خـير النـاس من ينفع النـاس و خـير الكلام
ماقلّ و دلّ

مولانا جلال الدين رومى قدس سره السامى حضرتلرينك ولد مكرّملرى «مولانا بهاءالدين» حضرتلرى «سـلطان ولد» لقبى ايله ملقّب اولوب ائمۂ كرام وفقهاى عظامدن برذات بى‌همال ايدى . پدرلرندن صكره قونيـه‌ده تدريس علوم بيورمش و تاريخ هجرتك (۷۱۲) نجى سنه‌سنده ارتحال دار جنان ايلمشدر .

امام اعظم وهمام افخم ابو حنيفه حضرتلرى مذهبنه «ابراهيم بن ادهم» و«شقيق البلخى» و « معروف الكرخى» و « ابو يزيد البسطامى» و « فاضل بن عياض» و « داود الطائى» و «ابو حامد اللفّـاف» و «خلف بن ايوب» و «عبدالله بن المبارك» و «وكيع بن الجراح» و «ابو بكر الوراق» وبونلرك غيرى اصحاب مجاهده [۱] ومشاهده‌دن اولان اولياى كرام حضراتى دخى اتّباع بيورمشلردر . مشـاراليهم حضراتى اكابر اولياى كرامدن واصحاب كرامات وفضـائلدن اولوب مناقب سـنيه واحوال مرضيه‌لرى متعلق اولديغى كتابلرده على وجه التفصيل مسطور ومذكوردر . قدس الله اسرارهم



[۱] مجاهده، لغتده محاربه معناسنه‌در. شريعتده «محاربة النفس» معناسنه‌در .

[مشاهير ائمهٔ شافعیه]

معلوم اولدیغی اوزره امام شافعی علیه رحمة الباری حضرتلرندن اخذ علوم ایدن ذوات کرام ایله سائر علمای شافعیه‌نك حد وحسابی اولمیوب الك مشهور اولنلری آتیاً ذکر وبیان اولنور.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «احمد بن خالد الخلّال» حضرتلری اجلّه فقهادن و محدثین کرامدن اولوب هجرت نبویه‌نك (٢٤٧) نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «احمد بن سنان بن اسد بن حبّان القطّان» حضرتلری اجلّهٔ فقهاومحدثین کرامدن اولوب هجرت نبویه‌نك (٢٥٦) نجی سنه‌سنده ارتحال داربقا بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «احمد بن صالح المصری» حضرتلری دخی اعاظم فقها ومحدّثین کرامدن اولوب تاریخ هجرتك (١٧٠) نجی سنه‌سنده قدم‌زن مهد وجود اولمش و (٢٤٨) نجی سنه‌سنده ارتحال دار جنان بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «القاضی ابو حامد بن بشر بن حامد المروروزی» [١] حضرتلری تاریخ هجرتك (٣٦٢) نجی سنه‌سنده عازم کلشنسرای جنان اولمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن بر ذات عالی قدر دخی «احمد بن ابی سرح الصبّاح النهشلی» ویاخود «احمد بن عمر بن الصبّاح ابو جعفر الرازی البغدادی» حضرتلریدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن برذات عالی‌قدر «احمد بن عبد الرحمن وهب بن مسلم القرشی ابوعبدالله‌المصری» حضرتلریدر تاریخ هجرتك (٢٦٤) نجی سنه‌سنده ارتحال‌دار بقابیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «احمد بن عمرو بن عبدالله بن عمرو» حضرتلری اعاظم علمای کرامدن اولوب تاریخ هجرتك (٢٠٥) نجی سنه‌سنده عازم کلزار جنان اولمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «احمد بن محمد بن الولید» حضرتلری تاریخ هجرتك (٢٢٢) نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

---

[١] مرورروزی، میم حرفنك فتحی ورای مهمله‌نك سکونی و واو حرفنك فتحی ورای مهملهٔ مضمومه‌نك تشدیدی وبعدالواو زال معجمه ایله خراسان بلادندن بر بلده‌نك اسمیدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «یحیی بن عبد العزیز البغدادی ابو عبد الرحمن الشافعی» حضرتلری دخی مناقب جلیله اصحابندن برذات جلیل الصفات ایدی .

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «احمد بن یحیی بن الوزیر بن سلیمان» حضرتلری تاریخ هجرتك (١٧١)نجی سنه‌سنده زیور مهد وجود اولوب (٢٥٠) ویا (٢٥١)نجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن برذات عالیقدر دخی «احمد بن ابی سریج الرازی» حضرتلری‌در.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «محمد بن عبد الله بن عبد الحکم» حضرتلری تاریخ هجرتك (١٨٢)نجی سنه‌سنده قدم زن مهد وجود اولوب (٢٦٨)نجی سنه‌سنده ارتحال دار جنان بیورمشدر.

اکابر ائمهٔ شافعیه‌دن «محمد بن الامام الشافعی الشیخ ابو عثمان القاضی» حضرتلری امام شافعی علیه رحمة الباری حضرتلرینك اکبر اولادی اولوب تاریخ هجرتك (٢٤٠)نجی سنه‌سندن صکره جزیره‌ده عازم کلزار جنان اولمشدر .

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «ابراهیم بن خالد بن ابی سلیمان» حضرتلری فقیه، عالم، فاضل، متورّع بر ذات جلیل الصفات ایدی.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «ابراهیم بن محمد بن العباس بن عثمان الشافعی» حضرتلری تاریخ هجرتك (٢٣٨)نجی سنه‌سنده عازم کلشنسرای جنان اولمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن برذات معالی‌سمات دخی «ابراهیم بن محمد بن هرم» حضرتلری‌در.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «ابراهیم بن المنذر بن عبد الله بن المنذر الحزامی المدنی» حضرتلری تاریخ هجرتك (٢٣٥) ویاخود (٢٣٦)نجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا بیورمشدر.

اجلّهٔ ائمهٔ شافعیه‌دن «اسحق بن ابراهیم بن مخلد ابو یعقوب المروزی بن راهویه» حضرتلری ائمهٔ دین واعلام مسلمین وهداة المؤمنین حضراتندن برذات جلیل الصفات اولوب علم فقه وعلم حدیث شریف بیننی جامع‌در. تاریخ هجرتك (١٦١) ویاخود (١٦٦)نجی سنه‌سنده زیور کهوارهٔ وجود اولوب (٢٣٨)نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «اسمعیل بن یحیی بن اسمعیل بن عمرو بن اسحق» حضرتلری تاریخ هجرتك (١٧٥)نجی سنه‌سنده قدم زن مهد وجود اولوب (٢٦٤)نجی سنه‌سنده ارتحال دار جنان بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «بحر بن نصر» حضرتلری تاریخ هجرتك (١٨١) ویا (١٨٠)نجی سنه‌سنده قدم زن کهوارهٔ وجود اولوب (٢٦٩)نجی سنه‌سنده مصرده ارتحال کلزار جنان بیورمشدر.

اجلّهٔ ائمهٔ شافعیه‌دن «حرث بن شریح» حضرتلری دخی بر ذات جلیل الصفات اولوب تاریخ هجرتك (٢٣٦)نجی سنه‌سنده عازم کلزار جنان اولمشدر.

اعاظم ائمهٔ شافعیه‌دن «حرث بن مسکین بن محمد بن یوسف الاموی ابو عمر المصری» حضرتلری فقیه، محدّث، صالح بر ذات ستوده صفات اولوب تاریخ هجرتك (١٥٤)نجی سنه‌سنده زیور مهد وجود اولمش و(٢٥٠)نجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «حسن بن محمد بن الصبّاح البغدادی» حضرتلری اجلّهٔ ائمهٔ کرامدن بر ذات حمیده صفات اولوب تاریخ هجرتك (٢٦٠)نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

اکابر ائمهٔ شافعیه‌دن «حسن بن علی» حضرتلری علم حدیث وعلم فقه شریف بیننی جامع بر امام همام اولوب تاریخ هجرتك (٢٤٥) یاخود (٢٤٨)نجی سنه‌سنده عازم کلشنسرای جنان اولمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن بر ذات عالیقدر دخی «الحسین القلانسی» حضرتلریدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «حرمله بن عبد الله النجیبی» حضرتلری تاریخ هجرتك (١٦٦)نجی سنه‌سنده قدم زن مهد وجود اولوب (٢٤٣)نجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا بیورمشدر.

اجلّهٔ ائمهٔ شافعیه‌دن «ربیع بن سلیمان بن داود» حضرتلری تاریخ هجرتك (٢٥٦) ویاخود (٢٥٧)نجی سنه‌سنده ارتحال کلزار جنان بیورمشدر.

اعاظم ائمهٔ شافعیه‌دن «ربیع بن سلیمان بن عبد الجبار بن کامل المرادی» حضرتلری تاریخ هجرتك (١٧٤)نجی سنه‌سنده زیور مهد وجود اولوب (٢٧٠)نجی سنه‌سنده ارتحال دار جنان بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «سلیمان بن داود بن داود علی بن عبد الله بن عباس القرشی الهاشمی ابو ایوب البغدادی» حضرتلری تاریخ هجرتك (٢١٩) و یا (٢٢٠) نجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «عبد الله بن الزبیر بن عیسى القرشی الاسدی المکّی» حضرتلری مکّهٔ مکرمه‌ده محدّث وفقیه ایدی.

اکابر ائمهٔ شافعیه‌دن «ابو بکر الحمیدی حمید بن زهیر بن الحرث بن اسد» حضرتلری تاریخ هجرتك (٢١٩)نجی سنه‌سنده مکّهٔ مکرمه‌ده عازم کلشنسرای جنان اولمشدر.

اعاظم ائمهٔ شافعیه‌دن «عبد العزیز بن عمران بن ایوب بن مقلاص» حضرتلری تاریخ هجرتك (٢٣٤)نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن بر ذات عالیقدر «عبد العزیز بن یحیی بن عبد العزیز بن مسلم بن میمون الکنانی المکّی» حضرتلری‌در.

افاخم ائمهٔ شافعیه‌دن بر ذات جلیل الصفات دخی «علی بن عبد الله بن جعفر» حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (١٦١)نجی سنه‌سنده زیور مهد وجود اولوب (٢٣٤)نجی سنه‌سنده ارتحال کلزار جنان بیورمشدر.

اجلّهٔ ائمهٔ شافعیه‌دن بر ذات ستوده صفات دخی «فضل بن ربیع بن یونس بن محمد بن عبد الله بن ابی فروه» حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (٢٠٨)نجی سنه‌سنده عازم کلزار جنان اولمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن بر ذات حمیده صفات دخی «القاسم بن سلّام» حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (٢٢٤)نجی سنه‌سنده مکّهٔ مکرّمه‌ده ارتحال دار بقا بیورمشدر.

اکابر ائمهٔ شافعیه‌دن بر ذات جلیل القدر دخی «قحزم بن عبد الله بن قحزم» [١] حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (٢٧١)نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن بر ذات عالیقدر دخی «موسى بن ابی الجار» حضرتلری‌در.

اعاظم ائمهٔ شافعیه‌دن «یوسف بن یحیی البویطی» حضرتلری امام جلیل، عابد، زاهد، فقیه وعظیم، مناظر، بر ذات عالیقدر اولوب تاریخ هجرتك (٢٣١)نجی سنه‌سنده بغدادده ارتحال دار بقا بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن بر ذات معالی سمات دخی «یونس بن عبد الاعلى بن موسى

[١] قحزم، قاف حرفنك فتحی وحای مهمله‌نك سکونی وزای معجمهٔ مفتوحه ایله اسم.

بن ميسره بن حبّان» حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (١٧٠)نجی سنه‌سنده قدم زن مهد وجود اولوب (٢٦٤)نجی سنه‌سنده عازم كلزار جنان اولمشدر.

اكابر ائمهٔ شافعیه‌دن برذات ستوده صفات دخی «محمد بن ادریس الرازی» حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (١٩٥)نجی سنه‌سنده قدم زن مهد وجود اولمشدر.

افاخم ائمهٔ كرامدن بر ذات جلیل الصفات دخی رئیس المحدّثین صاحب جامع الصحیح «محمد بن اسمعیل البخاری» علیه رحمة الباری حضرتلری‌در. مشارالیه حضرتلرینك بعض مناقب جلیله‌سی علم حدیث شریف مبحثنده ذكر وبیان اولنمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن بر ذات معالی سمات دخی المحدّث «محمد بن علی بن الحسن بن بشر الترمذی» حضرتلری‌در.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «محمد بن نصر المروزی» حضرتلری تاریخ هجرتك (٢٩٤)نجی سنه‌سنده سمرقندده ارتحال دار بقا بیورمشدر.

اعاظم ائمهٔ شافعیه‌دن بر ذات ستوده صفات دخی سید الطائفه «جنید بن محمد بن جنید البغدادی» حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (٢٩٧) ویاخود (٢٩٨) نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر. مشار الیه جنید بغدادی قدس سرّه العالی حضرتلرینك مناقب جلیله‌سی بی حد وپایاندر.

اجلّهٔ ائمهٔ شافعیه‌دن «حرث بن اسد المحاسبی» حضرتلری علم ظاهر ایله علم باطن بیننی جامع بر ذات جلیل الصفات اولوب هجرت نبویه‌نك (٢٤٣)نجی سنه‌سنده عازم كلزار جنان اولمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن بر ذات حمیده صفات دخی «داود بن علی بن خلف ابو سلیمان البغدادی الاصبهانی» حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (٢٠٢) یاخود (٢٠٠)نجی سنه‌سنده زیور كهوارهٔ وجود اولوب (٢٧٠)نجی سنه‌سنده بغدادده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

اعلام ائمهٔ شافعیه‌دن بر ذات عالی قدر دخی صاحب سنن «سلیمان بن اشعث السجستانی» حضرتلری‌در. مشار الیه حضرتلرینك بعض مناقب جلیله‌سی علم حدیث شریف مبحثنده ذكر وبیان اولنمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن برذات معالی سمات دخی «عثمان بن سعیدالدارمی» علیه رحمة الباری حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (٢٥٥)نجی سنه‌سنده بیت مقدسده عازم دار جنان اولمشدر.

افاخم ائمهٔ شافعیه‌دن برذات ستوده صفات دخی «عسکر بن الحصین» وبر روایته کوره «عسکر بن محمد بن الحصین الشیخ ابو تراب النخشبی» [١] حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (٢٤٥) نجی سنه‌سنده ارتحال داربقا بیورمشدر. امام مشارالیه حضرتلری مناقب جلیله وکرامات سنیه اصحابندن ایدی.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن برذات حمیده‌صفات دخی «ابوعبد الرحمن احمد بن شعیب النسائی» حضرتلری‌در.

اعاظم ائمهٔ شافعیه‌دن «احمد بن عمر بن سریج» حضرتلری مناقب جلیله اصحابندن اولوب مصنفاتی (٤٠٠) عدده بالغ اولمشدر. تاریخ هجرتك (٣٠٦) نجی سنه‌سنده ارتحال دار جنان بیورمشدر.

اکابر ائمهٔ شافعیه‌دن «احمد بن محمد بن القاسم بن منصور» حضرتلری ائمهٔ صوفیه‌دن وبغدادی الاصل وابنای وزرا ورؤسادن برذات جلیل الصفات اولوب نسبلری نوش روان عادله منتهی ومتصل‌در. تاریخ هجرتك (٣٢٣) ویا (٣٢٢) نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

اجلّهٔ ائمهٔ شافعیه‌دن «محمد بن احمد بن الازهر بن طلحة الهروی ابومنصور الازهری اللغوی» حضرتلری مناقب جلیله اصحاب کرامندن‌در. تاریخ هجرتك (٢٨٢) نجی سنه‌سنده زیور مهد وجود اولوب (٣٠٧) نجی سنه‌سنده عازم کلزار جنان اولمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «محمد بن احمد بن عبدالله الفاشانی» حضرتلری مناقب جلیله وفضائل کثیره اصحابندن برذات ستوده صفات ایدی. تاریخ هجرتك (٣٠١)نجی سنه‌سنده زیور کهوارهٔ وجود اولوب (٣٧١)نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «محمد بن احمد بن محمد بن جعفر ابوبکر بن الحداد المصری» حضرتلری مناقب جلیله وفضائل کثیره اصحاب کرامندن بر ذات جلیل القدر ایدی. تاریخ هجرتك (٣٤٤) ویاخود (٣٤٥)نجی سنه‌سنده عازم کلزار جنان اولمشدر.

[١] نخشب، ماوراء النهر بلادندن بربلده‌نك اسمی‌در.

اعاظم ائمهٔ شافعیه‌دن «محمد بن جریر ابو جعفر الطبری» علیه رحمة الباری حضرتلری تصانیف کثیره ومناقب جلیله وفضائل وفیره اصحاب کرامندن‌ایدی. تاریخ هجرتك (۲۲٤)نجی سنه‌سنده زیور کهوارهٔ وجود اولوب (۳۱۰) نجی سنه‌سنده ارتحال دار جنان بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «محمد بن خفیف الشیرازی» علیه رحمة الباری حضرتلری شیخ المشایخ و علم و دینده صاحب قدم راسخ برذات جلیل الصفات اولوب مناقب جلیله وفضائل کثیره‌سی بی حد و پایان‌در. تاریخ هجرتك (۳۷۱)نجی سنه‌سنده عازم دار جنان اولمشدر.

افاخم ائمهٔ شافعیه‌دن «محمد بن سلیمان بن هارون بن سهل الصعلوکی» حضرتلری اصناف علومده سبّاق الغایات برذات جلیل الصفات ایدی. تاریخ هجرتك (۲۹٦)نجی سنه‌سنده زیور کهوارهٔ وجود اولمش وبصره ونیسابور شهرلرنده مدت مدیده تدریس علوم بیورمش وهجرت نبویه‌نك (۳٦۹)نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم ایلمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «محمد بن عبدالله ابو بکر الصیرفی» حضرتلری تصانیف کثیره وفضائل وفیره اصحاب کرامندن بر ذات حمیده صفات ایدی. تاریخ هجرتك (۳۳۰)نجی سنه‌سنده ارتحال داربقا بیورمشدر.

اجلّهٔ ائمهٔ شافعیه‌دن «محمد بن علی القفال» حضرتلری علم تفسیر و علم حدیث شریف ایله علم کلامده و اصول و فروعده وعلم لغت وشعرده امام ماهر وفاضل کامل و صاحب زهد و ورع بر ذات جلیل الصفات ایدی. تاریخ هجرتك (۲۹۱) نجی سنه‌سنده زیور کهوارهٔ وجود اولوب(۳۳۵) ویاخود (۳۳٦) نجی سنه‌سنده ارتحال کلزار جنان بیورمشدر.

اکابر ائمهٔ شافعیه‌دن امام المتکلمین ناصر سنت سید المرسلین «علی بن اسمعیل الشیخ ابو الحسن الاشعری البصری» علیه رحمة الباری حضرتلری مناقب جلیله و فضائل کثیره اصحاب کرامندن اولوب علم کلام مبحثنده ذکر جمیلی مرور ایلمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «احمد بن محمد بن احمدالا سفرایینی» علیه رحمة الباری حضرتلری مناقب جلیله وفضائل کثیره اصحاب کرامندن برذات ستوده صفات ایدی. تاریخ هجرتك (۳۳٤) نجی سنه‌سنده زیور مهد وجود اولوب (٤۰٦)نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

فقهای عظامدن «ابراهیم بن علی بن یوسف الفیروز ابادی ابو اسحق الشیرازی» علیه رحمة الباری حضرتلری اصناف علومده سبّاق الغایات ومناقب سنیه و تصانیف کثیره وفضائل وفیره اصحاب کرامندن بر ذات حمیده صفات ایدی. تاریخ هجرتك (۳۹۳)نجی سنه‌سنده قدم زن مهد وجود اولوب (٤٧٦) نجی سنه‌سنده ارتحال دارجنان بیورمشدر.

مشاهیر فقهای کرامدن «ابراهیم بن محمد بن ابراهیم الاستاذ ابو اسحق الاسفرائینی» علیه‌رحمة الباری حضرتلری جامع اشتات علوم ایدی. تاریخ هجرتك (٤١٨) نجی سنه‌سنده ارتحال داربقا بیودمشدر. مشارالیه حضرتلرینك مناقب جلیله‌سی حداحصادن خارجدر.

مشاهیر فقهای کرامدن «اسمعیل بن عبدالرحمن الصابونی» علیه رحمةالباری حضرتلری مناقب جلیله وفضائل کثیره اصحابندن نادر الوجود بر ذات ستوده صفات ایدی. هجرت نبویه‌نك (٤٤٩)نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

مشاهیر فقهای کرامدن «حسن بن علی بن محمد ابو علی الدقّاق» علیه رحمة الخلّاق حضرتلری علوم و فضائلده عصرینك فریدی و زمانك وحیدی ایدی. تاریخ هجرتك (٤٠٥)نجی سنه‌سنده ارتحال دار جنان بیورمشدر.

مشاهیر فقهای عظامدن «سهل بن محمد ابو الطیب الصعلوکی» حضرتلری انواع علومده عصرینك وحیدی و زمانك فریدی برذات معالی‌سمات اولوب «شمس الاسلام» لقبی ایله ملقّب ایدی. تاریخ هجرتك (٤٠٤) نجی سنه‌سنده نیسابور شهرنده عازم کاشنسرای جنان اولمشدر. مشارالیه حضرتلرینك فضائل جلیله ومناقب سنیه‌سی حد احصادن خارجدر.

مشاهیر فقهای عظامدن «طاهر بن عبدالله القاضی ابو الطیب الطبری» علیه رحمةالباری حضرتلری غوّاص بحر علوم اولوب فضائل وکمالاتده عصرینك وحیدی وزمانك فریدی ایدی. تاریخ هجرتك (۳٤٨)نجی سنه‌سنده زیور مهد وجود اولوب (٤٥٠)نجی سنه‌سنده عازم کلزار جنان اولمشدر.

اجلّهٔ فقهای کرامدن «الامام الزاهد عبدالله بن احمد بن عبدالله» علیه رحمة الاله حضرتلری امام کبیر وغوّاص بحر علوم وثاقب الفهم ودقیق النظر وعدیم النظیر برذات بی همال ایدی. تاریخ هجرتك (٤١٧) نجی سنه‌سنده (۹۰) یاشلرنده اولدقلری حالده ارتحال دارجنان بیورمشدر.

افاخم فقهای کرامدن «عبدالله بن عبدالکریم القشیری» علیه رحمة الباری حضرتلری علم تصوّف وعلم اصولده وسائر اصناف علومده سبّاق الغایات برذات ملك صفات ایدی. تاریخ هجرتك (٤١٤) نجی سنه‌سنده قدم زن مهد وجود اولوب (٤٧٧) نجی سنه‌سنده ارتحال داربقا بیورمشدر. مشارالیه حضرتلرینك مناقب جلیله‌سی حد احصادن بیروندر.

اعاظم فقهای کرامدن والد امام الحرمین «الشیخ ابو محمد الجوینی عبدالله بن یوسف بن عبدالله بن یوسف بن محمد» علیه رحمة الصمد حضرتلری اصناف علومده زمانئك وحیدی وعصرینك فریدی اولوب زهد وتقواده وعبادات وطاعاتده نادر الامثال برامام بی همال اولوب «رکن الاسلام» لقبی ایله ملقّب وفضائل کثیره ومناقب جلیله وتصانیف وفیره اصحاب کرامندن ایدی. تاریخ هجرتك (٤٣٨) نجی سنه‌سنده نیسابور شهرنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

اکابر فقهای کرامدن برذات حمیده صفات دخی «عبد السید بن محمد بن عبد الواحد بن احمد بن جعفر ابو نصر بن الصبّاغ» علیه رحمة الباری حضرتلریدر. هجرت نبویّه‌نك (٤٧٧) نجی سنه‌سنده ارتحال دارجنان بیورمشدر. مشارالیه حضرتلرینك فضائل وکمالاتنه نهایت ومناقب جلیله‌سنه غایت اولمدیغی علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلمشدر.

مشاهیر فقهای کرامدن «عبد القاهر بن طاهر بن محمد التمیمی» علیه رحمة الباری حضرتلری عظیم القدر وکثیر العلم برامام همام اولوب (١٧) فندن تدریس علوم ایدر و صاحب ثروت ویساراولمریله اهل علومی انفاق واعاشه ایلر ایدی. اکثر اهل خراسان، مشارالیه حضرتلرندن اخذ علوم ایلشدر. الحاصل مشارالیه حضرتلرینك مناقب جلیله‌سنه حد وغایت یوقدر. تاریخ هجرتك (٤٢٩) نجی وبر روایتده کوره (٤٢٧) نجی سنه‌سنده عازم کلشنسرای جنان اولمشدر.

مشاهیر کرامدن برذات حمیده‌صفات دخی «عبدالکریم بن هوازن بن عبدالملك النیسابوری ابو القاسم القشیری» علیه رحمة الباری حضرتلری اولوب «زین الاسلام» لقب جلیلی ایله ملقّبدر. علم تصوّفده رسالهٔ مشهوره واصناف علومده تصانیف کثیره صاحبی برذات بی‌همال ایدی. مشارالیه حضرتلرینك مناقب جلیله‌سنه غایت وفضائل و کمالاتنه نهایت یوقدر. تاریخ هجرتك (٣٧٦) نجی سنه‌سنده زیور بزم شهود اولوب (٤٦٥) نجی سنه‌سنده ارتحال دارنعیم بیورمشدر.

اجلهٔ ائمه کرامدن «امام الحرمين ابوالمعالی عبد الملك بن عبدالله بن يوسف بن محمد بن عبدالله» عليه رحمة الاله حضرتلری بحر فضائل وافتخار افاضل اولەرق شهرتلری مثل سائر کبی هرملك ودياری دائردر. مناقب جليلەسنك توصيف وتعريفنده اهل بيانك لسان وقلمی عاجز وقاصردر. هجرت نبويەنك (٤١٩) نجی سنەسنده زيور عالم ناسوت و (٤٧٨) نجی سنەسنده عازم کلشن لاهوت اولمشدر.

مشاهير فقهای کرامدن برذات ستوده صفات دخی «الامام ابو الحسن الماوردی علی بن محمد بن حبيب» عليه رحمة المجيب حضرتلری‌در. مشاراليه حضرتلری فضائل جليله وتصانيف کثيره اصحابندن ايدی. هجرت نبويەنك (٤٥٠) نجی سنەسنده ارتحال دار بقا بيورمشدر.

مشاهير فقهای کرامدن برذات فضائل سمات دخی «علی بن محمد ابو حيّان التوحيدی» عليه رحمة الباری حضرتلری‌در.

مشاهير کرامدن «منصور بن محمد بن عبدالجبار ابوالمظفر ابن الامام ابومنصور السّمعانی» حضرتلری اصحاب تصانيفدن رفيع القدر و شهير الذکر برذات معالی صفات ايدی. هجرت نبويّەنك (٤٢٦) نجی سنەسنده زيور کهوارهٔ وجود اولوب (٤٨٩) نجی سنەسنده ارتحال دارنعيم بيورمشدر.

مشاهير فقهای شافعيەدن برذات بی همال دخی «محمد بن محمد بن احمد الطوسی حجة الاسلام ابوحامد الغزالی» قدس سره العالی حضرتلری‌در. مشاراليه، جامع اشتات علوم اولوب فضائل علميه ومناقب جليلەسنك وصفنده السنهٔ اهل بيان عاجز واقلام زمرهٔ فضلا قاصردر. جملهٔ تصانيف کثيرەسندن اولان «کتاب احياء علوم» مظهر قبول اعالی اولمش وذات بی مثاللری حجة الاسلام اولوب کتاب شريف مذکور ايله سائر کتب مؤلفەسی فضائل وکمالاتنه جملهٔ حجج و براهيندن عد و شمار اولنمشدر.

ابو حامد الغزالی حضرتلرينك برادر مکرّملری «احمد بن محمد الطوسی الغزالی» حضرتلری دخی کذلك مشاهير کرامدن واصحاب فضائلدن برذات معالی صفات اولوب تفصيل احوال شريفه ومناقب جليلەسی کتب سير وتواريخده مذکور ومندرجدر.

مشاهير فقهای شافعيەدن بر ذات جليل الصفات دخی الفقيه الصوفی «محمد

بن الموفق الخيوشانى» حضرتلرىدر. مشاراليه حضرتلرى احوال رضيّـه اصحاب ذوى الاحترامدن و ائمهٔ مسلميندن ايدى. تاريخ هجرتك (٥١٠) نجى سنه‌سنده زيور كهوارهٔ وجود اولمشدر.

مشاهير كرامدن بر ذات جليل القدر دخى محى السنّه «الامام الحسين بن مسعود الفرأ البغوى» عليه رحمة البارى حضرتلرى اولوب مناقب جليله اصحابندن بر امام بى همالدر.

مشاهير ائمهٔ شافعيه‌دن بر ذات ستوده صفات دخى «عبدالواحد بن اسماعيل بن احمد بن محمد ابوالمحاسن الرّويانى» عليه رحمة البارى حضرتلرىدر. مشاراليه «فخر الاسلام» لقب جليلى ايله ملقبدر. مصنّفاتى آفاق عالمده كسب اشتهار ايلمشـدر. بو ذات فضائل سماتك قوّهٔ حافظه‌سنده اولان كمال، ضرب مثل اولمشدر. «كتب شافعيه محترق اولسه حفظمدن تحرير ايدرم» كلامنى قائل اولدقلرى مروىدر. فخر الاسـلام الرويانى حضرتلرى تاريخ هجرتك (٤١٥) نجى سنه‌سـنده زيور مهد وجود اولوب (٥٠٢) نجى سنه‌سـنده ارتحال دار نعيم بيورمشدر.

مشـاهير كرامدن «على بن الحسـن بن هبة الله ابو القاسم بن عساكر» حضرتلرى علم حديث شريف وعلم فقه شريفده واصناف علومده عصرينك فريدى وزمانك وحيدى ايدى. هجرت نبوّيه‌نك (٤٩٩) نجى سنه‌سـنده زيور مهـد وجود اولوب (٥٧١) نجى سنه‌سنده دمشقده ارتحال دار جنان بيورمشدر.

مشـاهير كرامدن «الشيخ الزاهد صـدر الدين القونوى محمد بن اسحق» حضرتلرى علم تصوّف وسائر علومده اصحاب تصانيفدن ايدى. آلهياته متعلق مسائل غامضه‌ده «الحكيم خواجه نصيرالدّين الطوسى» وسـائر حكما ايله بينلرنده مراسله ومباحثه جريان ايلمشدر. صدر الدين القونوى حضرتلرى هجرت نبويّه‌نك (٦٧٣) نجى سنه‌سنده ارتحال دار جنـان بيورمشلردر.

مشـاهير كرامدن «عـبد العزيز بن عبد السـلام سلطان العلما الشيخ عز الدين» عليه رحمة رب العالمين حضرتلرى عصرينك فريدى وزمانك وحيدى ايدى. هجرت نبويّه‌نك (٥٧٨) نجى سنه‌سنده زيور كهوارهٔ وجود اولوب (٦٦٠) نجى سنه‌سنده ارتحـال دار نعيم بيورمشدر. مشار اليه حضرتلرينك مناقب عليه‌سى حد احصادن خارجدر.

مشاهير ائمـهٔ شافعيه‌دن «الامام الجليل ابو القاسم الرافعى عبـد الكريم بن محمد بن

عبدالكريم بن الفضل بن الحسن القزوينی» عليه رحمة الباری حضرتلری اصنـاف علومده و سيما علم فقه شريفده واصل اقصی الغايات بر ذات ستوده صفات وكثير الكرامات ايدی. مشاراليـه حضرتلری عمدة المحققين واستاذ المصنفين وافتخار المدققين و امام المسلمين اولوب فضائل علميه وعمليه‌سی ومناقب عليه‌سی حداحصادن خارجدر . تاريخ هجرتك (٦٢٣) نجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا بيورمشدر.

مشاهير فقهای شافعيه‌دن «الشيخ العلاّمه المعروف بابن الصلاح تقی الدين عثمان بن عبدالرحمن بن موسی بن ابی نصر الكردی الشهر زوری» عليه رحمة الباری حضرتلری ائمهٔ مسلميـندن وفضائل وفيره ومناقب جليله اصحاب ذوی الاحتشامندن ايدی . تاريخ هجرتك (٥٧٧) نجی سنه‌سنده زيور مهد وجود اولوب (٦٤٣) نجی سنه‌سنده ارتحال كلزار جنان بيورمشدر .

مشاهير كرامدن «عمر بن محمد بن عبدالله من اولاد ابی بكر الصديق رضی الله تعالی عنه و هو ابو عبدالله او ابو نصر او ابو القاسم الصوفی بن اخ الشيخ النجيب هو الشيخ شهـاب الدين السهروردی » عليه رحمة الباری حضرتلری صاحب عوارف المعارف، صوفی، فقيه، فاضل، صاحب زهـد و ورع بر ذات معالی سمات ايدی . تاريخ هجرتك (٥٣٩) نجی سنه‌سـنده زيور عالم شهود اولوب (٦٣٢) نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعيم بيورمشدر.

مشـاهير كرامدن « موسی بن ابی الفضل الشيخ العلاّمه رضی الدين يونس بن محمد» عليه رحمة الصمد حضرتلری تاريخ هجرتك (٥٥١) نجی سنه‌سنده زيور مهد وجود اولمشدر. مشاراليه حضرتلرينك اصناف علومده واصل اقصی الغـايات اوله‌رق (٢٤) فندن تعليم و تدريس بيوردقلری وفضائل ومناقب جليله‌سی حداحصادن خارج اولديغی اصحاب فضائل طرفندن بيان بيورلمشدر .

مشاهير كرامدن «الشيخ الامام شيخ السلام نجم الدين ابو العبـاس احمد بن محمد بن علی بن مرتفع بن حازم بن الرفعة» حضرتلری تأليفات كثيره و مناقب جليـله اصحاب كرامندن برذات جليل الصفات ايدی. تاريخ هجرتك (٧١٠) نجی سنه‌سنده مصرده ارتحال كلشنسرای جنان بيورمشدر .

اجلّهٔ اعـلام كرامدن بر ذات فضـائل سمات دخی « الامام يحيي بن شرف النووی » عليه رحمة الباری حضرتلری اولوب ذكر جميللری علم حديث شريف مجتنده كذران ايلشدر.

مشـاهیر کـرام ذوی الاحتشامدن «محمد بن احمد بن عثمان الحافظ شمس الدین ابوعبدالله الترکمانی الذهبی» علیه‌رحمة‌الباری حضرتلری تصانیف کثیره وفضائل سنیه اصحاب کرامدن برذات ستوده‌صفات ایدی. تاریخ هجرتك (٦٧٣) نجی سنه‌سنده زیور عالم شهود اولوب (٧٤٨) نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

مشاهیر کرامدن برذات معالی سمات دخی «محمـد بن عبدالرحمن بن عمر قاضی القضاة جلال الدین الخطیب القزوینی» علیه رحمة الباری حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (٧٣٧) نجی سنه‌سنده دمشقده عازم گلزار جنان اولمشدر.

مشاهیر کرامدن برذات فخامت‌سمات دخی «محمد بن عبدالرحیم بن محمد الشیخ صفی الدین الهندی الارموی» حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (٦٤٤) نجی سنه‌سـنده بلاد هنـدده زیور گهوارهٔ وجود اولوب (٧١٥) نجی سنه‌سـنده دمشقده ارتحال دارجنان بیورمشدر. مشارالیه حضرتلری فضائل کثیره ومناقب‌جلیله اصحاب ذوی‌الاحترامدن ایدی.

مشاهیر کرامدن برذات فضائل سمات دخی «الامام العلّامه محمد بن علی بن عبدالواحد بن‌عبدالکریم قاضی القضاة کمال الدین بن‌الزملکانی» حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (٦٦٧) نجی سنه‌سنده قدم‌زن مهد وجود اولوپ (٧٢٧) نجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا بیورمشدر.

اجلّهٔ ائمهٔ کرامدن «محمـد بن علی وهب بن مطیع القشـیری» علیه رحمة البـاری حضرتلری اصنـاف علوم وفضائلده بحر عمیق وصاحب التصـانیف و الکرامات برذات ستوده صفات اوله‌رق مناقب جلیله‌سی حد احصادن خارجدر. تاریخ هجرتك (٦٢٥) نجی سنه‌سنده زیور گهوارهٔ وجود اولوب (٧٠٢) نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

مشاهیر کرامدن «محمد بن علی البار نباری المقلب طویر اللیل تاج الدین» علیـه رحمة رب العـالمین حضرتلری فضائل وکمالاتده فرید الزمان ایدی. تاریخ هجرتك (٦٥٤) نجی سنه‌سنده زیور گهوارهٔ عالم شهود اولوب (٧١٧) نجی سنه‌سنده ارتحال دارجنان بیورمشدر.

مشاهیر کرامدن «محمد بن محمد بن محمد بن سید الناس الحافظ الادیب فتح الدین ابوالفتح» حضرتلری اصناف علومده وسیما علم حدیث شریفـده بحر عمیق ایدی. تاریخ هجرتك (٦٧١) نجی سنه‌سنده زیور مهد وجود اولوب (٧٣٤) نجی سنه‌سنده ارتحـال گلشنسرای جنان اولمشدر.

مشاهير كرام ذوى الاحترامدن « عبدالكريم بن على بن عمر الانصارى الشيخ علم الدين الغراقى الضرير» حضرتلرى اصناف علومده بحر زاخر وافتخار اكابرايدى . تاريخ هجرتك (٦٢٣)نجى سنه‌سنده قدم زن مهد وجود اولوب (٧٠٤)نجى سنه‌سنده قاهره‌ده ارتحال كلزار جنان بيورمشدر .

مشاهير كرامدن برذات معالى سمات دخى «الشيخ الامام الفقيه المحدّث الحافظ المفسّر على بن عبدالكافى بن على بن تمام السبكى» حضرتلرى‌در. تاريخ هجرتك (٦٨٣) نجى سنه‌سنده زيور مهد وجود اولوب (٧٥٦)نجى سنه‌سنده قاهره‌ده ارتحال دار نعيم بيورمشدر . مشاراليه حضرتلرينك بيان فضائل كمالاتنده السنه و اقلام عاجز اولوب كتب و رسائلدن مجموع تصانيفى (١٢٠) بوقدر عدده بالغ اولديغى علماى كرام حضراتى طرفندن بيان بيورلمشدر .

(نظم)

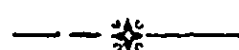
ليس على الله بمستنكر ان يجمع العالم فى واحد

مشاهير فقهاى كرامدن « على بن محمد بن عبدالرحمن بن خطاب الشيخ الامام علاءالدين الباجى» حضرتلرى امام الاصوليين وسيف المناظرين ورئيس المتقين بر ذات جليل الصفات اولوب احوال ومناقبى اكابرفضلاطرفندن لسان تعظيم ايله ياد وتذكار بيورلمشدر. تاريخ هجرتك (٦٣١) نجى سنه‌سنده زيور عالم شهود اولوب (٧١٤) نجى سنه‌سنده ارتحال دار جنان بيورمشدر.

مشاهير كرامدن «هبة الله بن عبدالرحيم الجهنى قاضى القضاة شرف الدين البارزى» عليه رحمة البارى حضرتلرى تصانيف كثيره و فضائل سنيه اصحاب ذوى الاحتشامدن ايدى . تاريخ هجرتك (٦٤٥)نجى سنه‌سنده قدم زن مهد وجود اولوب (٧٣٨)نجى سنه‌سنده ارتحال كلشنسراى جنان بيورمشدر.

افاخم فقهاى كرامدن «يوسف بن زكى عبدالرحمن بن يوسف الكلبى القضاعى الدمشقى الشيخ جمال الدين ابو الحجاج المزى» عليه رحمة البارى حضرتلرى اصناف علومده وسيما علم حديث شريفده بحر زاخر ومفخر اكابر اوله‌رق مناقب جليله و فضائل كثيره‌سى افاضل كرام و اعاظم ذوى الاحترام حضراتى طرفلرندن لسان احترام ايله ذكر وبيان

بيورلمشدر. تاريخ هجرت نبويه‌نك (٦٥٤)نجى سنه‌سنده قدم‌زن‌مهد وجود اولوب (٧٤٢)نجى سنه‌سنده ارتحال دار نعيم بيورمشدر.



[طبقات فقها]

اكابر علماى كرامدن المحقق ابن كمال پاشا حضرتلرينك بعض رسائلنده توضيح وبيان بيورلديغى اوزره مفتى اولان ذات ، امر فتواده [١] هر صورتله بصيرت اوزره اولمق ايچون قولى ايله افتا ايلديكى ذات عاليقدرك يالكز اسم ونسبتنى بيلمكله اكتفا ايتميوب درجه ومرتبه وطبقه‌سى ايله احوالنى دخى بيلمك لابد ولازمدر.

فقهاى عظام حضراتى، طبقات سبعه اوزرينه‌در .

[طبقهٔ اولى]، شرعده مجتهدين عظام حضراتى‌در. ائمهٔ اربعه رضوان الله تعالى عليهم اجمعين حضراتى ايله تأسيس قواعد اصولده مشاراليهم حضراتنك مسلكنه سالك اولان ذوات كرام حضراتى طبقهٔ اولى رجالندن‌در . بو مثللو ذوات جليل الصفات حضراتى تأسيس قواعد اصول ايله طبقات سائره اصحابندن ممتازدر.

(طبقهٔ ثانيه)، مذهبده مجتهد اولان ذوات كرام‌در. «ابو يوسف» و «امام محمد» ايله سائر اصحاب ابى حنيفه طبقهٔ ثانيه رجال كرامندن‌در. بومثللو ذوات كرام، استاذ اعظملرى اولان امام ابى حنيفه رضى الله تعالى عنه حضرتلرينك احكامده تقدير بيوردقلرى قواعد مقتضاسى اوزره ادله‌دن استخراج احكامه قادر اولان ذوات معالى سمات‌در . ذوات مشاراليهم احكام فروعده هرنقدر امام اعظم ابى حنيفه حضرتلرينه مخالف ايسه‌ده قواعد اصولده امام مشاراليه حضرتلرينه تبعيت وتقليد ايدرلر. بوحال ايله امام شافعى و امثالى ذوات كرام حضراتى اصول واحكامده مذهبلرينك معارض ومخالفلرى ايله غيرمقلدلرندن ممتاز اولورلر.

(طبقهٔ ثالثه) نص اولميان مسائلده مجتهد اولان ذوات كرام طبقه‌سى‌در . «ابو جعفر الطحاوى» و «ابوالحسن الكرخى»و «شمس الائمة الحلوانى»و «شمس الائمه السرخسى»

---

[١] فتوى لفظى «فتى»دن مشتق‌در. (فتى) شاب قوى معناسنه‌در . مشتق ايله مشتق منه بيننده اولان مناسبت، مفتينك جواب شرعى ايله سائله دعواسنده قوت بخش اولمسندن عبارتدر . فتوى لفظنك جمعى «فتاوى»در.

و «فخر الاسلام البزدوی» و «فخر الدین قاضیخان» و امثالی ذوات کرام حضراتی طبقۀ ثالثه رجال کرامندن‌در. طبقۀ مذکوره رجال کرامی اصول وفروعده هیچ برمسئله‌ده مخالفته قادر اولمیوب لکن علی حسب الاصول والقواعد نص اولمیان مسائلده استنباط احکام ایدرلر.

(طبقۀ رابعه)، صاحب اجتهاده تقلیـد و تبعیت ایدن اصحـاب تخریج طبقه‌سی‌در. «امام رازی» وامثالی ذوات کرام حضراتی طبقۀ رابعه رجالندن‌در. طبقۀ رابعه رجال کرامی اصلا اجتهاده قادر اولمیوب لکن اصول مأخذی ضبط و احاطه ایتملری حسـبیله صاحب مذهبدن و یاخود صاحب مذهبك اصحابندن برذات طرفـندن منقول ایکی وجهه شامل قول مجملی ایکی امره محتمل اولان حکم مبهم ایله اصوله تطبیق و فروعدن امثـال ونظائرینه قیاس ایله تفصیله قادر اولورلر.

(طبقۀ خامسـه)، صاحب اجتهاده تقلید و تبعیت ایدن اصحـاب ترجیح طبقه‌سی‌در. «ابو الحسن القدوری» و «صاحب الهدایه» و امثالی ذوات معالی سمات حضراتی طبقۀ خامسه رجالندن‌در. طبقۀ خامسه رجال کرامنك مسلکاری بعض روایاتی بعض روایات اوزرینه ترجیح وتفضیلدن عبارتدر. ترجیح وتفضیللری «هذا اولی» و «هذا اصح روایة» و «هذا ارفق للناس» تعبیراتی ایله جاری‌در.

(طبقۀ سادسه)، صاحب اجتهاده تقلید وتبعیت ایدن «صاحب کنز» و«صاحب المختار» و «صاحب الوقایه» و «صاحب المجموع» مثللو فقهای متأخریندن متون معتبره اصحابی‌در. طبقۀ مذکوره رجال کرامی «قول اقوی» و «قول قوی» و «قول ضعیف» بینلری ایله «ظاهر المذهب» و «روایت نادره» بینلرینی تمییزه قادردر. اقوال مردوده وروایت ضعیفه‌یی نقل ایتمزلر.

(طبقۀ سابعه)، تفریق وتمییز مسأله قادر اولمیان اصحاب تقلیددر.

[طبقات المسائل و کتب ظاهر الروایة]

مسائل اصحاب حنفیه، اوچ طبقه اوزرینه‌در.

(طبقهٔ اولی) مسائل اصولدر. اشبو مسائل اصوله «ظاهر الروایه» دخی تسمیه اولنور. مسائل مذکوره اصحاب مذهبدن مروی اولان مسائل‌در. اصحاب مذهب، «ابوحنیفه» و «ابو یوسف» و «محمد» رحمهم الله حضراتی‌در. مشارالیهم حضراتنه «امام زفر» و «حسن بن زیاد» ایله امام اعظمدن اخذ علم ایدن سائر ذوات کرام دخی ملحق‌در. لکن «ظاهر الروایه» ده غالب شایع اولان مسائل، ائمهٔ ثلثه‌نك اقوال شریفه‌سی‌در. کتب ظاهر الروایه، «امام محمد» رحمه الله حضرتلرینك کتابلری‌در. کتب مذکوره التی عدد کتاب مستطاب‌در. اولکیسی (مبسوط)، ایکنجیسی (زیادات)، اوچنجیسی (جامع صغیر)، دردنجیسی (سیر صغیر)، بشنجیسی (جامع کبیر)، آلتنجیسی (سیر کبیر)در. مسائل اصوله «ظاهر الروایه» تسمیه اولنمسنك سببی مسائل مذکوره‌نك «امام محمد» رحمه الله حضرتلرندن روایات ثقات ایله مروی اولمسندن عبارتدرکه روایات مذکوره، امام مشارالیه حضرتلرندن متواتراً و یاخود مشهوراً ثابت‌در.

(طبقهٔ ثانیه)، مسائل نوادردر. اشبو مسائل، ذکر اولنان اصحاب حنفیه رحمهم الله حضراتندن مروی‌در. لکن بو مسائل کتب ستّه‌ده مذکور دکلدر. بلکه «امام محمد» رحمه الله حضرتلرینك «کیانیات» و «هارونیات» و «جرجانیات» و «رقیات» کبی اخر کتابلرنده مسطوردرکه بومسائله «غیر ظاهر الروایه» تسمیه اولنور چونکه مسائل مذکوره، کتب ستّه کبی «امام محمد» رحمه الله حضرتلرندن روایات ظاهرهٔ ثابته وصحیحه ایله مروی دکلدر. یاخود مسائل نوادر، امام محمد رحمه الله حضرتلرینك کتابلرینك غیری کتابلرده مسطوردر «حسن بن زیاد» حضرتلرینك «محرر اسمی ایله مسمی اولان کتابی وبو کتابك غیری کتابلر کبی. «ابو یوسف» رحمه الله حضرتلرندن مروی اولان «کتب امالی» دخی مسائل مذکوره‌یی حاوی‌در. یاخود مسائل مذکوره، «ابن سماعه»، و «معلی بن منصور» ایله مشارالیهمانك غیری ذواتك مسائل معینه‌ده روایتی کبی روایت مفرده قبیلندن اولور.

(طبقهٔ ثالثه)، واقعات درکه مجتهدين متأخرينك سؤال اولندقلری شيلرده روايت بولەمدقلری ايچون استنباط ايلدكلری مسائلدن عبارتدر. مجتهدين متأخرين، اصحاب «ابی يوسف» و «محمد» رحمهماالله حضراتی ايله مشارالیهمانك الی‌النهايه اصحابنك اصحابی اولوب اوده ذوات كثيرەدن عبارتدر. «عصام بن يوسف» و «ابن رستم» و «محمد بن سماعه و «ابوسليمان الجرجانی» و «ابوحفص البخاری» مشارالیهما حضراتنك اصحاب كرامندندر. ذوات مشارالیهمدن صكره «محمد بن سلمه» و «محمد بن مقاتل» و «نصير بن يحيی» و «ابو النصر القاسم بن السلام» كبی ذوات كرامدر. مشارالیهم حضراتنك فتاواسنی حاوی تأليف اولنان كتابلرك اوّلی «الفقيه ابوالليث السمرقندی» حضرتلرينك تأليف بيوردقلری «كتاب النوازل» در. بعده فقهای كرام حضراتی اخر كتابلر جمع وتأليف بيورمشلردر «ناطفی» نك «مجموع النوازل والواقعات» و «صدر الشهيد» ك «واقعات» كتابلری كبی. بعده متأخرين فقهای كرام حضراتی مسائل مذكورەيی مختلط وغير متميز اولەرق ذكر وبيان بيورمشلردر. «فتاوای قاضيخان» و «خلاصه» اسمی ايله مسمی اولان كتابلر ايله بونلرك غيری كتابلرك محتوياتی كبی. بعض متأخرين دخی مسائل مذكورەيی تمييز وتفريق بيورمشلردر «رضی الدين السرخسی» حضرتلرينك «محيط» اسمی ايله مسمی اولان كتاب مستطابنك حاوی اولديغی مسائل كبی. مشاراليه رضی الدين السرخسی عليه رحمة الباری حضرتلری كتابنده اوّلا مسائل اصولی وبعده نوادری وبعده فتاوايی ذكر وبيان بيورمشدر.

ارباب فضل وكمالك معلومی اولديغی اوزره كتب مسائل اصولدن «الحاكم الشهيد» حضرتلرينك «كتاب الكافی» اسمی ايله مسمی اولان كتاب مستطابی نقل مذهبده حائز درجهٔ اعتماد اولوب كتاب مذكور اوزرينه مشايخ فقهای كرام طرفندن شروح كثيره يازلمشدر.



[علامات افتا]

علامات افتاء مسائل شرعیهٔ فرعیه‌نك یكدیكره نسبةً مراتب رجحانی معلوم اولمق اوزره فقهای كرام حضراتی طرفندن اشارات مخصوصه وعلامات ممیزه وضع اولنمشدر. علامات مذكوره «وعلیه الفتوی» «وبه‌یفتی» و«وبه‌نأخذ» «وعلیه‌الاعتماد» «وعلیه عمل‌الیوم» «وعلیه عمل الائمه» «وهو الصحیح او الاصح او الاظهر او الاشبه او الاوجه او المختار» وبونلرك امثالی علامتلردر.

بعض فقهای كرام حضراتنك بیانته كوره علامات افتادن بعض الفاظ، بعض الفاظدن آكددر.

نته‌كیم «فتوی» لفظی «صحیح» و «واصح» و «اشبه» و بونلرك امثالی لفظلردن آكددر. «وبه یفتی» لفظی، «الفتوی علیه» لفظندن آكددر. «اصح» لفظی، «صحیح» لفظندن آكددر. «احوط» لفظی، «احتیاط» لفظندن آكددر.



علمای کرام حضراتی طرفندن مسائل فقهیه جمع ایله مثلا «کتاب الطهاره» و «کتاب الصلاة» کبی کتاب عنوانی تحتنده ذکر و بیان اولنمش وکتابلری بابلره وبابلر فصللره تقسیم ایله مسائل مذکوره کتب مؤلفه‌ده بووجهله ترتیب بیورلمشدرکه ذکر اولنان تقسیم وترتیب، علم فقه شریفك مفتاحی مقامنده اولمق اوزره بروجه آتی بیان اولنور.

(۱) کتاب الطهاره
(۲) کتاب الصلاة
(۳) کتاب الزکاة
(٤) کتاب الصوم
(٥) کتاب الحج
(٦) کتاب النکاح
(۷) کتاب الطلاق
(۸) کتاب العتق
(۹) کتاب الایمان
(۱۰) کتاب الحدود
(۱۱) کتاب السرقه
(۱۲) کتاب الجهاد
(۱۳) کتاب اللقیط
(۱٤) کتاب اللقطه
(۱٥) کتاب الآبق
(۱٦) کتاب المفقود
(۱۷) کتاب الشرکه
(۱۸) کتاب الوقف
(۱۹) کتاب البیوع
(۲۰) کتاب الکفاله
(۲۱) کتاب الحواله
(۲۲) کتاب القضاء
(۲۳) کتاب الشهادات
(۲٤) کتاب الوکاله
(۲٥) کتاب الدعوی
(۲٦) کتاب الاقرار
(۲۷) کتاب الصلح
(۲۸) کتاب المضاربه
(۲۹) کتاب الایداع
(۳۰) کتاب العاریه
(۳۱) کتاب الهبه
(۳۲) کتاب الاجاره
(۳۳) کتاب المکاتب
(۳٤) کتاب الولاء
(۳٥) کتاب الاکراه
(۳٦) کتاب الحجر
(۳۷) کتاب المأذون
(۳۸) کتاب الغصب
(۳۹) کتاب الشفعه
(٤۰) کتاب القسمه
(٤۱) کتاب المزارعه
(٤۲) کتاب المساقاة
(٤۳) کتاب الذبائح
(٤٤) کتاب الاضحیه
(٤٥) کتاب الحظر والاباحة
(٤٦) کتاب احیاء الموات
(٤۷) کتاب الاشربه
(٤۸) کتاب الصید
(٤۹) کتاب الرهن
(٥۰) کتاب الجنایات
(٥۱) کتاب الدّیات
(٥۲) کتاب المعاقل
(٥۳) کتاب الوصایا
(٥٤) کتاب الخنثی
(٥٥) کتاب الفرائض



§ — ۱
[كتاب الطهاره]

(طهارت) لفظی طا حرفنك فتحه حركه‌سی و(طهر) لفظی طا حرفنك ضمه حركه‌سی ايله مصدر اولوب لغتده پاك ونظافت معناسنه‌در.

(طهارت) لفظی شرعده «حدث» [۱] و«خبث»دن [۲] يعنی نجاست حكميه ونجاست حقيقيه‌دن نظافت معناسنه‌در.

معلوم اولديغی اوزره امور دينيّه، اعتقادات» و(آداب) و (عبادات) و (معـاملات) و (عقوبات) قسملرندن عبارتدر.

(عبادات) بش قسم اولوب قسم اول (صلوة) وقسم ثانی (زكاة) وقسم ثالث (صوم) وقسم رابع (حج) وقسم خامس (جهاد)در.

(معاملات) دخی بش قسم اولوب قسم اول (معاوضات ماليه) وقسم ثانی (منا كحات) وقسم ثالث (مخاصمات) و قسم رابع (امانات) وقسم خامس (تركات)در.

(عقوبات) دخی بش قسم اولوب قسم اول (قصاص)، قسم ثانی (حد السرقه)، قسم ثالث (حد الزنا) ، قسم رابع (حد القذف) ، قسم خامس (حدالردّه)در.

كتب فقهيه‌ده شانته اهتماماً عبادات قسمی اقسام سـائره اوزرينه تقديم بيورلمشدر . چونكه عباد ، جناب حقه عبادت ايچون خلق بيورلمشدر . بوجهتله عبادتك شانی اقسام سائره‌نك حال وشانندن افضل اولديغی بديهيدر .

---

[۱] حدث، حا ودال حرفلرينك فتحه حركه‌لری ايله آبدستسزلك و جنابت حاللرندن عبارتدر. فعل قبيح ايتمك وصكره‌دن اولمق وشاب معنالرنده دخی استعمال اولنور. بومحلده «حدث»، مانع صلاة اولان نجاست حكميه‌دن عبارت اولور.

[۲] خبث، خا حرفنك ضمه حركه‌سی وباحرفنك كذلك ضمه حركه‌سی ايله لغتده نجاست ومردارلق معناسنه‌در .

ایمان واعتقاد صحیحدن صکره (صلاة)، عبادتك اشرفی و(طهارت) دخی صلاتك مفتاح وشرطی‌در .

مشروط ، انجق شرط ایله حاصل اولدیغی جهتله شرطك مشروط اوزرینه تقدّمی بدیهیدر .

(کتاب)، جمع معناسنه مصدر اولوب شرعده مسائل مستقله‌نك عنوانی اوله‌رق مکتوب معناسنده‌در .

(مسائل)، مسئله لفظنك جمعی‌در . (مسئله) مرکّب تام معناسنه‌در . صدق وکذبه محتمل اولان مرکّب تام ، حکم اوزرینه مشتمل اولمق حیثیتی ایله (قضیه) وصدق وکذبه احتمالی حیثیتی ایله (خبر) ودلیل ایله طلب اولنمق حیثیتی ایله (مطلوب) ودلیلدن حاصل اولمق حیثیتی ایله (نتیجه) وعلمده واقع اولوب اندن سؤال اولنمق حیثیتی ایله (مسئله) تسمیه اولنورکه جمله‌سی ذات واحددن عبارت اولوب اختلافات عبارات ، اختلاف اعتبارات ایله حاصل اولور .

{صفت طهارت}

طهارت، صلاة ایچون فرض وطواف ایچون واجب‌در. برروایته کوره مس مصحف شریف ایچون دخی واجب‌در. نوم ایچون سنّت‌در. اوتوز بوقدر موضعده مندوب‌در.

مندوب اولان طهارتدن بعضیسی کذب وغیبت وقهقهه وشعرقبیح واکل‌جذور [١] ونومدن وبونلرك امثالی افعالدن صکره اولان طهارت کبی‌در .

طهارتك رکنی [٢] «غسل» [٣] و «مسح» [٤] و «زوال نجس» [٥] در .

---

[١] اکل جذور، (اکل لحم جذور) سبکنده اولوب دوه اتی یمك معناسنه‌در.

[٢] رکن ، لغتده جانب اقوی معناسنه‌در. اصطلاحده برجزء ذاتی درکه ماهیت ، اوجزءدن واوجزءك غیریسندن ترکب ایدر.

[٣] غسل، غین حرفنك ضمی ایله اغتسال کلمه‌سندن اسم اولوب اصطلاحده تمام غسل جسددن عبارتدر. (اغتسال) ییقانمق معناسنه‌در.

[٤] مسح، لغتده «امرار الید علی الشیٔ» تعریفی ایله معرّف درکه الی برشی اوزرینه مرور ایتدیرمك دیمکدر شرعده باشه وایاقلرك مسنه وجه معلوم اوزره مسح ایتمکدن عبارتدر.

[٥] نجس ، نون‌و جیم حرفلرینك فتحه حرکه‌لری ایله عینی نجس اولان نسنه دیمکدر . جیم حرفنك کسری ایله طهارتی اولمیان مردار نسنه دیمکدر .

(زوال نجس)، نجاستك زوالندن عبارتدر .

طهارت، نجاست مرئیه‌ده زوال عین‌النجس در . نجاست غیرمرئیه ایله حدث اکبرده انجق غسل‌در. حدث اصغرده «غسل» و «مسح» در.

آلت طهارت، «ماء» و «تراب» وبونلرك امثالی شیلردر .

طهارتك دلیلی، «اذا قمتم الی الصلوة» آیت جلیله‌سی اولوب بو آیت کریمه، اجماعاً مدنی در .

علمای کرام حضراتی جانبندن طهارته متعلق مسائل واحکام شرعیه بر وجه آتی ابواب عدیده اوزرینه جمع وترتیب بیورلمشدر . ابواب مذکوره، «باب المیاه» «باب التیمم» «باب المسح علی الخفین» »باب الحیض» «باب الانجاس» دن عبارتدر.

{ باب المیاه }

(میاه) کلمه‌سی مدّ ایله «ماء» لفظنك جمعی‌در. قصر ایله دخی اولور .

(ماء) کلمه‌سنك اصلی «موه» لفظی در. کلمهٔ مذکوره‌ده واقع واو حرفی الف حرفنه و ها حرفی همزه‌یه قلب اولنمشدر .

(میاه) لفظی «ماء» لفظنك جمع کثرتی‌در. جمع قلتی « امواه » در.

(موه) لفظنده‌کی ها حرفی واوك الف حرفنه قلبندن صکره بعضاً حالی اوزره ابقا اولنوب «ماه» دینور .

(ماء) ، جسم لطیف سیّال اولوب صاحب نمو اولان هر شیئك مابه الحیاتی‌در.

باب مذکور، میاهه متعلق احکام ومسائل شرعیه‌یی حاوی‌در.

{ باب التیمم }

(تیمّم) کلمه‌سی لغتده مطلقا قصد معناسنه‌در . شرعده صعید مطهری [١] قصد ایلمکدر . صفت مخصوصه اوزره استعمالی، عبادت مقصوده ایچون‌در. عبادت مقصوده طهارتسز صحیح دکلدر .

باب مذکور، تیمّمه متعلق مسائل و احکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

[١] صعید، پاك طوپراغه دینور .

{باب المسح على الخفين}

(مسح)، لغتده امرار اليد على الشيء» معناسنه‌در. شریعتده زمان مخصوصده خفّینه وجه معهود اوزره مسح ایتمکدن عبارتدر.

(خفّين)، خاءمعجمه‌نك ضمی وفاحرفنك تشدیدی ایله خف کلمه‌سنك تثنیه صیغه‌سی‌در. (خف)، کعبینی یعنی طوپوقلری ساتر اولان ومس تعبیر اولنـان آیاق قابی‌درکه اکثریا جلددن وامثالی شیدن اعمال اولنور.

باب مذکور، مسح خفّینه متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب الحيض}

(حیض)، لغتده سیلان معناسـنه‌در. شرعده صلاة، مس مصحف، صوم، دخول مسجد کبی طهارت شرطندن اولان شیدن شرعاً مانع اولان احداثدن واوده دم‌حیضدن عبارتدر.

باب مذکور، حیض ایله نفاس و استحاضه مسائل مهمه‌سنی حاویدر.

{باب الانجاس}

(انجاس) لفظی «نجس» لفظنك جمعی‌در.

(نجس)، نون وجیم حرفلرینـك فتحی ایله در. (نجس)، لغـتده نجس حقیقی ونجس حکمی‌یه شـامل اولور. اصطلاحـده نجس حقیقی‌یه مختص اولور. خبث لفظنك نجس حقیقی‌یه شامل اولدیغی کبی.

باب‌مذکور، انجاسه ومحال انجاسك تطهیرینه متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاوی‌در.



§ — ۲

[كتاب الصلاة]

«كتاب الصلاة» ك «كتاب الطهاره» دن وجه تأخيرى بالاده ذكر وبيان اولنمشدر.

(صلاة) كلمه‌سى لغتده دعا معناسنه‌در. شرعده اركان معلومه وافعال مخصوصه‌دن عبارتدر.

(صلاة)، بهر كون اوقات خمسده عباد مسلمينك ادا ايلدكلرى نماز اولوب افراد مكلّفينك كليسى اوزرينه فرض عين‌در. افراد مكلّفيندن مراد، مسلم بالغ وعاقلدن عبارتدر. ذكور، نسا، عبد، جملةً فرض عينده مساوى‌در.

اوقات خمسدن صباح وقتى ادا اولنان نمازه «صلاة فجر» واوكله وقتى ادا اولنان نمازه «صلاة الظهر» وايكندى وقتى ادا اولنان نمازه «صلاة العصر» واخشام وقتى ادا اولنان نمازه «صلاة المغرب» و ياتسو وقتى ادا اولنان نمازه «صلاة العشاء» اطلاق اولنور.

صلاة، عبادت بدنيهٔ محضه‌دن اولوب اخرك نيابتى ايله اصلا ادا اولنمز.

علماى كرام حضراتى جانبندن صلاته متعلق مسائل واحكام شرعيه بروجه آتى ابواب عديده اوزرينه جمع وترتيب بيورلمشدر. ابواب مذكوره «باب الاذان» «باب شروط الصلاة» «باب صفة الصلاة» «باب الامامة» «باب مايفسد الصلاة ومايكره فيها» «باب الوتر و النوافل» «باب ادراك الفريضه» «باب قضاء الفوائت» «باب سجود السهو» «باب صلاة المريض» «باب سجود التلاوه» «باب صلاة المسافر» «باب الجمعه» «باب العيدين» «باب الكسوف» «باب الاستسقاء» «باب الصلاة الخوف» «باب صلاة الجنائز» «باب الشهيد» «باب الصلاة فى الكعبه» دن عبارتدر.

{باب الاذان}

(اذان) لفظى لغتده اعلام معناسنه‌در. اصطلاحده الفاظ مخصوصه ايله وجه مخصوص اوزره اعلام مخصوصدن عبارتدركه مؤذّنلر، صلوات مفروضه‌نك اعلامى ايچون اوقات معينه‌ده امكنهٔ عاليه‌ده على وجه المسنون قرائت وتلاوت ايدرلر.

باب مذكور، اذانه متعلق مسائل و احكام شرعيه‌يى حاوى‌در.



{باب شروط الصلاة}

(شروط صلاة) ديمك، صلاتك شروط جواز و صحتی در .

(شروط) شرط لفظنك جمعیدر .

(شروط)، لغتده علامت لازمه معناسنه در . شرعده «ما يتوقف عليه الشیٔ ولايدخل فيه» تعريفی ايله معرّفدر .

شروط صلاة، حدث وخبثدن طهارت بدن وطهارت ثوب وطهارت مكان وسترعورت ونيّت واستقبال قبله كبی شروطدن عبارتدر .

باب مذكور، شروط صلاته متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يی حاويدر .

{باب صفة الصلاة}

(صفت) لفظی لغتده مصدر اولوب برشيئك كيفيتی ديمكدر . عرفده فرض، واجب، سنّت، مندوب كيفيتنی مشتملدر .

(صفت صلاة)، قيام وتكبيرة الافتتاح وقعود وركوع وسجود كبی كيفيات صلاتدن عبارت در .

باب مذكور، صفت صلاته متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يی حاويدر .

{باب الامامه}

(امامت)، ايكيدر. بريسی «امامت كبری» وديكری «امامت صغری» در .

(امامت كبری)، اسلام پادشاهلغی ديمكدر .

(امامت صغری)، امامت صلاة ديمكدر .

امامت صلاته اوّلا احكام صلاته اعلم اولان ذات وصكره تلاوةً احسن اولان ذات و صكره اورع اولان ذات وصكره اسنّ اولان ذات و صكره احسن خلق اولان ذات و صكره احسن وجه اولان ذات وصكره اشرف نسب اولان ذات و صكره انظف ثوب اولان ذات علی الترتيب تقديم اولنور.

باب مذكور، امامته متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يی حاويدر.

{باب مايفسد الصلاة ومايكره فيها}

فساد و بطلان ، عباداتده مساوی‌در. عبادتده فساد وبطلاندن مراد، بعض اسباب ایله عبادتك عبادت حالندن خروج ایتمسندن عبارتدر.

باب مذکور، مفسد صلاة اولان شیلر ایله صلاتده مکروه اولان مسائل شرعیه‌یی حاوی‌در .

{باب الوتر والنوافل}

(وتر)، واو حرفنك فتحی وکسری ایله «شفع» ك [۱] ضدّی در .

(نوافل) ، نافله لفظنك جمعی‌در . (نفل)، لغتده زیاده معناسنه‌در. شریعتده زوائد عبادتدن عبارت‌در .

(صلاة وتر) ، لیلاً یعنی صلاة عشادن صکره وجه مخصوص اوزره ادا اولنان اوچ رکعت نمازدر. اشبو صلاة، عملاً فرض واعتقاداً واجب وثبوتاً سنّت در .

باب مذکور، صلاة وتر ایله صلاة نوافله متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب ادراك الفریضه}

باب مذکور ، حقیقتده امامت بابنك متممی اولوب ادای فرائضه متعلق مسائل شتی بیانده در .

{باب قضاء الفوائت}

مفروض اولان عباداتك اوقات مخصوصه‌سنده اداسی فوت اولمق حسبیله اوقات اخراده قضاسنه تعلق ایدن احکام ومسائل شرعیه باب مذکورده محرردر.

---

[۱] شفع، چفت معناسنه‌درکه «وتر» ك ضدّی‌در.

{ باب سجود السهو }

(سجود)، سجده لفظنك جمعیدر .

(سجده)، وجه مسنون ومخصوص اوزره اولان فعلدن عبارتدر. (سهو) ایله (نسیان) بيننده لغتده فرق يوقدر .

(سهو)، شيئك وقت حاجتده عدم استحضـارندن عبارت در. برقوله كوره (سهو)، معلومدن غفلت معناسنه‌دركه صاحبی ادنی تنبيه ايله متنبّه اولور .

(نسيان)، معلومك زوالندن عبارتدر.

حكمانك تعريفنه كوره سهو، قوهٔ مدركه‌دن صورتك زوالیدر. شو زوال، صورتك قوّهٔ حافظه‌ده بقاسی ايله اولور. نسيان، صورتك قوّهٔ مدركه وقوّهٔ حافظه‌دن معاً زوالندن عبارت اولوب بوحالده صورتك تحصيلنده سبب جديده حاجت مس ايدر.

(نسيان) و (شك) عند الفقها معنای واحددن عبارت اولور. (ظن) طرف راجحه و (وهم) طرف مرجوحه اطلاق اولنور .

باب مذكور، سجود سهوه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يی حاویدر .

{ باب صلاة المريض }

باب مذكور، مريض اولان كيمسه‌لرك صلاتنه متعلق مسائل شرعيه‌يی حاویدر.

{ باب سجود التلاوه }

(سجود تلاوت) سجده آيت كريمه‌سنك تلاوتی سببی ايله واجب اولور .

آيات كريمهٔ سجده (١٤) آيت كريمه‌در . اشبو مقداردن (٩) عددی قرآن كريمك نصف اوّلنده و (١٠) عددی نصف ثانيسنده شرف واقع اولمشدر .

باب مذكور، سجود تلاوته متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يی حاویدر.

{باب صلاة المسافر}

(مسافر) لفظی «سفر» لفظندن مأخوذ در .

(سفر)، لغتده من غير تقدير قطع مسافه معناسنه‌در . بوبحثده سفردن مراد، سفر خاص‌درکه بوسفر سببی ایله حکملر تغیّر ایدر. «قصر الصلاة» و«اباحة الفطر» و «امتداد مدة المسح الى ثلاثة ايام» و«سقوط وجوب الجمعه والعيدين والاضحية» و «حرمت الخروج على الحرة من غير محرم» کبی .

باب مذکور، صلات مسافره متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاوی‌در .

{باب الجمعه}

(صلاة جمعه) فرض عين‌در .

نظم آتی، صلاة جمعه‌نك شرائط مخصوصه‌سنی مشتمل در .

(نظم)

وحرّ صحيح بالبلوغ مذكر مقيم وذو عقل لشرط وجوبها
مصر وسلطان وقت وخطبة واذن كذا جمع لشرط ادائها

باب مذکور، صلاة جمعه‌یه متعلق مسائلی حاوی‌در .

{باب العيدين}

(عيدين)، «عيد» کلمه‌سنك تثنيه صيغه‌سی اولوب اصلی (عود) لفظی در .

(عود)، عين حرفنك کسری ایله اولوب اشبو کلمه‌ده واو حرفی یا حرفنه قلب اولنمشدر. سبب قلبی، واو حرفنك بعد الکسره ساکن اولمسندن عبارت‌در .

ايام مبارکهٔ مخصوصه‌نك (عيد) لفظی ایله تسميه اولنمسی جناب حقك ايام مذکوره‌ده عبادينه انواع احسانی عائد وشامل اولمسندن‌در. انواع احسان، طعامدن بعد المنع (فطر) و (صدقة الفطر) و (اتمام الحج بطواف الزياره) و (لحوم الاضاحی) کبی‌در. يوم مذکورده عادت، فرح وسرور ونشاط وحبور حالنده اولمق‌در.

(بيت)

عيد وعيد وعيد صرن مجتمعه وجه الحبيب ويوم العيد والجمعه

باب مذکور، صلاة عيدينه متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب الكسوف}

(كسوف)، مصدر اولوب لازم در.

(كسف)، مصدر اولوب متعدی‌در.

السنهٔ فقهاده (كسوف) لفظنك شمسه و (خسوف) لفظنك قمره تخصیصی اشهر در. بر روایته كوره (كسوف) و (خسوف) شمس ایله قمرده مساوی‌در.

باب مذكور، صلاة كسوفه متعلق مسائل واحكام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب الاستسقاء}

(استسقاء)، لغتده طلب سقی معناسنه‌در. شرعده عند شدة الحاجة انزال مطر طلبندن عبارت‌در.

(استسقاء) كیفیت معلومه اوزره دعا واستغفار اولوب تفصیلی باب مذكورده مسطوردر.

{باب الصلاة الخوف}

باب مذكور، صلاة خوفه متعلق مسائل واحكام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب صلاة الجنائز}

(جنائز)، جنازه لفظنك جمعی‌در.

(جنازه)، جیم حرفنك فتحی ایله میت معناسنده‌در. جیمك كسری ایله سریر معناسنه‌در. بعض قوله كوره جیم حرفنك كسری وفتحی ایله لغت اولوب میت معناسنده مستعمل در.

(موت)، ضدّ حیات‌در.

باب مذكور، صلاة جنازه متعلق مسائل واحكام شرعیه‌یی حاوی در.

{ باب الشهيد }

(شهيد)، فعيل وزننده مفعول اولەرق مشهود معناسنەدر .

(شهيد) ، يا شهود لفظندن اولورکه حضور معناسنەدر ياخود شهادت لفظندن اولورکه بصر وياخود بصيرت ايله مع المشاهده حضور معناسنەدر .

(شهيد) لفظى کتب فقهيەدە «کلّ مکلّف مسلم طاهر قتل ظلما بجارحة» تعريفى ايله معرّف درکه بوکا متعلق مسائل واحکام شرعيه باب مذکوردە محرردر .

{باب الصلاة فى الکعبه}

باب مذکور، کعبهٔ مکرّمەدە صلاته متعلق مسائل واحکام شرعيەيى حاوىدر .



§ — ٣

[كتاب الزكاة]

(زكاة)، بعد الصلاة عباداتك افضلی‌در.

(زكاة)ك قرآن كريمده (٨٢) موضعده صلاته مقارنتی صلاة ايله زكاة بيننده اولان كمال اتصاله دليل‌در.

(زكاة)، لغتده طهارت و نما معناسنه‌در. بركت، مدح، ثنای جميل معنالرنده دخی استعمال اولنور. شرعده فقير مسلمه تمليك جزء مالدن عبارتدر.

علمای كرام حضراتی جانبندن زكاته متعلق مسائل واحكام شرعيه بروجه آتی ابواب عديده اوزرينه جمع وترتيب بيورلمشدر. ابواب مذكوره (باب السائمه) (باب نصاب الابل) (باب زكاة البقر) (باب زكاة الغنم) (باب زكاة المال) (باب العاشر) (باب الركاز) (باب العشر) (باب المصرف) (باب صدقة الفطر)دن عبارتدر.

{ باب السائمه }

(سائمه)، لغتده مال راعی معناسنه‌در. جمعی سوائم كلور شرعده (سائمه) محل كلأده [١] لبن ونسل كبی منفعت قصديله رعی اولنان حيواناتدن عبارتدر.

باب مذكور، سوائمك زكاتنه متعلق مسائل و احكام شرعيه‌يی حاوی‌در.

---

[١] كلأ، كاف حرفنك فتحی وقصر ايله كرك يابس وكرك رطب اولان اوته اطلاق اولنور. بعض قوله كوره ياش اوته اطلاق اولنور.

{ باب نصاب الابل }

(ابل)، با حرفنك كسرى وسكونى ايله واحد مذكرى اولميان جمع اولوب لسان تركيده دوه دينيلان حيوانك اسمىدر. لفظ مذكورك نسبتى با حرفنك فتحى ايله «ابلى» در. حيوان مذكوره «ابل» تسميه اولنمسى اويلوقلرى اوزرينه تبوّل ايلمك مناسبت اشتقاقيهسنه مبنىدر.

(نصاب)، نون حرفنك كسرى ايله زكاة واجب اولان مقدارى مال ديمكدر.

باب مذكور، (نصاب الابل)ه متعلق مسائل و احكام شرعيهيى حاوىدر.

{ باب زكاه البقر }

(بقر) لفظى قاف حرفنك سكونى ايله (بقر) لفظندن مشتقدر. بقر، شق معناسنه اولوب حيوان معروفك اسمىدر. بقر تسميه اولنمسى حيوان مذكورك ارضى شق ايلسى مناسبتنه مبنىدر. لفظ مذكورك مفردى «بقرة» لفظى اولوب (تا) حرفى تأنيث ايچون اولميوب وحدت ايچوندر. بوحالده ذكور واناثنه شاملدر.

باب مذكور (زكاة البقر)ه متعلق مسائل و احكام شرعيهيى حاوىدر.

{ باب زكاة الغنم }

(غنم) لفظى غنيمه لفظندن مشتقدر. سبب اشتقاق، غنم ايچون آلت دفع اولمامق حسبيله طالبى ايچون غنيمه اولمق مناسبتندن عبارتدر. هر نقدر قرونى وار ايسهده آلت غير دافعهدر.

باب مذكور، «زكاة الغنم»ه متعلق مسائل و احكام شرعيهيى حاويدر.

{ باب زكاة المال }

(مال)دن مراد، سائمه‌نك غيرى مالك زكاتى‌در.

نصاب ذهب (٢٠) مثقال‌در .
نصاب فضّه (٢٠٠) درهم‌در .
هراون‌درهم (٩) مثقال وزننده‌در .
دينار (٢٠) قيراط‌در.
درهم (١٤) قيراطدر.

قيراط (٥) شعيردر . بوحالده درهم شرعى (٧٠) شعير اولوب مثقال، (١٠٠) شعيردر يعنى (١) درهم وثلث اسباع درهمدر.

ارباب علم وكمالك معلومى اولديغى اوزره خليفۀ ثانى «عمر بن الخطاب» رضى‌اللّٰه‌تعالى عنه حضرتلرى زمان عاليلرنده هر (١٠) درهم (١٠) مثقال وينه هر (١٠) درهم (٦) مثقال وينه هر (١٠) درهم (٥) مثقال وزننده اولمق اوزره درهملر مختلف ايدى. فاروق اعظم رضى اللّٰه تعالى عنه‌حضرتلرى اخذ واعطاده خصومت ظاهر اولمامق ايچون هرنوعدن ثلث اله‌رق مجموع ثلث (٧) عدده بالغ اولدى. اشبو (٧) عدد، اوزان مختلفه‌نك مقدار مجموعى اولان (٢١) عددك ثلثى اولمسيله هر(١٠) درهم (٧) مثقال وزننده اولدى و شو درهم شرعى، هرشيده وحتى زكاتده ومهرده وتقدير دياتده جارى اولدى .

باب مذكور «زكاة المال»ه متعلق مسائل و احكام شرعيه‌يى حاوى‌در.

{ باب العاشر }

(عاشر)، عشر لفظندن مأخوذدر .

(عشر) ، عاشرك اخذ ايلديكى شيئه عَلَم اولوب عاشر ، حرّ مسلم وغير هاشمى وحمايه‌يه قادر اوله‌رق تجاردن عشر مال اخذى ايچون امام‌مسلمين حضرتلرينك نصب ايلديكى كيمسه‌در.

باب مذكور عاشره متعلق احكام ومسائل شرعيه‌يى حاوى در.

{ باب الركاز }

(ركاز)، لغتده ركز لفظندن مأخوذدر. اسم مفعول اولان مركوز معناسى مراد اولنمشدر. شرعده تحت الارض (معدن خلقى) [١] و (كنز مدفون)[٢] دن عبارتدر.
باب مذكور ركازه متعلق مسائل و احكام شرعيه‌يى حاويدر.

{ باب العشر }

(عشر)، اجزاى عشره‌نك واحدى‌در.
(عشر)، كتاب وسنّت و اجماع ايله ثابتدر .
باب مذكور، عشره متعلق مسائل و احكام شرعيه‌يى حاوى‌در .

{ باب المصرف }

باب مصرف، مصرف زكاة وعشر تقديرنده‌در.
(مصرف)، محل صرف ديمكدر . مصرف زكاة و مصرف عشر ، فقير ومسكين ومديون و امثالى محال صرفندن عبارتدر .
باب مذكور، مصرف زكاة وعشر مسائلنه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يى حاوى‌در.

{ باب صدقة الفطر }

(صدقه)، اول بر عطيه‌دركه انكله جناب حقدن مثوبات مراد اولنور.
(صدقهٔ فطر)، رمضان شريف بيرامندن اول اعطا اولنان صدقهٔ مخصوصه‌در.
باب مذكور، صدقهٔ فطره متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يى حاوى‌در.



---

[١] معدن، ميم حرفنك فتحى ودال حرفنك كسرى ويا فتحى ايله اقامت معناسنه اولان (عدن) لفظندن در . معدن لفظنك اصلى مكان مستقر ديمكدر . صكره بولفظ اجزاء مستقره معناسنده اشتهار ايلمشدر. (معدن خلق) دن مراد، جناب خالق السموات و الارض حضرتلرينك ارضده خلق ايلديكى معادندن عبارتدر.
[٢] كنز، فى الاصل فعل انسان ايله ارضده مثبت اولان شيئك اسمى در.

§ — ٤

[كتاب الصوم]

(صوم)، اعظم اركان دين واوثق قوانين شرع متيندر.

(صوم)، لغتده امساك مطلق معناسنه‌در. شرعده شخص مخصوصك مع النيّه وقت مخصوصده مفطراتدن حقيقةً ويا حكماً امساك ايتمسندن عبارتدر. شخص مخصوصدن مراد، دار اسلامده كائن مسلم وياخود حيض ونفاسدن طاهر وعالم بالوجوب اولان كيمسه‌در.

(مفطرات)، صومى افساد ايدن اكل وشرب وسائر افعالدن عبارتدر.

علماى كرام حضراتى جانبندن صومه متعلق مسائل واحكام شرعيه بروجه آتى ابواب اوزرينه جمع وترتيب بيورلمشدر. ابواب مذكوره (باب مايفسد الصوم ومالا يفسده) و(باب الاعتكاف) در.

{باب مايفسد الصوم ومالا يفسده}

باب مذكور، صومى مفسد وغير مفسد اولان احكام ومسائل شرعيه‌بى حاوى‌در. بوبحثده مفسد، ايكى قسمدر. بريسى انجق قضايى ايجاب ايدر. ديكرى كفارت ايله اولور. غير مفسد دخى ايكى قسمدر. برقسمى فعلى مباح اولان شىءدر. ديكرى مكروه اولان شىءدر. فساد و بطلان، عباداتده سيّاندر. مسائل مذكوره‌نك تفصيلى، كتب فقهيه‌نك باب مخصوصنده محرردر.

{باب الاعتكاف}

(اعتكاف)، لغتده مقام واحتباسدر. شرعده صائمك مسجد جماعتيده نيّت ايله لبث [۱] ومكث ايتمسى‌در. كذلك «الاعتكاف تفريغ القلب عن شغل الدنيا وتسليم النفس

[۱] لبث، لام حرفنك فتحى ويا ضمى ايله مكث معناسنه‌در. شرعده، ذكورك مسجد جماعتده واناثك خانه‌سى مسجدنده نيت ايله مكث ايتمسى‌در.

الی المولی وقیل الاعتکاف والعکوف الاقامة معناه لا ابرح عن بابك حتی تغفرلی» تعریفی ایله دخی معرّف در یعنی اعتکاف، قلبك شغل دنیادن تفریغی ونفسك مولایه تسلیمیدر. بر روایته کوره اعتکاف وعکوف اقامت معناسنه اولوب اعتکافك معناسی یاربّ عبد عاصی مظهر مغفرتك اولمدقجه باب لطف وکرمکدن آیرلمز دیمکدر.

(اعتکاف)، اوچ قسمدر.

(قسم اول) نذر ایله واجبدر.

(قسم ثانی) رمضان شریفك عشر اخیرنده سنّت مؤکدهدر.

(قسم ثالث) ازمنهٔ سائرهده مستحبّ در.

باب مذکور اعتکافه متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاویدر.



٥ — §

[كتاب الحج]

(حج)، حا حرفنك فتحي وكسرى ايله لغتده شى معظمى قصد ايتمك معناسنه‌در. شرعده مكان مخصوصى يعنى بيت اللهى زمان مخصوصده فعل مخصوص ايله زيارت ايتمكدن عبارت‌در.

حج شريف، شرائط مخصوصه ايله اهل اسلام اوزرينه فرض عين‌در.

علماى كرام حضراتى جانبندن حج شريفه متعلق مسائل واحكام شرعيه بروجه آتى ابواب اوزرينه جمع وترتيب بيورلمشدر. ابواب مذكوره (باب الاحرام وصفة المفرد بالحج) (باب القران) (باب التمتع) (باب الجنايات) (باب الاحصار) (باب الحج عن الغير) (باب الهدى) در.

{باب الاحرام وصفة المفرد بالحج}

(احرام)، مصدر اولوب لغتده حرمته داخل اولمقدر. شرعده حرمات مخصوصه‌يه داخل اولمق‌در. يعنى حرمات مخصوصه‌يى التزام ايلمكدر. شو التزام دخول، شرعاً تحقق ايتمز الّا مع الذكر نيت ايله وياخود خصوصيت ايله تحقق ايدر. ذكردن مراد، تلبيه [١] وامثالى ذكردر. خصوصيتدن مراد، تلبيه مقامنه قائم اولان شئ‌در.

باب مذكور احرامه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يى حاوى‌در.

[١] تلبيه، «لبيك اللهم لبيك لاشريك‌لك لبيك ان‌الحمد والنعمة‌لك و الملك لاشريك‌لك» دعاسنى ذكر ايلمكدر.

{ باب القران }

(قران) ، لغتده حج ايله عمرەيی وياخود امثالی ايكی شی بيننی جمع ايلمك معناسنەدر. شرعده حج وعمره ايله معاً تهليل ايلمك يعنی تلبيـه ايله صوتی ترفيع ايتمك وبعد الصلاة «اللهم انی اريد الحج والعمرة فيسر هما لی وتقبلهما منی» دعاسنی اوقومق وسـائر شرائط مخصوصەسنی اجرا ايلمـكدركه تفصيلی كتب فقهيەنك باب مخصوسنده محرردر .

{ باب التمتع }

(تمتع) ، متاع لفظندن مشتق اولوب لغتده انتفاع وياخود نفع معناسـنەدر. شرعده «ان يفعل العمرة او اكثر اشـواطها فی اشهر الحج» تعريفی ايله معرّف دركه عمرەيی ياخود عمرەنك اكثر اشواطنی اشهر حجده اجرا ايلمك ديمكدر. بر كيمسه شهر رمضان شريفده اقلّ اولەرق طواف ايلسـه وصكره باقيسـنی شوّال شريفده طواف ايلسه و او سـنه حج ايلسه او كيمسه متمتع اولور .

باب مذكور، تمتعه متعلق مسائل واحكام شرعيەيی حاوی در .

{ باب الجنايات }

بو بحثده جنايت ، بر فعل دركه حرمات مخصوصەيه داخل اولدقدن صكره او فعلك ايشلنمسی جائز دكلدر وفعل مذكور ايشـلنديكی حالده جنايت اولوركه بو فعلك حرمتی احرام وياخود حرم شريفه داخل اولمق سببی ايله اولور.

مسائل مذكورەنك تفصيلی كتب فقهيەنك باب مخصوصنده محرردر .

{ باب الاحصار }

(احصار) ، لغتـده خوف وياخود مرض وياخود عجز سببی ايله منع معناسـنەدر. شرعده «منع عن ركنين» ديمكدر. (ركنين) دن مراد، حجده وقوف وطوافدر.

باب مذكور احصاره متعلق مسائل واحكام شرعيەيی حاوی‌در.

{ باب الحج عن الغير }

(عبادت ماليه)، زكاة كبي مكلّفدن مطلقا عند القدره والعجز نيابتی قبول ايدر .

(عبادت بدنيه)، صلوة وصوم كبي مكلفدن مطلقا نيابتی قبول ايتمز .

عبادت ماليه ايله عبادت بدنيه‌دن مركب اولان عبادت، انجق عند العجز نيابتی قبول ايدر. فرض اولان حج كبي .

حج شريفك نيابةً اجراسنه تعلق ايدن شروط ومسائل واحكام شرعيه كتب فقهيه‌نك باب مخصوصنده محرردر.

{ باب الهدى }

(هدى)، هديه لفظندن مأخوذدر. نعمدن حرم شريفه اهدا اولنان شیٔدر. ابل، بقر، غنم كبي كه تفصيلی كتب فقهيه‌نك باب مخصوصنده محرردر .



§ — ٦

[كتاب النكاح]

(نكاح)، لغتده ضم وجمع معناسنه‌در . عند الفقهاء قصداً ملك متعه‌يي افاده ايدن عقددن عبارتدر . نكاحنه مانع شرعى اولميان قادينلدن رجلك استمتاعى حلال اولمقدر. اهل اصول و اهل لغت عندنده نكاح، وطئده [١] حقيقت وعقدده مجازدر .

{فوائد نكاح}

(فوائد نكاح)، فوائد خمسه‌دن عبارتدر.

(فائدهٔ اولى) ولددركه نكاحده اصلدر. چونكه عالمك نوع انساندن خالى اولمامسى ايچون نكاح، ولد ايچون موضوعدر . شهوت، تحصيل ولده شوق وميل ايچوندر حكمت ازليهٔ الهيه، اسباب اوزرينه ترتيب مسبباتى اقتضا ايتمسيله ولد، ازدواج ايله مقدّردر. تحصيل ولدده وجوه مختلفه ايله خير كثير واردر.

(فائدهٔ ثانيه)، شيطاندن تحصن وكسر توقان [٢] ودفع غوائل شهوت وغض البصر[٣] و حفظ الفرجدر.

(فائدهٔ ثالثه)، وجه زوجه‌يه نظر وزوجه ايله ملاعبهٔ مشروعه‌دركه بونده قلب ايچون راحت وعبادت ايچون تقويت واردر. چونكه اكثر امور، طبعك خلافى اوزرينه جارى وواقع اولمسيله نفس انسانى اكثر امورده ملول اولوب دوام ملالت ايسه امر عبادتده كسلانه باعث اولديغندن نفس انسانى بعض اوقاتده لذّات مباحه ايله اراحه اولندقده كسب قوّت ونشاط ايدر، وعبادتده شوق كثير حاصل اولور.

---

[١] (وطئ)، چيكنه‌مك، باصمق وجماع ايلمك معناسنه در .

[٢] توقان، تا و واو وقاف حرفلرينك فتحى ايله عدم تزوّج حالنده زنا وقوعندن خوف اولنمق حيثيتى ايله شدّت اشتياق معناسنه در ،

[٣] غض، غين حرفنك فتحى ايله كوزى نظردن منع وكف ايتمك معناسنه در .

(فائدهٔ رابعه)، تدبیر منزلدن تفریغ قلبدر. زیرا جمیع اشغال منزلی تکفل ایتمك اوقاتك تضییعنه سبب وعلم وعمله مانعدر.

(فائدهٔ خامسه)، مجاهدهٔ نفسدر. مجاهدهٔ نفس، حقوق اهل وعیاله رعایت و انلرك اذاسنه تحمل واصلاح وارشاد وتربیه‌لرینه وانلر ایچون کسب حلاله وامثالی امور مشروعه‌یه سعی و اقدام ایله حاصل اولور.

{آفات نكاح}

(آفات نكاح)، اوچ آفتدر.

(آفت اولی)که آفاتك اقواسیدر، طلب حلالدن عجزدر.

(آفت ثانیه)، ازواجك حقوقنه رعایتده و اذالرینه تحملده قصوردر.

(آفت ثالثه)، اهل وعیالك زوجی جناب حقدن شاغل وطلب دنیایه جاذب اولمسیدر.

{ شروط عقد نكاح }

(شروط عقد نكاح) شروط اربعه‌دن عبارتدر.

(شرط اوّل)، اذن ولیدر. اکر ولی اولمز ایسه اذن سلطاندر.

(شرط ثانی)، رضاء مرأه‌در.

(شرط ثالث)، ایکی شاهددر.

(شرط رابع)، ایجاب وقبولدر.

علمای کرام حضراتی جانبندن نکاحه متعلق مسائل و احکام شرعیه بروجه آتی ابواب عدیده اوزرینه جمع وترتیب بیورلمشدر. ابواب مذکوره (باب الولی) (باب الکفائه فی النکاح) (باب المهر) (باب نکاح الرقیق) (باب نکاح الکافر) (باب القسم) (باب الرضاع)در.

{باب الولی}

(ولی)، لغتده خلاف عدوّ دیمکدر. ولی، فعیل وزننده فاعل معناسنه‌در. اهل اصول الدین اصطلاحنده «العارف بالله تعالی باسمائه وصفاته حسبما یمکن المواظب علی الطاعات المجتنب عن المعاصی الغیرالمنهمك فی الشهوات واللذّات» تعریفی ایله معرّف‌در. یعنی ولی، جناب حقی اسماء شریفه وصفات جلیله‌سی ایله ممکن اولدیغی قدر عارف وطاعاته مواظب و معاصیدن مجتنب وشهوات ولذّاته غیرمنهمك اولان ذات‌در. شرعده «هو البالغ العاقل الوارث» تعریفی ایله معرّف‌در.

باب مذکور، ولی‌یه متعلق مسائل و احکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب الکفائه فی النکاح}

(کفائه)، «کفو» لفظندن اولوب بومحلده مساوات مخصوصه معناسنه‌در. کفائه)، نسباً ودیانةً ومالاً وحرفةً وحریةً و اسلاماً معتبردر.

(نظم)

ان الکفاءة فی النکاح تکون فی	ست لها بیت بدیع قد ضبط
نسب و اسلام کذلك حرفة	حریة و دیانة مال فقط

باب مذکور، کفائه‌یه متعلق مسائل و احکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب المهر}

(مهر)، نهر وزننده اولوب خاتونك تزوجنده تعیین اولنان بدل نکاحدر. جمعی (مهور) کلور. (مهر)ك اقلّ مقداری (۱۰) درهم فضّه‌در.

باب مذکور، مهره متعلق مسائل و احکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب نكاح الرقيق}

(رقيق)، صاحب «صحاح»ك بيانه كوره مملوك ادمی معناسنه اولوب واحد وجمعنه اطلاق اولنور.

باب مذكور نكاح ارقّه‌يه متعلق مسائل و احكام شرعيه‌يی حاوی‌در.

{باب نكاح الكافر}

«كتاب النكاح»ك ابواب سابقه‌سی مسلميندن احرار و ارقّه‌نك احكام نكاحنه متعلق اولديغی كبی باب مذكور دخی نكاح الكافر مسائلنی حاوی‌در.

{باب القسم}

(قسم)، قاف حرفنك فتحی ايله مصدر اولوب قسمت معناسنه‌در . حرف مذكورك كسری ايله نصيب معناسنه‌در .

اهل وعيال بيننده سكناده و ملبوسات ايله مأكولاتده عدالت واجب اولمسيله باب مذكور، اكا متعلق احكام ومسائل شرعيه‌يی حاوی‌در .

{باب الرضاع}

(رضاع) ، را حرفنك فتحی ويا كسری جائز اولمق اوزره لغتده «مص الثدی» معناسنه‌در. شرعده «مصّ من ثدی [١] ادمية فی وقت مخصوص» تعريفی ايله معرّف‌دركه وقت مخصوصده ثدی آدميدن مص ايتمك معناسنه‌در .

(مسترضع) ، اجرت ايله سود آنا طوتان كيمسه‌در .

باب مذكور، رضاعه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يی حاوی‌در.



[١] ثدی، ثانك فتحی و دالك سكونی ايله پستان يعنی ممه ديمكدر .

§ — ٧
[كتاب الطلاق]

(طلاق)، لغتده « رفع القيد » معناسنه‌در. لكن خاتونده طلاق و غيريسنه اطلاق تعبير اولنور. شرعده « رفع قيد النكاح فى الحال او المآل بلفظ مخصوص » تعريفى ايله معرّف‌در .

علماى كرام حضراتى جانبندن «طلاق»ه متعلق مسائل و احكام شرعيه بروجه آتى ابواب عديده اوزرينه جمع وترتيب بيورلمشدر .

ابواب مذكوره، (باب الصريح) (باب طلاق غير المدخول بها) (باب الكنايات) (باب تفويض الطلاق) (باب الامر باليد) (باب التعليق) (باب طلاق المريض) (باب الرجعة) (باب الايلاء) (باب الخُلع) (باب الظهار) (باب الكفاره) (باب اللعان) (باب العنين وغيره) (باب العده) (باب الحضانه) (باب النفقه)در.

{ باب الصريح }

(طلاق صريح)، انجق طلاقده استعمال اولنان الفاظ در . « طلقتك وانت طالق ومطلقة » كبى .

باب مذكور، طلاق صريحه متعلق احكام و مسائل شرعيه‌يى حاوى‌در .

{ باب طلاق غير المدخول بها }

باب مذكور، غيرمدخول بهانك طلاقنه تعلق ايدن مسائل واحكام‌شرعيه‌يى حاوى‌در.

{ باب الكنايات }

(كنايه)، عند الفقها يالكز طلاق ايچون وضع اولنميوب طلاقه و طلاقك غيرى‌يه دلالتنده احتمالى اولان لفظ در .

باب مذكور، طلاقده كناياته تعلق ايدن مسائل واحكام شرعيه‌يى حاوى‌در .

{باب تفويض الطلاق}

باب مذکور، زوجه و یا غیری‌یه طلاقك تفویضنه تعلق ایدن مسائل واحکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب الامر باليد}

باب مذکور، امر بالید صورتنده اولان طلاقه متعلق مسائل و احکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب التعليق}

(تعلیق)، تفعیل بابندن مصدر اولوب لغتده برشیئی معلّق قیلمق معناسنه‌در. اصطلاحده «ربط حصول مضمون جملةٍ بحصول مضمون جملةٍ اخری» تعریفی ایله معرّف‌در.

باب مذکور، تعلیق صورتنده طلاقه متعلق مسائل شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب طلاق المريض}

باب مذکور، طلاق مریضه متعلق مسائل و احکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب الرجعه}

(رجعة)، را حرفنك فتحی ویا کسری جائز اولمق اوزره رجوع معناسنه‌در. فقهده، «هی استدامة الملك القائم فی العدة» تعریفی ایله معرف‌در.

{باب الايلاء}

(ایلاء)، لغتده یمین معناسنه‌در. شرعده «الحلف علی ترك قربانها» تعریفی ایله معرّف‌در یعنی زوجه‌نك قربانی [۱] ترك اوزرینه حلف [۲] ایلمکدر.

باب مذکور، ایلایه متعلق احکام و مسائل شرعیه‌یی حاوی‌در.

[۱] قربان، زوجه‌یه قریب اولمق معناسنه‌در.
[۲] حلف، یمین معناسنه‌در.

{باب الخُلع}

(خُلع)، خاء معجمه‌نك ضمی ایله ازالهٔ زوجیت معناسنه‌درکه علم فقه شریفده «ازالة ملك النكاح المتوقفة على قبولها بلفظ الخُلع او ما فى معناه» تعریفی ایله معرّف اولوب باب مذکور اکا متعلق احکام ومسائل شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب الظهار}

(ظهار)، لغتده «ظاهر من امرائة» ترکیبنده اولان «ظاهر» کلمه‌سندن مصدردرکه زوج طرفندن زوجه‌یه «انت علیّ کظهر امی» قولی ایله خطاب ایتمکدر. شرعده «تشبيه المسلم زوجته او جزء شائع منها بمحرّم عليه تأبيداً» تعریفی ایله معرّف اولوب بوکا دائر احکام ومسائل شرعیه باب مذکورده مسطوردر.

{باب الکفاره}

(کفارت)، کفر لفظندن مأخوذ اولوب لغتده تغطیه و ستر معناسنه‌در. شرعده تحریر رقبه‌در. رکنی، اعتاق وصیام واطعامدن فعل مخصوص اولوب باب مذکور، بوکا متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب اللعان}

(لعان)، لغتده «لاعن» کلمه‌سنك مصدری‌در. قاتل کبی. لفظ مذکور، لعن کلمه‌سندن مأخوذ اولوب طرد و ابعاد معناسنه‌در. شرعده «شهادات مؤكدات بالايمان مقرونة باللعن قائمة فى حقه ومقام حد الزنا فى حقها» تعریفی ایله معرّف‌درکه بوکا متعلق احکام ومسائل شرعیه باب مذکورده محرردر.

{باب العنين وغيره}

(عنین)، لغتده جماعه قادر اولمیان کیمسه دیمکدر. فعیل بمعنی مفعول معناسنده اولوب جمعی عین حرفنك ونون اولانك ضمی ایله «عنـين» لفظی‌در. شرعده «من لايقدر على جماع فرج زوجته» تعریفی ایله معرّف اولوب بوکا متعلق مسائل واحکام شرعیه باب مذکورده محرردر.

{ باب العدّة }

(عدّة)، عین حرفنك كسری ایله لغتده احصا معناسنه‌در. عین حرفنك ضمی ایله «الاستعداد للامر» معناسنه‌در. اصطلاحده «تربص یلزم المرأة عند زوال النكاح او شبهته» تعریفی ایله معرّف اولوب بوكا دائر احكام و مسائل شرعیه، باب مذكورده محرردر.

{ باب الحضانه }

(حضانه)، حا حرفنك فتحی وكسری ایله «تربیة الولد» معناسنه اولوب بوكا دائر احكام ومسائل شرعیه، باب مذكورده محرردر.

{ باب النفقه }

(نفقه)، لغتده انسانك عیالی اوزرینه انفاق ایلدیكی شیئه اطلاق اولنور. شرعده طعام، كسوه، سكنا در. عرفده «طعام» در.

باب مذكور، نفقه‌یه متعلق احكام ومسائل شرعیه‌یی حاوی‌در.



§ — ٨

[كتاب العتق]

(عتق)، لغتده «الخروج عن المملوكية» معناسنه‌در. شرعده «عبارة عن اسقاط المولى حقه عن مملوكه بوجه يصيربه المملوك عن الاحرار» تعريفى ايله معرفدر.

علمای کرام حضراتی جانبندن «عتق»ه متعلق مسائل و احكام شرعيه بروجه آتی ابواب عديده اوزرينه جمع و ترتيب بيورلمشدر. ابواب مذكوره (باب عتق البعض) (باب الحلف بالعتق) (باب العتق على جعل) (باب التدبير) (باب الاستيلاد)در.

{ باب عتق البعض }

(عتق البعض)، «عبارة عن زوال الملك عن البعض لاعن زوال الرق» تعريفى ايله معرّف اولوب بوكا دائر مسائل و احكام شرعيه باب مذكورده محرردر.

{ باب الحلف بالعتق }

باب مذكور عتق ايله حلفه يعنى يمينه متعلق احكام ومسائل‌شرعيه‌يى حاوى‌در.

{ باب العتق على جعل }

جعل، لغتده جيم حرفنك فتحى ويا ضمى ايله «ما يجعل للعامل على عمله» تعريفى ايله معرّف اولوب باب مذكور، اكا متعلق احكام ومسائل شرعيه‌يى حاوى‌در.

{ باب التدبير }

(تدبير) ، تفعيل وزننده عاقبت اندیشلك ایله انجام کاره نظر و صرف بصر ایلك معناسنه‌در. برخصوصك تمشیتی ضمننده سعی وترتیب اسباب ایلك معناسی بوندن مأخوذدر. كذلك تدبیر ، برکیمسه‌دن برکلام وخبر نقل وروایت ایتمك معناسنه‌در. شرعده تدبیر ، «تعلیق العتق بمطلق موته» تعریفی ایله معرّفدر یعنی برادم کندوسنك موتنه کوله‌سنك وجاریه‌سنك عتقنی تعلیق ایلك معناسنه‌درکه موتندن صکره انلرك آزاد اولملرینی وصیت ایلكدن عبارتدر. اوکوله‌یه «مدبر» وجاریه‌یه «مدبره» دینور. باب مذکور، عتق تدبیری‌یه متعلق احکام و مسائل شرعیه‌یی حاویدر.

{ باب استیلاد }

استیلاد، لغتده «طلب الولد من زوجة اوامة» معناسنه‌در. فقهای کرام حضراتی کلمهٔ مذکوره‌یی «طلب الولد من امة» معناسنه حصر وتخصیص بیوردیلر. بوکا متعلق مسائل و احکام شرعیه باب مذکورده محرردر.



§ — ۹

{ کتاب الایمان }

(ایمان)، یمین لفظنك جمعیدر. یمین، لغتده «جارحه» و«قوّه» و«قسم» بیننده مشترکدر. شرعده «عبارة عن عقد قوی‌به عزم الحالف علی الفعل او الترك» تعریفی ایله معرّفدر.

علمای کرام حضراتی جانبندن «ایمان»ه متعلق مسائل واحکام شرعیه‌ بروجه آتی ابواب عدیده اوزرینه جمع وترتیب بیورلمشدر. ابواب مذکوره، (باب الیمین فی الدخول والخروج) (باب الیمین فی الاکل والشرب واللبس والکلام) (باب الیمین فی الطلاق والعتاق) (باب الیمین فی البیع و الشراء و الصوم و الصلاة وغیرها) (باب الیمین فی الضرب و القتل و غیر ذلك)در.

{ باب الیمین فی الدخول والخروج و السکنی و الاتیان و الرکوب و غیر ذلك }

باب مذکور، دخول وخروجده و سکنا واتیان و رکوب وسائرەده یمینه متعلق احکام ومسائل شرعیه‌یی حاویدر.

{ باب الیمین فی الاکل والشرب واللبس والکلام }

باب مذکور، اکل وشربده ولباس وکلامده یمینه متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاویدر.

{ باب الیمین فی الطلاق والعتاق }

باب مذکور، طلاق و عتاقده یمینه متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاویدر.

{ باب اليمين فى البيع والشرا والصوم والصلاة وغيرها }

باب مذكور، بيع وشراده وصوم وصلاتده وسائر اموروده يمينه متعلق احكام ومسائل شرعيه‌يي حاوىدر.

{ باب اليمين فى الضرب والقتل وغير ذلك }

باب مذكور، ضرب وقتلده وسائر فعلده يمينه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يي حاوىدر.



§ — ۱۰
[كتاب الحدود]

(حدود)، حد لفظنك جمعىدر .

(حدّ)، لغتده منع معناسنه‌در. شرعده «عقوبة مقدّرة وجبت حقا لله تعالى» تعريفى ايله معرّف در .

(عقوبت)، ضرب ياخود قطع ياخود رجم ياخود قتل كبى جزادن عبارتدر .

(عقوبت مقدّره)، كتاب ياخود سنت وياخود اجماع ايله مفروض ومقدّر اولان جزادن عبارتدر .

علماى كرام حضراتى جانبندن عقوبت مقدّره‌يه متعلق مسائل واحكام شرعيه بروجه آتى ابواب عديده اوزرينه جمع وترتيب بيورلمش‌در .

ابواب مذكوره، (باب الوطء الذى يوجب الحد والذى لايوجبه) (باب الشهادة على الزنا والرجوع عنها) (باب حد الشرب) (باب حد القذف) (باب التعزير) در .

{ باب الوطء الذى يوجب الحدّ والذى لايوجبه }

باب مذكور، حد شرعى‌يى موجب وغير موجب اولان وطئه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يى حاوى‌در .

{ باب الشهادة على الزنا والرجوع عنها }

باب مذكور، زنا اوزرينه شهادته و آندن رجوعه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يى حاوى‌در .

{ باب حد الشرب }

باب مذكور، شرب خمر ايدن مسلم ناطق مكلف اوزرينه ترتب ايدن حدّه متعلق مسائل و احكام شرعيه‌يي حاوى‌در .

{ باب حد القذف }

(قذف) ، لغتده رمى معناسنه‌در . شرعـده «الرمى بالزنا» تعريفى ايله معرّف‌در . باب مذكور، بالاجماع كبائردن اولان حد زنايه متعلق مسائل واحكام شرعيه بياننده‌در.

{ باب التعزير }

(تعزير) ، لغتده مطلقا تأديب معناسنه‌در . شرعده «تأديب دون الحد» تعريفى ايله معرّف اولوب بوكا متعلق مسائل واحكام شرعيه باب مذكورده محرردر.



§ — ۱۱

[كتاب السرقه]

(سرقت)، لغتده «اخذ الشئ من الغير خفية» ديمكدر . مسروق اولان شيئه سرقت تسميه‌سى مجازه مبنى‌در . شرعده « اخذ مكلف ناطق يصير عشرة دراهم جياد او مقدارها مقصودة ظاهرة الاخراج خفية من صاحب يد صحيحة » تعريفى ايله معرّف در.

علماى كرام حضراتى جانبندن سرقته متعلق مسائل واحكام شرعيه بروجه آتى ابواب اوزرينه جمع وترتيب بيولمشدر. ابواب مذكوره (باب كيفية القطع واثباته)(باب قطع الطريق)در.

{باب كيفية القطع واثباته}

باب مذكور، سارقك قطع يدينه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يى حاوى‌در.

{باب قطع الطريق}

(قطع طريق)، سرقت كبرادن اولوب بوكا متعلق مسائل واحكام شرعيه باب مذكورده محرردر .



§ — ١٢

[كتاب الجهاد]

(جهاد)، لغتده «جاهد فى سبيل الله» كلامنده‌كى «جاهَدَ» لفظندن مصدردر. شرعده «الدعا الى الدين الحق وقتال من لم يقبله» تعريفى ايله معرّف اولديغى كبى «بذل الوسع فى القتال فى سبيل الله مباشرة او معاونة بمال او رأى او تكثير سواد او غير ذلك» تعريفى ايله معرّف در.

جهاد ايله امثالى افعال خيريه‌نك بعد الموت مثوباتى باقى اولديغى ثابت اولوب اولبابده الشيخ المحدّث عبد الباقى الحنبلى حضرتلرينك انشاد بيوردقلرى نظم، تبركاً اشبو محله درج ايله تزيين صحيفهٔ بيان اولندى.

(نظم)

اذا مات ابن آدم جاء يجرى — عليه الاجر عدّ ثلاث عشر

علوم بثها و دعاء نجل — وغرس النخل والصدقات تجرى

وراثة مصحف و رباط ثغر — وحفر البئر او اجراء نهر

و بيت للغريب بناه يأوى — اليه او بناء محل ذكر

و تعليم لقرآن كريم — شهيد للقتال لاجل برّ

كذا من سنّ صالحة ليقفى — فخذها من احاديث بشعر

علماى كرام حضراتى جانبندن جهاده متعلق مسائل واحكام شرعيه بروجه آتى ابواب عديده اوزرينه جمع وترتيب بيورلمشدر. ابواب مذكوره، (باب المغنم وقسمته) (باب استيلاء الكفار) (باب المستأمن) (باب العشر والخراج والجزية) (باب المرتد) (باب البغاة) در.

{ باب الغنم }
وقسمته

باب مذکور، جهاداً النان مال غنیمه ایله انك تقسیمنه متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{ باب استیلاء الکفّار }

باب مذکور، استیلایه متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{ باب المستأمن }

(مستأمن)، لغتده «طالب الامان» معناسنه اولوب بوکا متعلق مسائل واحکام شرعیه، باب مذکورده محرردر.

{ باب العشر والخراج والجزیه }

باب مذکور، عشر وخراج ایله جزیه‌یه متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{ باب المرتد }

(مرتد)، لغتده مطلقا راجع معناسنه‌در. شرعده العیاذ بالله تعالی دین اسلامدن راجع اولمق معناسنه اولوب بوکا متعلق مسائل واحکام شرعیه، باب مذکورده محرردر.

{ باب البغاة }

(بغاة)، باغی لفظنك جمعی‌در. بغی لغتده طلب معناسنه‌در. عرفده «طلب ما لایحل من جور وظلم» تعریفی ایله معرّفدر. باغی، شرعده «هو الخارج علی امام الحق بغیر حق» تعریفی ایله معرّف اولوب بوکا دائر مسائل واحکام شرعیه، باب مذکورده محرردر.





§ — ۱۳

[كتاب اللقيط]

(لقيط)، فعيل وزننده مفعول اولەرق لغتده «ملقوط»[١] معناسنەدر. صكره مآل اعتباری ايله ولد منبوذ[٢] معناسنده استعمالی غالبدر. شرعده «اسم لحی مولود طرحه اهله خوفا من العيلة [٣] او فرارا من تهمة [٤] الريبه» [٥] تعريفی ايله معرّف در. يعنی لقيط، فقيرلكدن خوفاً ياخود شك وشبهەدن اجتناباً طرح[٦] اولنان حیّ مولودك اسميدركه انك طارح وتاركی آثم ومحرزی غانمدر.

لقيطه متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

---

[١] ملقوط، ارضدن مأخوذ ديمكدر.
[٢] منبوذ، حرام زاده ديمكدر.
[٣] عيله، عين حرفنك فتحی ايله فقيرلك معناسنەدر.
[٤] تهمه، ها حرفنك فتحی ويا سكونی ايله شك معناسنەدر.
[٥] طرح، جرح وزننده برنسنەيی يره براقمق والندن آتمق معناسنەدر.
[٦] ريبه، ظن وشك معناسنەدر. لكن بومبحثده ريبەدن مراد، خلاف شرع قربان‌در.



§ — ١٤

[كتاب اللقطه]

(لقطه)، لامك ضمى وقافك فتحى ايله وياخود هر ايكى حرفك فتحى ايله مال ملتقطه موضوع اولان اسم در.

(لقطه)، شرعده «هومال يوجد على الارض ولايعرف له مالك» تعريفى ايله معرّف در. يعنى لقطه، ارضده بولنان ومالكى بيلنميان مال ديمكدر. بر كيمسه لقطه‌يى صاحبنـه رد ايتمك نيّتى ايله اخذ ايدر ايسـه لقطه‌نك يردن رفعى اوكيمسه ايچون حلال اولور. اكر اوكيمسـه لقطه‌يى كندوسنه مال اولمق نيتى ايله اخذ ايدر ايسه اوكيمسه غاصب واثم اولور.

(لقيط) لفظى بنى آدمه و (لقطه) لفظى بنى آدمك غيريسنه مخصوصدر.

(التقاط)، افتعال وزننده فى الاصل يره دوشمش نسنه‌يى قالديروب المق معناسنه‌در.

(تلقط)، تفعل وزننده برنسنه‌يى شورادن بورادن طوپلايوب ديوشيرمك معناسنه‌در.

كتاب مذكور، لقطه‌يه متعلق احكام ومسائل شرعيه‌يى حاوى‌در.



§ — ۱۵

[كتاب الآبق]

(ابق)، همزه‌نك فتحی وبانك سكونی وفتحتين ايله و(اباق) كتـاب وزننده كوله، افنديسندن خوف واندیشه‌سی یاخود اعمال شاقه دردی اولمیه‌رق هواسنه تبعيتله قاچمق معناسنه‌در. برقوله كوره كیزلنوب بعده برسمته قاچوب كیتمك معناسنه‌در.

(آبق)، صاحب وزننده و(ابوق)، صبور وزننده اسم فاعللردر. مولاسندن فرار ایدن كوله‌یه اطلاق اولنور. (آبق) لفظنك جمعی كفّار و ركع وزنلرنده (ابّاق) و (ابّق) كلور. لكن مقتضای ماده (ابوق) لفظی قاچان كوله‌یه اطلاق اولنمقدر.

(تأبق)، تفعل وزننده كیزلنمك و برقوله كوره بریرده اویالنوب قالمق معناسـنه‌در. كناه ارتكاب ایلمك معناسنده دخی مستعملدر.

كتاب مذكور، (آبق)ه متعلق احكام ومسائل شرعیه‌یی حاوی‌در.



§ — ١٦

[كتاب المفقود]

(مفقود)، فقد لفظندن مأخوذ اولوب لغتده معدوم معناسنه‌دركه غائب اولان شيئه دينور . شرعده اول برغائبه اطلاق اولنوركه حيات ويا مماتى معلوم دكلدر . (فقيد) دخى او معنايه‌در .

(فقد)، فانك فتحى وقافك سكونى ايله و (فقدان) فانك كسرى ايله و (فقود)، قعود وزننده موجود نسنه‌يى غائب ايلمك معناسنه‌در .

(افقاد)، همزه‌نك كسرى ايله بركمسنه‌يه برنسنه‌سنى غائب ايتديرمك معناسنه‌در .

(فاقد)، زوجى ياخود ولدى وفات ايلمش اولان خاتونه اطلاق اولنور. برروايته‌كوره زوجى وفات ايلدكدن صكره بشقـه اره وارمش اولان خاتونه اطلاق اولنور . كذلك ياوريسنى يرتيجى جانور پارەلمش اولان اينكه دخى اطلاق اولنور .

(افتقاد) ، افتعال وزننده و(تفقد)، تفعل وزنـنده برآدم غائب ايلديكى نسـنه‌يى آراشديرمق معناسنه‌در .

مفقوده متعلق احكام ومسائل شرعيه كتاب مذكورده محرردر .



§ — ١٧

[كتاب الشركه]

(شركت)، شينك كسرى وضمى ايله لغتده خلط معناسنه‌در. شرعده «عبارة عن عقد بين المتشــاركين فى الاصل و الربح» تعريفى ايله معرّف‌دركه فى‌الاصل بردن زياده كيمسه‌لره برشيئك اختصاصى وانلرك اول شى ايله امتيازى‌در. فقط اويله بر اختصاصه سبب اولان عقــد، شركت معناســنده دخى عرف واصطلاح اوله‌رق مستعملدر . بناءً عليــه مطلقا شركت، ايكى قسمــه تقسيم اولنوب بريسى (شركت ملك) وديكرى (شركت عقد) در. (شركت ملك)، اسـباب تملكدن اولان اشــترا و اتهاب و قــبول وصيت و توارث كبى بر سـبب ايله و ياخود خلط و اختــلاط اموال ايله يعنى مالليرى يكديكره قابل تمييز و تفريق اوليــه‌جق صورتده قارشــديرمق وياخود مالل اول صورتده يكديكره قارشمق ايله برشيئك بردن زياده كيمسه‌لر بيننده مشترك يعنى اول شيئك انلره مخصوص اولمسيدر. (شركت عقد)، ايكى ياخود زياده كيمســه‌لر بيننده سرمايه و فائده‌سى مشترك اولمق اوزره عقد شركتدن عبارت اولوب شريكلر بيننده ايجاب وقبول ايله حاصل اولور. بو نلردن بشقه برده (شركت اباحه) واردركه مباح اولان صوكبى فى‌الاصل كمسنه‌نك ملكى اولميان شيلرى اخذ و احراز ايله تملكه صلاحيتده عامه‌نك متشارك اولمسيدر.

(اشتراك)، افتعال وزننده اورتاق اولمق معناسنه‌در .

(تشارك) دخى او معناده‌در .

(مشاركت) دخى عين معناده مستعملدر .

(شريك)، امير وزننده اورتاغك هر بريـنــه دينور . جمعى (اشراك) كلور شهيد واشهاد كبى. كذلك جمعى شركاء دخى كلور كرماء كبى. مؤنثى شريكه اولوب جمعى شرائك‌در.

معاملات شركته متعلق احكام ومسائل شرعيه، كتاب مذكورده محرردر .



§ — ۱۸

[کتاب الوقف]

(وقف)، واوك فتحی وقافك سكونی ایله لغتده حبس معناسنه‌در. شرعده «حبس العین علی ملك الوقف و التصدّق بالمنفعة» تعریفی ایله معرف‌در یعنی برملكی بیع وشرادن علی وجه التأبید [۱] آلیقومق معناسنه‌درکه مالنی وقف ایلك تعبیر اولنور.

وقفه متعلق مسائل واحكام شرعیه، کتاب مذکورده محرردر.

[۱] تأبید ، تفعیل وزننده، ابد لفظندن مصدر اولوب باقی و مخلد قیلمق معناسنه در . «یقال فلان وقف ارضه وقفا مؤبدا اذا جعلها بحیث لاتباع ولاتورث» .

(ابد) ، همزه‌نك وبای موحده‌نك فتحی یله دهر معناسنه درکه زمان طویل وامد ممدوددن عبارتدر . همزه‌نك مدی ایله جمعی (آباد) کاور وهمزه‌نك ضمی ایله جمعی (ابود) کاور . بعض علمای کرام حضراتنك بیانه کوره ابد، متجزی اولمیان زمان ممتدك مدتندن عبارتدر زمان، متجزی اولور ابد، متجزی اولمز مثلا «وقع فی زمان کذا» دینور «فی ابد کذا» دینمز . بو حاله کوره ابد ، آخرك انضمامی قابل اولمامقله تثنیه و جمعلنمسی کرچه ممکن اولمیوب لکن اسم جنسی بعض افرادینه تخصیص ایتدکلری کبی بونی دخی بعض مشمولاتنه تخصیص ایله جمع وتثنیه‌سنه مساغ بولدیلر . بعض علمای کرم حضراتنك بیانه کوره ابد ، ظرف زمان‌در وقت بیغایهٔ مستقبلده مستعملدر ضدی اولان لفظ ازل، ماضیده مستعملدر . ابد ، دهر معناسنه استعمال اولنورکه زمان مدیددن عبارتدر و بونلر جمعلرینه مضاف اولوب (ابد الآباد) و (ازل الآزال) دینور ایکی معنای سرمدی جامع کلمه‌لردر و ابد لفظندن بعض مشتقات تصریف ایدوب انلره تأکید ایچون مضاف ایدرلر . (ابد) ، همیشه ودائم معناسنده دخی استعمال اولنور . (ابدی)، دائمی دیمکدر . (ابد)، قدیم ازلی معناسنه درکه صفات الهیه‌دن در .



§ — ١٩
[كتاب البيوع]

(بيوع)، بيع لفظنك جمعىدر. بيع «مقابلة شئ مرغوب فيه بمثل على وجه مخصوص» تعريفى ايله معرّفدر.

علماى كرام حضراتى جانبندن بيوعه متعلق احكام ومسائل شرعيه بروجه آتى ابواب عديده اوزرينه جمع وترتيب بيورلمشدر. ابواب مذكوره، (باب خيار الشرط) (باب خيار الرؤيه) (باب خيار العيب) (باب البيع الفاسد) (باب الاقاله) (باب المرابحة والتوليه) (باب الربا) (باب الحقوق) (باب الاستحقاق) (باب السلم) (باب الصرف) در.

{باب خيار الشرط}

(خيار)، مخيرلك ديمكدر.

(خيار شرط)، بايع ويا مشترى وياخود ايكيسى بردن مدت معلومه ايچنده بيعى فسخ ايتمك وياخود اجازت ايله انفاذ ايلمك خصوصنده مخير اولمق اوزره بيعده شرطدن عبارت اولوب بوكا متعلق احكام ومسائل شرعيه باب مذكورده محرردر.

{باب خيار الرؤيه}

(خيار رؤيت) بركيمسه برمالى كورمدين اشترا ايتسه كورنجه‌يه‌دك مخير اولوب كوردكده ديلرسه فسخ ايتمك وديلرسه قبول ايلمكدن عبارتدركه بوكا متعلق احكام ومسائل شرعيه باب مذكورده محرردر.

{باب خيار العيب}

(بيع مطلق)، مبيعك عيبدن سالم اولمسنى اقتضا ايدر. بيع مطلق ايله صاتيلان برمالده عيب قديمى تبين ايتدكده مشترى مخيردر. ديلرسه رد ايدر وديلرسه ثمن ايله قبول ايلر. يوقسه مالى اليقويوبده عيبى ايچون بهاسنى تنقيص ايده‌مز. ايشته بوكا خيار عيب دينور. عيب‌ديو اهل و اربابى بيننده مالك بهاسنه ايراث نقصان ايدن قصوره دينور.

خيار عيبه متعلق احكام ومسائل شرعيه باب مذكورده محرردر.

{باب البيع الفاسد}

(بيع فاسد)، اصلاً صحيح اولوبده وصفاً صحيح اولميان يعنى ذاتاً منعقـد اولوبده بعض اوصاف خارجيه‌سى اعتبارى ايله مشروع اولميان بيعدركه بوكا متعلق احكام ومسائل شرعيه باب مذكورده محرردر.

{باب الاقاله}

(اقاله)، لغتده رفع معناسنه‌در. شرعده عقد بيعى رفع و ازاله ايتمك معناسنه اولوب بوكا متعلق احكام ومسائل شرعيه باب مذكورده ذكر و ايراد اولنمشدر.

{باب المرابحه و التوليه}

(مرابحه)، ربح كلمه‌سـندن مصدردر. شرعده «بيع ماملكه من العروض [۱] بما قام عليه وبفضل» تعريفى ايله معرّفدر.

توليه، «ولى غيره جعله واليا» تركيبنـده‌كى ولى لفظندن مصدردر. شرعده «بيعه بثمنه الاول» تعريفى ايله معرّفدركه بونلره متعلق مسائل شرعيه باب مذكورده محرردر.

{باب الربا}

(ربا) لغتده مطلق زياده معناسنه‌در شرعـده «فضل خال عن عوض بمعيار شرعى مشروط لاحد المتعاقـدين فى المعاوضـة» تعريفى ايله معرّف اولوب بوكا متعلق احكام ومسائل شرعيه باب مذكورده محرردر.

{باب الحقوق}

(حقوق)، حق لفظنك جمعى‌در.

(حق) باطلك خلافى‌در. مبيعه تابع اولان حقوقه متعلق مسائل شرعيه باب مذكورده محرردر.

---

[۱] عروض، «عرض»ك جمعى اولوب نقود وحيواناتدن ومكيـلات وموزوناتدن بشقـه اولان متاع وقماش و امثالى شيلره اطلاق اولنور.

{باب الاستحقاق}

(استحقاق)، طلب حق معناسنه‌در.

(استحقاق)، ایکی نوعدر. بریسی ملکی مبطلدر عتق و امثالی کبی. ایکنجیسی ملکی برشخصدن اخره نقلدر ملکه استحقاق کبی.

باب مذکور، استحقاقه متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب السلم}

(سلم)، لغتده وزناً و معناً سلف کبی‌در. شرعده «بیع آجل بعاجل» تعریفی ایله معرّف‌درکه مؤجلی معجله صاتمق یعنی پشین پاره ایله ویره‌سی‌یه مال المق‌در.

باب مذکور، سلمه متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب الصرف}

(صرف)، لغتده زیاده معناسنه‌در. شرعده «بیع الثمن بالثمن جنسا بجنس او بغیرجنس کذهب بفضة» تعریفی ایله معرّف اولوب بوکا متعلق مسائل واحکام شرعیه باب مذکورده محرردر.



§ — ٢٠

[كتاب الكفالة]

(كفالت)، لغتده ضم معناسنه‌در . شرعده بر شيئك مطالبه‌سى حقنده ذمتى ذمته ضم ايتمكدر . يعنى بركيمسه ذاتنى ديكرك ذاتنه ضم ايدوب وانك حقنده لازم كلان مطالبه‌يى كندو دخى التزام ايلمكدر.

(كفالت بالنفس)، برادمك شخصنه كفيل اولمقدر.

(كفالت بالمال)، برمالك اداسنه كفيل اولمقدر .

(كفالت بالتسليم)، برمالك تسليمنه كفيل اولمقدر.

(كفالت بالدرك)، مبيع بالاستحقاق ضبط اولنديغى تقديرده اقچه‌سنى ادا وتسليمه وياخود بايعك نفسنه كفيل اولمقدر.

(كفالت منجزه)، شرطه معلّق وزمان مستقبله مضاف اولميان كفالت‌در.

(كفيل)، كندو ذمتنى اخرك ذمتنه ضم ايدن يعنى اخرك متعهد اولديغى شيئه كندو دخى متعهد اولان كيمسه‌دركه اول آخره (اصيل) و (مكفول عنه) دينور.

(مكفول له)، كفالت خصوصنده طالب ودائن اولان كيمسه‌در.

(مكفول به)، كفيلك تسليمنه يا اداسنه متعهد اولديغى شيدركه كفالت بالنفسده مكفول عنه ايله مكفول به برشئ‌در.

كفالته متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتب فقهيه‌نك كتاب الكفاله قسمنده محرردر.



§ — ۲۱

[كتاب الحواله]

(حواله)، لغتده نقل معناسنه اولوب احاله لفظندن اسمدر . شرعده دینی برذمتدن دیکر ذمته [۱] نقل ایلمکدر .

(محیل)، حواله ایدن کیمسه‌درکه مدیون‌در.

(محال له)، داین اولان کیمسه‌در.

(محال علیه)، کندو اوزرینه حواله‌یی قبول ایدن کیمسه‌در.

(محال به)، حواله اولنان مال‌در.

(حوالۂ مقیده)، محیلك محال علیه ذمتنده یاخود یدنده اولان مالندن ویرمك اوزره دیو مقید اولان حواله‌در.

(حوالۂ مطلقه)، محیلك محال‌علیهده اولان مالندن ویرمك اوزره دیو مقید اولمیان حواله‌در .

حواله‌یه متعلق احکام ومسائل شرعیه کتب فقهیه‌نك «كتاب الحواله» قسمنده محرردر.



[۱] ذمت، ذلك كسری ایله عهد وامان معناسنه‌درکه نقضی موجب ذم اولور .
(ذمت) ، کفالت معناسنده دخی مستعملدر . کندولری ایله عهد و پیمان اولنمش جماعته دخی دینورکه محل ذمتلردر . فقهای کرام حضراتنك « ثبت فی ذمتی كذا » قولی عهد معناسنه اولوب محلّ التزام عهوده استعمال ایلدکاری علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلمشدر .

§ — ٢٢

[كتاب القضا]

(قضا)، مدّ وقصر ايله لغتده حكم معناسنه‌در.

شرعده «فصل الخصومات وقطع المنازعات» تعريفى ايله معرّف اولوب حكم وحاكملك معنالرينه كلور.

(حاكم)، بين الناس وقوعبولان دعوا ومخاصمه‌يى احكام مشروعه‌سنه توفيقاً فصل وحسم ايچون طرف سلطانيدن نصب وتعيين بيوريلان ذات‌در.

(حكم)، حاكمك مخاصمه‌يى قطع وحسم ايلسيدركه ايكى قسمه منقسمدر.

قسم اوّل، حاكمك حكم ايتدم ادعا اولنان شيئى وير ديمك كبى سوزلر ايله محكوم‌به‌ى محكوم‌عليه‌ه الزام ايتمسى يعنى لازم قيلسى‌در. ايشته بوكا (قضاء الزام) و(قضاء استحقاق) دينور.

قسم ثانى، حاكمك حقك يوقدر، منازعه‌دن ممنوعسك ديمك كبى سوزلر ايله مدعى‌يى منازعه‌دن منع ايتمسيدر. بوكاده (قضاء ترك) دينور.

(محكوم به)، حاكمك محكوم عليه‌ه الزام ايلديكى شيدركه قضاء الزامده مدعينك حقنى ايفا ايتمسى وقضاء تركده مدعينك منازعه‌دن واز كچمسيدر.

(محكوم عليه)، عليهنه حكم اولنان كيمسه‌در.

(محكوم له)، لهنه حكم اولنان كيمسه‌در.

قضايه متعلق مسائل شرعيه كتاب مذكورده محرردر.

{باب التحكيم}

(تحكيم)، خصمينك خصومت ودعوالرينى فصل ايچون رضالرى ايله اخر كيمسه‌يى حاكم اتخاذ ايتملرندن عبارتدر. اول كيمسه‌يه فتحتين ايله «حكم» وميمك ضمى وحانك فتحى وكاف مشدّدهٔ مفتوحه ايله محكّم دينور.

باب مذكور تحكيمه متعلق احكام ومسائل شرعيه‌يى حاوى‌در.

§ — ۲۳

[کتاب الشهادات]

(شهادات)، شهادت لفظنك جمعی‌در

(شهادت) سعادت وزننده اولوب لغتده خبر قاطع معناسنه‌در. اصطلاح فقهاده «اخبار صدق لاثبات حق بلفظ الشهادة فی مجلس القاضی» تعریفی ایله معرّف‌در. یعنی شهادت، برکیمسه‌نك اخر کمسنه‌ده اولان حقنی اثبات ایچون حضور حاکمده وخصمینك مواجهه‌لرنده شهادت لفظی‌ایله یعنی شهادت ایدرم دیو خبر ویرمکدر. اشبو مخبره (شاهد) [۱] واول کیمسه‌یه (مشهود له) واول کمسنه‌یه (مشهود علیه) واول حقه (مشهود به) دینور.

بعض علمای کرام حضراتنك بیاننه کوره (شهود) و (شهاد)، حضور مع المشاهده معناسنه موضوعدر. اوده بصر وبصیرت ایله اولورکه علم اوله‌جقدر. بعضاً حضور مجردده استعمال اولنور. لکن حضور مجردده (شهود) و حضور مع المشاهده‌ده (شهادت) لفظنك استعمالی اولی‌در. (شهادت) که شاهدلك دیمکدر بصر ویا بصیرت ایله مشاهده سببی ایله حاصل اولان علم و اطلاعدن ناشی صدور ایدن قولدن عبارتدر. گاه اولورکه قسم مجراسنده اجرا اولنور «اشهد بالله انه کذا» دینورکه «اشهد» لفظی «احلف» معناسنه‌در. «بالله» لفظندن مجرد اولدیغی حالده دخی استعمال اولنور.

(شهادت)، اسم اولوب فی سبیل‌الله قتل اولنمغه دخی دینور.

---

[۱] (شاهد)، شهود لفظندن اسم فاعل اولوب حاضر معناسنه‌در. جمعی (شهود) کلور و(شهد) کلور رکع کبی. شاهد، (شهادت) دن دخی اسم فاعلدرکه فارسیده گواه وترکیده طانق دینور بونك جمعی صحب وزننده شهد کلور وجمع الجمعی (شهود) و(اشهاد) لفظلری‌در.

(شاهد)، اسماء جلیلهٔ نبویه‌دن‌در علیه الصلاة والسلام. (شاهد) لفظی لسانه و ملائکه‌یه یعنی ملائکهٔ حفظه‌یه وجمعه‌کوننه وییلدیزه و ولدك حین تولدنده برابرجه ظهور ایدن غلیظ صویه وسرشته‌ له بجریلان امر ومصلحته دخی اطلاق اولنور. (صلاة الشاهد)، صلاة مغربك دخی اسمی اولوب علت تسمیه، شاهد اسمنده برنجمك طلوعنده صلاة مغربك ادا اولنمسی مناسبتنه مبنی‌در.

(مشاهده)، مفاعله وزننده برنسنه‌یی رو برو كورمك معناسنه‌در.

(تشهد)، تفعل وزننده نمازده يعنى قعده‌ده كلمهٔ شهادتی مشتمل اولان تحیاتی اوقومق معناسنه‌دركه وضع شرعی‌در.

(مشهود)، جمعه كونی و بر قوله كوره قيامت كونی وياخود عرفه كونی دركه مراد، «وشاهد ومشهود» آيت كريمه‌سنده شرفواقع اولان «مشهود» كلمهٔ جليله‌سی اوله‌جقدر.

(اشهاد)، همزه‌نك كسری ايله برنسنه‌يی حضوره كتورمك معناسنه‌در.

(مشهد)، مكرم وزننده اشهاد لفظندن اسم مفعول‌در. معركه‌ده شهيد اولان آدمه دينور.

(مشهد)، مقعد وزنند و (مشهده) ها ايله و (مشهده) هانك ضمی ايله ناسك حاضر اوله‌جق يرلرينه دينور.

(استشهاد)، برآدمدن برماده‌يه شاهدلك ايلسنی ايسته‌مك معناسنه‌در. كذلك شهيد[۱] اولمق يعنى فى‌سبيل الله قتل اولنمق معناسنه دخی استعمال اولنور.

شهادته متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.



[۱] (شهيد)، كثير وزننده شاهد وكواه معناسنه در. شهيد، شهادت خصوصنده امين وموثوق‌به اولان كسنه‌يه دخی دينور. (شهيد)، اسماء حسنادندر. علمندن اصلا برنسنه غائب اولميوب مجموع اشيا علمنده حاضر اولان ذات اجل واعلانك اسم شريفی‌در. شهيد عرف شرعده فى سبيل الله مقتول اولان ذاته اطلاق اولنوركه فعيل وزنی مفعول وفاعل معنالرينه‌در. اوذاته شهيد اطلاقی، غسلنه ياخود نقلنه ملائكهٔ رحمت حاضر اولدقلرينه مبنی‌در. ياخود حق جل وعلا وملائكه‌لری انك جنت ايله منعم اولسی خصوصنده شاهد اولدقلرينه مبنی‌در. ياخود يوم قيامتده امم خاليهٔ سالفه حقنده استشهاد اولنان ذواتدن اولديغی ايچون‌در. ياخود شاهده اوزره يعنى متأثراً ارض اوزرنده ساقط اولديغی ايچون‌در. ياخود كوياكه وفات ايتميوب حضور الهيده حاضر و زنده اولديغی ايچون‌در. ياخود عالم ملك وملكوتی مشاهده ايلديكنه مبنی‌در. (شهيد)ك جمعی، كرماء وزننده (شهدا) كلور، (شاهده)، ها ايله ارضه اطلاق اولنور.

(شهيد)، زبير وزننده اساميدن‌در. «الشيخ الزاهد عمر بن سعد بن شهيد» امير حمص ايدی و «احمد بن عبد الملك بن شهيد» اديب مشهور وقرطبی الاصل اولوب «حانوت العطار» اسمی ايله مسمی اولان كتابك مؤلفی‌در.

§ — ٢٤
[كتاب الوكاله]

(وكالت)، واوك فتحى وكسرى ايله بركيمسه ايشنى بشقه‌سنه تفويض ايتمك واول ايشده انى كندو يرينه اقامه ايلمكدر. اول كيمسه‌يه (مؤكل) و يرينه اقامه ايلديكى كمسنه‌يه (وكيل) و اول ايشه (موكل‌به) دينور .

(توكيل) ، تفعيل وزننده بر آدمى وكيل قيلمق معناسنه‌در .

وكيل، وكل لفظندن اسم‌در .

(وكل) ، اكل وزننده هرخصوصده حضرت خداى متعاله اعتماد وانقياد ايلمك معناسنه در .

(وكول)، وصول وزننده برايشى بالكليه بر آدمه سپارش ايدوب اصمرلمق معناسنه‌در.

(توكل)، تفعل وزننده بو دخى ايشده خداى متعال حضرتلرينه اطاعت وانقياد ايلمك معناسنه‌در .

(ايكال) ، همزه‌نك كسرى ايله و(اتكال) افتعال وزننده خداى متعال حضرتلرينه تسليم امور ايله انقياد واعتماد ايلمك معناسنه‌در .

(وكل)، فتحتين ايله و(وكله)، همزه وزننده و(تكله) كذلك همزه وزننده و(مواكل) مسافر وزننده كندى امور و مصالحنده عاجز اولمغله امورينى دائما غيره سپارش وتفويض ايدن آدمه دينور .

(تواكل)، بر آدمى ناس بالكليه ترك وفراموش ايدوب اندن بى‌قيد اولمق معناسنه‌در.

(تكلان) ، تانك ضمى ايله اسم اولوب توكل معناسنه‌در. اظهار عجز ايله غيره اعتماد ايلمكه دينور. تكلان كلمه‌سنده تا حرفى واودن منقلب‌در. (متوكل)، توكل ايديجى ديمكدر. وكالته متعلق احكام ومسائل شرعيه، كتاب مذكورك ابواب متعلقه‌سنده محرردر .



§ — ٢٥

[كتاب الدعوى]

(دعوى) بر كيمسه ديكر كمسنه‌دن حضور حاكمده حقنى طلب ايتمكدر . اول كيمسه‌يه (مدعى) و اول كمسنه‌يه (مدعا عليه) دينور.

(مدعا)، مدعينك دعوى ايلديكى شيدركه اكا (مدعابه) دخى دينور .

دعوانك شروط صحتنه ودفع دعوايه [١] وخصمه وتناقضه [٢] و متفرعاتنه متعلق احكام ومسائل شرعيه، كتاب مذكورده محرردر .

[١] (دفع دعوى)، مدعا عليه طرفندن مدعينك دعواسنى دفع ايده‌جك بر دعوى درميان اولنمقدر. مثلا بر كيمسه جهت قرضدن طولايى شو قدر غروش دعوى ايتدكده مدعا عليه بن انى ادا ايتمشيدم ياخود سن بنى اندن ابرا ايلمشيدك ياخود بز صلح اولمش ايدك ياخود بو مبلغ قرض دكلدر، بلكه سكا صاتمش اولديغم فلان مالك ثمنيدر و ياخود فلان كمسنه‌ده الهجغم اولان اولمقدار غروشى سكا حواله ايتمكله سن دخى بكا اول مبلغى ويرمشيدك ديسه مدعينك دعواسنى دفع ايتمش اولور.

كذا بر كيمسه ديكر كمسنه‌دن فلانك ذمتنده الهجغم اولان شو قدر غروشه سن كفيل اولمشيدك ديو دعوى ايتدكده اول كمسنه مديونك مبلغ مزبورى ادا ايلمش ايدوكنى ادعا ايتسه مدعينك دعواسنى دفع ايتمش اولور.

كذا بر كيمسه ديكر كمسنه‌نك يدنده بولنان بر مالى بنمدر ديو دعوى ايتدكده اول كمسنه اكا بوندن مقدم فلان ادم اول مالى بندن دعوى ايتدكده سن انك دعواسنه شهادت ايتمشيدك ديو ادعا ايلسه مدعينك دعواسنى دفع ايتمش اولور .

كذلك بر كيمسه بر متوفانك تركه‌سندن شو قدر غروش الهجق دعوى و وارثك انكارى اوزرينه بودعواسنى اثبات ايتدكدن صكره متوفانك حال حياتنده اول دينى ادا ايلمش اولديغنى وارثى ادعا ايلسه مدعينك دعواسنى دفع ايتمش اولور.

[٢] (تناقض)، مدعيدن كندى دعواسنه مناقض يعنى دعواسنك بطلاننى موجب برسوز سبقت ايلمش اولمقدر.





§ — ٢٦

[كتاب الاقرار]

(اقرار)، همزه‌نك كسرى ايله لغتده اثبات [١] ايتمك وپايدار قيلمق معناسنه‌در. شرعده بركيمسه ديكر كمسنه‌نك كندوسنده اولان حقنى اعتراف [٢] ايلمكدر. اول كيمسه‌يه (مقر) واول كمسنه‌يه (مقرله) واول حقه (مقربه) دينور.

اقراره متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

---

[١] اثبات، همزه‌نك كسرى ايله ثابت وپايدار ايلمك معناسنه‌در. كذلك برنسنه‌يه كنه وحقيقتى اوزره مطلع اولوب اونسنه‌يى بيلمك معناسنده دخى استعمال اولنور. بركيمسه‌يى حركته بى‌مجال ايلمك وجهله ضرب وجرح ايتمك معناسنده دخى مستعملدر.

اثبات، همزه‌نك فتحى ايله ثقات معناسنه‌دركه موثوق به ومعتمد عليه اولان كيمسه‌لردر. بونك مفردى «ثبت» لفظى‌در. فتحتين ايله اصل ثبت ثبات فى‌الحرب معناسنه اسمدر. بعده دليل وحجته اطلاق اولنمشدر بعده مجاز بمرتبتين علاقه‌سيله ثقه ومعتمد عليه آدمه اطلاق اولنمشدر. عرف محدثينده ثبت سند، سلسله‌لرى قيد واثبات اولنمش سلسله‌نامه‌يه اطلاق اولنور.

[٢] اعتراف، افتعال وزننده بيلمك ايچون خبر صورمق معناسنه‌در. اقرار ايلمك معناسنده دخى مستعملدر. صبر وثبات ايتمك معناسنه دخى كلور. بركمسنه اسم ورسمى ايله خبر ويرمك معناسنده‌دخى استعمال اولنور. برنسنه‌يه دلالت ايتمك معناسنه دخى كلور.



§ — ٢٧
[كتاب الصلح]

(صلح)، لغتده صادك فتحى ايله مصالحه لفظندن اسمدر . شرعده بالتراضى نزاعى رفع ايدن عقددركه [١] ايجاب [٢] وقبول [٣] ايله منعقد اولور .

(مصالح)، عقد صلح ايدن كمسنه‌در .

(مصالح عليه) ، بدل صلح ديمكدر.

(مصالح عنه) مدعابه اولان شىٔدر.

صلح، اوچ قسمدر .

(قسم اوّل) عن اقرار صلحدركه مدعى‌عليهك اقرارى اوزرينه واقع اولان صلحدر .

(قسم ثانى) عن انكار صلحدركه مدعى‌عليهك انكارى اوزرينه واقع اولان صلحدر .

(قسم ثالث) عن سكوت صلحدركه مدعى‌عليه اقرار وانكار ايتميوب سكوتى اوزرينه واقع اولان صلحدر .

(ابرا)، ايكى قسم اولوب بريسى ابراء اسقاط وديكرى ابراى استيفادر .

---

[١] عقد، اصطلاحده ايجاب وقبول ايله اجزاى تصرفك ربطندن عبارتدر. ديكر برتعريفه كوره عقد، طرفينك برخصوصى التزام وتعهد ايتملرى‌دركه ايجاب وقبولك ارتباطندن عبارتدر .

[٢] ايجاب، اصطلاحده انشاى تصرف ايچون ابتدا سويلنيلان سوزدركه تصرف، انكله اثبات اولنور .

[٣] قبول، انشاى تصرف ايچون ثانيا سويلنيلان سوزدركه انكله عقد تمام اولور. ايجاب وقبول ايچون اكثريا ماضى صيغه‌سى استعمال اولنور مثلا بايع شو متاعى سكا يوز غروشه صاتدم ومشترى دخى الدم وياخود مشترى الدم وبعده بايع صاتدم ديسه بيع منعقد اولوب اولكى صورتده (صاتدم) لفظى ايجاب و (الدم) لفظى قبول وايكنجى صورتده (الدم) لفظى ايجاب و (صاتدم) لفظى قبولدر. كذا بايع صاتدم يرنده ويردم وياخود تمليك ايتدم ديوب مشترى دخى الدم يرنده راضى اولدم وياخود قبول ايلدم ديسه بيع منعقد اولور .

(ابراء اسقاط)، برکیمسه دیکر کمسنه‌ده اولان حقنك تمامنی اسقاط یاخود برمقدارینی حطّ وتنزیل ایله اول کمسنه‌یی بری قیلمقدر.

(ابراء استیفا)، برکیمسه دیکر کمســنه‌دن حقنی قبض واستیفا ایلمش اولدیغنی اعتراف ایلمکدن عبارت اوله‌رق برنوع اقراردر.

(ابراء خاص) برخانه یاخود برچفتلك ویاخود برجهتدن طولایی اله‌جق دعواسی کبی برخصوصه متعلق دعوادن برکمسنه‌یی ابرا ایتمکدر.

(ابراء عام)، کافهٔ دعاویدن برکمسه‌یی ابرا ایتمکدر.

صلح وابرایه متعلق مسائل و احکام شرعیه کتاب مذکورده محرردر.



§ — ٢٨

[كتاب المضاربه]

(مضـاربه)، بر طرفدن سرمايه و ديكر طرفدن سعى و عمل اولمق اوزره برنوع شركتدر. سرمايه صاحبنه (رب المال) و عامله (مضارب) دينور.

مضاربه‌نك ركنى ايجاب وقبولدر.

مثـلا رب المال، مضـاربه شو سرمايه‌يى آل ربحى بيننمزده يارى يارى‌يه ياخود ايكيلى برلى تقسيم اولنمق اوزره مضاربةً سعى وعمل ايت ديسـه ياخود شو پاره‌لرى آل وسرمايه ايت ربحى بيننمزده شو نسبت اوزره مشترك اولسون ديمك كبى مضاربه معناسنى افاده ايدر برسوز سويلسه ومضارب دخى قبول ايلسه مضاربه منعقد اولور.

مضاربه ايكى قسمدر. بريسى (مضاربۀ مطلقه) وديكرى (مضاربۀ مقيده) در.

(مضاربۀ مطلقه) زمان ومكان وبر نوع تجارت ايله و بايع ومشـترى‌يى تعيينله مقيد اولميان مضاربه‌در.

(مضاربۀ مقيده)، زمان ومكان وبرنوع تجارت ايله وبايع و مشـترى‌يى تعيينله تقييد اولنان مضاربه‌در. مثلا فلان وقت يا فلان يرده ياخود فلان جنس مال آل صات وياخود فلان كيمسه‌لر ايله ياخود فلان بلده اهاليسى ايله آلش ويرش ايت ديسه مضاربۀ مقيده اولور.

مضاربه‌يه متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.



§ — ٢٩

[كتاب الايداع]

(ايداع)، وديع لفظندن مأخوذ اولوب لغتده ترك معناسنەدر. شرعده كندو مالنك محافظەسنى ديكره احاله ايتمكدركه احاله ايدن كيمسەيه دال حرفنك كسرى ايله (مودع) و قبول ايدن كيمسەيه (وديع) و دالك فتحى ايله (مستودع) دينور.

(وديعه) حفظ ايچون بر كيمسەيه ايداع اولنان مالدر.

صراحةً ياخود دلالةً ايجاب وقبول ايله ايداع منعقد اولور.

مثلا صاحب وديعه شو مالى سكا ايداع ايتدم ياخود امانت ايلدم ديوب مستودع دخى قبول ايتدم ديسه صراحة ايداع منعقد اولور.

كذا بر كيمسه خانه داخل اولەرق خانجىيه حيوانمى نرەيه باغليەيم ديدكده خانجى بر ير كوستروب او دخى اورايه باغلسه دلالة ايداع منعقد اولور.

كذلك بر كيمسه مالنى بردكانجينك يانىه براغوب كيتسه واو دخى كوروب سكوت ايتسه اول مال اول دكان صاحبى نزدنده وديعه اولور واكر دكان صاحبى قبول ايتمم ديەرك رد ايتسه ايداع منعقد اولماز.

كذلك بر كيمسه مالنى وديعه اولمق اوزره برقاچ كشينك يانىه براغوب كيتسه وانلر دخى كوروب سكوت ايتسەلر اول مال جملەسنك نزدنده وديعه اولور فقط برر برر اول محلدن قالقوب كيتسەلر الك صكره قالان كيمسه حفظه تعين ايتمكله انك نزدنده وديعه اولمش اولور.

ايداعه وضمان وديعەيه متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.



§ — ٣٠

[كتاب العارية]

(عاريت)، لغتده اعارة الشي معناسنه‌در. شرعده مجاناً يعنى بلا بدل منفعتى تمليك اولنان مالدركه (معار) و (مستعار) دخى دينور.

(اعاره)، عاريت ويرمكدركه ويرن كيمسه‌يه (معير) دينور.

(استعاره)، عاريت المقدركه الان كيمسه‌يه (مستعير) دينور.

(اعاره)، ايجاب وقبول ايله وتعاطى ايله منعقد اولور. مثلا بركيمسه برينه شو مالمى سكا اعاره ايتدم ياخود عاريت ويردم ديوب اودخى قبول ايلدم ديسه ياخود برشى سويلميه‌رك قبض ايتسه وياخود برى ديكرينه شو مالى بكا عاريت وير ديوب اودخى ويرسه اعاره منعقد اولور.

معيرك سكوتى قبول صايلماز. بناءً عليه بركيمسه برندن برشى عاريت ايستيوبده صاحبى سكوت ايلمش اولديغى حالده السه غاصب اولور.

عاريته متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.



§ — ٣١
[كتاب الهبه]

(هبه)، بلا عوض بر مالی اخره تملیك ایتمكدر .

(واهب) هبه ایدن کیمسه‌یه اطلاق اولنور .

(موهوب) هبه اولنمش ماله دینور .

(موهوب‌له) هبه‌یی قبول ایدن کیمسه‌یه دینور.

(اتهاب) دخی هبه‌یی قبول ایتمكدر .

هبه‌نك ركن[١] وقبضنه وشرائطنه وهبه‌دن رجوعه وهبهٔ مریضه متعلق مسائل واحكام‌شرعیه، کتاب مذكورك فصول متعلقه‌سنده محرردر.

[١] ركن، رانك ضمی ایله بر نسنه‌نك پك قوی و محكم اولان جانبنه وكوشه وضلعنه دینور. امر عظیم معناسنه دخی كلور. مدار قوت اولان نسنه‌یه دخی اطلاق اولنور ملك ومال وعسكر ومتعلقات كبی. حشم وشوكته دخی اطلاق اولنور.

اصطلاحده (ركن الشیٔ) «مایقوم به ذلك الشیٔ من التقوم اذ قوام الشیٔ بركنه لامن القیام والایلزم ان یكون الفاعل ركنا للفعل و الجسم ركنا للعرض و الموصوف للصفة وقیل ركن الشیٔ مایتم‌به وهو داخل فیه بخلاف شرطه وهو خارج عنه»

یعنی شیئك ركنی اولدركه شیٔ، اوركن ایله تقوم ایدر. زیرا شیئك قوامی ركن ایله‌در قیام ایله دكلدر. اكر قیام ایله اولسه فاعل، فعل ایچون وجسم، عرض ایچون و موصوف، صفت ایچون ركن اولمق لازم كلور . و برقوله كوره شیئك ركنی اول‌دركه شی انكله تمام اولور وركن، اوشیئك شرطی خلافنه ملابس اولدیغی حالده او شیده داخلدر او شیئك شرطی اوشیدن خارجدر.

(تركن)، تفعل وزننده برآدم قوت وشدت بولمق معناسنه‌در. وقار و تمكین پیدا ایلمك معناسنه دخی كلور.

(ركین)، امیر وزننده هر جانبی عالی وسربلند اولان طاغه دینور. وقار و تمكین صاحبی آدمه دخی اطلاق اولنور.

(ركانه)، سلامه وزننده و(ركانیه) رفاهیه وزننده و(ركونه) عمومه‌وزننده وقار وتمكین صاحبی اولمق معناسنه‌در.

§ — ٣٢
[كتاب الاجاره]

(اجاره)، لغتده اجرتك اسمی‌در. فقط ایجار معناسنده دخی مستعملدر. اصطلاح فقهاده منفعت معلومه‌یی عوض معلوم مقابله‌سنده بیع ایتمكدر.

(اجرت)، كرا یعنی بدل منفعت در.

(ایجار) كرایه ویرمكدر.

(استیجار) كرا ایله طوتمق‌در.

(آجر)، اجاره‌یه ویرن كیمسه‌در. میمك ضمی ایله مكاری وكسر جیم ایله موجر دخی دینور.

(مستأجر) كسر جیم ایله استیجار ایدن كیمسه‌در.

(مأجور) كرایه ویریلان شی‌در. جیملرك فتحی ایله (موجر) و(مستأجر) دخی دینور.

(مستأجر فیه) اجیرك عهد اجاره ایله التزام ایلدیكی عملی ایفا ایچون مستأجر طرفندن كندوسنه تسلیم اولنان مالدر.

(اجیر) نفسنی كرایه ویرن كیمسه‌در.

(اجرمثل)، بیغرض اهل وقوفك تقدیر ایتدكلری اجرتدر.

(اجر مسمی) حین عقده ذكر وتعیین اولنان اجرتدر.

معاملات اجاره‌یه و اجارهٔ فاسده‌یه وضمان اجیر ایله فسخ اجاره‌یه متعلق مسائل واحكام شرعیه «كتاب الاجاره» نك ابواب مخصوصه‌سنده مذكوردر.



§ — ٣٣

[کتاب المکاتب]

[١]

(مکاتب)، مکاتبه لفظندن اسم مفعولدر.

(مکاتبه)، مفاعله وزننده لغتده یازو یازشمق و مکتوبلشمك معناسنه در. شرعده قول جنسی کندوسنی کتابته کسدرمك معناسنهدر. یعنی کندو نفسی اوزره افندیسنه بهاسنی یازدیرمق در تا که نه زمان ادا ایدر ایسه ازاد اوله. پس یازمق، ایکی طرفدن حاصل درکه افندیسی شرط مزبور وجودنده وفاء وقول دخی بهاسنی قزانوب ادا ایلمك اوزره یازملرندن عبارتدر. بعض علمای کرام حضراتنك بیانه کوره قوله، اسم فاعل یعنی مکاتِب واسم مفعول یعنی مکاتَب عنوانی دخی صحیح اولور. لکن ابتدا کتابه افندیدن ظهور ایلکله اسم فاعل یعنی مکاتِب عنوانی آنده انسب واوفقدر، کتاب دخی بومعنایه درکه مفاعلهدن مصدر ثانیدر ومعنای مزبورده متداول اولان کتابه، ثلاثیدن مصدر در.

[١] (کتاب)، کافك کسری ایله و (کتب) کافك فتحی وتانك سکونی ایله یازمق معناسنهدر. بعض اهل تدقیقك بیانه کوره اصل کتب وکتاب، ایکی میشین وسختیان مقولهسنی ایکی صرم ایله بری برینه چاتمق معناسنه موضوع اولوب بعده عرفده یازو ایله حروفی بری برینه ضم وجمع ایلمك معناسنده استعمال اولندی. کذلك کتاب الفاظ وکلماتی نظم والصاق ایلکده استعمال اولندی وتقدیر وایجاب وفرض معنالرنده دخی مستعملدر. نتهکیم آیات قرآنیهده (١١) معنایه شرف ورودی بعض مفسرین کرام حضراتی طرفندن منقولدر. بر نسنهیه ابتدا اراده، بعده قول، بعده کتابت تعلق ایلکله اراده مبدأ وکتابت منتهی اولور. بعده مبدأ اولان مرادك توکیدی قصد اولندقده اندن منتهی اولان کتابت ایله تعبیر اولنور. بومبحثده اهل لغت بیننده بعض مباحثه جریان ایلشدر. حاصل کلام، کتاب کلهسی خطاب وزننده مصدر اولوب انکله مکتوب تسمیهسی مبالغه ایچوندر. ضرب الامیر، مضروب الامیر معناسنه اولدیغی کبی یاخود معنای مزبورده کتاب اسمدر. لباس، ملبوسك اسمی اولدیغی کبی. وکتاب بالفعل مکتوب اولمق لازم دکلدر. علاقهٔ اولیه ایله قبل النظم کلامهده اطلاق اولنور. کتاب، «ما یکتب فیه» یعنی کندوسنه یازو یازیلهجق شیئه دخی دینور کاغد و دری ولوحه کبی. کذلك یازو یازهجق دواته وحقهیه اطلاق اولنورکه آلت کتابتدر.
خاصهٔ حضرت موسی علیه الصلوة والسلام حضرتلرینه شرف نازل اولان تورات شریفه دخی کتاب اطلاق اولنور. یازو یازلمش صحیفهیه دخی دینورکه مکتوب تعبیر اولنور فارسیده نامه دینور.



§ — ۳٤
[كتاب الولاء]

(ولاء)، ولى [۱] لفظندن مشتق اولوب ملك ومالكيت معناسنه‌در. يقينلق معناسنه دخى كلور. بعض علماى كرام حضراتنك بيانه كوره (ولاء عتق) بوندن مأخوذدر.

(ولاء) شرعده «عبارة عن التناصر بولاء العتاقة او بولاء الموالات» تعريفى ايله معرّف اولوب بوكا متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

---

[۱] (ولى) واوك فتحى ولامك سكونى ايله برنسنه‌يه پك يقين اولمق معناسنه‌در. كذلك ولى، برشيئه قريب اولان نسنه‌يه دينوركه وصف بالمصدردر.

(ولى)، غنى وزننده برادمك دوستنه ويار وصديقنه دينور. معين ونصير معناسنه دخى مستعملدر. بعض علماى كرام حضراتنك بيانه كوره اشبو ولى ماده‌سى ايكى ياخود زياده نسنه‌تك بينلرنده اجنبى تحلل ايتميه‌رك متعاقباً حصوللرينه موضوعدر، واستعاره وجهى‌ايله حصول مذكور، من حيث المكان و من حيث النسبة و من حيث الدين و من حيث الصداقة و من حيث النصرة ومن حيث الاعتقاد قربيتده استعمال اولنور.

(ولايه) واوك كسرى ايله و (ولايه) واوك فتحى ايله بر نسنه‌يه قدرت جهتى ايله برأسه ضابط ومتصرف اولمق معناسنه‌در وعند البعض واوك فتحى ايله مصدردر ذكر اولنان ولى ماده‌لرندنكه دوست وصديق و برآدمه معين ونصير اولمق معناسنه‌در.

(مولى)، ميمك فتحى والفك قصرى ايله مالك معناسنه‌در. قول آزاد ايدن ادمه، آزاد اولمش قوله، برآدمك يارينه وهمدم وصاحبنه، بركيمسه‌نك يقين خصمنه، قومشويه‌دخى دينور. برآدمك همعهدينه وخليف ومعاهدينه، دخى دينوركه فرائضده «مولى الموالاة» بوندن‌در. برآدمك اوغلنه، عموجه‌سنه، مهمان ونزيلنه، شريك واورتاغنه، قز قرنداشى اوغلنه دخى اطلاق اولنور وبركيمسه‌نك وليسنه دخى دينوركه امورنده ولايتى اولان كمسنه‌دن عبارتدر. ولئ نكاح ولئ يتيم كبى. برآدمك مربيسنه دخى دينور معين وناصر معناسنه‌در. انعام ايدن آدمه دينور. برآدمك دوستنه ومحبنه دينور. سيد وذيشان آدمه دخى دينور. مولى لفظنك جمعى موالى‌در.



§ — ٣٥
[كتاب الاكراه]

(اكراه) كره [١] لفظندن مأخوذ اولوب بركمسنه‌يي اخافه ايله رضاسي اولمقسزين برايش ايشلەمك اوزره بغيرحق اجبار ايتمكدركه اول كمسنه‌يه را حرفنك فتحي ايله (مكره) واجبار ايدن كيمسه‌يه (مجبر) و اول ايشه (مكره عليه) وخوفي موجب اولان شيئه (مكره به) دينور.

اكراه، ايكي قسمدر. قسم اول (اكراه ملجي) وقسم ثاني (اكراه غير ملجي) در،

(اكراه ملجي) كه اتلاف نفس يا قطع عضو ياخود بونلردن برينه مؤدي اولور ضرب شديد ايله اولان اكراهدر.

(اكراه غير ملجي) كه يالكز غم والمي موجب اولور ضرب وحبس كبي شيلر ايله اولان اكراهدر.

اكراهه متعلق مسائل و احكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

---

[١] كره، كافك فتحي ايله اباء ومشقت معناسنه‌دركه نفسه اباء وامتناع ايلديكي يعني ايستميه‌رك خوشلنميه‌رق خارجدن عارض اولان رنج ومشقتدن عبارتدر زوراكي تعبير اولنور. بعضيلر عندنده كافك فتحي ايله بركمسه كندي نفسني جبر واكراه ايله خوشلنميه‌رق متحمل اولديغي نسنه‌يه دينور. كافك فتحي ايله غيرك تكليف وجبري ايله متحمل اولديغي نسنه‌يه دخي دينور.

(كره)، كذا كافك فتحي وضمي ايله و (كراهه) كرامه وزننده و (كراهيه) كافك فتحي ايله و(مكرهه) مرحله ومكرمه وزننده لغت اولوب برنسنه طبعه ناخوش و ناملايم اولمغله خوشلنميوب ايكرنمك معناسنه‌در.

(كره)، حجل وزننده و (كريه) امير وزننده مكروه معناسنه‌در.



§ — ٣٦
[كتاب الحجر]

(حجر)، [١] حانك حركات ثلاثی وجيمك سكونی ايله و(حجران) حانك ضمی وكسری ايله لغتده مطلقـا منع ايلك معناسنه‌در. شرعده برشخص مخصوصی تصرف قوليسـندن منعدركه بعد الحجر اول شخصه (محجور) دينور.

حجره متعلق مسائل و احكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

---

[١] حجر، حانك فتحی ايله بياض وپاكيزه قوملغـه دخی دينور. چشمك خانه‌سنه‌ده اطلاق اولنوركه «محجر العين» معناسنه‌در.

محجر، مصدر وزننده حرام معناسنه‌در.

حجر، عقل وهوش معناسنه دخی كلور بومعنا ناسزا اموردن صاحبنی منع ايلديكی ايچوندر.

حجر، حانك فتحی وكسری ايله انسانك قوجاغنه دينور كنار وآغوش معنالرينه‌در. كذلك حرام معناسنه دخی اسمدركه شرعاً محرم اولان نسنه‌دن عبارتدر.

(حجر الكعبه)، بيت شريفك جانب شماليسنده واقع حطيم ايله مدار اولان موضعدن عبارتدركه بيت شريفدن‌در كويا كه بيت شريفك قوجاغيدر ياخود حجر ايله محاط اولديغی ملاحظه‌سنه مبنی‌در.

حجر، قصراق آته دخی اطلاق اولنور. اركك وقادينك نامحرم يرلرينه دخی اطلاق اولنوركه «حجر الرجل» و «حجر المراۃ» تعبير اولنور.

(حجر)، فتحتين ايله طاشـه اطلاق اولنور. بواطلاق، طاشـك آلت منع اولديغی ايچون‌در. جمعی احجاردر. حجر، معدندن چيقوب هنوز ذوب و صـياغت اولنمامش كومشـه والتونه اطلاق اولنور.

(حجران)، التون ايله كومشدر.

(حجر)، آفت وداهيه‌يه دخی اطلاق اولنور،



§ — ۳۷

[كتاب المأذون]

(مأذون) كلەسى عنوان كتابده مصدر اولوب اذن معناسنەدر. (اذن) [۱] لغتده منع معناسنه اولان حجر لفظنك ضدى اولەرق اطلاق معناسنەدر. كلمهٔ مذكورەنك لغتده اعلام معناسنه استعمالى دخى مروىدر. دستور واجازت معناسنه دخى مستعملدر. شرعده حجرى فك ايتمك وحق منعى اسقاط ايلمكدركه اذن ويريلان شخصه مأذون دينور.

بوكا متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.



§ — ۳۸

[كتاب الغصب]

(غصب)، بركسەنك اذنى اولمقسزين مالنى اخذ وضبط ايتمكدركه اخذ ايدن كيمسەيه (غاصب) و اول ماله (مغصوب) وصاحبنه (مغصوب منه) دينور.

غصبه ومباشرة اتلافه [۱] وتسببا اتلافه [۲] ومتفرعاتنه متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

[۱] مباشرة اتلاف، برشيئى بالذات تلف ايتمكدركه ايدن كيمسەيه فاعل مباشر دينور.

[۲] تسببا اتلاف، برشيئك تلفنه سبب اولمقدر. يعنى برشيده ديكر شيئك على جرى العاده تلفنه مفضى اولان بر ايش احداث ايتمكدركه ايدن كيمسەيه متسبب دينور. نتەكيم بر معلق قنديلك ايپنى كسمك قنديلك يره دوشوبده قيرلمسنه سبب مفضى اولمغله ايپى كسن كيمسه مباشرة ايپى تلف ايتمش و تسببا قنديلى قيرمش اولور. كذلك بركيمسه برطولومى شق ايدوبده ايچندەكى ياغ اقوب تلف اولسه اول كيمسه مباشرة طولومى وتسببا ياغى اتلاف ايتمش اولور.



§ — ٣٩

[كتاب الشفعه]

[١]

(شفعه)، غرفه وزننده برمطلوبی عندنده اولان نسنه یه ضم و زیاده ایلکه دینورکه واحد ایکن چفت ایلکدن عبارت اولور. عند الفقهاء متجدد الملك اولان شریك اوزره عوض مقابلی ایله قهرا ثابت اولان حق تملك نصیبدن عبارتدرکه بوحق، عقارده جاری اولور عروضده جاری اولمز. مثلا زید و عمروك ملك منزللرینك قپولری مقابلاً برطریق خاصده اولوب حق مرورده خلیط وشریك اولسهلر زید منزلنی بکره ثمن معلوم مقابلنده بیع وتسلیم ایدوب عمروك منزل مزبورده حق تملکی اولمغله استماع ایلدیکی آنده کتب فتاواده مبسوط اولان شروطه رعایت ایلدکده منزل مذکوری بالشفعه بکردن اخذ ایدر. بعض علمای کرام حضراتنك بیانه کوره اصل شفعه زیاده معناسنهدر. بوملابسه ایله عرف شرعیده وجه مذکور اوزره اولان ملك مشفوعه اطلاق اولندی لقمه، شیٔ ملقومه اطلاق اولندیغی کبی وملك مذکور، تملك معناسنده استعمال اولنور وبوندن فعل تصرفی معلوم دکلدر وامام شعبی علیه رحمة الباری حضرتلرینك بوبابدهکی قولی شودر «الشفعة علی رؤس الرجال ای اذا کانت الدار بین جماعة مختلفی السهام فباع واحد نصیبه فیکون ما باع لشرکائه بینهم لا علی سهامهم» یعنی شفعه، قدر ملك اوزره دکلدر بلکه عدد رؤس اوزره ثابت اولور. مثلا برمنزل اوچ کیمسه بیننده مشترك اولوب بریسنك نصف و بریسنك سدس ودیکر بریسنك دخی ثلث حصهلری اولسه صاحب نصف اولان کندی حصهسنی شخص آخره ثمن معلومه بیع ایلدکدنصکره دیکر حصهدارلر ایشتدکلری آنده حق شفعه ایله ادعایه وثوب [٢] ایلسهلر قاضی اول نصیب مبیعی انلره نصفین اولهرق حکم وتسلیم ایدر. لکن امام شافعی عندنده مزبوران بیننده حصهلری قدر یعنی اثلاثا تقسیم اولنور اکر صاحب سدس بیع ایلمش ایسه مبیع مزبور اخماسا و اکر صاحب ثلث بیع

---

[١] (شفعة الضحی)، قوشلاق وقتی ادا اولنان ایکی رکعت صلاة نافلهیه اطلاق اولنور حنفیهیه کوره مندوب اولان درت رکعت وزیادهدر. شافعیه عندنده نوافل، ایکیشر رکعت ادا اولنمق افضلدر. بومعناده شینك فتحی ایله دخی جائزدر.

[٢] (وثوب) صچرامق اتلامق معناسنه در.

ایلمش ایسه ارباعا تقسیم اولنور. اما حنفیه عندنده وجه مذکور اوزره صورتلرك مجموعنده تنصیف اولنور.

(شفیع)، حق شفعه‌سی اولان کیمسه‌در.

(مشفوع)، حق شفعه‌نك تعلق ایلدیکی عقاردر.

(مشفوع به) شفیعك مابه الشفعه اولان ملکی‌در.

شفعه‌یه متعلق مسائل و احکام شرعیه، کتاب مذکورده محرردر.



§ — ٤٠
[كتاب القسمه]

(قسمت)، لغتده اقتسام لفظندن اسمدر. شرعده حصهٔ شايعه‌يي تعيين ايتمكدر يعنى كيل و وزن و ذراع كبى برمقياس ايله حصه‌لرى يكديكردن تميز و افراز ايلمكدر.

قسمت ايكى وجهله اولور شويله‌كه. يا اعيان مشتركه يعنى متعدد و مشترك شيلر قسملره بولنه‌رك هر فردنده شايع اولان حصه‌لر برر قسمنده جمع ايدلمش اولور اوچ كشى بيننده مشترك اولان اوتوز رأس قيونى اونر اونر اوچه تقسيم كبى. بوكا «قسمت جمع» دينور ياخود برعين مشترك تقسيم اولنوب هر جزئنده شايع اولان حصه‌لر برر قسمنده تعين ايدر بر عرصه‌نك ايكى‌يه تقسيمى كبى. بوكا (قسمت تفريق) و (قسمت فرد) دينور.

قسمت، برجهتله افراز و برجهتله مبادله‌در.

مثلا ايكى كيمسه بيننده مناصفةً مشترك اولان بركيله بغدايك هرحبه‌سنده هر برينك نصف حصه‌سى اولديغى حالده مجموعى قسمت جمع قبيلندن اوله‌رق ايكى قسمه تقسيم ايله برقسمى برينه وديكر قسمى ديكرينه ويرلدكده هربرى كندوسنك نصف حصه‌سنى افراز ونصف ديكرينى آخرك نصف حصه‌سى ايله مبادله ايتمش اولور.

كذلك ايكى كشى بيننده مناصفةً مشترك اولان برعرصه‌نك هرجزئنده هربرينك نصف حصه‌سى اولديغى حالده قسمت تفريق ايله ايكى‌يه تقسيم اولنه‌رق هربرينه برقسمى ويرلدكده هربرى كندو نصف حصه‌سنى افراز ونصف ديكرينى آخرك نصف حصه‌سى ايله مبادله ايلمش اولور.

قسمته متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.





§ — ٤١

[كتاب المزارعه]

(مزارعه)، مفاعله وزننده اكينجيلك وجهيله معامله ايلمك معناسنه‌دركه برطرفدن اراضي وديكر طرفدن عمل يعني زراعت اوله‌رق حاصلات بينلرنده تقسيم اولنمق اوزره برنوع شركتدر.

مزارعه‌نك ركني ايجاب و قبولدر.

شويله‌كه اراضي صاحبي عامله يعني چفتجي‌يه بو يرى حاصلاتدن شوقدر حصه آلمق اوزره سكا مزارعه وجهله ويردم ديوبده چفتجي دخي قبول ايتدم يا راضي اولدم ديسه ياخود رضاسنه دلالت ايدر برسوز سويلسه وياخود چفتجي ير صاحبنه بن سنك يركده مزارعه وجهله عمل ايده‌يم ديوبده اودخي راضي اولسه مزارعه منعقد اولور.

مزارعه‌يه متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

---

[۱] مزارعه، زرع لفظندن مأخوذدر.

(زرع) فرع وزننده ترلايه تخم صاچمق معناسنه‌دركه اكين اكمك تعبير اولنور. نبات بتورمك معناسنه دخي كلور. ولده دخي اطلاق اولنور. مزروع معناسنه اكلمش اكينه دخي دينوركه جمعي «زروع» در.

(مزرعه)، ميمك فتحي و رانك حركات ثلاثي ايله و (مزروع) ميمك ضمي ودالك فتحي ايله ترلايه دينور.

(زريعه)، سفينه وزننده اكلمش تخمه دينور.

(زريع)، سكيت وزننده اكيني بچركن دوكيلن دانه‌لردن سنهٔ آتيه‌ده بتن اكينه دينور.

(زرعه)، غرفه وزننده اكيله‌جك تخمه دينور.



§ — ٤٢
[كتاب المساقاة]

(مساقات)، سقى [١] كلمه‌سندن مأخوذدر. شرعده برطرفدن اشجار وديكر طرفدن تربيه اولمق وحاصل اولان ميوه بينلرنده تقسيم اولنمق اوزره بر نوع شركتدر.

مساقاتك ركنى ايجاب وقبول در.

شويله كه اشجار صاحبى ميوه‌سندن شوقدر حصه المق اوزره مساقات وجهله شو اشجارى سكا ويردم ديوب عامل يعنى اول اشجارى تربيه ايده‌جك اولان كيمسه دخى قبول ايتسه مساقات منعقد اولور.

مساقاته متعلق احكام ومسائل شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

---

[١] سقى، سينك فتحى و قافك سكونى ايله و (تسقيه) تأديه وزننده و (اسقاء) همزه‌نك كسرى ايله صوارمق و صو ايچورمك معناسنه‌در. بعض علماى كرام حضراتنك بيانه كوره (سقى) و(تسقيه) صو ايچورمكه و (اسقا) صويه دلالت ايتمكه مخصوص در و بعض علماى كرام حضراتنك بيانه كوره دخى (اسقاء) صوارمق معناسنه در وعندالبعض (سقى) و (اسقاء) بركيمسه‌يه تناول ايچون صو تعيين ايلمك معناسنه در.

(ساقى)، صواريجى كيمسه‌يه اطلاق اولنور.



§ — ٤٣

[كتاب الذبائح]

(ذبائح)، ذبيحه لفظنك جمعيدر .

(ذبيحه)، ذبح اولنان شيئك اسميدر . حيوان مذبوح معناسنه‌در .

ذبح، ذالك فتحى و بانك سكونى ايله و (ذباح) ذالك فتحى ايله يازمق معناسنه‌در . اصل معناى موضوعى بودر . بر نسنه‌يى ياروب آيرمق معناسنه دخى استعمال اولنور . بوغازلامق معناسنه دخى كلور . ذبح، بوغمق معناسنه دخى استعمال اولنور .

(ذبح)، ذالك كسرى ايله بوغازلنه‌جق حيوانه دينور قربانلق قيون كبى. حج شريفده وقربان بيرامنده قربان ايلمكه صلاحيتى اولان حيوانه دينوركه بچاغه كلور حيوان تعبير اولنور .

(اذباح)، همزه‌نك وذال مشدده‌نك كسرى ايله قربانلق قيون ايدنمك معناسنه‌در . و بو افتعال بابندن در . تاء افتعال، ذاله قلب وادغام اولنمشدر .

(مذبح)، منبر وزننده بوغازليه‌جق بچاغه دينور .

ذبائحه متعلق مسائل و احكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر .



§ — ٤٤

[كتاب الاضحيه]

(اضحيه)، ايام اضحاده ذبح اولنان شيئك اسمی در . شرعده «ذبح حيوان مخصوص بنية القربة فی وقت مخصوص» تعريفی ايله معرّف در .

اضحيه‌يه [١] متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرر در .

---

[١] اضحيه، همزه‌نك ضمی وكسری ايله ويانك تشديدی ايله و (ضحيه) غنيه وزننده قوشلق وقتی ذبح اولنان حيوانه اطلاق اولنور. اضحيه‌نك جمعی اضاحی كلور. و ضحيه‌نك جمعی ضحايا كلور.

(اضحا) ارطاة وزننده بو دخی اضحيه معناسنه‌در. جمعی اضحی كلور. قربان بيرامی كوننه يوم‌اضحی اطلاق بومعنايه‌در. زيرا اكثر قوشلق وقتی ذبح قرابين ايدرلر.

(مضاحاة)، مباهاة وزننده برادمه يا بر محله قوشلق وقتنده كلمك معناسنه‌در .

(تضحيه)، تفعله وزننده برادمه قوشلق طعام يدرمك معناسنه‌در. كذلك قوشلق وقتی قربان كسمك معناسنه‌در.

(ضحو)، (ضحوه) ضادلرك فتحی و حالرك سكونی ايله و (ضحيه) عشيه وزننده ارتفاع نهار معناسنه‌در. بعده حاول وظرفيت علاقه‌سيله اولوقته اطلاق اولندی‌كه كنج قوشلق تعبير اولنور شمسك هنوز افقدن قالقوب يكيجه يايلديغی وقتدركه صلوة اشراق هنكاميدر . اندن صكره (ضحی) اطلاق اولنور ضادك ضمی و الفك قصری ايله‌كه قبا قوشلق تعبير اولنور و اندن صكره ضحاء اطلاق اولنور ضادك فتحی و الفك مدی ايله‌كه نصف نهاره قريب وقتدن عبارتدر اصطلاح تركيده قوجه قوشلق تعبير اولنور.



§ — ٤٥
[كتاب الحظر والاباحه]
[١]

(حظر)، حانك فتحى وظاى معجمه‌نك سكونى ايله لغتده برنسنه‌يى بركيمسه‌يه ويرميوب منع وحجر ايلك معناسنه‌در .

شرعده، شرعاً استعمالى ممنوع اولان نسنه‌در .

(محظور)، مباحك ضدى‌در .

(مباح)، فعل وتركنده مكلفك مخير اولديغى شى‌در .

حظر و اباحه‌يه متعلق مسائل و احكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر .

---

[١] اباحه، افاده وزننده بر نسنه‌يى بركيمسه‌يه حلال قيلمق يعنى تناول واستعمالنده مرخص ومخير ايلك معناسنه‌در . پس بونك مرجعى برآدم كندى ملكى اولان نسنه‌يى اخذه اذن ودستور ويرمك اولوركه حظر ومنع مقابليدر. زيرا احلال وتحريم، شارع طرفنه متعلقدر وبو اظهار معناسندن مأخوذ در نته‌كيم حلال ، حل عقده‌دن مأخوذدر.

(اباحه) ، اظهار ايلك معناسنه دخى كاوركه «اباح سره اذا اظهره» دينور.

(بوح) ، بانك فتحى و واوك سكونى ايله كيزلو نسنه عيان اولمق معناسنه‌در .



§ — ٤٦
[كتاب احياء الموات]

(اراضئ موات)، اول يرلردركه كمسنه‌نك ملكى و برقصبه وقريه‌نك مرعاسى يا محتطبى يعنى بالطه‌لغى اولمديغى حالده اقصاى عمراندن بعيد اوله. يعنى قصبه و يا قريه‌نك الك كنارنده‌كى خانه‌لرندن جهير الصوت [١] اولان كيمسه‌نك صداسى استماع اولنميه.

عمرانه قريب اولان يرلر اهاليه مرعى وخرمن يرى و محتطب اولمق اوزره ترك اولنور و بو يرلره اراضئ متروكه دينور.

احياء مواته متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

---

[١] جهير، جهر لفظندن مأخوذدر.

(جهر)، قهر وزننده و (جهار)، كتاب وزننده برنسنه عيان و آشكار اولمق معناسنه‌دركه «جهر الامر جهرا و جهارا» دينور.

(جهر)، بر سوزى آشكار اوله‌رق سويلمك معناسنه دخى مستعملدر بنفسه و با حرفى ايله متعدى اولوركه «جهر الكلام و بالكلام اذا اعلن» دينور.

(جهر)، رفع صوت ايلك معناسنه دخى استعمال اولنوركه «جهر الصوت اذا اعلاه» دينور.

(جهر)، عسكرى چوغالتمق معناسنه دخى مستعملدركه «جهر الجيش اذا استكثرهم» دينور.

(جهر) برآدمى بى‌حائل اشكاره‌جه كورمك وبر قوله كوره برآدمه نظر ايلدكده كوزينه بيوك كورنمك معناسنه‌در «جهر الرجل اذا اراه بلا حجاب او نظر عليه وعظم فى عينه» دينور.

(جهر)، خوب چهره وخوش لقا انسانك وسائر نسنه‌نك هيئت زيبا و جمال دلاراسى خاطره بديع وعجيب كلك معناسنه دخى مستعملدر «جهر الشى اذا راعه جماله وهيئته» دينور.

(جهر)، ياغ چيقمق ايچون يايغى چالقامق معناسنه دخى كلور «جهر السقاء اذا مخضه» دينور.

(جهر)، قويى‌يى آيقليوب پاك ايلك وبر قوله كوره مجموع صوينى چكمك ياخود قويى قازاركن صويه يتشمك معناسنه‌در «جهر البرء اذا نقاها او نزحها و بلغ الماء» دينور.

(جهر)، بر نسنه‌يى كشف ايدوب ظاهره چيقارمق معناسنه دخى مستعملدر. «جهر الشئ اذا كشفه» دينور.

(جهر)، كونش برآدمك كوزينى قاشديرمق معناسنه دخى مستعملدر. «جهرت الشمس المسافر اذا اسدرت عينه» دينور.

(جهر)، بر كيمسه‌يه تعظيم معناسنه دخى استعمال اولنور. «جهر فلانا اذا عظمه» دينور.

(جهر)، برنسنه‌يى تقدير وتخمين ايلك معناسنه دخى مستعملدر. «جهر الشئ اذا جزره» دينور.

(جهر)، طپراغى غليظ و درشت اولان تپه‌يه ويوكسك يره دينور.

(جهير)، امير وزننده بلند اواز ايله سويلنان سوزه دينور.

§ — ٤٧
[كتاب الاشربه]

(اشربه)، شراب لفظنك جمعیدر .

(شراب) كتاب وزننده ایچلمك شاننـدن اولوب ایچلمکه صالح اولان هرمائعدن عبارتدر .

(شرب)، شـینك حركات ثلاثی و رانك سكونی ایله و (تشراب) تذكار وزننـده ایچمك معناسنه‌در .



§ — ٤٨
[كتاب الصيد]
[۱]

علم فقهه ملحق اولان كتاب مذكور، صیده متعلق مسائل واحكام شرعیه‌یی حاویدر.

[۱] (صید)، قید وزننده آو آولامق معناسنه‌در .

(صید) مصید معناسنه‌درکه صید وشکار اولنمش نسنه‌در وبر قوله کوره ممتنع وبی مالك اولاننه اطلاق اولنورکه مراد وحشی وحلال اولان شکاردر وبو فعل، بمعنی مفعولدر یاخود تسمیه بالمصدردر.

كذلك صید، مصدر اولور. برآدمی ویاخود بر حیوانی اصید قیلمق معناسنه‌در.

(مصید)، منبر وزننده و(مصیده) معیشه وزننده آغه ودوزاغه دینورکه انكله شكار طوتیلور.

(صیود)، قبول وزننده بغایت آوجی‌یه دینور «كلب صیود وصقر صیود ای صیاد» دینور.



§ — ٤٩

[كتاب الرهن]

(رهن)، لغتده حبس الشیٔ معناسنه در .

شرعده، (رهن) برمالی اندن استیفاسی ممکن اولان برحق مقابلنده محبوس وموقوف قیلمق در . اول ماله (مرهون) دینلدیکی کبی (رهن) دخی دینور .

(ارتهان) رهن المق در .

(راهن) رهن ویرن کیمسه‌در .

(مرتهن) رهن آلان کیمسه‌در .

(عدل) راهن ومرتهنك امنیت ایدوبده رهنی توديع وتسليم ایتدکلری کیمسه در .
راهن ومرتهنك ایجاب وقبولی ایله رهن منعقد اولور. فقط قبض بولنمدقجه تمام ولازم اولمز . بناءً علیه راهن قبل التسلیم رهندن رجوع ایده‌بیلور . رهنك ایجاب وقبولی راهن بوشیئی سکا دینم مقابلنده رهن ایتدم دیوب یاخود بومالده دیکر برسوز سویلیوب مرتهن دخی قبول ایتدم و یاخود راضی اولدم دیمك کبی رضایه دلالت ایدر بر سوز سویلمکدر . رهن لفظنك سویلنمسی شرط دکلدر .

مثلا برکیمسه شوقدر غروشه برشی اشترا ایله بایعه برمال ویروبده پاره‌یی ویرنجه‌یه قدر بونی الیقوی دیسه اول مالی رهن ایتمش اولور .

ارتهانی جائز ویا غیر جائز اولان شی ایله رهنك ید عدله وضعنه و رهنك تصرفنه ورهنه متعلق مسائل واحکام شرعیه، کتاب مذکورك ابواب مخصوصه‌سنده محرردر .



§ — ٥٠
[كتاب الجنايات]

جنايت، لغتده شردن اكتساب اولنان شيئك اسمی در. شرعده فعل محرّمك اسمی در. قتل كبی.

جناياته و قتلده شهادته و سائره‌يه متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورك ابواب مخصوصه‌سنده محرر در.



§ — ٥١
[كتاب الديات]

(ديات)، ديت لفظنك جمعی در.

(ديت)، شرعده «اسم للمال الذّی هو بدل النفس» تعريفی ايله معرّف در.

دياته متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورك ابواب مخصوصه‌سنده مسطوردر.



§ — ٥٢
[كتاب الوصايا]

(وصايا)، وصيت لفظنك جمعی‌در.

(وصيت)، «تمليك مضاف الى بعد الموت» تعريفی ايله معرّف در.

وصايايه وثلث مال ايله وصيته ومرضده عتقه واقارب وغير ايچون وصيته و وصی‌يه متعلق مسائل واحكام‌شرعيه، كتاب مذكورك ابواب مخصوصه‌سنده محرردر.



§ — ٥٣

[كتاب الخنثى]

(خنثى)، حبلى وزننده اسم مفرد اولوب جمعی خناثى كلور حبالى كبى وخناث كلور اناث كبى .

(خنثى)، لغتده لين معاسنده اولان خنث لفظندندر . شريعتده « ذوفرج وذكر او من عرىّ عن الاثنين جميعا فان بال من الذكر فغلام وان بال من الفرج فانثى وان بال منهما فالحكم للاسبق وان استويا فمشكل ولا تعتبر الكثرة قبل البلوغ فان بلغ وخرجت لحيته او وصل الى امرأة او احتلم فرجل وان ظهرله ثدى او لبن او حاض او حبل اوامكن وطؤه فامرأة وان لم تظهرله علامة اصلا او تعارضت العلامات فمشكل » تعريفى ايله معرّفدر. بوتعريفك مألى شودركه خنثى، آلت ذكورت و آلت انوثتى اولان ياخود ذكر اولنان ايكى آلتدن عارى اولان كيمسه‌در . اكر اوكيمسه آلت ذكورتدن تبوّل ايدر ايسه غلامدر . اكر آلت انوثتدن تبوّل ايدر ايسه انثى‌در . اكر ايكى طرفدن دخى تبوّل ايدر ايسه حكم ، اسبق ايچوندر. اكر مساوات اوزره اولور ايسه مشكلدر. قبل البلوغ كثرت معتبر دكلدر. اكر بالغ اولديغى وقت لحيه‌سى خروج ايدر ايسه ياخود قادينه واصل ياخود احتلام اولور ايسه رجلدر . اكر ممه ياخود سود ياخود حيض حالى ظاهر اولورسه ياخود كبه وياخود وطئى ممكن اولور ايسه قادیندر . اكر اصلا برعلامت ظاهر اولمز ايسه ياخود علامات تعارض ايدر ايسه خنثاى مشكلدر .

خنثايه متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكوره‌ده محرردر .

---

§ — ٥٤

[كتاب الفرائض]

كتاب مذكور تقسيم ميراثه و ذوى الارحامك توريثنه و مخارجنه متعلق مسائل و احكام شرعيه‌يى حاوى‌در .

{ علم الشروط والسجلات }

علم مذكور « شهود الحال » ك انقضاسنده احتجاجه صالح اولەجق صورتده احكام ثابتەنك عند القاضى كتب وسجلاته كيفيت ثبت وتحريرندن باحثدر .

(موضوع)، علم مذكورك موضوعى من حيث الكتابه احكام ثابتەدر .

(مبادى)، علم مذكورك مباديسندن بعضيسى علم فقهدن وبعضيسى علم انشادن وبعضيسى دخى امور وعادات استحسانيەدن مأخوذدر .

علم مذكور، معانيسنك قوانين شرعشريفه موافق صورتده ترتيب اولنمسى حيثيتى ايله علم فقهك، جملهٔ فروعندن معدوددر . تحسين الفاظ اعتبارى ايله علم ادبك فروعندن عد وشمار اولنمشدر .

علماى كرام حضراتى طرفندن علم مذكوره متعلق كتابلر تأليف بيورلمشدر . بوعلمده تأليف كتاب بيورمش اولان ذوات ستوده صفات حضراتنك اوّلى « هلال بن يحيي البصرى الحنفى » حضرتلرى اولوب تاريخ هجرتك (٢٤٥) نجى سنەسنده عازم‌كلشنسراى جنان اولمشدر .



{ علم حيل شرعيه }

علم مذكور، ابواب فقهدن بر باب وبلكه فرائض كبى بر فنّ مخصوص در .

علماى كرام حضراتى طرفندن علم مذكوره متعلق كتابلر تأليف وتصنيف بيورلمشدر. كتب مؤلفەنك اشهرى « الشيخ الامام ابوبكر احمد بن عمر المعروف بالخصاف الحنفى » حضرتلرينك تأليف بيورمش اولديغى « كتاب الحيل » در . كتاب مذكور اوزرينه اعلام علماى كرام حضراتى جانبندن شروح كثيره تحريرينه صرف لطف وعنايت بيورلمشدر. امام مشاراليه حضرتلرى تاريخ هجرتك (٢٦١) نجى سنەسنده ارتحال دارنعيم بيورمشدر .



{ علم جدل }

(علم جدل)، ابرام ونقض اوزرینه قدرت بخش اولان طرق وقواعددن باحث در.

علم مذکور، «علم نظر» ك جملهٔ فروعندن معدود اولوب «علم خلاف» ك مبناسی در.

علم جدل، مباحث منطقك اجزاسندن بر جزء در. لکن علم جدل، علوم دینیه یه مختص اولمشدر.

علم جدلك مبادیسندن بعضیسی علم نظر ده تبیین اولنمشدر. بعضیسی خطابیه در. و بعضیسی امور عادیه در.

علم جدل، آداب بحث شهرتی ایله مشهور اولان علم مناظره دن استمداد ایدر.

(موضوع)، علم مذکورك موضوعی طرق ابرام ونقض در.

(غرض)، علم مذکورك غرضی تحصیل ملکهٔ نقض وابرام در.

(فائده)، علم مذکورك فائده سی مخالفین اوزرینه الزام جهتندن احکام علمیه وعملیه ده کثیر در.

(علم جدل) ك علم مناظره دن عبارت اولمسی قولی بعید دکلدر چونکه ایکیسیده بر مآلده در. لکن جدل، مناظره دن اخصّ در. مؤرخ ذوفنون «ابن خلدون» ك بیانی دخی (علم جدل) ك علم مناظره دن عبارت اولمق صورتنی مؤید در. مشارالیهك بیانه کوره جدل، اهل مذاهب فقهیه وغیریسی بیننده جریان ایدن آداب مناظره یه معرفتدن عبارتدر. وقتا که ردّ وقبولده دائرهٔ مناظره متسع اولوب صواب وخطا اولان شیلرك استدلالدن معدود اولمسی کبی حاللر کورلدکده حال مستدل ومجیب بیلنمك ایچون آداب وقواعد وضعنه احتیاج حاصل اولدی. بو اجلدن علم جدل، استدلالده آداب حدوددن باحث اولان قواعده معرفتدر دینلدی. قواعد مذکوره ایله کرك فقهده وکرك غیری اموردە اولان رأیك حفظنه ویاخود هدمنه توصل اولنور. قواعد مذکوره ایچون ایکی طریق واردر. بریسی (طریقت بزدوی) درکه «استدلال» و «اجماع» و «نص» دن ادلهٔ شرعیه یه خاص در. دیکری (طریقت رکن الدین عمیدی) درکه قنغی علمده اولورایسه اولسون استدلال اولنان هر دلیلده عموم در. «رکن الدین عمیدی» علیه رحمة الباری حضرتلری طریقت مذکوره ده واضع اوّل اولوب

« ارشـاد » اسمی ایله مسمی اولان کتابنی مختصر صورتده کتب و تحریر بیورمشـدر. مشارالیهدن صکره علمای متأخریندن «امام نسفی» حضرتلری ایله سائر ذوات کرام حضراتی دخی مشارالیه حضرتلرینه تبعیت ایدرك طریقت مذکورهده تألیفات، تکثر ایتمشدر.

علمای کرامدن « المولی ابوالخیر » علیه الرحمه حضرتلرینك بیانته کوره ناس ایچون علم جدلده طرق کثیره اولوب طرق مذکورهنك احسنی طریق « رکن‌الدین‌عمیدی » در.

فقهای کرامدن علم جدلده مصنف اوّل اولان ذات‌عالیقدر « الامام ابو بکر محمد بن‌علی بن اسمعیل القفال الشاشی الشافعی » حضرتلری‌در . مشارالیه ، تاریخ هجرتك (٣٣٦) نجی سنه‌سنده ارتحال دار جنان بیورمشدر .

اکابر علمانك انقراضندن‌صکره ظهور ایدن جدال ایله اشتغال اولنمسی بعض علمای کرام حضراتی جانبندن منع اولنمش واومثللو « جدل »ك تحصیل فقه شریفه مانع وعمر انسانی اضاعه‌یه سبب اولمقله برابر بین الناس وحشت وعداوت ایراث ایلدیکی و علم حدیث‌شریفده وارد اولدیغی اوزره اشراط ساعاتدن عد اولندیغی بیان بیورلمشدر

(نظم)

اری فقهـاء العصر طرّا اضاعو العلم واشـتغلوا بلم لم
اذا ناظرتهم لم تلق منهم سوی حرفین لم لم لا نسـلم

بعض علمای کرام حضراتنك بیانته کوره جناب حقك « و جادلهم بالتی هی احسن » قول شریفی مقتضـاسی اوزره اظهار صواب ایچون « جدل » ده بأس یوقـدر. تشحیذ اذهـانده جدل ایله اکثریا انتفاع اولنور. ممنوع اولان جـدل، اول برجدرکه اوقاتی اضاعه ایدوب اندن برفائده حاصل اولمز.



{ علم فرائض }

(فرائض)، فريضه لفظنك جمعى اولوب لغتده تقدير ويا قطع معناسنه‌در .

فريضه)، مكلف اوزرينه مفروض اولان تكليفدن عبارتدر . بعدذا مسائل ميراثه علم فرائض اطلاق اولندى .

علم مذكورى عالم اولان ذاته « فرضى » و « فرض » و « فرّاض » اطلاق اولنور .

علم فرائض « هو علم بقواعد وجزئيـات تعرف بها كيفية صرف التركة الى الوارث بعد معرفته » تعريفى ايله معرّف‌در يعنى علم فرائض، برطـاقم قواعد وجزئياته علمدركه وارث مشروع بيلندكدن صكره او قواعد وجزئيات ايله تركه‌نك وارثه كيفيت صرفى بيلنور .

(موضوع)، علم فرائضك موضوعى « تركات » در . (تركات)، تركه لفظنك جمعى‌در. (تركه) اصطلاح شرعـده « ما تركه الميت من الاموال صـافيا عن تعلق حق الغير بعين من الاموال» تعريفى ايله معرّف‌دركه عين ماله حق غيرك تعلقـندن صافى اوله‌رق ميتك اموالدن ترك ايلديكى شى‌در ديمكدر.

عين ماله حق غيرك تعلقنـدن خالى اولان تركهٔ ميت ، «تجهيز وتكفين» و « قضاء ديون » و «تنفيذ وصايا»دن صكره على مافرض الله تعالى بين الورثه تقسيم اولنور.

(غايت)، علم فرائضك غايتى حقوقى اربابنه ايصال‌در .

علم فرائضك اركانى اوچدر . بريسى « وارث » وديكرى « مورث » وديكر بريسى «موروث» در .

علم مذكورك شروطى اوچدر . (شرط اوّل) مورثك حقيقةً ويا حكماً ويا تقديراً

موتی‌در . (حقیقةً موت)، معلومدر . (حکماً موت)، مورثك مفقود اولمسی‌در . (تقدیراً موت)، کندوسنده غرّه[١] اولان جنین کبی‌در .

(شرط ثانی)، میتك موتنده وارثك کرك حقیقی اولسون وکرك تقدیری اولسون حیاً وجودی‌در . وارثك تقدیراً موجود اولمسی حمل کبی‌در .

(شرط ثالث) جهت ارثه واسباب وموانعنه علمدر .

علم فرائضك اصولی اوچ‌در. بریسی «کتاب» دیکری «سنت» ودیکر بریسی «اجماع»در.

علم فرائض، معقول ومنقول بيننى جامع وحقوق ورثه‌یه وجوه صحیحهٔ یقینیه ایله وصوله باعث اولمسیله فن مخصوص حالنه وضع ایله مذاهب اربعه مشاهیر علماسی طرفلرندن کتب کثیرهٔ نفیسه تألیف اولنه‌رق کافهٔ مسائل فرائضك مکملاً وتماماً حل وایضاحنه صرف لطف وعنایت بیورلمشدر . رحمهم الله

[١] (غره)، غینك ضمی ورانك تشدیدی ایله لغتده آت جنسنك جبهه‌سنده اولان بیاضه دینورکه صباح الخیر تعبیر اولنور. کوله وجاریه‌یه دخی دینور. عند الفقها ثمنی نصف عشر دیته بالغ اولان عبد وامه در . «نهایه» اسمی ایله مسمی اولان کتاب مستطابده شو وجهله بیان بیورلمشدر. «انه علیه الصلوة والسلام جعل فی الجنین غرة عبدا او امة»

(غرة الشهر) آیك لیلهٔ استهلالنه یعنی ابتدا کیجه‌سنه وکوننه اطلاق اولنور .

(غرة الهلال) یکی آیك طلعتندن عبارتدر .

(غرة الاسنان) دیشلرك ابتدا پارلیان بیاض یری درکه آغز آچلدقده ابتدا نمایان اولور .

(غرة المتاع) امتعه‌نك خیارینه یعنی کزیده‌سنه وفاخرینه اطلاق اولنور .

(غرة القوم) برجماعتك عزیز وشریف وذیشاننندن عبارتدر .

(غرة الرجل) کشینك وجهندن عبارتدر .

(غره) . مطلقا برشیئك الک‌اول نمایان اولان یرینه اطلاق اولنور. (غرة الصبح) صباحك ابتدا ظاهر اولان روشنلکندن عبارتدر.

(غرة الاسلام) صدر اسلامدن عبارتدر .

(غره) مدینهٔ منوره‌ده بنی عمرو بن عوف جماعتنه مخصوص برقلعه‌نك اسمی‌در. یرینه مسجد قبا بنا اولنمشدر .



{علم حکم الشرائع}
[۱]

معلوم اولدیغی اوزره فقهای کرام حضراتی احکام شرعیه‌نك تعلیلنی «کتاب» و «سنّت» و «اجماع» ایله «قیاس» اوزرینه اقتصار بیوردیلر. شوصورتك اختیاری یا مقاصد فقهایه کفایتی یاخود معرفت حکم شرائعدن عبادك عجزی ایچون اولدیغی بدیهیدر. بوکا نظم آتی دلالت ایدر.

(نظم)

لم یخلق العقل درّاکا لحکمته لکن لیقبل مایأتیه من حکم

لکن بعض فضلای کرام حضراتی احکام شرعیه‌نك قبولنده قلوب عباده اطمئنان حصولی وعبادك تنشیط اذهانی مقصدیله بعض حکم احکامك استخراج واستنباطنه بذل مجهود ایدرك حکم شرائعی ومحاسننی طاقت بشریه مقدارنجه تدوین بیورمشلردر.

[۱] (حکم)، حا حرفنك کسری ایله حکمت لفظنك جمعیدر.
(حکمت)، سبب وعلت وقول صحیح معنالرینه‌در.

علمای کرام حضراتی حکمت لفظنی تعاریف متعدده ایله تعریف بیورمشلردر. اکثر صفات آلهیه‌دن اولان حکمتی «علم الاشیا وایجادها علی غایة الاحکام والاتقان» عنوانی ایله وحکمت انسانیه‌یی «معرفة الموجودات وفعل الخیرات» عباره‌سی ایله تعریف بیورمشلردر. تنزیل مبینده مذکور اولان حکمت، وجه مذکور اوزره عدل وعلم وحلم ونبوّت وقرآن معنالرینه وارد در. طاعت باری وفقه ودین وعمل بالدین وخشیت وفهم وورع وتقوی وعقل وقول وفعلده اصابت وتفکر فی امرالله تعالی واتباع امر معنالرینه دخی مستعملدر.



{علم القضا}

[١]

علم مذكور قضاته مختص اولان آدابدن باحث اولوب علمای كرام حضراتی طرفندن شان قضايه اعتنا بيوريله‌رق آداب قضايه متعلق كتابلر تأليف بيورلمشدر .

---

[١] قضا، سخا وعصا وزنلرنده حكم معناسنه‌دركه اسمدر . بعض علمای كرام حضراتنك بياننه كوره قضا لفظنك جمعی اقضيه‌در و اصل قضاء قطع وفصل معناسنه اولوب معانیٔ سائره اندن متفرعدر.

(قضی)، قافك فتحی وضادك سكونيله و (قضا)، سخا وزننده و (قضيه)، عطيه وزننده مصدر اولوب حكم ايلمك معنالرينه‌در .

(قضيه)، اسم اولوب حكومت معناسنه‌در بونك جمعی فعالی وزننده قضايا كلوركه مقصوردر . بونك اصلی (فعائل) اولوب قلب مكانله (فعالی) اولمشدر.

(قضا)، صنع وكار معناسنه‌در «يقال قضی الشی اذا صنعه»

(قضا)، برنسنه‌يی برادمه لازم قيلمق وحتم وايجاب معناسنه‌در «يقال قضاه عليه اذا حتمه عليه واوجبه»

(قضا)، بيان ايلمك معناسنه‌در .

(قضا)، موت معناسنه دخی مستعملدر «يقال قضی الرجل اذامات» كوياكه امر دنياسنی فصل وقطع ايلدی . كذلك « يقال قضی نحبه اذامات » بوراده «نحب» نذر معناسنه اخذ اولنور ايسه عهده‌سنده نذر كبی لازم اولان موتی ادا ايلدی ديمك اولور و«علی» لفظی ايله صله‌لنور ايسه قتل معناسنه اولور «يقال ضربه فقضی عليه اذا قتله» كوياكه ايشنی فصل وقطع ايدوب فارغ اولمش اولور.

(قضا)، بر مأموله دلخواه اوزره نائل اولوب انی كماله يتشديرمك معناسنه‌در «يقال قضی وطره اذا اتمه وبلغه»

(قضا)، عهد وپيمانی متضمن وصيت ايلمك معناسنه دخی مستعملدر. «يقال قضی عليه عهداً اذا اوصاه»

(قضا)، انفاذ ايلمك معناسنه دخی كلور. »يقال قضی عليه عهدا اذا انفذه ».

(قضا)، براص وخبری محلنه ايرشدرمك معناسنه دخی كلور. «اذا يقال قضی اليه اذا انهاه ».

(قضا)، اوده‌مك و ادا معناسنه دخی مستعملدر «يقال قضی غريمه دينه اذا اداه»

اداء معناسنده عند البعض حقيقت وعند البعض مجازدر. عند البعض قضاء ماده‌سی فصل الامر معناسنه موضوع دركه برنسنه‌يی فصل وقطع ايلمكدن عبارتدر كرك قولا وكرك فعلا اولسون. وبونلرك هر بری الهی وبشری اولور. قضا وقدر بحثنده (قضا)، قدردن اخصدر. زيرا قدر، تقدير اتمكدر قضا ، تفصيل وقطع ايلمكدر. قدر كيل ايچون تهيه واعداد اولنان نسنه‌دن وقضا انی اولچمكدن عبارتدر بو مبحثك تفصيلی كتب كلاميه‌ده مسطوردر .



{علم الفتاوى}

علم مذكور، قاصرينه تسهيل امور [١] ايچون وقائع جزئيه‌ده فقهاى كرامدن صادر اولان احكام شرعيه‌يى حاويدر .

علم مذكوره متعلق تأليف بيوريلان كتابلر حد احصادن خارجدر .

كتب مؤلفه‌نك بعضيسى مذهب حنفى و بعضيسى مذهب شافعى وبعضيسى مذهب حنبلى اوزره مرتّبدر .

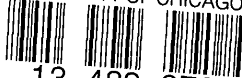
---

[١] امور، فعلدن عبارت اولان يعنى حال وشان وحادثه معناسنه اولان امر لفظنك جمعيدر. قولدن عبارت اولان يعنى بيورمق معناسنه اولان امرك جمعى (اوامر) كاور .

تم الجلد الاول

فى ١٢ ربيع الاول سنه ١٣٠٩
و فى ٥ ايلول سنه ١٣٠٧





BP 161 .074 v.1
Orpelian, Sarkis.
Mahzen el-ulûm



BP 161 Orpelian, Sarkis.
.074 Mahzen el-ulûm
v.1



